

MAGYAR REGÉNYIRÓK KÉPES KIADÁSA

**Szerkeszti és bevezetésekkel ellátja
MIKSZÁTH KÁLMÁN**

9. KÖTET

HAZAI REJTELMEK

REGÉNY

**IRTA
KUTHY LAJOS**

MÁSODIK KÖTET

PATAKY LÁSZLÓ RAJZAIVAL

**BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
magyar irod. intézet és könyvnyomda
1906**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2010
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-385-4 (online)
MEK-07552

TARTALOM

XXIII.

(Löbl Simon.)

XXIV.

(Folytatás.)

XXV.

(Intéző tervek.)

XXVI.

(Vallomások.)

XXVII.

(Mariska esete.)

XXVIII.

(A besztereczi lápvidék.)

XXIX.

(Örsy Zalánka.)

XXX.

(Czeczilia családja.)

XXXI.

(Egy ifjú úr.)

XXXII.

(A kancsi.)

XXXIII.

(Dr. Márk.)

XXXIV.

(Rigó Ferke.)

XXXV.

(Bukott epikur.)

XXXVI.

(Két hulla.)

XXXVII.

(Beiktatási ünnepély.)

XXIII.

(Lóbl Simon.)

Nehány nap mulva zajlott, hemzsegett, javában állott a debreczeni *szabadság*, mely keresztneve a vásároknak, egy szurkos markú exegeta szerint szabad lopástól vette eredetét. A vidéki műipar, végetlen bőséggel állítá piacra együgyű műveit. Czirokseprő, szekérkas, lapát, gereblye, favilla, vasatlan targonczák durva, nagyolt faragásban, nehéz faekék, idomtalan talyigák, ökörjárom, s mindennemű mezei kerékgyártóművek, egy új ültetvény s fejletlen földművelés hevenyészett eszközeiként tűnnek fel. Mindenek felett hallatlan bőségben somfa ostornyél s piros makrapipa; jeléül, hogy az állatvédő eszme nem nekik való, s a magyar ember mindent fumigál. Széllel bélelt guba, töretlen juhbundák, hitvány, rossz festékű gyapjunépruhák, s elláthatlan utczái a kérgesen cserzett, vásárilag tákolt, puha, ázékony talpú csizmáknak: mind azt jelentik a nyugoti idegen előtt, miszerint e nép izlése, szükségei s anyagi értéke az európai országokénál sokkal alantabb fokon áll; s nem foghatja meg, miként lehetett e világos eszű, szabad alkotmányú fajt, e kövér s bővelkedő földön úgy kormányozni, hogy üzlete s iparfogyasztása maig esetlenebb és gyérebb a tizenöt éves irtású amerikai rabgyarmaténál; kereskedése pedig, korunkhoz aránylag, alig több, mint Béla király csere-vásárai? meglepőleg tapasztalandja egyszersmind, miszerint ez alföldi tiszta magyarfaj, kézi iparában, üzleteszközeiben, itt, keletfelőli lakhelyén, elszigetelve a műveltebb példáktól, minden segély és vezérbefolyások nélkül, sokkal csinosb, czélszerűbb, tökélyesb rendszerre tudott vergődni, mint hazánk idegen vérei, mint például a tótok, a művelt Szilézia s Morvaország szomszédságában; és ez, a sok között, egyik czáfok, a nemzeti ipartörekvések újabb szakában keletkezett azon tan ellen, miszerint a birodalmi tehetlenséget védő secta, a magyart, göröngyhöz ragadt, s csoroszlyához varrott földművelőnek erőködik praedestinálni.

A belpiacz hosszán, jókor reggel Vámos törekvék a tolongásban keresztülhatolni, két ismeretlennel, kiknek egyike zömök, kerek szemű, széles kalapú, magyarkába öltözött középkorú férfi, kezében kostök- s tajt pipával; másika fodrozott hajú, fehér keztyűs ifjú, Singer pesti zsidószabó formátlan divatruháiban, fehér fogantyús, könnyű nádbottal. A zömök úr fontoló, hivatalos arczczal haladt Vámos mellett, s élénk mohó figyelemmel látszék nyelni suttagó szavait, miket itt-ott, a tolongás közben füleihez érve, hozzá intézett. Az ifjú pallórol nyomadékra lépve, most elmaradva, majd utánok szökve kerülgeté a sárt, mérgesen tisztogatva könyökét, ha itt-ott egy béleshordó kofa, vagy borszedő zsidó hozzá dörgölözék. Végre befordultak a tepertősonon, hol mázsaszámra illatozik a bőrös pecsenye, s gömböcz- és hurkaboglyák közt, harminczhat kovászos ugorkát adnak egy garason. A mészárszékek hosszú sétasorán kiértek kis újutczájára, hol tanú és akadály nélkül folytathatá Vámos utasításait; a Singer-féle hüvelybe kebelezett sárúzó pedig, miután egy lomha szelindekben megbotlott s feszes nadrágát elrepeszté, sarkukba nyomult, mígnem mindhárman, a pocsolyás-utcza tekerületében, a külvásár felé eltűntek.

Azalatt egy rezesképű, piros orrú, kajla bajuszú, szürke posztónadrágos egyén szájongott a belpiaczi kofák közt, bizonytalan színű nankin zekében, melynek lenge szárnyait csak a rárakott sujtás óvta meg a folytonos lobogás ellen. Az egyén fején jó meleg nemezsipka ült, elől-hátul rövid ernyővel, s alúla minden lépten emancipálta magát vörös üstöke, mely nem másként villogott kopasz koponyáján, mint hivatalkodó granáton a lángfürt. Úgy látszik, váró izgatottsággal lézeng fel s alá, s bizonyos záridőt akar elácsorogni, mert nyugtalanul tekintgete olykor a nagy templom felé hol fényes lapátok mutaták az óra közeit. Hátratett marokkal kerülgeté a halmokra kopasztott szárnyas állatokat, mik toilette nélkül, paradicsomi állapotban voltak egymásra nyujtva, lévén az ő bőrük fehérebb, mint akármelyik bécsi leányé.

Kétszer ment végig a csábító soron; végre engedte kísértetének a válogató szem, s kihúzott, hat garasért, rokonai közül egy hízott kacsát, mely a pesti piacon lúdnak is beillenék. Aztán hűvös tormallevélbe öltöztetvén, nankin zekéjébe ereszté a nyársra kárhozottat, maga pedig egy krajczáron gazdag reggelit vásárolt a közelebbi zsendicze-kofától, ki, mint egy ázsiai sátor, bő területtel telepedék meg fazekai között. Ezalatt hatot kongatott a kis torony, s az egyén felkerekedvén testestül, lelkestül, tovább czipelte ellátott gyomrát, egészen egy borbélyműhelybe, mely éppen álmából ébredt ásító szájként tátotta fel legyes ajtaját.

- Pálinkás jó reggelt, nótáros uram! hol jár itt? - üdvözlé egy félszemű borbély, ki éppen fül-metelő vatermörderjét (gallér) kötöze egy darab tükörből, s hideg kolbászt falatozott akközben.

- Terminusom van itt, valakit várok a koma műhelyében, felele a récze-ruczás egyén; addig tisztítsa meg az állam, ha szeret.

- Oly simára mint a koppasztott malacgot. Éppen jó bicskám van, tegnap pirongatta meg a köszörűs; fügemaggá aprítja a csecsszopó hajszáját. Kapjon alá egy széket; ... löcsláb! köss nyakruhát nótáros uramnak; ... mindjárt kész leszek; ... löcsláb, vakapád? hozz egy garasárú szilvát, hadd vessek eczetágyat a kebelembe, télen-nyáron olyan étvágyam van, hogy a reszelőt is megenném. No csak ne szuszogj, szedd hónod alá a lábodat, s míg az orromon végig nézek, itt teremj... Szekérről hozz, mert a kofa keveset ad... no lódulj; de ne egyél belőle, mert szagát megérezem a szádon.

Löcsláb, a negyedfél lábnyi foghúzógyakornok, elrugaszkodék.

- Te marhahús! - kiált utána a szakállirtó, - ha lehet, régi kétgarasost fizess a tipónak. - Aztán öltöztetéshez látott, s miután saruit bodzabogyóval kifényezé, a szalmásüveg hátralékát pedig gégejébe önté: működni kezde a nótáros körül, orrát száját betapasztván ködmönszag fekete szappannal.

- Nagy a sár, koma; kezde társalogni nótárosunk a kopasztó-széken, mennyire száját fungálni engedé a hivatalos tapasz.

- Van egy kis locs-pocs, viszonzá a borbély.

- Kis locs-pocs? Istenért, hát mikor van sár? hiszen félölnyre talál a kerék feneket.

- Tegnap csak egy vasas tótót láttam megszakadni a műhely előtt: mikor sár van, három lovat is megnyúznak naponként... Hogy mondja ez a kis vas? - kérdé utánvetőleg önhittén, miközben egy alig tollkésnyi borotvát, szíjján megrecsegtetve, a jegyző szakállába vágott.

- Biz' a szemem majd kiugrik tőle.

- Bizony pedig a bátyja Münchenben tisztogat; viszonzá a megsértett művész, s élesen a szemébe nézett a komájának, ha józanon vádolja-e kését ily rágalmazólag? Aztán boszújában segítségül ragadta a patiens orrát, rángatván azt jobbra és balra, miközben hersegő műszerét ide s tova kanyargatá. Nem hiába mondják koma, hogy gólyától lopta az orrát; mondá torlásul a késbántalomért, olyan piros, mint egy rúd spanyolviasz: nem próbált-e még vele pecsételni?

- A Kosta azt hiszi, pálinka miatt, a nőm meg, hogy bortól van.

- Délig pálinkától, délután bortól, állítá a borbély.

- Mi ujság koma? kérdezé a jegyző, hogy orrát kiszabadítsa a tárgyalás alól.

- A mult hét elején furcsa esetem volt, felelt a borbély. Egy vőlegény akarta menyasszonyát pióczáztatni; s haragvék, hogy nálam nem talált. No bizony, hiszen csak nem tarthatok még pióczát is! fogjon maga, a ki rakatni akar. Vágjon eret rajta, mondám, ha vőlegény... Uram fia, olyan lármát ütött pajkos szavamért, mint egy mostoha princípális, ki az asszony officzi-

nájában parancsolni akar. Pedig mindössze is leeresztett haju mátkája volt, afféle locus communis, kinek, becsületén kívül, kezeszárából áll minden hozománya. Kalapot se tennék, ha vele kéne mennem; tudja, csak olyan sipkás embernek való. Tálaltam is neki a paprikás léből, s oly hosszút nevettem utánok, mint egy toldott tákó.

- Ki volt a vőlegény? esék szavába a piros orrú jegyző, kit az esemény szokatlanul látszék érdekelni.

- Egy szűrszabó legény, ki az árva hajadonnal még tavaly összeszűrte a levet. Három hét előtt remekelt, s kihirdettette magát, hogy minél előbb haza vihesse az üres konyhára.

- Nem tudja-e koma a vőlegény nevét? kérdezé a borotva alatt viczkándó egyén, növvő érdeklél.

- Fekete Ferke, néhány idő előtt henczidai csavargó.

- Hm hm! Rigó Ferke; dühöngé magában a meglepett jegyző, s kezével a zsebbeli meztelen kacsába markolt, hogy erőt vegyen a borotva élet kiállni.

- Hát ismeri tán koma azt a gyepi tipót? kérdé a félszemű, miközben kliense orrlyukát a késnyéllel betapasztotta.

- S mi baja volt a hajadon szűznek? kérdé viszont a kérdezett, a nélkül, hogy a gyilkosának feleletet adna.

- Karakán baja volt, ha igaz, a mit a laczikonyhán mondtak. A szép lány jó szagú, mint az édes tejfel. Réges-régen már, sok gazdag macska kerülgeté, s kézfogó után, valamelyik tagbaszakadt kézláb, zugba szorítá. De Ferke rajta érte, s úgy meglegyezgeté, alig látott tőle hazamenni. A nyaggatás pedig úgy fejébe szalasztá a meleget a leánynak, hogy vérét kelle venni.

- Hm hm! ismétlé a zsendiczétől felmelegült kebel; s ki volt a megoldalgatott macska? akará szorgalommal tudni, miből látni lelete, miszerint ő, e történettel némi homályos viszonyban áll, mit szeretne megmagyaráztatni a nélkül, hogy magát elárulja.

- Nem tom, ki lehetett, felelt a félszemű. Igaz, akkor tájban Szalárdy Lajos úrfi felköté karját; s balarczán törődött daganat mutatá magát; de ő nem lehetett; azt a paripája ragadta az istálló ajtónak.

- Ki az a Szalárdy Lajos? kérdezé mohón a jegyző.

- Egy gazdag, becsületes úrfi; városunk dísze, szegények istápjja, igazság őre, a nép barátja, híres hazafi, megtestesült jóság. Szeretve becsüli boldog, boldogtalan. Egész város vért ontana érte. Ha tyúkszemét megtapogatom is, egy nadrágot s három huszast ád.

E pillanatban fehér tafotába vont szemfedelelet vittek el a műhely előtt, melynek oldalán apró fényes szegbetükben vala olvasható: szerencsétlen véget ért 23-dik évében. A vízbe ugrott hortobágyi áldozat koporsója volt. Világos tényjel, mennyire igazságos szokott lenni a közvélemény.

Azalatt a borbély czinkanalat nyujta a jegyző szájába, s kaptára ütvén arczait, kezdé a szőrtövet visszan kikaparni; de vértanuja megalégülvén a tisztálkodással, odébb mozdítá őt; s nagyot és mélyet gondolt a Szalárdy néven, mintha egy tejben-vajban fürösztött jövőt akarna reá építeni.

Most Piske Pista lépett a műhelybe, paraszt ing-gatyában; mindenki előtt ismeretlen alak.

- Itt van-e a henczidai nótáros? kérdé minden beköszöntés nélkül.

- Én vagyok fiam, mi bajod? mond a piros orrú.

Pisze Pista dobaz levelet nyujta át, s a nélkül, hogy szólna, vagy szót kapna, mint a nyíl eltűnék.

Hm hm! minő titkolózás ily igazságos ügyben, gondolá a jegyző; az ember még csak szóhoz sem juthat; mindig más kém, s mint a boszorkányparipa, sutty! már oda van. Aztán töré a levelet, s egy zugnak fordulva kicsempészte a bepakolt bankót, mohón olvasván a sorok tartalmát.

- Ön bevégzé eddigi feladatát. Rigó Ferkét, ki négy év előtt falujából elillant, mint szökevény csavargót, ujonczok közé iratá: szolgabirájától pandurokat eszközölt, hogy katonának fogassa. Ezért, ide záratik az ígért díj. Ha szerepét bevégzi: botrány nélkül száz, botránynyal kétszáz pengőt fog kapni... U. I. Névtelen megbízóját ne akarja tudni. Ha kémelődik, csak önveszélyét fedezendi fel.

Minő különös! gondolá magában; az első levél alatt szóról-szóra ezen utóirat állt. Miért e titok? hisz én nem vétkezem. Tettem a birák akaratán épül, s az ország-világ tudja. Egy csavargót adunk katonának, hogy a dolgos adófizetőt kiméljük. Igaz, Ferke nem csavargó, de helyet töltünk vele, hova falubelit kellene befogni; aztán meg a törvény tesz, én csak eszköz vagyok, s ezért jól fizet egy látatlan kéz... Azonban nem jó bolondozni ily irat tilalmával. Ha pénz dolgában adott szavát tartá: bizonyosan a bot vastagabb vége sem maradna el. Azért sem szó, sem tartomány. Nem kérdezek senkit. Majd csak magam találom ki, hogy titkos committemsem: a megütögetett Szalárdy Lajos, kit bosszúállás dárdája kerget. Mindig jó lesz fejőstehénnek, ha szükség szorít.

Míg a gólyaorru így okoskodék, félszemű nyuzója tüdőszín frakkot ölte magára, s kikefélve koppadt szövetét, néhány harapófogót rejte hátuljába, mikkel szakköri műtételre fogott indulni.

E közben lőcsláb megérkezék, s hátán czipelte a garasárú szilvát.

- Hová vesztél, lóhus! azt tudtam, megettek; szutyongatá az izgatott subject... Jó volnál halálnak, oly lassan tudsz járn; s recsegő szitkához érzékeny tenyerelést toldott lőcsláb természetnek azon részére, mely neveztetik nyakszirtnek.

- Esküvőre jövő násznépet néztem. Kutya Pista volt az egyik vőfél, kin az egész város röhög, menté magát az elbődült lőcsláb; s daczos hangjából kitetszett, hogy efféle látványokért jogosítva érzi magát, legszentebb kötelességeit elhanyagolni, s a vett fenyítéket méltatlan bántalmul tekinti.

A jegyző mintegy emlékeztetőül véve a násznépi hírt, kószálódék kifelé, két garast fizetve a legyes ablakba, melynek deszkáján bajuszpedrőt falatozott egy rongyos szarka.

- Én is megyek koma, felelt a félszemű, miközben szilváit faldosá. Tegnap estve híttak Vad Mihály vargához, ki pillulái helyt a visicartot megette, s foga válhatlanul egymáshoz ragadt. Mára halasztottam. Emlegesse meg a hólyagos pecsenyét.

Azonban, Czegléd-utcza felől egyszerű nászmenet húzódék a nagy templom felé. A pártás menyasszonyt két levantin szoknyás gömbölyű asszony fogta közre, kiknek szemérmes feje modorosán billegett a bársony kontyborítók roppant súlya alatt. A menyasszony szelíd szöke hölgy, virágokat vitt összetett kezében; s a szerep és helyhatósági illem szokásos adóját, könyüket hullata, maga sem tudván, mit kell siratnia, mert leírhatlanul boldog volt. A násznagy, vőlegény s néhány görögdinnye természetű ismerős egészíté ki a takarékos társaságot, mely mérsékelt fogyasztáshoz látszék számítva. Csak az tűnt fel a városiak előtt: miként lehetnek ily szegény párnál oly piperés vőfélek? s kivált Kutya Pista, ki egész városban legtréfásabb s azért legdrágább egyén, mit keres ottan? ha nem tudták volna, hogy ő a vőlegény

lelki barátja, s magát és tisztársát nem annak költségén, hanem saját szerzeményeivel ékesíté fel.

Míg a násznép haladt, a henczidai jegyző három fegyverzett egyénnel suttogott a Hatvani-utca szegletén, s némi haszonhajtó értekezés közbejöttével, a nász népre vonatkozó tekintet után, a templom szomszédjába húzódtak.

A menet közeledék. A gyümölcs- s zöldségpiacz felmulhatlan kincsei mellett, a lépesméz-, béles-, mézkalács- és kenyéroidalon, s háj- és szalonnavásár másfélöles kiállítási közt vitte őket az út, mely nemcsak azt mutatá, miszerint e nép a gyomorczikkeket jelentőbb mennyi- és minőségben fejleszti, mint a műipart; hanem biztató reményt éleszt a nélkülöző párban, hogy ily istenáldott bőség a szegényítő rendszer súlya alatt is eltartja a szorgalom emberét.

Midőn az ágykofáknál mentek, hol ezernyi dunyhák puffadoznak hőszin lúdpehelylyel, egy halom könnyű vánkos rádólt a menyasszonyra; s miközben a nyoszolyóleányok baljóslatot súgtak ez intő jelből, Kutya Pista hetykén szavalt egy alkalmi rögtönzést:

Töltött dunyha, pampuska,
Még ma elsül a puska;
A vőlegény jól töltött,
Nem mond az csütörtököt.

Végre a szekértömeg tekervényei közt a templomhoz értek. A kisdéd gyülekezet oly egyszerű, de ájtatos ihlettségtől vala áthatva, mint midőn a föld első családja először jelent meg Isten előtt. A boldog menyasszony elejté végső könyűjét s arcán kiderült a reszkető öröm: és a vőlegény nem léphetett volna be emelőbb gyönyörrel éden küszöbén, mint akart a templomba. Kutya Pista az ajtó elé állt, hogy vámot vegyen a jövevényektől. Több versei közt, mikkel a násznépet sorra zsebelé, badar kedélylyel mondá a kék szemű szűznek:

A disznóugatást hét hétig kergettem,
Szerecsenországban bagolymáját ettem:
De még ily menyasszony nem akadt szemembe,
Tegyen vagy tíz garast az oldalzsebembe;

s a vőlegény lovagias készséggel fizeté jegyese vámját, mit Kutya Pista engedő nagylelkűséggel szabott meg, mert más esetben legalább öt forintot szokott követelni.

E családias, édes késedelem közben, a henczidai jegyző erőszakosan oda tolakodék, egy pandurhadnagy s két csákányos legény kíséretében.

- Rigó Ferke! add meg magad, ujoncznak vagy irva. A birák minden csavargót összefogatnak; sok legény van ránk vetve... No... indulj szilajon, mert ez a somfakező pandur a vendégoldalhoz talál kovácsolni. Tudom, megemlegeted, míg nyersen maradsz.

A násznép azt hivé, hogy e megtámadás lakodalmi tréfa, azért Kutya Pista, szerepéhez illőleg, feltalálván magát, versekben felelt:

Hogy menne egy nyomra kétszer katonának?
Papucsvitéze már oldalbordájának.
Magyar a kuruczot most úgy sem aprítja:
Jobb, ha lányok s fiak számát szaporítja.

A nép, mintha kergetnék oda, karikába gyűlt. Ember, ember hátán ácsorogva, tétlenül nézte az erőszakot; mert annyira rögzött már benne a szolgálai gyávaság, hogy saját orrára vaskarikát hagyna vetni egy majomtól, csak hivatalos formában történjék.

- Félre láb alúl, - oda szólt Kutya Pistának a pandur; Ferkét majd más vőfél fogja tánczoltatni, kit káplárnak hínak; s megragadta a rémült vőlegényt.

- Hogy volnék csavargó? menté magát Ferke. Négy évtől mesterségem szorgalommal űzöm. Itt szabadultam fel, remekeltem, keresztlevél és bizonyság mellett voltam kihirdetve. Erkölcsömet ismeri Debreczen. Hazámnak adót fizetek, a várost szolgálom, másokat becsülök, az istent imádom. Lehet-e hatósági panasz ellenem, hogy mint egy vérontó rablót elhurczoljanak?

- Hagyjuk azt a feleselést, szólt a piros orrú. Okoskodnak az országban mi helyettünk mások. Te Henczidán születél és a falut szökve hagytad ott. Most szükség van rád; csak bele a bakancsba! Itt a szolgabíró parancs a hadnagy zsebében.

- Éppen szolgabíró parancs miatt hagytam el szülőföldemet, mert huszonöt botot rendelt rám, mivel nem tudtam előfogatban gyorsan hajtani a kiállott lovat s a bálról elmaradt.

- Igen, igen, uradtól megszöktél, viszonzá a jegyző; azért adunk most szorosabb gazdához, honnan nem oly könnyű lesz az eltágulás.

- Vétkeztek, uraim, ostora vagytok sorsunknak, kiálta kitörve a vőlegény, miközben a pandur-kezek fogták. Az igazság színe alatt elszedelitek kenyerünket; megöltök bennünket s könnyűinkből áldomást isztok a törvényszínű hóhérokodásra. Ti, a nép vénei, pártot üttök ellenünk, eláruljátok a vért, melyhez tartoztok. És mi gyáván, mint az akolba vert birka, tódulunk egymásra, túrva, elfogadva az üldözőbotot s legfeljebb egymás hátával törekedve védni magunkat. De nem reszkettek-e, hogy isten látogató keze megnehezül a nép vénein? s a földi bosszú meg fogja érteni az égi büntetés mutató ujját? mint ezt mester uram fia, a tógás reméli.

- Hurkot bokájára, Miska; szedte-vette parasztja, mit papol nekünk mint egy fánfüttyülő barát. Kösd a katedrába a vendégoldalhoz; monda nyakason az otromba pandur s Fekete Ferkét a templom és egy hasznos élet küszöbéről, az egyetlen öröm teljesülte előtt, vason elhurczolták.

A szelíd szőke hölgy ájultan leomlott. Az oszladó nép pedig más mulatság után tekintve, mert csöddob, kötél tánzosmenet s vászonlobogóra festett borzasztó históriák éneke hívta őt s ezen látványokat színtoly hidegen, minden szívbéli különbség nélkül tudá élvezni.

A közelebbi események alatt Vámos kiért társaival. A zsidókert s tizenháromváros közt fekszik a külvásár gödrös utcáival, miknek habarcsos kátyuiba sárvíz idején emberek hálnak. Hosszú sorokban nyúlnak egymáshoz raggatva a kőházak, boltok, tárak, hivatalszobák, miket atyánkfiai, maig is, mind egy lábíg, sátraknak neveznek; s miket a főutczákon kívül, kofával bélelt sikátorok és kutyaszorító szűk közök választanak el. Német-utca felől, mint folyamtorkolaton, folyvást ömlik ki a tarka fővilág; s Kardszag uram kalapboltja előtt, az olajsínű nemes ifjúság fumigálja bajait s a medvebőrt előre nyúzó zsidók törvényesült körmét. Benn az utczákon hemzsegő zaj, zene, zörej, láрма, rakodás, alkú és kiáltozás. Ládák, hordók, zsákok vándorolnak csigán, emberháton vagy görgetve. Együgyű vásárosok állongnak cifra boltok előtt, kik verítéssel szerzett filléreiket négyes árú hitvány gyártmányokért engedik ellopni. Szükség, célöröm, bámészat, csalás, kérkedés, birdüh, veszteség, sürgető nyomor és a vásári érdek több jelraja deríti, nyomja, nyújtja és torzítja az elfoglalt arcokat s e tettető bőség és változatosság özönjén, mint kirívó foltok egy nagy képen, tűnik fel a csúszó koldusének s a toborzók feszes csapatja. Itt rongyos pórnök kényszerítik az eladó vizet, egyetlen cikk levén, mivel birnak; amott szállító parasztok türik egy otromba sváb szitkát görbesztő munka közt; amott visszavetett árúcskája mellett veszékel a megcsalt pórcsalád. Az idegen fajok, jóllét s elégtelenség színeiben ragyognak, csak népünk jelenik meg mindenütt együgyű, nyomott és nyomorult alak- és viszonyban; s ha hozzávesszük, hogy nemeseink két áron veszik a természetményeikből gyártott cikkeket; ha hozzávesszük a külkereskedők nyomasztó rendszerét, a csalást, árbuktatást, cseles ármányokat termékeink átvételében: akaratlanul ama kereskedés jut eszünkbe, melyet Amerika feltaláltakor, Európa a hindukkal űzött. És meg-

átkozva a halottakat, kik ezt okozni kezdték, megvetve az élőket, kik tudva vétkeznek, szánva a nagy népet, mely tudatlan áldozat: akaratunk megerősödik hatni és küzdeni a nemzeti bűn ellen.

Ily észrevételek közt vezeté keresztül Vámos, társait a vásári tömegben.

A Hatvani-utca felőli végen bitang lovakat árvereltek az őrház körül, melynek zubbonyos mumiái még csak egészségöket sem őrzik saját nejeiken kívül. A dobszó körül, sürforrva lobogott egy lengyelzsidó kaftány. Nyul Iczik lótot-futott előre-hátra s hősiesi örömmel appropriálta a kanit, melyet Kopogó, adott szava szerint, minden hiány nélkül elcsapott maga alul. Odább Harangi Pál ostorfelelte az árokpartra kapaszkodó rozsdást, mert egy kissé sokalta a talpigába ültetett három zsák repczét s nem akart menni. A hatvani kapun fitos orrú, madár szemű, feltenyerelt hajú suhancz hivatalos buzgalommal törekedett kifelé, paszomá-nyos kalap, világoskék frakk s villogó vörös nadrágban, mely a tolongás közein keresztül virított. Ki ez ismerős arcz, a dacz és szemtelenség makacs bélyegével? Nem más, mint Piske Pista, ki borbélyműhelyi minőségéből átalakulva, tigrisi formaruhában végzi ura parancsát. Útba ejtő Harangi Pál lovát s a «naturam furca expellas, tamen usque redibit» törvénye szerint, feledve a rajta viruló új méltóságot, vevő hirtelen az ő fanyelű bicskáját s a nélkül, hogy halandó szem látná, beleszelt az egyik repczés zsákba, melynek tölteléke menten a sárba folyt. Pál bátyát más figyelmezteté, hogy a repcze inkább hátra utazik, mint előre; ő pedig káromkodásban véve elégtétet, hogy a bajon minél előbb segítsen, beült inni egy pálinkás bódéba; mely jelentéstelen eseményből csak annyi a tanulság, hogy az emberi jellem kicsiben-nagyban hű marad magához.

E vidéken is élénkül zibong a tömött mozaik. Egy hasadt trombitára, mint hegyi zuhatag, törve, rontva tódul és rohan a sokaság, bizonyos fedéltelen deszkaakolba, melynek kapuján diót eszik egy vedlett majom, belől pedig strucztollas emberfő mártogatja magát kifelé a légből: kötél-táncosnénak az ő feje. Túl ez alkotmányon, a temetőből, vaskúp látszik ki, Csokonai emléke, mely lemezből szegezteték össze s ha püfölik, igen kong. Ez is jobb, mint semmi. Nehány magányos kegyele az, mert a nemzet eddig jobban látszik szeretni költé-szeténél a kovászos káposztát.

A vásár főutcáján, sárral felvert, foszlott tövű bolt előtt Tógyer gazda sepregeté a téglajárdát. Üvegajtáján fuvaros parasztok nézegettek be fogyó türelemmel, kik a szállítási alkudíjt várták. Benn a sarok megett, egy hordó rézpénzen, kopasz, éktelen, durva vonású öreg ült. Otromba csontos alak, zárkózó, mogorva kifejezéssel, szemöld alá vont, földkereső, de mély és ravasz szemekkel. Ugy látszik, egyike a csehek és morvák közül hozzánk származott ama formátlan, buta testeknek, kik vak szolgálásra gépekül alkalmazvák s egyhangú szakmányon kívül mindenre képtelenek. Előtte, ablakhoz véggel fordult csapinós asztalnál, néhány nyuladt képű egyén irdogált merülten tetemes könyvekbe; míg körülök, aláírást váró levelek, csomók, köte-gek, pecsétcsavar és egy súlymérő egészíté ki a hivatalos butort. A szoba hátfalán goromba zöld damisz függönyze kisdud ablakot. E függöny a gépies csend alatt olykor halkan, nesz nélkül mozogni látszék... Egyszer ragyogó fekete mankó bútt ki redői közül s félre tolintá félszárnyát. Fehér pehelyágyból, kurta vörös hajú fő pillant orozva ki s rántja vissza magát, ha dolgoznak-e az üzlet segédei? A fő ismerősnek látszik, mintha valaki már beszélt volna róla; alkalmasint Tógyer gazda, Hortobágyon, a börtérgető parasztok előtt. Szemöldje tömött, szeme sárga mint a rókáé, arcza szeplős, szája nagy s végei felvonódnak mosolya közben, mi őt ördögivé teszi. A bolt felett és üvegajtáján, nagy és kis betűkkel írva áll: «Löbl Simon irodája.»

Tógyer pálinkázni futott a szomszéd utcába s távolléte alatt Piske Pista érkezik a bolthoz.

- Felkölt-e már az úr? kérdé az ajtó megetti kopasztól, miközben üdvözlét helyett, mélyebben fejébe nyomta paszományos kürtőjét, melybe csak ma iktattaték be hajdonfőre termett koponyája.

A kopasz, a helyt, hogy felelne, nyekegett és inte.

- Néma az a morva; ... mit akarsz? kérdé Pistától az egyik zsidó diák, ki a pulpituson körmölt.

- Mondják meg az urnak, hogy Szalárdy Lajos nagysága egy órákor itt lesz; s akkorra tisztítsa ki a boltját, mert nem szereti a Nyul Iczikféle embert útban találni; mondá a távozó Piske kevély, megrendelő hangon, nem értve azon titkos uraságot, melyet egy ily félig-meddig seprött bureau, a nagyságos címek felett a mai nap gyakorol.

A bolt hátán régiebb időben nehéz vasajtón vala kijárás; de ez, mióta Löbl az épület belrészét önszobájává alakítá, feleslegessé lön; zárral, vasrudakkal nyugalmaztatván, kívülről fekete bagariával bevonatott. A bolt hátához kívül deszka hordbódé volt ragasztva, melyben egy becsületes gottscheber szokta vásáronként kirakni árúit, sajtot, szalámit s melegövi friss gyümölcsöket. Szegény feje már rég alkalmasb térre költözött volna, de Löbl Simonnal sosem volt képes a helypénzi számolásokban tisztára jönni s vásárról-vásárra zálogot kelle hagynia adósság fejében.

Ez órában gyors rakodás történik a gottscheber árúi között. A hátsó padok ürítettnek, hogy a leplezett vasajtó szabadon, megközelíthetőleg álljon. Ezt az árú-tulajdonos egyedül s lábujj-hegyen végzi, hogy Löbl szobájába szokatlan zörej ne hallják át. Aztán leereszti a bódé tábláit, elzár minden közlekedést s vásárját mára megszünteti.

Működése közben odaért Vámos azon két egyénnel, kiknek kíséretében a belpiaczon láttuk. Az ifjú, egy narancsszín csikú, világoskék nyakravalót nézeget élvező gonddal, mit utjokban hirtelen megvett; a kis poczkos pedig megtöltvén cseresznyeszín tajtját, csillagos bicsakkal kicsihol s arcát hivatalos kifejezéshez idomítgatja.

- Készen van-e ön? kérdé Vámos suttogva a bódétulajdonost.

- Készen uram, felelt az árus, hasonlóan sugva. Ime a kulcsok; ma estig tessék rendelkezni sátrammal.

- Köszönöm a törvény nevében: íme fogadja a kármentési díjt; felelt Vámos, miközben a kulcsot átvevé... Tehát a vasajtó e tájon van?

- Igen uram, mondá a gottscheber; ott, a fekete bagazia alatt.

- Nem lehet-e Löbl szobájába belátni? folytató Vámos.

- Azt hiszem igen, felelt a sajtos. A széllyuk alkalmasint nyitva van, csak a bagaziát kell rajta átmetszeni.

- Jól van; tehát távozzék s néma legyen.

- A törvénynek engedelmeskedem; viszonzá az ember s távozzék, magányosan hagyva betett bódéjában a három jövevényt.

Sötét lön s a fekete bagazián folt kerekedék, melyen Löbl felől áttört a napvilág.

- Ott a széllyuk, mondá megörülve Vámos. Ha halkan a rakpadra lép, egy tollkés segélyével szemtanú is lehet szolgabíró úr.

- Azt fogom tenni; felelé a pipázó köpczös emberke s hely után nézett, hová annak idején, biztosan el helyezze lábait.

- Csak a beszédet vehetnék jól ki; aggódék a Singer uram hüvelyébe gombolt nyalka egyén.

- Mitse törődjék esküdt úr, felelé Vámos. A szó tisztán áthallik; a gottscheber régtől tapasztalja s magam is tettem már sikeres próbákat.

- Még ily titkosan, statarialis esetben sem fungáltam; megjegyzé a szolgabíró, miközben magyarkáját levetvén, szellős kényelembe helyezé magát s egy szarvasbőr vánkossra leült.

- Ügyünk fontosabb is, mint minőket statárium tárgyal, mondá Vámos. A bűn sötét és mély; világ kevés van, csak tapogatni kell. Löbl cseles, agyafurt, mindenre kész. Vele másként nem boldogulunk, mint titkos les által. És ez, hol más nincs, igen jó mód lehet. Velencze politikája ebben tartá fenn garantiáját. Mi, tíz helyett, hármak tanácsa, tartunk nyomozást.

- Mi is lehet voltakép a hazai rejtelem, mit e tilalmas titok fed? kérdé asszonyos vágygyal az esküdt, ki az áru padon papírt készítvén, tollat faragott.

- Azt mondanom nem szabad; menté magát Vámos szerényen. Miért a vadnak lármát ütni, melyről annyit tudunk, hogy a vadonban lappang s nyomozni akarjuk. Elég, hogy az érdek nagy; sikerünkől fontos eredmény függ. Ha a rejlő igazságot kivívtuk, megyénk is nyerni fog. Megszabaduland a családpárt ágbogas nyügetől, megszilárdul az irány s koreszmék törvényes megérlelésében; határozott szint öltend helyhatósági terén s önszerkezetében, melynek változó árnyéklati közt nem kell remegni az ujítószerk vak eseteitől.

Esküdt úr, hivatalbeli főnökével együtt, megnyugvék. A titok közelebbi érdekű része különben is fölfedezteték. A biztos tisztujítás oly jószagu nyul, mely után vakon is buzgalommal lehet futamodni.

- Amice! ne tola koddjék avatkozással; oktató sütött hajú társát a szolgabíró. Ugy is, ha e néma rendszer, azaz hallgató vallatás succedál s leshelyünkben hasznavehető szavakra kaphatunk: megtudandjuk, miben fekszik a nyul. Most miért törödnénk? Kezeinkben a compulsorium, mit Vámos táblabíró úr estaffetán hozatott; s ez nekünk elég. Audita referre: ez kívántatik tőlünk s azt megteszszük. Ha a széllyukon a beszélők arcza it láthatjuk, az még jobb, annál duplábban érdemeljük a honorariumot. Annálfogva rajtunk nem mulik, csak legyen mit látni és irni.

- Kétségkivül fontos egyének keresik fel ma délelőtt Löblt, sugá Vámos, kiknek egy-két szava zárnyító kulcs lehet a nyomozott titokhoz... De hallga!... mintha nesz és szó támadna Löbl Simonnál. Esküdt ur, tessék tollat venni; figyeljünk, kérem.

A törvényes bizonyság hurkás hajú része, miután a sötét sátorban tolvajlámpát gyujta, egy fügés hordóra terité selyem zsebkendőjét, hogy feszes nadrága dohot ne kapjon s annak módja szerint leülepedvén, kezeivel íráshoz fogott. Szolgabíró úr pedig felkapaszkodék, hogy a széllyuk megtört világán, a bagaziát éles borotvával kimetélve, a törvényes bizonyság tanúszemének, rangjához illő kuck in's lockot csempészszen.

Azalatt Löbl fölöltözék s ragyogó fehér nyakkendőjéhez angol manchester codringtont ölte, mely a rizsporos áll s pogácsa nagyságú briliánt gyűrűvel, kiegészíté nagyjából az iparúzó aristocratia stereotyp jelmezét.

Miután a tükörből, a héber udvarok tónusa szerint, egyet nyújtózott: szemlére vette a gschäeftsláda tartalmát, bankjegy és váltócsomagokat, ha vajjon a csavarral leszegzett öntött vasedényből nem vitt-e el valamit az ördög, az ő olajmécscsel virrasztott nyulálmai alatt? Látván pedig, hogy minden azon módon van, sőt a tegnapról eltett, maradékkiflit sem falatozták fel a gonoszok: elkölté azzal reggeli csokoládját, egy zálogban veszett ezüst medenczéből s rágyujtva a kamatlábon felül kapott havannából, annak hamvasztása közben befészkelte magát bőrös nyugszékebe s maga mellé nyújtóztatván fénymázos mankóját, aláirogatá a tollát váró hivatalos válaszokat.

Kilenczet üt. Kezdődnek a hivatalos órák. Kopogtatás a zöld damiszos ajtón s belép egy becsületes arczú, vidám magyar ember, szalma kalappal, könnyű nyári ruhában, barátságos szemmel, fesztelen természetes viseletű. Ugyancsak azon ember, kiről Tógyer, Hortobágyon, a szállító parasztoknak mesél: miként veszté el birkáit Lőbl és Márk szövetsége. Egyike azon kényelmes, de hajtható falusi gazdáknak, kik maguktól mitsem tesznek a közérdekért, de velők mindent lehet tétetni; kik a népdal szerint, ha vélek bánni tudnak, ingöket is odaadják. E mellett, azon, nálunk ritka tulajdonnal bir, hogy kevesbet költ, mint bevesz; kevés igényű, tehetős módú, független ember. Ez okból örömet hozza nevét érintésbe oly eseményekkel, melyek lármát ütnek s kellemes utóizt, utóhangot hagynak. Örömet szegődik pártfogó segélylyel tárgyak, eszmék vagy személyek sorsához, melyeknek jövője van s velők nevét fenmarasztalhatni véli. Miből önkényt következik, hogy ösztönének, nemes emberbaráti irányt és törekvést adni igen könnyű; a minthogy jelenleg is, főleg azért van itt, miszerint Pestre indítsa felfogott árváit, kiknek írói s énekesnői érdemével akar egykor halhatlanulni.

- Áh... Gyapjasy táblabíró úr, szólítá meg Lőbl üdvözlét gyanánt, a nélkül, hogy chenille sipkáját megemelintené, vagy ülésében mozdulna... Talán a kétezer pengőnyi foglalót visszafizetni jött, mit folyó évi gyapjára előlegeztem?

A nyájas jószívű ember megütközik. - Hogyan?... mit képzél Lőbl úr? beszállított gyapjum áráért jöttem; felelt hüledezve, mintegy kémelvén, ha komolyan intézte-e koppasztási kérdését a zsidó?

- Tudom, csak tréfál velem spectabilis; válaszolt Lőbl. Miként is kívánná, hogy nedves döggypaját azon méregdrága áron átvegyem?

- A döggypajut nem is akarom azon árban számítani, de a többit követelni fogom. Hiszen, uram, irott szerződésünk van.

- Ha ha ha, irott szerződés?! igen de tiszta, mosott, száraz gyapjura; a táblabíró uré pedig szennyes, moszatos s több mint tíz perczetét nyom benne a viz.

- A szentháromságért, hogy állíthatja azt? Tíz nappal nyirettem a mosató usztatás után, száraz, rekkenő időben s a gyapjas zsákokat még harmat sem érte.

- Különben soha se vitatkozzunk róla spectabilis. A vásárbírákkal már nézettem gyapját s kezemnél a törvényes oklevél, miszerint árúja szemét; a szerződés feltétele betöltve nincs; s én átvenni nem köteleztetem.

- Uram ez szörnyűség; mivel a gyapju ára csökkent, erőszakkal engem akar csalni. Ily szembeszökő ármányt apró hajhász, gyalog zsidó tesz, ki marhavásárban jár, s enyvét és fűsüt kölcsönöz g'schäftbe. Azt hittem, nagyobb házaknál óva leszek ily alacsonyyságtól.

- He he he, én nem szégyenlek hitsorsosaimhoz hasonlítani, mint a nemes urak a paraszthoz; felelé Lőbl félig hunyorítva, mialatt összevont szemöldje némileg elárulá éles gyűlöletét a születési aristocratia ellen. Jobb lesz nem perelni, ha tetszik, kifizetem gyapját hetven forint-jával.

- Hiszen hetvennyolcz pengő s egy aranyra van az alku kötve.

- No hát tessék visszafizetni a két ezer pengőt. Váltója ugyis tegnap lejárt s ma tizenkét óra előtt beperelhetem. Ezerötszáz dögbörért beszámítunk tizenkétezer garast váltóban, a többit két óra alatt kivánom; mondá Lőbl színlelt hidegséggel, egy titkos pillanatot vetve Gyapjasy-ra, ha nem sejti-e a birkamérgezést, mit ő Márkkal, az ifju baromorvos rovására tervezett?

- Lássá ön, minő becstelen rablás csak az maga. Én egy nemes jellemű védtelent váltok meg az öngyilkosságtól s az érte vett kölcsön hatvan kamatán túl, tíz évi zsarlást iratnak alá, a dögbörök harmadrész árára. Becsületes agyban eszméje se ötlenék ily czudar haszonkergetésnek.

- Feledé táblabíró úr, hogy kávéházi üzérrel szerződött az Angolkirálynőben, s én csak a kötlevélt vettem meg?
- De ön saját hajhásza volt, ki üstökön ragadva a sürgető alkalmat, kényszerítte elfogadni fosztó alkuját; egyike azon fitató rókáknak, kik a nálok erősb zsákmányt, lesben ülő farkasnak hajtják fel.
- Tessék vélekedni akarata szerint... Egyébiránt nem épen lovagias, felhányni elvállalt kötelezettséget, mit az ember önkényt aláírt.
- Nem azt teszi-e ön a gyapjúszerződéssel?
- Ah, már az más eset. Itten csalódnám a rossz gyapjában. De ott felvéve spectabilis a jó pénzt.
- Szegény nemzetem, mily törvényes formákban hagyod tenyészni a kétségbeejtésig pusztító rablást!
- Tehát számíthatok váltómra? vagy tüstént bepanaszolhatom táblabíró urat? kérdé egykedvűn az aranyzomj hideg ördöge.
- Azt nem engedhetem, közbevág szorongó aggálylyal Gyapjasy. Nekem több fizetendőm van, mit gyapjum alkujából kell vala fedeznem. Ha beperel, nyakamra rohannak. Váltóimra biztosítás kéretik, s ötszörös értékem mellett kiütend a csőd... Szálljon átok a könnyelmű törvényhozásra!... Csak holnapig, ... ma estig várjon ön, míg gyapjumnak árost kerítek.
- Sajnálom, nem lehet. Lelkemre! ma minden garas nélkülözhetlen. A forgalom kicsiny; fizetni valóm sok. Aztán gyapjával hiába indul meg. Már a vásárban rossz híre van; minden vevő tudja, hogy bírakkal vizsgáltattam meg. A mostani árbukás idején óvakodni fognak. Más annyit sem ígér; majd csak kinevetik; sőt ha békétlenkedik, az lesz belőle, hogy gyapjának jövő évben sem fog vevőt kapni.
- Szörnyű, szörnyű, e vesztegető rendszer! e meddő eszköztelenség, ez országos egyetértő cselszövény, melylyel a termesztő körülhálózva van, melyben teng-pangni, sülyedni, elveszni kényszerül... Uram, nem magamért, az emberi könyör nevében hívom fel önt, fizesse ki folyó áron tiszta gyapjumat, melynél szebbet, jobbat egy termesztő sem szállított az idén. Visszaléptek a szerződéstől. Elengedem aranyaimat. Hetvennyolczért vegye át, hogy módom legyen a velem hozott árva ikreket Pestre küldeni, kiket rég nevelek, s kikben az irói és művésznői lángészt kiképezni hazánk javára törekszem... Látja ön, ha gyapjumat hetvenért adom, megfosztja istent a czéltől, melyre ez árvákat hívta, megfosztja sorsuktól őket s hazánkat tőlök.
- Mi az efféle jótéti érzékenykedést illeti, az nem az én dolgom, felelé Löbl gúnyosan; s amaz ismert rókamosoly szeme felé rántá szája végeit. Ha hetven forint a gyapjú ára, csak hetven forintig kell a philantropiába ereszkedni... Egyébiránt addig is minek?! Egy szó mint száz. Többet nem adok. Másoktól kapnék hatvannyolczért jobbat; látja spectabilis két forintig én is philantrop vagyok.
- Fossz meg hát becsületes szorgalmam csekély jutalmától sovár ragadozó, mondá Gyapjasy úr szoruló ököllel; Löbl pedig modoros közönnyel fizeté le a hetvenével számolt árösszeget! noha öt percz előtt lelkére állítá, hogy minden garasa nélkülözhetlen.
- Ismerem már, úgymond, a magyar urakat. Egy kissé epések, de szívők mint a vaj mindenfelé hajlik. Szidnak ugyan, szidnak; de a pénzt mégis zsebre körmölik.

Gyapjasy úr vére felforrt e tomboló gúnyra, mit a kényszerítő szükség hálói közt, újszagú nyerseséggel gyakorol rajtunk az uzsorás párt; de egy nemes szándék rejlett szívében, melynek talán kivívható sikerét veszélyezni nem akará, hallgatva tűré a pénzurasági ujdonsült gőgöt.

- Uram, mi végeztünk. Óvjon isten, én óvom magamat, hogy önnel többé viszonyba ne lépjek. De van egy idegen ügy, mi engem mint magyart, mint polgárt érdekel. Engedje ön, kérem, szívét megközelíteni s legyen kész végrehajtani, áldozata nélkül, egy jótétet.

Löbl kérdő gúnynyal fordult Gyapjasához.

- Szögfalva, mint birói árverelt zálog, az ön birtokában van.

- Váltsa ki gróf Csödy, még ma odaadom; válaszoló kurtán a zsidó.

- Öt fölemészté kamat és uzsora. Azt nem teheti; nem is érte szólok.

- Hát kiért?

- Ön zsidó bérlőt tart álnév alatt az uradalomban.

- Dobszó mellett birja; legtöbbet ígért.

- Nem úgy van uram. Igéretét nem fizetheti, ha csak aranykalászt nem arat földjén. Az csupán vakító szám, hogy eljátsza a keresztény kezeket. Titkos alku szerint önnek kevesebbet ad, hogy zsarkörmei többet csikarjanak. Ez így nem maradhat az ön veszélye nélkül.

- Nem értem; szóla közbe Löbl.

- A birák panaszt tőnek nálam.

- Miért nem kergeté el? én azt tevém s a szolgabíró is.

- De ha a felhőt sokszor elveri a szél, végre összetódul s pusztító vihar lesz... Az ön bérlője, közöttük, velők, általuk mindent erőltet. Szerződik, cserél, kötelez, kereskedik és mindenütt csal. A nép sír, sülyed és dühöng. A falu megrakva zsidóval, kik mindent elragadoznak.

- Azt minden zsidó bérlő teszi.

- És ha a szegény, nyomorát feledni csapszékbe megy, kevert, mérgezett pálinkát ad innia, melynek kábító, vegytani maszlaga erkölcsét rontja, csontjait erőtlensíti.

- Azt minden zsidó korcsmáros teszi; ismétlé Löbl egyszerűn, mint igen természetes dolgot.

- Igen, de az erkölcstelenség és szegényedés fenyegető fokon áll. A nép verekedik, s gyujtogatja a zsidókat. Udvara pusztult, kunyhója üres; kenyere nincs, az éretlen borsót nyersen faldossa tövéről, s adót nem fizethet. Egész héten át adósságba dolgozik a zsidónak; vásárnapját megrontja, hogy magáért valamit tehessen, s a kapanyélről kidől éhsége miatt. A pap és templom csekély jövedelmét kénytelen elhúzni; iskolába nem küldheti gyermekét; tovább költözik, s megátkozza elhagyott telkeit, miket ismét zsidók szállnak meg, átkölcsönzött jobbágy nevek alatt.

- Hisz a zsidónak is csak élnie kell; veté oda Löbl, titkon a nyomor és veszély hú rajzaiban gyönyörölgve, hogy az Gyapjasynak fáj.

- De nem lopott földön, csalárd kenyérrel, dologtalanul.

- Látom, a nemesség sem tőn másképp a paraszttal.

- De sorsát most javítani akarja.

- No hát míg javítná: hadd fejje a zsidó, úgy is elég régen fejik az urak.

- Nem reszket ön, hogy forradalom tör ki, s az epeláz, évi események meg fognak újulni, csak hogy a zsidó aristocratia ellen? Mint már kitört többek közt Kanizsán a gabonát egyedárzó uzsorások ellen?

- A forrongókat fel bírja a törvény aggatni.

Gyapjasy megrendült e buta, vad, hideg kényúri jellem irányában. Borzadva ismert benne a pénzuraság szokott vonásaira; de akarva még a szerencsétlen falu szabadítását próbálni, haragját, szelid szavaiban megtöré.

- Nem úgy, nem úgy. Ön nyelve elhirtelenkedi magát. Ki oly földhöz ragadt szegény volt, mint Löbl, ki úgy ismert nyomort, nélkülözést, s ki most bőségben, túlözönlő feleslegben él: nem lehet oly fagyos, könyörtelen szívű az inség iránt; nem lehet oly éhes fosztogató, oly paraszt feszítő Kajafás. Látja ön, nem kérek pénzt, engedményt, nagylelkű áldozást. Bevétele ugyanaz marad, s a nép mégis mentve lesz. Szögfalva önnek harmincz ezerben van, mert annyi az eredeti kölcsön. Időnyújtó váltók, uzsora, perköltség nevelék hatvanötezerre. Ebben dobolták el. Igaztalan összeg, de törvényes; azért bírja ön, ha lelke elbírja. Bérlője nem fizet száztól hatnál többet, azt gróf Csódy is megadja, kit a nép szeret s visszakíván.

- Tán hogy új pert vegyek nyakamba, melynek többé biztosító tömegje nem leend?

- Ő pontos lesz uram, én kezeskedem. Első évi bérét kész vagyok e perczben letenni, s gondom leend azt mindig előlegezni.

- Ne fárasztja philanthropiáját táblabíró úr, mondá Löbl gögösködő gúnynyal. Nyúl Iczikben több biztosságot látok, csak hadd maradjon kezén Szögfalva. Lám ő pusztán lakik a hangyási csárdán, s mégsem fél a paraszttámadástól, mint a spectabilis.

- Mert kóbor betyárok orgazdája lévén, pártjában bízik.

- Tessék vélekedni tetszése szerint... Szögfalvát nem adom. Felekezetemet pártolom, mert azt kivált keresztény ellenében, hitem parancsolja.

- No hát légy bitang, bujdosó, csalárd nemzeteddel; mondá keserülten Gyapjasy, miközben kalapját véve, Löblt elhagyá. Ne legyen soha hazád és királyod. Légy gépe, szolgája mások céljainak; s ha gazdaggá hízál és fényleni akarsz: légy nevetség, s gúnyos példabeszéd; míg miként őseid, idegenek földében rohadsz meg.

Löbl, egykedvű közönynyel vette átkait, mintha társalogtak volna. A szó elrepül, de a nyereség, mit gyapján csalt, meg fog maradni.

Gyapjasy nem tudta, hogy Löblt Nyúl Iczikhez hajhászi viszony, üzleti érdek kapcsolja, hogy vele titkos szövetségben van, s neve és személye alatt sok ügyet vezérel, melyben résztvenni saját képében szégyenl; de megfontolhatná, miként átkánál hathatósabb gyógyszer leende hason bajok ellen a törvényhozó test többsége, mely többség, megyei izgatások után alakul, mely megyéknek ő is jogbíró tagja: de Gyapjasy úr azon tiszta szándékú és nagy számú magyarok közé tartozék, kiket csak alkalom tesz búzgókká, s ha felrázó vezér nem tartja galléruknál fogva, aludni hagynak eszmét, akaratot.

Mig odabenn e sajátszerű alkudozás történt, két feltűnő egyén közelíté meg a tolongó vásári nép között Löbl Simon boltját. Egyik száraz, nyurga csontalak, hegyes szakáll, macskaszem, nyitva viselt szájjal, mely tekintetének bizonyos vigyorgó vadságot kölcsönze. Öltözete: kérges bakkancs, térdig pamutharisnya, övig manchester nadrág, nyakig ujjas palást, fején jezsuita kalap, csurgóra hajtott karammal. Úgy látszék, egyike azon spanyol eredetű izraelitáknak, kik még a mórüldözési korszakban ide származtak, s a Bánátban és Mehadia körül maig is ős alakjaikban láthatók. Társa bozontos, szörbeborult képű, közönséges egyén durva

ruhában. Azt lehet vélni, alárendelt ügynöke a vigyorgó csontalagnak, mert elejtett csibukját feladá, s hóna alatt kopott bőriszámban málhát vitt.

A Löbl-iroda átellenében egy sátorszegleten leültek, alkudozni kezdvén galand, ónpityke, fanyelű bicska, s több haszontalanság felett egy gyékényen áruló zsidóval; de az színlő eset volt, hogy fel ne tűnjenek; mert a hegyes szakállú nyurga spanyol, át-áthunyorita az iroda üveg-ajtájára. A néma kopasz, ki a rézpénzen oly mogorván ült, észrevette a megérkezőket. Otromba arczán némi derű nyílt, mely elárulá, hogy e találkozás megrendelt légyott; s visszainte titkosan a jövevényeknek, hogy várják, míg mehet.

Gyapjasy úr távoztával a morva parancsot kapott. Postára viendő leveleket vőn át s egy csomag árjegyzéket, miket apró kereskedőkhöz kelle széthordania. Alig indult kötelessége után s hagyá el az utcát, melyre Löbl irodája nyílik, tüstént csatlakozék a spanyol zsidókkal s némi szó és illetőleg néma jel után egy raktári zugon át, kicsavarodtak a vásárból, hogy a végutcza megett tanutlanul intézzék titkos ügyöket.

Az iroda megetti bódében, mit Vámos jelenleg velenczei kémleldévé tőn, Löbl és Gyapjasy párvitája alatt, hajmeredve kezdé esküdt úr ismerni a héber jellemet, s szent fogadást tőn, hogy többé Singer uram ollójával magának nem szabad.

A tornyok tíz órát vertek; s a tizenháromváros szélső házsorából egy férfi közeledék a körárok pallóján át a fabódéhoz, mely alig ötven lépésre fekvék a kapuhoz, honnan az érkező vendég kilépett. Arcza fejérsápadt, mélyen beesve, szeme nagy, búbajos, tele ragyogva igéző rejtelmes tüzzel. Ajka vékony és vérszin, csodás ellentétül a márvány ábrázaton. Jó ismerősünk már, csak a társadalmi öltöny s rendbeszedett forma tevé egy pillanatra idegenné előttünk. Ő az árvahalász, kit nagybátyja Vámos ide rendelt s most a bódéajtón magokhoz bocsáta.

- Felföldi rokonom, megýénkben ismeretlen, mutatá be röviden a törvényes bizonyság előtt. Szükség van rá kitűzött célomhoz.

Esküdt úr, kiszabadítá fülét kráglójából, hogy jól halljon; ha tán ez alkalommal megcsiphetne egymit a sikos titokból, de Vámos a távolabbi szegletbe voná Szalárdy Ödönt, s hallhatlanul értekezett vele, míg esküdt úr emlékéből foltozgatá a Löbl és Gyapjasy körömmel nem ért társalgást.

- Nem látott senki? kérdé alig lehelt suttogással Vámos.

- Nem, hiszen szállásom ötven lépésre van, s hatvanezer ember közt, egyre kell vigyáznom: Lajosra.

- Csak addig féltélek, míg atyjával s Löbl Simonnal ez önárulási próbát megtettük. Ha ő, mint hiszem, szavaiban tanuságát adja, vagy sejteti, hogy Márk általi kinzatasod tudtával történt, meglesz az első nyom, melyről a törvény tovább léphet. És akkor nyíltan felléptetek; nem leend veszélyes a főispánék részéről sem csel, sem erőszak, én védeni foglak.

- Édes anyám mindjárt Löblhez jó.

- Özvegyi tartását felvenni. A főispán gögje megsérült, mivel birói zárt akarék kérni; a fizetetlen évek illetékéről váltót adott, s Löblhez utalványozá. Hugom okos nő, én eszelém őt, iparkodjék Löblt oly nyilatkozatokba sodrani, miket használhatunk, s miknek erejével tanu-vallomásra lesz kényszeríthető; s remélem, e csel sikerülni fog.

- S nekem miért kelle itt megjelennem?

- Mert a főispán most tizenegy órakor Löblhez jövend, rég halasztott számolatok végett. Ő maga sem véli, mily rosszul áll, mily közel az értéki végkimerüléshez. Löbl követelése alkalmassint ingerültté teendik, minek mi és ügyünk fontos eredményeit nyerhetjük. És te itt, ajtón át hallva beszélni őt, mint hallád egykor Márk szobájában, s az ajtónyílaton titkosan

lesve őt, mint lesett ő téged esztergád mellett: alkalmat veendesz képzeted felmelegíteni, lelked, emléked erejét összeszedni, megfeszíteni, hogy az alakra, mit tizenegy év előtt egy párszor láttál, de mely kebledbe égeté magát, s melyet, mint mondád, milliók között ki tudsz jelelni, ráismerj; s a sejtett, de még adatokkal nem bizonyítható bűnszövény vezérfonalát kezembe add... Féltő kincs ügyünkben minden legkisebb nyom, mihez a sors vezet, mert pesti gyorspostámmal kedvezőtlen híreket kaptam... Az irgalom-intézet, melyből Márk számüzetésbe, vagy talán halálra akart hurczolni, nincs többé. Alig van, ki emlékeznék rá. Tizenegy év előtt megszűnt abban a kinzó kisdédóvás és orgazdai üzlet. Az épület eladóvá lőn, s dobra üttetett. Most egy csontégető birja, ki az udvar régibb titkairól mit sem tud. Talán szökésed miatt pusztítá el Márk, hogy ha netán fellépsz s az ellened vétkező merény fenyítő tárgyalás alá jövend, ne lehessen vádló bűnjelül a nyomozó igazság előtt. Márk orvos rokona Jefte, ki téged vörösdajka cím alatt kinzott, még az irgalom-intézet árverelése előtt eltemettették. Márk azt állítá, örült, mert végóráiban terhes vádakkal szidalmazá őt; s azt erősíté, hogy nem természetes halállal múlik ki. A kopasz morvát, ki orfészket kezelte, szélnek ereszté. Jelenleg Löblt szolgálja, s mint tudósítóm írja, alkalmasint itt van vele a vásáron. De a kopasz sem szólni, sem írni nem tud... Különben sem olyan jellem, kit igazvalló tanukká tehetnénk. Ha biztosabb cselpróbák előtt megközelíteném, csak lármát ütne; s akkor ügyünk végkép veszve van... A szolgáló lenne leghűbb és haszonvehető bizonyosság, ki a vörös dajkánál a néma kegyencze volt. De ennek holléte ismeretlen titok. A kopasz tudná azt, de vallomását ok-szerűn remélni nem lehet. Talán ernyedetlen szorgalmunk feltalálándja őt. De most cselünknel több kútfő nem ajánlkozik. Arról szó sincs, hogy Márk s kancsi nővére, kivel jelenleg a Király-utczán lakik, valamit vallani fognak. Oly rögzött ördögöket önmagok ellen eszközül használni nem lehet. Irányokban vádper- s kész adatokkal kell fellépünk. Pedig a lehető nyomozat nyakrafőre sietős, mert Szalárdy Lajos, Hortobágyon találkozik veled, s anyád hasonlata fagylaló gyanúba hozta őt. Tegnap keresett a pusztán, ígérete szerint. Ha nyomodba jövend, mi nem sokáig akadályozható, meg fog győződni, hogy te a feltámadott vagy, kitől ő reszket. És akkor veszve minden remény a bűnt felfedni. Ezt megelőzni törekszünk e hallgatózó les kísérletével.

- Mi okon igényelsz Löbl és a főispán közti számolatnál áruló szavakat? kérdé Vámostól az árvahalász.

- Mert Löbl és Márk, folytonos szövetségben állanak, a főispán banquierje pedig húsz év óta Löbl; s mint kinrajzod után beszélted, fejed árát is hozzá utalványozá, hogy kifizesse gyilkosodnak.

Ez értesítő suttogás közben esküdt úr készen lőn az okirat kifoltozásával, s miután haját és barkóját egy szennyos zsebkefe háttükréből rendre utasítá: fontos tekintélylyel mártá tintába a nagy rendeltetésű tollat, melynek egy szokatlan büntitok nyitányát kell papírra tennie, hogy őt mindvégiglen halhatlanítsa.

Azonban túl a vasajtón Löblnél vendég jelenteték. Sugár, könnyű termetű úrhölgy nyitott be hozzá. Szűk ujjú, fedett vállú, sötétkék tibetruhában, hófehér csipke-nyakfodorral, szalma-virágú lengekék kalapban, komoly ízléssel. A hölgy közel látszik negyedik évtizedéhez, de sajátos, megragadó arc. Fehér halvány bőr, úszó ragyogványú sötét gránát szemek, mély szemöld, kisdéd, vérszin száj, mely a márvány arczon bájos ellentét. Vonásaiban kiállott bánatok kövesült nyugalma, s női szellemfenség. Ki az árvahalászt egyszer jól megnézte, lehetetlen, hogy e hölgyben anyjára ne ismerjen.

Löbl, mint udvarias hébernagy, letevé szivarját, de összehúzott szemmel, azon üvegen, találgatva visszataszítólag nézett rá, mint nézni szokott a fővilág azokra, kiket nem akar megismerni.

- Nemde Czili ténsasszony?... néhai Szalárdy Elek özvegye?... alig bírok rá emlékezni; mondá alázó mosolylyal, miközben egy kemény szalmaszékre leülhetést inte.
- A szegényt gőg és gazság feledni szokták; viszonzá Czeczilia hidegen, lenéző szemekkel, miközben egy damaszk pamlagon mint illető helyén, ülést vőn.
- Teljes igaza van... A világ hálátlan... Tudom, sógorát, a kegyelmes urat érti gőg és gazság alatt; mondá fogszorítva Löbl, s szeplői között vörös pirulatban tört át haragja, a rá irányzott czimekéért.
- Én szembe beszélek, nem vonatkozom senkire hát megé, felelt Czeczilia határozottan. Egyébiránt nincs időm önnek szókat értelmezni. Két okon jöttem; végezzünk kitérések nélkül.
- Ha egyiket eltalálnám is, hogy szorultságban van, s a főispán tartáspénzeért jött: másik okát képzelni sem tudom.
- Mert mult bűneit gőg és gazság feledni szokta, ismétlé Czeczilia éles jelszavait, s a haragvó zsidó a nélkül, hogy a mult bűnre hivatkozó célzatot valóban értené, lelkében egy perczre megrebbent, mint minden gazember, ha elismert jellemű egyén, határozott vádjaival szemtől szembe bátran meglepi.
- Nem emlékszik-e, folytatá Löblhez Czeczilia, hogy férjem élteben, természetvényeinek adóevő bizományosa volt ön?
- Elég sokat veszték rajta és miatta.
- Nekem tanum van, ki előtt ön férjem halála után beszélte, hogy évenként minden ügynökeit ki birta fizetni a tőle kapott tiszta nyereségből.
- Úgy-e, hát ez a bűn, melyet oly fennyen szememre hány?
- Nem; mondá Czeczilia. Csak azért említém, hogy szemtelen szaván kapjam az uzsorást, ki szabados jövedelmeit is elhazudozza, hogy jótévőjét kisebbíthesse.
- Dologra ténsasszony, dologra. A multság elveszi időnket; mondá vigyorgva a képéből keledező Löbl, kéjt találva abban, hogy aljas jellemétől a nemes nőkebel ingerülve van.
- 18** évben repczét, gyapjút, gabonát egy trieszti kereskedő ház számára alkudott ön el hitelben, s levéllel ajánlá az alku elfogadást; mondá Czeczilia, nyugalmát telhetőleg megtartva. Férjem nem ismeré a házat, s ön jótállás mellett ígéré átadni a harminczkét ezer pengő forint értékű árúját. Férjem, válasza után néhány nappal ön ügyvédjétől levelet kapott, mely szóról-szóra így hangzék: «Löbl úr kényszerülván ügyei végett Pestről sietve távozni, rám bizá az ide rekesztett váltók átküldését». Benne két darab tizenhatezer forintos váltó Löbl S. aláírással kibocsátva. Férjem nem tudva, hogy más Löbl létezik, de túljó lelkében nem is álmodva, hogy ön a dúsgazdag, kinek különben is tízezerrel tartozék, s kit oly becsületesnek ismert, és hitt addig, csalárd csaló legyen: megelégedék a biztossággal. A trieszti ház ügynöke megjelent, s a természetvény elszállíttaték. Két hó mulva, a váltók lejártá előtt, a ház megbukott, s a címvezető Pestre jött lakni. Férjem felszólítá önt, mint kibocsátót a kármentesítésre. Ön először bámult, s csudálkozék, azután haragot színle, s zajt támasztott, miként lehete tőle fizetést követelni, holott a váltók alá írt Löbl S. nem Löbl Simont, hanem Löbl Somát jelent, ön szatócs testvérét, ki azokat kibocsátá, de kinek semmije sincs. Férjemet egyiránt meglepte a tetemes kár, s e merész szemtelenség. Alig tudá hinni, hogy emberszív, szenvedély nélkül, hideg érdekért ily alacsony bűnre tudjon vetemülni. Alig tudá hinni, hogy igénytelen dúsz, mint ön, kinek szükségét jövedelme húszszor haladja, ki önzetlen részvét, gyermeki alázattal látszék hozzá, érdekeihez hajolni, s inkább házibarád volt és tanácsadó, mint bérencz és hajhász: ily hitcsaló rókává tudjon fajulni, s harminczkétezer forintért nevét, hitelét, sőt életét vakon veszélyezze, mert hiszen nem találkozhatnék-e ingerült egyén, ki ily

orcsalót a keserűség első kitöréseiben keresztül lőjön? Férjem elhült, elidegenült ön egész fajától, de e hidegség, mielőtt megkövesült volna, sírba vitte, vagy vinni segíté őt, a gyöngé idegű s már akkor beteges testet, kit minden izgatottság rendkívül megragadt s áthatott. Megözvegyülve, árvám javait bátyám kormányzata alá bocsátám, ki önt megperelé, de siker nélkül. Ön részéről bebizonyíttaték, miként a kibocsátó nem Löbl Simon, hanem Löbl Soma; miként ön ügyvéde sem ira levelében többet, mint hogy «Löbl» küldi a váltókat; s férjem válaszában sem vala több meghatározva, mint hogy «Löbl kibocsátása mellett megelégszem a trieszti ház váltójával;» és így akármelyik Löbl hamisítás nélkül kiállíthatta azt. Ügyvédem hiába bizonyítja be, hogy felperes Löbl Somát soha nem ismeré, sőt létéről sem tudott; hogy Simonnal állá viszonyban, s alku válaszával csak őt érté, mást nem érthetett. A váltótörvény betűszerint ítélte, ön tanúi nyomán. Árvám száztól huszat kapott a trieszti ház csődjében; a többi elveszté a nélkül, hogy ön, az orzó csempész, bűnvád alá jőne; ön pedig behajtá ellenem tízezret, melylyel férjem adósa maradt... Ez jöttöm másik oka, mit ön képzelni sem tudott, mert gőg és gazság feledni akarja, veté utána Czeczilia az erényfenség megvető hangjával. És most irtózom ön rögzött arczkérgétől, mely szemeim előtt ily hideg nyugalmat tud színleni... Igen, ... színleni; mert bensőleg megtöri önt a nyílt szemrehányás. Kevély lelke meggörbed, s letörpül a véteksúly s önvád terhe alatt, melyet szavam nyomán, megrakott emléke egymásra halmoz.

Löbl, nem tagadhatá, meg volt rendítve, s lelke kiforgatva kő héjjaiból. De nem bűnbánat és félelem bántá, hanem sértett kevélység. A tekintélytelen egyszerű nő, ki elvonva él, s kinél egyik ujja tízszer gazdagabb: ily éles gúnyban s parancsnoki megvetéssel érintkezik vele. Ő, a milliomos, ki lelkét tette rabbá, hogy ezreken országolhasson; ki hiúság, s birdühének áldozá esztét, álmait: nem élvezhet több földi szerencsét, mint hogy inasai, szállítói, s a váltóügyvédek nagyságolják. Csak az hajol meg nekie, ki különben is görbedt; a többi világ nevéne nevezi őt, s ki tőle független, úgy bánik vele, mint ő azokkal, kik tőle függenek. És ha becsületes társaságba, főleg nemes közé téved, azon bizonytalan helyzetnek van kitéve, hogy nem tudja, mikor nézetik le, vagy támadtatik meg. Mily nyomorú táp, mily csekély adó gőgnek és becsváagnak, mely kitűnni akar, imádatni törekszik. Mily sujtó fensége az erénynek, melyet a pénzgyűjtésért elárult; mily alárendelt meghunyászkodás a nemesebb elemű aristocratia előtt, melynek pénze által tagjává tolaakodni vélt. A pénzfalók ujdonsült mágnásainak legérzékenyebb szerencsétlensége, miszerint a közvélemény apró szentjei szeretnének lenni, de az látja benne az ördögöt; miszerint készpénzért sem vehetnek hirtelenében egy pár századot, mely a gazdagulás piszkait elpalástolná. Még láthatók szemeik körül a rókaredők, mikkel az uzsora után hunyorítanak; még érzik aranyaikon a gubacsszag; s minden jó lélek, ki velök szembe ötlük, keresztet vet magára, vagy égető bélyeget süt rájuk megvető szemével...

E sujtó, alázó érzet bántá Löblt Czeczilia ellenében; de az embertelen szív percznyi törődése után feltámadt rögtön ama sóvár gőg, mely a pénzen vehető becsét s erkölcsi fenséget mérgesen irigylé s mely nyomorú pénzzel s még nyomorúbb daczczal törekszik azokat egyensúlyozni.

- Ha mindaz úgy történt is, - mondá ingerlő közönnyel, - tettem-e több csalást vagy tolvajlást, mint mennyit a törvény el nem tilt? ha nem törvényesen vétkezem, ítélet hozatott volna ellenem ön keresetében.

Löbl szobája megett a fabódében ezt sűgá Vámos halkán az írónak: Húzza alá esküdt úr a közelebbi szavakat.

Czeczilia felboszankodék a kevély önhittségen, mely minden pénzaristocratianál divatban van, miszerint a törvény gyengeségeit nemcsak felhasználja, hanem azokra szemtelenül hivatkozni mer. A hölgy márványarczát haragpír futá el, s türelemvesztve szökött fel helyéből, hogy elhagyja az aranyimádó farizeust; de czéljai, miket el akart érni, visszatartóztaták.

Löbl mosolygott. Örvendve látá, hogy ördögi jelleme megrendíti az erény türelmét.

- Korán nevet uram, mondá Czeczilia, észrevéve a gúny szembeszökő insultációját. Azt véli talán, hogy szemrehányásom nem több mint feljáró halott, mely az együgyűt korszakonként kísértetni megjelen?... oh nem... Bűne feltámadt s szája, és körme van, mely vádol, s boszúlni tud.

Löbl arczán elveszett a gúny, s egy tolvajpillanatot vete a beszélőre, mintha megtörténhetőknek hinné, a mit hallott.

- A trieszti bukott ház czimvezetője, ki a hamis csődben sikkasztott pénzt Pesten most apja neve alatt üzletben forgatja, hozzám jött... úgy hiszem magától is eltalálja ön, mit beszélt nekem. Elmondá, miként ő Löbl Simonnal kereskedési viszonyban állt, s midőn bizonyos hajósülyedés, nagyobb házbukás, s több hazudott okok miatt csőd alá sietne, Löbl Simon ígéretet tőn, hogy hitelt eszközlend számára, miszerint a neki tartozott összeget lefizetheti. A hitel Szalárdy Elek úrnál eszközöltetett harminczkétezer forintig, mely áruszállítmányból ő mitsem vőn által, hanem csődbeli egyezkedés útján száztóli huszával fizetett érte árvámnak, hatezer négyszáz pengő forintot, holott Löblnek nem tartozék többel háromezernél... Későbbben a csőd megszüntetése után Löbl Simontól követelé a tartozásán felül fizetett három-ezer négyszáz forint, s szállítási bér visszatérítését, de Löbl Simon, noha a harminczkétezer áru természetvényt negyvenen adta el, s mindazt zsebébe sepré, nem akarta igazságos igényeit kielégíteni; sőt ha még egyszer jöend, kirugdosással fenyegeté. Ő hát feltevé magában, Löbl Simonon saját veszélyzetével is méltó boszút venni; s nálam ez okból jelent meg.

- Rágalom; irigy hazudság, mondá kissé zavarodva Löbl; ... ki adna hitelt egy bukott kalmár gyanúsításainak? toldá meg gúnyosan, de látszék, hogy a gúny szokott élet elveszté, s aggály és megütközés háborítja elfásult szívét, ily kényes titkot oly határozott ellenség birtokában tudni.

- Még sem hihetem, hogy rágalom volna, viszonzá Czeczilia visszatörölt gúnynyal; mert kezemnél tanuvallomások vannak, mik bebizonyítják, hogy a kérdéses gyapjú, repcze és gabona egyenesen Löbl Simon pesti raktáraiba szállíttatott fel, s árát utolsó fillérig ő maga vette fel.

Löbl felkapaszkodék ültéből, s horgas szemmel körülkémlélé a hölgyet, nincsenek-e nála az érintett okiratok?

- Ha ha ha! csak nem képzel ön oly együgyűnek, hogy magányosan szobájába hozzak ellene szóló bizonyítványokat, alkalmat adva erőszakos rablás által magát megszabadítani? mondá Czeczilia nevetve, s gyöngy fogain, vérszín ajka közül, oly bájosan fejezé ki magát a megvető gúny, hogy nem érdemes oly szörny ily szép szácska által kinevettetni.

- Az nem lehet, hiszen kik tanuk lehetnének, évek előtt mind meghaltak már, ellenveté Löbl, szerepét tévesztve ezen eszes, éber, bátor nőjellel ellenében.

- Még éltőkben történt a vallomás, mely hitelesítve van; felelé Czeczilia gyorsan, mielőtt időt vehetne a zsidó zavarából magához jőni.

- Tehát mit akar ön?

- Ellopott pénzemet kamatostól visszafizettetni.

- Nevetséges ábránd!... No de ha nagyon megszorult, s okiratai érvényesek, ... majd meg-lássuk, ... tán vetek értök valamit.

Löbl szobája megett a fabódében, halkán sугá Vámos az írónak: Húzza alá esküdt úr az illető szavakat.

- Ha ha ha, tehát mégis érhetnek valamit?! kérde Czeccilia kitörő kacajjal Löbl gyávaságán, ki nem sejtve a boszúállás megette rejlő füleit, elárulá magát a meglepetés első zavarában.

- Azaz, én mit sem mondék azok értékéről; hogy is mondhattam volna valamit lehetetlenség felett; igazítá magát a kacaj hangjától felábrándult zsidó; megnyugtatta magát azon gondolattal, hogy unus testis nullus testis, kivált ha saját érdekében tanuskodik.

Czeccilia azon kevés magyar nők közé tartozék a középosztályból, kik határozott életelvvvel, önálló akarattal bírnak. Azon rend hölgyei, melyhez tartozék, többnyire alárendelt fejlődést nyernek. Az apai tan, szeszély, házi körülmények, néha a cél, melynek eszközeül szánatot, leginkább pedig az anyára hagyományul maradt alapeszme határozzák meg a nevelési irányt; de ennek aztán annyira rabjává szövődik a növendék, hogy ritkán képes egyéniségét saját ösztöne szerint kifejtteni. Ez okból lehet ismerni magyar családokat, melyeknek egyike, ágról-ágra kendervető s réceszaporító leányokat nevel; míg másikában örjöngésig üzetik a zenetan s könnyen ájulhatóság, mintha a Lévi nemzetség ő törvénye szerint kellene szakmájukat leszármaztatni. A leányra ekként rátolt, ráragasztott jellemnek a férj többnyire ellenirányt parancsol, melyet az ifjú nő önerőszak nélkül con amore fel tud öltetni épen azért, mivel az előbbi sem vala lelkének szüksége, hajlamainak kifolyása, s ha már csakugyan majomnak kell lennie, inkább az lesz telivér férjének, mint anyámasszonyért. Innen tapasztalható, miszerint a nő, ki leány korában bőkezű, jótévő s minden ringyongyra könnyelműn pazarol, most hatgarasos mosatlan ruhában úzi el fogóval a koldust; ki pipere, regény, táncz, s házi színpadon tölté leánykorát, mint nő lencsét, borsót szemel, minden harmadnap kegyesen beül a templomba; mígnem mindenkinek felnő leányában az anyai kötelesség gondja, s akkor mint egy fazekat, elővevén a rajta véghezvitt nevelési modort (melynek természetéről mit sem elmélkedék), megfőzi abban növendékét a maga leánykori képére és hasonlatára, hogy leendő férje ismét saját íze szerint szakácskodjék vele. Hogy e veszélyes rotató, ez inkább nevelődő, mint nevelő rendszer, az ivadékon hagyja keze szennyét, nem tagadható. A minthogy minden vak magyar világosan láthatja annak nyomait a nemzeti ifjúság nagy részén, mely, midőn az apai emancipatio után az életbe ki-, a fővárosba pedig betódul és szétnéz, és törekszik tájékozni magát: kényszerül, mint a kigyó, hüvelyéből kibújni, hogy levetkezvén tetőtől-talpig rábörödzött hibáit, helyet adjon egy második, jobb nevelésnek. Azonban mielőtt azt magán és magában bevégezné, többnyire elhanyagul, kedvetlenedik, áldozatul esik; s lesz belőle félig új, félig régi, halfarkon végződő habtünder, vagy inkább tökélytelen s hajladozó vegyanyag, mely sem közeszmék támasza nem lehet, sem magának hasznát nem veszi.

Czecciliát nem ily hétköznapi szülék nevelték. Ő nem volt bölcsőjében megrendelve sem kalaposnének, hogy okvetlenül sipkákat béleljen, sem egy öt lovas alispán nejéül, hogy a korteseiktől hagyja magát nyalni. Fejleni engedék hajlamát, benső törekvéseit. A célkereső ösztönt nem bele hiteték, hanem tért, röptet nyitának a vele született eredeti egyéniségnek. Szabadon nőtt fel, mint ápolt virág, melyet az okos kertész öntöz és gyomlál, s férgek ellen véd a nélkül, hogy lilium helyett szegfűt erőtetne vele nyitattni, vagy fehér szirmait kopikékre mázolná. Szabad akarattal választá tervet, miszerint életét füzendje; eszméket, miket szentjeivé tegyen; s tárgyat, melyhez szeretetével hajoljon. Szüléi csak a hibát vagy erélyt, okot s eredményt, óvpontokat és kötelességet világosíták fel választásiban; s ön ítéletével engedék bírálni, mit kövessen, mit kell távoztatni. Szóval, saját erején, saját lábain taníták járni, csak örkezekkel kísérve elbukás ellen. Innen öröklé a belátó elmét, akaraterőt, s határozott, önálló jellemét, mely sem vakon nem rohan divateszmék vagy csábító érdekek után; sem gyáván el nem pártol akadályok vagy áltanács miatt köz- vagy magánczéltól, mit megfontolás után magáévá tön. Innen öröklé a bölcs hitet, a súlybíró kebelt, mely sorsát el tudja viselni, s ha mindent vesz, új világot terem. Főleg becsülé a függetlenséget. Látá nyomorogni a képzelt szükség s százfejú hiúság rabjait. Azért józanon rászoktatta magát megérni azzal, mit jog és becsület, szolgaság nélkül ad. Jóllétet s örömet, mik e határok közt szerezhetők, szorgalom-

mal törekvék elnyerni; de a lehetővel megelégtelt; s ha mit nem élvezett, másnak nem irigylé... Ki érdeket nem kerget, nem félt: nincsen elfogulva, s tisztábban látja az egérüző macskák alattomos cselét, összeütközését, marakodását, mintha maga is közöttük kergetőznék... Czeccilia ilyen volt... Fenéig át tudá ismerni a leglappangóbb szíveket, s mindenkivel úgy bánt, miként érdemlé... Tiszta, józan ész, s testesült nőerény. Azért mint ritka és szokatlan kivételt, e vastag anyagi korban a jobbak hidegen bámulták, az alacsony lelkek gyűlölve irigylék; ... de senki sem szereté.

Löbl jól ismeré e nőjellem szigorát, ez átható kritikai erőt, s nem volt képes szorongás nélkül vele együtt lenni. Ő, a jegedzett, szilárd gonosztevő, ki habozás nélkül tudott hazudni, s hidegen hajtá be a hamis követelést; ki zsarnokolni tudott rajtok, kiket megcsalt; ki nagyok ellenében gúnyos és arczatlan, középrend iránt megvető és gőgös: e női erény- s elmefenség előtt zavarba jött. Esze ingatag, fulánkja erőtlen, akarata bátortalan lőn, s ha a hölgy éles tekintete szemében olvasott, kénytelen volt azokat lesütni. E független fensőség, ezen alázó ellenállhatlan szellemuralgás okozá, hogy Czeccilia előtt szerepét veszítve, tévesztve, a szemrehányt bűnökben elárulá magát.

A nő elérte célját, mit Vámos terve szerint el kelle érnie; s Löblt nem akará czáffal ingerelni, midőn áruló szavát visszavoná; nehogy további tervét veszélyezze, hanem papirokat vőn elő egy hajlékony sötét-moir tárczából.

- Itt vannak, úgymond egész nyugalommal, a főispán önhöz utalványozott váltói, mikről már, tapasztalám, értesülve van; miután jöttöm egyik okát eltalálta.

- Mennyiről szólnak? kérdé Löbl csillapult kedélylyel, de melynek álközönyén átlátszék, hogy gondolata a félbenszakadt tárgyon jár.

- Három évi hátralék, - hat ezerről; felelt Czeccilia.

- Tehát négyezret kifizetek értök; válaszolá Löbl, visszaesve, mint minden lehető alkalomnál, uzsorási rabló szerepébe.

- Mit gondol ön? kérdé Czeccilia megütközve... Az összeg teljes harmadát lehúzni!? A váltók csak három óra vannak kiállítva. Hisz ez százharminczhárom percent volna.

- Én többet nem adok. A kegyelmes úr hitele százharminczhárom percentig bukott. Jövedelme alig fedi már a kamatokat; fizetéseiben fennakadozik, apró váltóit is folyvást prolongálja; s tudja tensasszony, hogy az ily előhaladásból végtére is csőd kerekedik ki.

- Zsidó körmök közt és kamatok mellett kétségkívül.

- Hogy kívánná hát keresztényileg, hogy a váltókért ez esetben két harmadánál többet kifizessenek?

- Mért nem volt ön ily óvatos, midőn a főispán, első örökét pazarlá? Adóssága akkor is haladá már-már értékét, s mégis ön folyvást aggály nélkül hitelezett nevére.

- Mert tudám, hogy testvére birtokát örökölni fogja.

- Honnan tudhatta ön, hiszen még akkor élt fiam? kérdé Czeccilia sietve, hogy hangja ne remegjen a szívdobogás miatt, mely Löbl haszonvehető szavainál megkapta.

- Márk orvos mondá, hogy bizonyosan meg kell halnia.

- Miként tudhatná azt egy orvos, meghal-e betegje, ki még végveszélyekben nincs? vallatá tovább Czeccilia Löblt, visszakapva szilárd arczkifejezését.

- Mit Márk orvos állít, annak teljesülnie kell; az teljesülni szokott, teljesült ez is; felelt a zsidó, a nélkül, hogy észrevenné, mennyire bement a kivetett hálóba, mennyire másként jár

esze és nyelve e nő előtt, mint mások ellenében... Különben is az eset oly gyanútlan feledésbe merült, s oly visszhang és részvét nélkül avula el, hogy nem juthatott eszébe félni vagy vigyázni, midőn reá emlékezik. E mellett zavarban tartá a trieszti fenyegető ujdonság, mely neki kárt és gyalázatot hozhat; s eszét egy cseles ötlet tartá elszórva, miszerint Czecciliát rabjává tegye, s üldöző szándékától megszabaduljon.

A szoba megett, a fabódében, Vámos aláhuzatá az esküdttel Löbl nagyfontosságú szavait.

- Tehát kifizeti-e váltóimat vagy nem? fordítá tárgyát Czeccilia, nehogy túlzással elrontsa, mit oly sikerrel épített.

- Négyezret, ha tetszik.

- Miként lehet ily kicsinykedő egy milliomos tőzsér?

- Haj! én szegény zsidó vagyok, nem magyar uraság, hogy forintom mellett ne lássam a krajczárt.

- Hátha máshoz viszem a váltókat; s elveszti ön illő nyereségét.

- Csak tessék. De tudom, nem teendi a tensasszony. Nem is volna hála, jótévőjét úgy kompromittálni, hogy aláírt nevét ide s tova hordja.

Czeccilia nem tarthatá vissza metsző gúnymosolyát, midőn Löbl a főispánt jótévőnek címzé.

- De nem is érne célzt, folytatá Löbl. Mindenki tudja, hogy a kegyelmes úr tőzsére én vagyok. Hozzám utasítják, vagy értesítést vennének tőlem, s csak nem kívánja a tensasszony, hogy biztos háznak állítsam azt, hová magam is százharminczhárom percentre hitelezhetek?

- Az önök egyetértő klubbjá megtetézi az ördögöket.

- No-no, ne csüggedjen el, mondá ravaszul hunyorítva Löbl. Látom, a tensasszony nagy szorultságban van. Azt már a trieszti meséből előre gyanítám. Tehát, hogy a vádlott pogány is egyszer elismertessék jó kereszténynek, megszánom önt. Ha mulhatlanul hatezret szükségel, kölcsön fogok adni a négyre kettőt. S egy üres váltót nyújta aláírás végett, fél szemmel pillantva a várt feleletért gyűlölt ellenére, kit körmei közé akart befonni.

- Tán hogy kettőért négygyel, később négyért nyolczczal legyen adósa, s végre rabja, vad eszköze? Hogy elveszítsem önön az uralgást, mely önt remegésben tartja, s megtöri?... Nem uram! E fensőbbiséget, ez üldöző igényt ki nem adnám kezemből ön vasládájáért. Nekem végetlen kéj megbélyegezni, törvény alá hozni egy aranyfaló farizeust, ki ezreket sanyar, s kinek ezer rabszolga közt csak egyetlen sujtó zsarnoka lehet... Azért tehát most egyszer sem ismerem el a vádlott pogányt jó kereszténynek. Köszönöm irgalmát; ... nélkülözhetem. Én nem szoktam kölcsön venni soha. Nincs is szükségem, mint véli hatezerre; s hogy ezt bebizonyítsam, íme vegye át ön e váltókat; négyezerért odaengedem.

Löbl gögjét izgatá ugyan az úrnő kitört megvetése, de jónak látta az alkalmat nyakon ragadni, s a helyett hogy feleselne, vagy az elfogadott összeget daczból megtagadná: lelkén hagyva száradni a mondottakat, hirtelen a ládába kapott s fizetett: hogyha már zsarnokát lebékóznia nem sikerült, legalább a behorgászható kétezret ne szalaszsa el.

- Mégis furcsa, hogy a magyar jellem mind egy húron pendül, s számításom soha sem csal meg; mondá foga közül a tőzsér, miközben fizetett. A szellemfenség és bárányi erény mellett a tensasszony is felcsípi a meglecckézett tőzsér foghagymaszagú bankóit.

Czeccilia megveté e gyáva ingerkedő gögöt.

- Felvevém ördög, hogyha vádkeresetemben eskümmel kellend jellemrajzodat kiegészítnem, személyes adatom legyen pogány-uzsorádról; monda nemes haraggal, miközben áttetsző halványságát gyöngé pír lehellte be.

Aztán fölkelte ültéből, s Lóblt üdvözlét nélkül hagyta el. Fordultában ruhája kissé felhajlott, s látni hagyta a kellemes könnyű láb körrajzát, mely a szabályszerű s teljes termetet emelée. Ki őt gondosan végig szemlélte, s a hajlékony ízletes modorra, mely sajátja volt, figyelmet vete, kénytelen volt megvallani, hogy Czeczilia, évei mellett is, oly hódító alak, mint a minő erélyes nőjelle.

XXIV.

(Folytatás.)

Alig távozik Czeczilia, az irodából egy segéd jelenté, hogy jöni látja a kegyelmes urat.

Löbl kellemetlenül vevé a hírt. Néhány percze sem volt a Czeczilia által okozott ingerültségből meghiggadni, már ott lépé e fontos látogatás, melynek fárasztó és éles végzendői vannak, s melynek eredményeitől maga is tartott. Egy csomag iratot vön ki a vasláda egyik szegletéből, s felbontva kettős pecsétjét, hosszú számjegyzéket tőn asztalára, melynek végpontjául beírta a Czecziliától vett váltók értékét. Aztán rendezni kezdé a csomagból a számjegyzék csatolványait, de mielőtt készen lehetne, kopogtatás nélkül belépett ő excellentiája.

A fabódéból átnézett lopva a vasajtó széllyukán az árva halász. Falszekrénynyé volt alakítva az ajtó belvilága, melynek üvegajtaja nyitva állt, s szabad átfolyást engedé a hangnak, a vékony bagazián át, a nélkül, hogy eszébe juthatna valaha Löblnek az évek óta bútorul használt ajtó iránt gyanúba jöni... Ő az, ő az; inté Szalárdy Ödön néhány percznyi fagyraló meggyőződés után, s leült elnyomni rettegését, szívdobbanásait, melyek a felidézett emlékre megrohanták.

Löbl szobájában magas, száraz termet állott. Fekete frakk-, s hasonszinű pantalonban, melynek sovány szárából fénymázos bőrbe hüvelyzett nagy lábak nyúltak ki. Fejér mellény, szépen mosott redős ingfodor, s gomblyukában Szt. István kis keresztje. Hosszú, sovány, himlőhelyes arc, melynek sárgafekete bőrén májfoltok mutatkoztak. Fejét magasan fel, csaknem hátratartá. Haja ősz és rövid, bajusza még jóformán fekete, s nyirett íve alatt látni hagyá vastag ajkait, miket gög és megvetés előre nyomott. Álla és orra erős, durva metszetű; szemei kissé kancsalok; s tekintetében szeszély és kajánság fejezi ki magát. Ha mosolyog, hideg gúnyba öltözik képe, s ragyogó fogai különös ellentétet adnak sötét bőréhez, mit felül rövid fehér haj szegélyez. A főispán arcza általában visszaszító, de egyike azoknak, melyeken az egyéniség, s főjellemvonások ki vannak nyomva. Főleg büszkeséget, merész elszántságot, s hajthatlan akaraterőt fejezett az ki. Azért költé minden megközelítőben ama szertelen visszatartózkodást, ama félelmet, s fogult alázatot, de olykor daczot is, miket a kevély jellem rendesen elő szokott idézni.

Szalárdy György mint családnyavalyát öröklé a nagyravágyást. Ősei, kikről mindent tudott, előbb külpolitikának, Zápolya óta az udvar érdekében szolgáltak, de egy-egy pazar utód, vagy fényelgő özvegy, mindig eret vágott a böház kincsein, s így a család sorsa fel, s alábukdácsolt, a nélkül, hogy a magasabb dynastiába léphetne, vagy elszegényednék. György nagyapja, Iván úr, új alapot tervezett a család jövőjének; s végrendeletének első pontjában meghagyá, hogy fia, az öröklött tőkével kereskedést üzzön, s minden áron pénzt és vagyont szaporítva, grófságot szerezzen, elsőszülötti örökösödést eszközölven szerzeményeiben. A második pont majoresco unokáját kötelezé le, hogy oly királyi hivatalt keressen, mely sokat hoz, de költséggel nem jár, s törekedjék milliomos házba házasodni; mit, ha nemzetet nem nézend, s polgárosztályt keres, könnyen elérhet. A harmadik pontban unokája fiát jelelé ki a földi üdvre, melyben saját hamva is megdicsőülend. Ő harmadik ivadék lesz úgymond, a család grófi koronája alatt. Nevéről már le fogott veszni az új szag; de e mellett három fukar ősz szerzeményeit, s egy milliomos anyai hozományt fog élvezni. Házasodjék az első magyar házak egyikébe, mit, ha vagyont nem néz, s szépséget nem keres, könnyen elérhet, s akkor vegyen igénybe pénzt, befolyást, minden eszközöket zászlós úrrá lenni.

A végrendelet első pontját, Barnabás úr, mint kém és zabszállító, csak annyiban nem teljesíté, hogy hivatalt viselt, de olyat, mely keveset hoz és sok költségbe kerül. Egyébiránt a pont

második részét, azaz a milliomos leányt elhagyván, a harmadik pontba átvágott, azaz nagy családbeli leánynyal nőült, ki mindenéből kipusztította, vagy pusztítani segélte; örököseül pedig, mint a Márk úr irgalomintézeténél megtudtuk, egy pálinkaárúsnő fiát vette maga alá. Mi a végrendelet harmadik pontját illeti, Lajos úrfi aligha elüti a zászlós uraságot, ámbar szájas hazafiságon, és így alapos a b c-én kezdé; de ha elütné is, Iván úr hamva meg nem dicsőülhet benne, mert ő nem az ő Szalárdy, hanem isten tudja minő keresetlen vérből származék... Így rántja sokszor keresztül, sőt plane nullificálja a tervező dédek számvetését a nyúllábas ivadék.

György úr, mint már valahol említve van, utazási után, a birodalmi fővárosban, a magyar cancellariánál alkalmazá magát. Itten meggyőződék, mennyivel nehezebb a fővilágban, saját körének elsejévé lenni, mint magyar vidéken, hol őt csengettyűs ló, egy vörös guba kieszközli azt. Meggyőződék továbbá, mily gyakorlati alapon épült azon állítás, mit rhetor korában mint propositio majort tanula, hogy qui vult imperare, debet obedire, azaz: ki uralgani vágy, görbednie kell. Őt mint jelentéstelen ujonczot mindenki lenézte, vagy legjobb esetben közönynyel mellőzé, de sokszor és nem mindig éles elmefuttatások paripája is lőn. Mind ez igen sérté gögjét, de látva, hogy a verseny és szerepféltés surlódó érdekei közt csak kigyó-ügyességgel lehet feljebb csúszni: dacz és torlás helyett hajladozó és hizelgő lőn, hogy aztán az alábbiakkal fensőségét viszont éreztesse, mint az a bürokratiában rendesen történik. Mind e mellett sem boldogulhat vala, ha ama tartományi csillagkeresztes herczegnő látogathatlan estvélyein ki nem tünteti magát, azaz birtoka, s anyagi bősége illő tudományul nem vétetik. György úr belátva, hogy a herczegnő özvegy unokahugán kívül nincs más lépcső, melyen hamarjában felkapaszkodhassék: jónak látá a nagyapai végrendelet reá vonatkozó parancsát tisztelettel félretévén, milliomos filisterné helyett őt venni nőül. Mindent, mit bira, hivatalt, címet és rendjelt e leányágon kapott, s azt joggal úgy nézhette, mint menyasszonyi hozományt. Mielőtt azonban apjának ráhagyott kötelességét teljesítné, azaz gróffá lehetne, a kormány változék. Egy lelkes lengyel nő szelleme kezdett befolyást gyakorolni, ki az új korlátnok neje volt; s György úr pártfogója, a tartományi herczegnő egész pártjával háttérbe esvén, előmenetére többé mit sem tehetett; sőt megtartásáért is egy leánykori társnőjének kelle hizelegnie, ki, mint ő, tábornok neje volt, csakhogy nem özvegy, s a közelebbi kormány-cserében befolyáshoz jutott. Ezen szolgálatokért György úr lovagias kötelességének tartá neje és a herczegnő szeszélyeit betöltni; s lőn belőle hiú fénykergető, mire különben is nagy hajlama volt. Későbbben, a kormány újabb fázisaiban, ismét nemtőt kapott egy töredékben, s növvő bajai közt folyvást a grófi rang reménye biztatá.

Egyébiránt ezen viszonyok, s azoknak hatása adtak irányt s megalakulást egész jellemének. Irigy és alázatos lőn a felsőbbek iránt, követelő és gőgös a kisebbek ellen; szeszélyrab magának, kényúr házában, méltánytalan s mitsem tevő embereiért; s értéki fokozatos sülyedése miatt éles ellensége a pénzuraságnak, mely most hazánkban a születési aristokratia fölé oly félelmesen kezdi erejét csúsztatni.

Különben következetes, elszánt, hajthatlan, s maga nemében tökélyesen bevégzett jellem.

Beléptekor Löbl Simont egypár kézbókkal felületesen üdvözlé, s kinálás nélkül leült a legelőkelőbb helyre, gúnyszemet vetve a tőzsérre, minőt arra szokás, kit az ember gyűlöl, de nem kerülhet.

Löbl lekapá chenillen sipkáját, felkelt helyéből, mélyen meghajolt, s bár Czecciliától még háborodva volt, szelid és alázatos képet mutata, mert annyi haszon, mennyit a főispántól összesen lopott, mindezt megérdemlé.

- Ha készen van Löbl, végezzünk, kezdé komolyan György úr, mialatt boszúsan csapá el az orrára ült legyet, mintegy tudatva, hogy nem szokott legyekkel lakni.

- Jegyzeteim készek, kegyelmes uram, szólt mosolyogva Löbl, de e mosolyban, ama kaján tekintetre felelet rejlik, mely mondani látszik: gúnyolj csak; körmeim közt vagy.

- Csak fogjon hozzá, mondá a főispán, kicsinylő közönnyel, de alsó ajkát előre nyomá a megvetés, miből kitűnt, hogy a felelő mosolyt elérté.

- Mielőtt a számvetést kezdeném, tudnom kell, mit végzett excellentiád, Márk úr megnevesítése ügyében? mert ő követeli tőlem, hogy tízezer pengőt számítsak be részéről excellentiádnak, mint a mennyi hasznát körülbelül a kutyabőrnek vehette volna; s mint a mennyi kárpótló díjt szolgálataért, azon esetre, ha nemességét nem eszközlené, excellentiádtól kialkudott.

Vámos a fabódében e szavakat aláhuzatá.

- Minő szolgálat? micsoda alku? kérdezé a főispán hideg, megütköző hangon, de arcán meghalványult a változó sárgaság, elárulva a titkos haragot, mit Márk pletykasága ingerelt... velem nem áll senki alkuban; folytatá szilárdul, mint házi orvosom, megnyeré grófném elismerő kegyét. Annak kérelmére ígértem, hogy teendek egymit sorsáért... Egyébiránt a kutyabőr árát nincs többé oka követelni. S a hivatalos hirlap közelebbi számát nyújtá Löblnek, hol a kinevezések rovatában következő czikk állott: «Orvos D. Márk urat, a párisi, német, magyar és több természetvizsgáló társulatok kitűnő tagját, szülésmestert, és ritka gyógy-sikerről hirhedt férfiut, ki huzamosb időre saját költségén ingyen kórházat, és kisdédóvót alapított: a szenvedő emberiség érdekében bebizonyult érdemeiért, s az orvostan elővitelében kimutatott tudományos szorgalom tekintetéből, ő cs. kir. apostoli felsége méltóztatott nemesi oklevéllel kegyelmesen megajándékozni.»

Löbl még tovább kezében tartá a hirlapot. Egy czikket olvasott abból némán, mely a fentebbit közvetlenül megelőzé. Aztán arcát ünnepélyes tettetésbe szedvén, kezét egymásba dörzsölé, hogy ujján a briliánt pogácsa szerteszét villogott; s rókaalázattal félhangon susogá:

- Excellentiád nem is adna alkalmat grófi rangját megüdvözleni, ha az ember véletlenül lapból nem olvasná; de hódoló álarcza alúl kifityegett a hivatalos káröröm, mely szavait ilyformán értelmezé: elkéstél jó bolond; ha én lefőztelek, grófkodhatol kopott fringiáddal... Miután hát a kutyabőrrel bajunk nincs, folytatá Löbl, Márk úr részéről csak azon kétrendű nyugtatóval fogok számolni, melyet a kegyelmes gróf, és grófnő utalványára neki kifizettem, hozzá értve azon száz aranynyi csekély összeget, mit Lajos úrfi... vagyis ifjú gróf váltójára közelebbi gyógyításaért az orvosnak adtam.

- Kezdje elején, s időszak szerint menjünk a pontokon, nálam akként vannak sorozatba véve; mondá a meggrófiassult György úr, miközben tárczájából egy rövidke, de számokban bővelkedő jegyzetet kivón.

Löbl bezárta a szobaajtót, orrára illeszté hajsza-accélba foglalt szemüvegét; s a csomagból kivett számjegyzéket kezdé olvasni, minden pont után gróf Szalárdyra tekintvén szemüvege felett, jóváhagyást, vagy észrevételt várva az egyes tételeknél:

- Nagyméltóságú gróf Szalárdy György főispán, és kir. tanácsos, nemkülönben szent István kiskeresztes vitézének, Löbl Simon pesti becsületes izraelitánál tett, s fizetetlen adósságai:

1. két ezer arany, miket a grófnő, Lajos úrfi születési ajándékaul rendelt Márk orvos úrnak lefizetni, s mik az első computusba azon oknál fogva nem iktattattak be, mivel még akkor a grófné nem akarta excellentiáddal tudatni.

Ez azon díj vala, mit a nagyreménységű rongyok elszülésekor a pálinkaárusnő becsempészett fiáért csipett fel dr. Márk.

- 2. A mellék öröklés előtt nálam tett összes adósság 240,000 p. forint.

- Nem foghatom meg, hogy jöhet e pont számadásba, holott 40,000 természetmény, és lábas jószágok árával rovaték le abból; 200,000 értékben pedig kilencz év előtt átbocsátám ős uradalmim kettejét, miknek ön, habár nevem alatt, birtokában van, s jövedelmét húzza.

- Tán feledé excellentiád, s ha igen, ime az átadó okirat, hogy biztosítá az átvett javak száztóli hatos jövedelmét. Tiszteim számadásait saját kormányzója vizsgáltatá meg, s azokból kisül, hogy bevételem néha öt, néha ötfödé kamatra rugott. Az innen kilencz év folytában eredt, megtérítendő hiányzék: 11,500 p. forint. S e tekintetből hozaték combinációba az ó adósság... Ha kétkedik excellentiád, itt vannak a számadási kivonatok, kormányzója aláírásával; s egy harmincz fontnyi papircsomót nyujta át.

Gróf Szalárdy visszataszítá azt; s a pamlag vánkösáról odébb vetve egy csomó zsiros gyapju-mutatványt, helyét megtörlé, hogy rákönyökölhessen. Aztán egy száraz cabanára gyújtott szivartárczájából. Lehet folytatni; utasítá Löblt szokott kicsinyléssel.

- 3. Márk úrnak fizettem a mellékörködés után excellentiád rendeletére 20,000 p. forintot.

- Fájdalom; mondá mintegy magának a főispán.

- Ki az embernek 25-30,000 évi jövedelmet ad kezébe, annak oly potom ajándék, alig több napszámosi borraivalónál.

Vámos a bódében aláhuzást inte az esküdtnék, mint minden haszonvehető igéknél.

Löbl huzamosan nézett szemüvegén felül észrevétel után; de a gróf hallatlanná tevő tolakodó szavát, szivarfüsttel rejtve el arczain a sárgító haragot, azon bántó meggyőződés miatt, hogy zsidó szövetségben semmi titok nincs, sőt oly rejtelmek is fecsegésbe jőnek, miket sem meghatározni, sem annál inkább bizonyítani nem lehet.

Löbl tovább olvasott.

- 4. Ennek négy évi hátramaradt kamata, száztól tizenkettejével: 9,600.

- Akkor nyolcz kamatra ígérteték e pénz: mondá foga közül György gróf, lenézve félszemmel a köhentést színlő uzsorást.

- Igen, azon feltét alatt, ha pénzemhez egy év alatt visszajuthatok. De csak nem kívánja nagyméltóságod a zsidókat à la Pharaó sanyarni, hogy tőkéjét évtizedekig követelje nyolcz kamaton magánál heverni. Kivált most már, midőn a váltótörvény, mint József eleinket, kiszabadított a rabjáromból. A gróf (e czim jól esék a főispánnak), magasabb ponton áll, de magasb lelkű is, hogysen egy zsidó írgalmát igénybe vehetné; hiszen váltót adott a kérdéses kamatról.

- Tudom, mondá a főispán, miközben irtózáttal vonult odább a szennyes ingtől, mely a kanapé alul lábaig nyujtózott. Csak saját jellemére akarám Löblt emlékeztetni, mert egy év alatti visszafizetésről, a kamatláb megállításakor szó sem volt.

A tőzsér néhányat köhintett, melylyel magát bectelenülésnél rendesen fedezte, s mely neki a tétlen megvetéssel büntetendő gentlemaneknél szép tőkéket hozott. Aztán olvasá:

- 5. Különféle pincze- és konyhaszállítmányok külföldről, mik az utolsó négy évben fizetetlenül maradtak 9600 p. frt.

- Jegyzetemben csak 8000 áll; monda Szalárdy, a kezében tartott papirra tekintve.

- Azon ezerhatszáz értékű küldemény nincs tán beszámolva, mely nyolczszáz negyvenben, a bécsi szállításnál Dunába merült. Pezsgő és más külhoni borok, szeszek, saftok, olajok, eczetek, mustár, tengeri halak, rákok s több efféle. Emlékezik excellentiád, midőn oly rögtön

tőn újabb megrendelést, de a tisztújítószer azután kedvére ütött ki... Nem remélném, hogy a vakeset kárát törvény ellen nyakamba kívánná sózni; holott casus nocet domino.

- Ez maig sincs hitelesen bebizonyítva.

- A bécsi harminczadkönyv kivonatát még azon évben leküldém excellentiádnak. Ha elveszett, párban ime itt van, melyből kitűnik, miszerint a szállítmány ugyanazon czikkeken ismételtetett.

- Az nem többet bizonyít, mint hogy czimem alatt vámmentesítették a másoktól elfogyasztott első hozomány.

- Tanúiratokat is küldék, mik a megrendelt ládák elsüllyedését igazolják - felelé sanda szemmel Löbl, a nélkül, hogy jogot venne az alacsony csempészgyanúért megnehezteni.

- Azt hiszem Löbl, azon ládák az akkortájban vajudott, de születése előtt megidétlenült emancipáczió keresztelőjére előlegeztettek.

- Nem, kegyelmes uram; mi minden illető bábát és keresztkomát készpénzzel szoktunk fizetni - viszonzá a tőzsér előkelő mosolylyal, feledve, hogy a becsstelenítő kétely ismételteték.

- Tovább, tovább, - utasítá Szalárdy, nem akarva oly csekély összegért ingerültebb surlodásba jőni a horgas körmű hébermágnással, kit bár mélyen gyűlölt, mig körme közt van (pedig mindvégig ott marad), szeszélyétől telhetőleg kimélni tartozék.

Löbl folytatá:

- 6. Ezen szállítmányok időarányú kamata száztól tizenhatszázal: 1728 p. frt.

- Hisz a negyedik pont alatt csak tizenkét száztólit követelt.

- Jaj, kérem alássan, az régibb adósságra szól, midőn excellentiád hitele még jó lábon állt, de bizony most már egy kis lábcsúzt kapott; s csak nem követeli, hogy oly háznak, mely négy év óta fizetéseit megszünteté, tizenhatszázal olcsóbb kamatra hitelezzen. Ez kegyelem lenne, azt pedig mágnás, ha éppen ma lett volna is azzá, zsidótól nem fogadhat el.

Szalárdy ajkába harapott a szemtelen szómerény miatt, s hátat fordíta a pamlagvégnek, hogy ne lássa a neveletlen pénzaristokratát, ki új fensőségét oly nyersen gyakorolja a felette állókon... Löbl sértő közönynyel folytatá:

- 7. A kegyelmes grófnő utóbbi rendeletére: konstantinápolyi shawlok, boroszlói és schweiczi csipkék, indiai tollak, lyoni selymek, külországi bársony- és kasemirkelmék stb., stb., 10200 p. frt.

Semmi észrevétel.

- 8. Ugyanannak párisi illatszerek, öltözkésszükségek, divatárúk, kilencz táncöltöny, keztyűk, czipők stb. 1356 p. frt.

Semmi észrevétel.

- 9. Ugyanannak melegégálji növények, négy darab persaszőnyeg, különmemű becses régiségek, ércöntvények, norinbergi díszművek, majmok papagályok s több apróság: 17500 p. frt.

Semmi észrevétel.

- 10. Az ezüstnek és ékszereknek csak vámja és portója jó számadásba, mert azokat személyesen rendeli meg és fizeti ki a grófnő, párisi kirándulásaiban. Tehát a fizetetlen vám és portó összesen: 2161 p. frt.

Semmi észrevétel.

- 11. Ugyancsak a grófnő részére vétetett négy angol hintós ló: 3000 p. frt.

- Ezret sem értek - megjegyzé kedvetlenül Szalárdy.

- Hitelbe az is jó - válaszolá alázatos gúnnyal a kopasztó; s a főispán pirulva némult el, hogy ily lelketlen pénzfaló fulánkjait viselnie kell.

- 12. Excellentiád számára egy angol csődör, fegyverek, úri és cseléd formaruhák Bécsből, amerikai szivarok, bécsi lószerszámok stb. stb. 8075 p. frt.

- 13. Lajos úr... akarám mondani az ifjú grófnak... kérem átosan, midőn e jegyzék készült, még nem vala gróf; innen a tévedés. Tehát az ifjú grófnak excellentiád jóváhagyása mellett, külön hozatmányok a jegyzékek szerint: 3956 p. frt.

14. E fizetetlen bizományoknak időarányos kamata, tizennyolczával, összesen tészen 15900 p. frtot.

- Ez mégis szörnyűség, kitört a főispán, e bőrnúzó telhetetlenségén. Annyira egy aristokrata sem élt vissza hatalmával, mint a pénz. A zsidó- és mórüldöző spanyolszak, az inquisitio, a velencei tizek, a népsanyaró római patricz, mind semmi aránylag azon kínzó és fosztogató kihágásokhoz, mit a magyar uzsorások klubja kényszerítő körülményeink közt törvény mellett és szerint büntetlenül űz és feljebb rugtat.

- Ugyan ne fillérkedjék excellentiád, esék szavába malitiós phlegmával Löbl, vérszemet kapva a fentebbi letorkolások sikere után. Azt véli talán a gróf, hogy én olyan kapaszkodó nyalócz vagyok, ki elég hiú és ostoba szerencseül venni, ha magas uraknak ingyen szolgálhat?... Ugyan mit mondana a világ, ha megtudná, hogy ily magas ház még az étel és ruházat árával is zsidónak tartozik, ki azt évek előtt fizette ki. S mégis nem elég, hogy a krajczárokat sehol sem számítom... Még forintjaimból is engedjek? vagy épen százaim-ezreimet hagyjam leróni... Ily bolondító gombát nem ettem. Én parancsváró szolga és gép vagyok... Gép és eszköz a világ folyamában... de önmagamért. Én szeretem magamat jobban mint más. Szeretem mélyen, elszánva, csábíthatlanul. Szeretem önző ösztönnel, mások kárán s a törekvés minden bűnével, mi a bitón innen esik. Nekem tökélem van s azt akarom, fogom növelni minden szent és szentségtelen úton a végtelenig. El kell érnünk, hogy uralkodjék önökön a zsidó ivadék, melynek bujdosó elein sokáig uralkodtak önök.

Ezen epés, ingerült eszméket oly hidegen, oly alázott modorral mondta el Löbl, hogy a főispán megborzadt. E kincsgyűjtő sárkány kimutatá foga fehérét, s oly gyáva téren mutatá azt, egy vonagló áldozat előtt, ki már erőtlen lábakon, bukáshoz közel, fentartó kezére szorulva hozzá támaszkodik, hogy a súlyegyent, ha még lehet, el ne veszítse. És ő ördögien reá vigyorog, hogy az áldozat ne merjen hozzá menekülni. És e vigyorgás oly hideg, oly merev és nyugodt, mint lenne a tűz, ha megfagyhatna.

A főispán irtózáttal látá, miszerint az uzsorás kényurak ép oly tökélyre fejtik szakkörükben a tettető alaktant, mint más diplomata. Éltében sok zavart, sok szorongó kedélyt és órát idéztek már reá a túlköltő fényszenv kicsapongásai; de soha oly megrázó bánat, oly csüggeteg és komoly önvád lelkére nem merült, mint most, midőn szemei kezdtek felnyílni. Eddig egyik kölcsönből fedé a másikat; házi szükségait többszörhez utalványozá, s kész jövedelméből elszórta magát napi és évszaki multságai közt. Csak most, midőn a halasztgatott végszámvetésre összeszerkezé jegyzékét, szörnyedt el, mennyire süllyedt érzéki fekvében, mennyire lehetetlen a felvett modort folytatni. Ez már magában leverő vala, s most Löbl kitöréseiből kezdett meggyőződni, ki az, kinek körmei között nyakig van; mennyire más, mint a külső kéreg, a görbedő, igénytelen álarcz, melyet ő ismert; mennyire más e rőfös és firneiszos vagy caviarszagú s váltóval bélelt haute-volée, a hiba mellett is, még sokban gyöngéd s lovagias aristokratiánál; mennyire nem várhatja e vérszopó vámpirtól, hogy kimélettel legyen sorsa

elrendezésiben. Hogy azonban ügyét rosszabbá ne tegye s a kivihetőnél kevesebbre ne szorítsa magát, elnyelte Lőbl gorombaságát. Közönyös nyugalom alá takarta a háborgó gőgöt s szótalán arcán legkisebb jelke sem vonult keresztül azon árnyon kívül, mit a szivar vastagabb füstje rávetett.

Lőbl elbámult e kicsinylő hidegségen. El kellett ismernie, hogy az ő arisztokratia gőgben, tettetésben is nemesebb ujdonsült klubbjoknál, melynek pedig ezekben áll egyik főerénye.

Szünet következék.

Végre Lőbl, türelmét veszítve a főispán komoly és vágásban maradt kedélyén, ingerülve kérde:

- Tehát folytassam?

- A mint tetszik - mondá a főispán egykedvűen, miközben második szivart gyújta meg, hogy a szoba szagát ne érezze.

Lőbl folytató:

- 15. Most legújabban az új etablissementhez bécsi butorok és függönyzet, párisi tükrök, lámpák, vilárok, két divatos brougham, egy kalesz, négy lószerszám ezüstre, csehüveg-szállítmány, vegwood és csehporcellán, servicek, mind excellentiád címérével s grófi koronával jegyezve: 18,750 p. frt. Meglehet, az összeg valamivel többre is fog rúgni, ha sietségemben egy mi csekélységet tán kifeledektem. Némely részt innen a debreczeni vásárról spediroztam excellentiádhoz. Előbb nem érkezhettek. Csak félév előtt vevém parancsát és rajzait, midőn bizonyos reményt kapott, hogy gróffá emeltetik.

A főispán észrevétel nélkül hagyá e pontot. Arcza némileg felderült, gondolata elmélyedt, a grófi cím üdvét látszék élvezni.

- Itt vége a házi költség rovatának, mely tizenöt pontok alatt térszen összesen 133,326 p. frtot és 2000 aranyat; hozzáadva az ifjú gróf közelebbi gyógyításaért Márk úrnak fizetett száz aranyat - mondá hivatalos közönnyel a tőzsér, miután a fentebbi pontra ellenvetés nem téteték; s szemüvege felett feleletért nézett, de a főispán folyvást háttal ült feléje.

E számadásból, sok több között két főtanúság van. Egyik azon szomorító magyar gazdálkodás, miszerint negyvenezer p. jövedelmű földbirtokos négy év alatt csupán külhoni fényűző cikkekre annyi adósságot tud csinálni, a mellett, hogy bevételét másfelől egy fillérig elkölti, s miszerint a fokunkinti merülés intő veszélyében is a helyett, hogy észre éberülve meg-rántaná a gyeplőt a mélység előtt, könnyelműen rohan az üres cím s fárasztó csillogás szirénei közé. Másik tanúság az, hogy ki a Shakespeare és Sue Shylockját és Jaques Ferrandját meghaladó magyarhoni uzsorások torkába esik, annak idejében okvetlenül el fog nyeletni, mint Jónás elnyeletett a haltól, hacsak késnek késével (azaz lemondó határozattal) ki nem vágja magát, míg keze mozoghat...

- Mielőtt a másik rovathoz fognánk, az elsorolt pontokra nézve közleni akarom tervemet. Százezret alakítsunk kölcsöntőkévé s tőle, míg leszállítom, ajánlok száztóli nyolczat. A felül rugó összeget pedig kifizetem jelenleg, ha tetszik honi részvényekkel - mondá gróf Szalárdy Lőblhez fordulva, s szemén és összevont homlokán bizonyos fanyar nyugtalanság látszék elvonulni, mely epés egyéneknek izgatottság jele s a kitörő szeszélyt szokta megelőzni.

Lőbl azon hideg haragúak közé tartozék, kik soká engedik megmozgatni kő nyugalmukat, de ha egyszer felingerültek, sokáig higgadnak le, s mosolygó arczczal tudnak gyilkosságig menni. Seprős vére felkavarodott az előbbi lázadásban s szinte égett az alkalomért, goromba lehetni a körme közt vonagló nemesen, kinek faja előtt, minden értéki súlya mellett is, kény-szerű háttérbe vonulni az uzsorás klub. Azért gyönyörögvé élvezé adósa arcán az érdekelt-

séget, mely sokkal jobban lázít és rongál, mint a kaján gúny. Sóvár boszú- és ártvágygal nézte az átváltozott arcot, mint egy fizetetlen váltót, mely ellenségét kezébe adja.

- Mi a száztóli nyolczat illeti, mondá hivatalos idegenséggel, csodálnom kell excellentiád idylli fogalmát, miszerint egész naivsággal tud tőlem ilyesmit várni. Valóban a költők meséire emlékeztet, midőn még öt-hat ember vala a földön s Ábel csak azért is átadta Kainnak kecskéje húsát, hogy bőréből lábtyút csináljon magának... Ma több hasznát vesszük a kecskének. Ritka, s mint a zsibvásári koszperd, divatvesztett cikk ma már az írósvajszivű, vagy inkább romlott májú philanthrop, ki birkáit meg hagyja nyírni az éhesnek s mézes karddal harczol ellenei ellen. Részemről legalább nem tartozom ezen sóhajtó vitézek kegyes táborába. Azon egészséges alapelv nyomán: inkább én, mint más, többet akarok kapni, mint adni; s hol kilátásom csökken, bizalmam is illőn megvékonyodik. Excellentiádnak nem lehet panasza. Annak idejében méltányos valék: de természetesen, a mint excellentiád lejjebb-lejjebb ment, én feljebb-feljebb jöttem. Míg biztos hitele volt s pontosan fizetett, tizenkét perczentre mindig kölcsönzék. Négy évtől, mióta akadozni kezdett, tizennyolczra csaptam, s most, midőn a hitel-alap ide s tova végkép kimerülend és csak perre, patvarra nyílik reménység, huszonnégyre adnám, ha adni akarnám, de úgy sem adhatom, mert magamnak is szükségem lesz reá. Minek okáért excellentiádnál lévő minden tőkéimet ezennel felmondom; egész alázattal megjegyezvén, hogy a lefizethetési hatánapig huszonnégy perczentet előre tegyen le, vagy váltó által biztosítson; mit annál hajlandóbb lehet teljesíteni, mert ha tartozását betábláztatom, huszonnégyre sem fog mástól kölcsönt kapni, s akkor veszve lesz; ha pedig rögtön perbe fognám, csőd alá jöend, s akkor már veszve van.

A főispán haragos csodálattal nézett Löblre. Meztelenül egész undokságban állt előtte az álarcaiból kivetkőzött nyervágy. A tőzsér, ki kalandos ifjú korában, viszonyaiba tolá, fészkelé magát, szolgálata kezdetén szegény, szerény és kegykereső hajhász szerepét játszá; ki később, mióta szárnyára kelt s első örökét átvette, folyvást ügynöke, támasza, tartalékforrása volt, ki minden bajt, zavart, véletlen esetet kiegyenlíte s nélkülözhetlen szükséggé és szokássá érlelé magát; ki pénzügyeit pontosan ragaszkodó hévvel s szolgálai alázattal vezeté, ki az értéki sülyedtség örvényéhez vitte, vagy jutni segélte; s kiben mint dúsban, most, a fordulat szorongó pontján, próbált hűségre számíta: hitlenül elhagyá. Elhagyá őt, ki úgy nevelteté, hogy pénzügyeiben halálíg vezetőt, vagy legalább támot szükségeljen. Élesen bántá gögjét azon nyílt vakmerőség, miszerint zsarnoka, fertelmes tetténél, szemébe nevet; mítsem titkolva alacsony örömet, hogy a kizsákmányolt jótevőt tönkre juttatja. Bántá a vastag hálátlanság, mely saját osztályában ily csömörletes nyerseséggel mégsem gyakoroltatik. De mind e mellékkeserűségeknel bántóbb volt önsorsa: a zavar, szégyen s menekvésí lehetetlenség, mely abban mutatkozék. Mit mond a világ, mit teend családja, melyet a csapás véletlenül ér?... Hát még a rangszomj s imádtatás ösztöne? Most, midőn a fenhéjázó végrendelet betölt, midőn az ősöktől leszármazott vágy és áhítat teljesülve van, midőn a család meggrófula s ezen földi üdv fényes élvezetéhez elkészült... kell megbuknia. Mennyi gúny, mennyi ellenszenv fog reá támadni, mit eddig tekintélye tartott álarcz alatt; mennyi kárélvező tomboland felette, kiket eddig kevélyen mellőzött s kik miatta mellőzve voltak; mint kell a nagy világból, gyönyör és csillogás nélkül s talán szükség és nyomorban gyalázatával egy látogatlan zugba zárkóznia!... Mind ez együttvéve prózaiabb jövendő, mintsem egy hiú fénykóros gyáva lelkét pillanatig le ne roskasztaná... Löbl szavain oly örömet kétkedett volna; oly szívesen engedte volna méltóságát e tréfával sérteni, megalacsonyítani; de nem úgy kezdé ismerni őt, hogy nyilatkozatát komolynak ne higgye.

Azonban nem akará magát elárulni, s könnyeden ellensége kezébe vetni. Visszavevé a szokott kőarcot, mely egy pillanatig magára ölté a szív érzelmeit. Üléséből felkelt s vele az oly hajthatlan dacz. Néhányat lépe s Löbl előtt megállt. Aztán vevé barna békateknő lorgnettjét s

mellén keresztbefont karokkal, némán, átszegzőleg nézte őt, mint valamely ismeretlen szörnyet.

A gyakorlott gonosztevő fel sem vevé azt, hanem hidegvérrel, remegés nélküli, nyugodt, biztos hangon folytatá:

- A mi pedig a részvényekkel való fizetést illeti, sajnálom, hogy excellenciád magas kívánatait nem teljesíthetem, de nekem magyar részvény nem kell.

- Hogyan? kezdé bámulva a főispán, hiszen saját maga Lőbl, ékesszóló hévvel, erővel áruházi szerteszét a középponti vasutárzvényeket, s adósságom utóbbi átvételénél nyakamba is tolt harminc ezer pengő forint árú.

- Az nem egyéb volt börze-nyerészetnél. A kezemre játszott részvényeket eladám, többnyire adóssaimnak, midőn legmagasabban álltak, hogy feleim olcsón visszakapdossák a szorult magyartól, ha majd a részletnapok jönek s fizetni nem tud. A mint hogy excellenciád is eladta azokat egyik hajhászomnak harmad veszteséggel. Különbömit forgassak én pénzt vaspályában, mely előbb-utóbb versenyt állít elő a magyar pénzpiacra; holott kölcsön útján harmincz, negyven, hatvan perczentig kereskedhetem tőkémrel a törvények védelme alatt?

A főispán csodálata folyton nőtt e szemtelen tőketulajdonos jellemén, ki már nem is tartá érdemesnek szívredőit a vérevelt ellenség előtt takarni; sőt gyönyört keresett abban, hogy önzési szennnyével csömört okozzon.

- Hát a gőzhajó- s állóhidárzvények? - kérdé mintegy alkalmat adva a további önismertetésre.

- A híd pihen s gőzhajó sem kell. Jobb, ha azon kevés részvény, mi e két vállalatból magyar köröm közt van, apránként idegen kézbe vándorol. Így siettetve lesz a jövő, hogy a magyar föld idegen országok technika provinciájává váljék. Pedig nekünk erre törekednünk kell. Csak így leendő az, hogy a folytonos szegényülésben, mi és utódaink bővebb és könnyebb alkalmat nyerünk excellenciátok megtört és fogyott fajában nemzetietlen pénzarisztokrátiát alapítani meg... Egyébiránt nem ezeket veszem, honi részvények nevezete alatt; hanem azon korszerű s ránk nézve nyakszegő ipar- s kereseti vállalatok papirosait, miket egy eszénjáró nyakas töredék, socialis mozgalmak útján lerak és szaporít; mindenikében akadálykövet téve kerekünk alá, s mindenikével ásitó veszélyt toldva be; hasonlólag az egyetlen serény fecskendőhöz, mely az égő faluban minden kigyúlt lyukat törekszik befojni. Mint minők ipar- és gyáregylet, cukor és kereskedelmi társaság stb. Ezekről irtózik, ezek vesztere tör velem együtt minden becsületes zsidó, sőt más hitű kereskedők is, kiknek csak születése és pénze magyar, de nyelve és érzelme idegen. Nézzon körül excellenciád ezen társulatok részvényjegyzékében, mily jelentéstelen arányban van érdekelve a kereskedőség, kivált zsidóság, a nemes osztályhoz képest. Csak azok szegődnek látszatból azokhoz, kiknek vagy egyéni érdeke kifizeti magát, vagy befolyás útján alkalmat lesnek azon vállalatok megbuktatásához... De hogyan is lehetne másképp? Van esze az embernek, hogy nem húzza orránál fogva piacra a vetélytársakat s nem dédelgeti fel saját pénzén gyűlölt ellenét, hogy végre nyereségiben osztozzék.

Különösen mi magyar zsidók vagy zsidó magyarok, kik jövő uraságunkat akarjuk megépíteni, csak nem rakhatjuk az alap közé idegenek követ, nem segílyhetjük társunkká a bukott telektulajdonost, hogy midőn a ház felépült, salonjainkat elfoglalja s minket kiszorítson?! Nekünk törni, nyomni, eltapodni kell minden csirázó versenyt és vetélyt, elzárni, betemetni minden felfakadó forrást, mely a pénzt, hatalmunk eszközeit, a nemességhez szívárogtatná s új uralgást adna kezébe. Más nemzeteknél nem sikerült ez élelmes fajunknak, itt meg kell ragadnunk az alkalmat. Midőn pénz lett az uralkodó eszme s a világtörekvés anyagi irányt vőn: Angolhon lordjai rögtön az ipar és kereskedelem terére fordították minden erejüket. Ott a nemzeti előlátás, szorgalom, éber vigyázat elkapkodott, felhasználta minden tért és alkalmat, a

nemesség kezére keríte pénz- és iparpiacot, elragadozó orrunk elől a jószágú pecsenyét s nem engedé semmi kövér zsákmányba akasztani csempész körmeinket, hogy aztán ellephettük volna mint a féreg, mígnem minden jobb ízlésű ember visszaborzad s eltávolodik tőle, nekünk hagyva az egész martalékot. Tehát Anglia kijátszá kezünkől a jellemünkhöz illő időszakot. Ott a nemesség pénzt szerze magának s úr maradt, a zsidónak koppant a szeme s ostobább népet kelle keresnie, hol nyakára üljön az országnak s felépítvén Izrael hatalmát, élvezzen és uralkodjék dologtalanul... Frankhonban e tekintetben kevesebb akadálylyal lehetett volna az új nemességbe becsúsznunk s játszani a szerepet, melyet ma pénz oszt. Ott az ó nemesség, politikai fordulatok miatt megtörve, kedvét, befolyását veszítve, a st. germaini kalitkába zárta magát mint beteg oroszán. De Frankhonban nem a nemesség teszi és vezérli a nemzetet. Ott harminczhárom millió bűdös keresztényben egy nyelv, egy érzelem, egy érdek, mely maga rontja vagy maga építi dolgait s idegen kanalat nem hágy fazekában kavarni. Ott felépült a pénzuraság királyszéke, hírünk, befolyásunk nélkül. Legfeljebb aprószeresi nap-számot végzett körül a zsidóság. A franczia korszak meghódolt a pénznek, sülyed és nyereszkedik, felölté jellemünket, a nélkül, hogy gázsijában osztoznék velünk s nekünk mint nézőknek legfeljebb a tapsolás élve jut, hogy oly művészileg utánoznak bennünket... Maga átlátja excellentiád, hogy miután más népek így gondoskodnak magukról, nekünk a magyarok közé kelle hátrálnunk, miként «Kibrot-thaavától, hol eltemették a kiváló nép, menének eleink Haserothba és megállának Haserothban» Móz. IV. XI. 34. Megtaláljuk Gó'senföldét, hová bujdosánk. Ez a mi bőrünknek való hely, a mi zsebeinknek való hizoda. Igen alkalmas héber conservatorium, melyben a jeruzsálemi fény megnő és felmagzik. Soha egy status sem engedett a speculánsoknak oly bő és könnyű nyereséget, a nélkül, hogy emberi vagy országos célnak általok hasznót szerezne. A helybeli jellem és viszonyok egészen malmunkra dolgoznak. A magyar kormány soha sem vezérli a nemzet érdekét. Nem is akarja, de ha akarná is, hogyan tehetné? holott akármily politikai színű egyén legyen élén, rögtön támad párt, mely, mielőtt magát úgy mutatná, hazaárulónak kiáltja ki, népszerűségét, hitelét aláássa, furkálja, szárnyát megnyírja s mikor se ti se tova nem tud mozdulni, saját pártja is odább áll tőle, hogy új zászló alá csapja magát, melynek tartója egy másik csoport által ismét le fog rántatni. Soha egy nemzet se csapongott oly könnyelműen a váltakozó népkegy végletei közt, mint az excellentiátoké. Magát gróf Széchenyit, kit messiásának kiálta ki, mihelyt oly pontra állott, honnan ha népszerű maradand, többet használhat, mint az előtt, már megfeszíti. Sőt Deák Ferenczet, ki minden pártok közbálványa volt, egyetlen toaszi nem jól ejtett, vagy nem jól értelmezett kifejezéseért saját eleme gyanúba vevé. Ezt teendi többi jelesekkel is, kik még jobban napirenden vannak. De ha ezt nem is, bizonyosan megszokja, megúnja őket, közönyössé válik irántok s korán elfeledi. Azért sok jellem, sok tehetség, kényelmei közé, vagy szegény zugába vonja be magát, s elpipázza erejét, mert nem akar taps közt kezdett szerepet füttyön végezni, hogy végre mégis mitse használjon, minek itt legnagyobb művész is ki van téve. Látja excellentiád, hogyne örülne ennek a zsidó? Nekünk olyan nép kell, mely jeleseit becsülni nem tudja, mely egymással veszekszik. Oh az a bábél zavarja nem hiába tanít minket az ó-testamentomban...! Előbb mondtam, hogy a kormány nem vezérli a nemzet érdekét. Most mondom, a nemzet (vagyis nemesség, mert hisz itt nemzet nincs), maga sem vezérli azt közérővel, sőt absolut többségével sem, mert minden kérdésnél pártokra oszlik, ingerült csapatokká töredezik fel, mi a sikert töri, csonkítja, elernyeszti... No, már hogy kívánja excellentiád, hogy mi Izrael hívei, azon kisedd magyar pártot, mely annyi zavar és össze-ütköző törekvések közt, az ipar, kereskedelem s több idevonatkozó üzlet rendszerét ki akarja kezeinkből vájni s a statusjövő alapjául a nemzetnek megvédeni, gyarapítani és növelni, mígnem végre bennünket elüt, kituszkol s a szérüről gyepszélre szorít, mint szorított Anglia és Frankhon, hogy mondom, ezen kisedd magyar pártot, magunk ellen céljaihoz segítsük, a pénzpiacson vetély- és osztálytársakul tolakodni eszközöket nyújtunk, s kiadjuk a bizonyos uraságot kezünkől, mit a magyar nemesség felett, ha a dolgok maradnak, az idegen pénz-

aristokratia okvetlenül kivivand magának?... Ez okon nem kell nekem magyar részvény. Azt minden uton lenyomni, kellemetlenné tenni, a börzéken értékét buktatni, hitelét veszteni törekszünk, hogy az illető vállalatok menjenek tönkre, vagy silány, jelentéstelen forgalmat idézzenek elő az üzleti ágakban, a nélkül, hogy a részvényesnek hasznót, nekünk kárt okoznának. Egyébiránt efféle józan törekvéseinkben tetemesen elősegít maga az iparalapító párt, mert az excellentiád löportermészetű faja csupa lelkesedésből is légbe röpíti dolgait, s az üstökös dédek nyírett ivadéka, azért látszik fejét olló alá adni, hogy minden lépten-nyomon egymás hajába ne kaphasson. A magyar, ha más oka nincs, nemes vetélyben is összevész s egymás törekvéseinek vet gátat, akadályt, részvétlenség, gyanú vagy ellenműködés által. Így történt a létező iparköri öt-hat egylettel is. Most gyanúsítják a hengermalmot, majd a cukorgyárt, majd a gyáralapítót, külön változatban egyik a másikat, mígnem valamelyik, mely magát a többieknek jobbnak trombitálta, tíz hó alatt, legkedvezőbb évben, alaptőkéjének negyedét elveszti s a párisi börzén, a bukott házak s hitelvesztett társaságok névsorában függ... Hála Ábrahám Jehovájának, hogy így van. Dehogyan veszünk részvényt, hacsak azért nem, hogy a társaságot megbukni segéljem. Csak hadd szakadjon pártokra a magyar e korszükség kérdésében is, mint minden más ó és új viszonyaiban, hadd vessen tört, ásson vermet egymásnak, hazudtolja meg egymás ajkán az ígét, kapkodja ki egymás kezéből a zászlót: addig mi szép csendesen felnövünk nyakára az új hatalommal, mint felnő az éj a vöröstányérra, mely nem maga a nap már, hanem csak felvetett képe s a gőzkörön, fény és meleg nélkül reszket... Mit mond excellentiád ezen hasonlathoz? biz a zsidót is költővé teszi a szokatlan honjellem... Ne méltóztassék kegyelmes szemeit haragba szedni, bizony mondom, nyakára növünk excellentiátoknak, a nélkül, hogy a nemzeti ipart mi fejtenők ki, vagy a kereskedést nagyszerűvé tennők, csupa pénzforgatással, váltó-csempészet s uzsora útján. Úgy, hogy ha bőven nem találkoznának ily érzékeny életuntak mint excellentiád, kik már minden álöröm és csalgyönyör ingerén túl, csak a valódi, igaz, nemes, gyöngéd, felemelő élvét igénylik s csak a vesztegető fényszomjat s kitüntető divatvezetést engedik magukon uralgni, ... mi nagylelkű és szívű férfiak dolga: ... halkabban domborulnának magyarnyelő tárczáink. De így se baj. Mi és feleink ezer s ezer úton körmeinkben tartjuk a pénzpiacot, az ipart idegen gyülevész nép üzeni s a magyar gazdatisztjeinkké lesz saját földén. Ő vezeti a címet és zsellérkedik, mi pedig szolgáknak látszva országlunk. Mily mulatságos lesz az, ha majd a magyar urak, hideg kőszobákba gyűlögve, vagy elszigetelve, értünk dolgoznak, ha díszparkjainkba hozzánk küldenek ki, megkérdeztetni, mi és miként történjék? ha mi igazgatjuk a törvényhozó szavát s mondva rendeljük meg, vagy töröljük el a cikkeket érdekeink szerint? Ha majd összes osztályom úgy álland az összes nemességhez, mint én most excellentiád felett s úgy fittyelhet annak, mint én most excellentiádnak!... He he he! ilyen a pénzaristokratia. Nem kívánna excellentiád pénzes zsidó lenni?! Pedig nem csak komoly ügyekbe hat el feleim intéző ujjá és hatalma. Mienk lesz fény, divat, kitűnés. Elfoglaljuk a közhelyeket, színházakat, sétányt, termeket, ünnep- és néztereket. Persze a magyarokéit, mert mi közczélból mitsem teszünk saját zsebünkre, hanem kezünkre csaklizzuk, vagy becsempészkedünk a kész érdekekbe. Ünnepet rendezni, kocsizni, lovagolni fogunk, hölgyeink köveket és tollat viselnek, túlragyogják excellentiátok silphidjeit s tónt adandnak a tánczvigalmakban, mik a blasirt nemességnek jobban fognak fájni, mint a közügyek véghanyatlása... Hogy tetszik excellentiádnak a népszerű nemes ifjak báljában egy héber díszhölgy, ki félórával azelőtt két garására turót adott el s bálczipőjét alkonyatkor veszi, hogy lyukas huszasait ne lássa a varga, a cukrásznő fagyaltjára pedig alkuszik? Hogy tetszik a lóversenynél a hódító hajhász-özvegy, kinek hizott kezén szétreped a keztyű és fénylő arczhája két oldalt fityeg ki a pamela vagy clarisse kalapok alul, körnője pedig honn harisnyát foldoz s itten a hőségben kopott bársonyban ül, mely asszonyánál zálogban vett?... Ah mi kéj az, hogy ily pozsgás, mázsaszámra mérhető haute volée váltja fel a halvány, gyöngéd, kitisztult bőrű születési aristokratiát. Mily érdekes lesz az, ha egy páholyban érdemes timármester fekteti ki fekete körmeit,

másikban egy izraelita nemzetség tizenketted magával tolja ki fejeit mint kas száján a méh, közepén pedig excellentiád fajából más egyén menekül a páholyfenékre, illatszert használva a csáva- s halszag ellen, melynek tulajdonosi sem színházat nem építenek, sem a művészekért fejeket nem törlik, csak bekörmölték magukat a kikörmöltek helyére. Mily dicső lesz mindezt egykor egyedáruzni, ha a nemesb ízlés tőlünk elirtózva termeibe vonul és zárkózik, kiürítve nekünk s hajbakapó feleinknek az élv és kitűnés terét és alkalmát, miket mi árcsökkenés, vagy túlfizetés útján, de mindenesetre árához, becséhez nem értve fogunk gyakorlani. Mi szép lesz aranyozott lakásainkban, függöny s ajtók fölé ötágú koronákat rakni, estélyeinkbe híni az adós notabilitásokat, s általok kamat fejében költemény, hirlapok s művészet útján divatban lenni, ragyogni, halhat...

- Ugyan míg az lenne, tegye félre Lőbl ezt a bödön caviárt, mert fejem kezd szédelegni tőle, közbeszólt a főispán követelő hivatalos hangon s lorgnettjén át, szegző pillanatot vetve a kevély tőkés csufondár ábrányainak.

Lőblt annyira kiüté sodrából e meglepő parancs, hogy a hajdan belerögzött szolgáló szerint, feledve új tomboló szerepét, fülönkapott és ágya alá tőn egy bödön caviárt, mely Lőbllel egy szobában hált s eddig a pamlag tőszomszédjában fülelt és bűzölt.

Lőbl ingerkedő nyilatkozatiból átláthatá gróf Szalárdy, mit várhatunk az idegen érzelmű uzsorásoktól, mily veszélyes hatalom nő azokban a nemzet nyakára. Átláthatá a vastag túlvitt önzést, mely sem vet, sem arat, csak behord, mely előtt végre megszűnik nemcsak ember- s nemzetiség, hanem törvény, erkölcs s családérzelem és statuscélok s mely kicsapongásban egyetlen korlátot ismer, a lehetetlent. Átláthatá, hogy a születési aristokratia helyébe minő aljas rabelem cserélendi magát, melynek ősei család-krónikája, rangja, századai nem lévén, de pótlani törekedve, minden szentséget fel fog áldozni, hogy kimosdva gubacs és firneisz szurokjából, pénzéhez illő díszcímekbe öltözhessék fel. Átláthatá, miként ezen elem keze közt, urasága alatt, idegen érdekek fognak felnőni, melyek temetőbe viszik a nemzetiséget, pedig miért nyereg, ha ló nincs? miért törekszenek jobbaink, ha nem leend nemzetünk, melyért azt teszik? Átláthatá, miként az elemnek nincs több célja, szándoka, mint az elsőséget magához ragadni, hogy a népet, jobban mint valaha volt, sanyarva, az igazgatás rendszerét eszközévé aljasítva, pénzét növelje s pénzén dölyfét, szeszélyeit elégítse ki. Átláthatá, mennyire nem mindegy az a statusra nézve, ha a pénz Péternél vagy Pálnál van, mert Péter talán tudomány, művészet, ipar, kereskedés, nép és közcélok s nemzeti fejlődés érdekében fárad és áldozik, míg Pál csak tőkéit iparkodik megszázsorosítani, hogy földet nem művelve, kézipart nem üzve, kereskedést nem emelve, dolog és szolgálat nélkül renyhén lebzsellen a status nyakán, felélvezve, kizsákmányolva, mit mások szorgalma létre hoz. Átláthatá, mily hamis nyugtatvány a váltótörvények eredményi iránt azon felületes jelige, mit sok törvényhozó papagály utánmond: «hadd hulljon a férgese», mert az uzsorások korszaka nem érlelő nap a gyümölcsöző hazán, hogy elfonnyaszsa a férges példányokat, hanem forgószél, mely érett s éretlen terméket gallyastól, fástól örvénybe sodor, hogy zsákmánynyal terhelten kavarodjék tovább a pusztult vidékről... Átláthatá, mily sülyesztő bűne a nemzetnek, e közellen idején egymás töredékivel harcolni, mily igaztalan önmaga s a közérdek ellen, ki az ipar és más korszaki mezőn erejét fogyasztó kisdéd pártot űzi, ki az ide vonatkozó eszmék és törekvések sikerét rontja, közönnyel dermeszti, vagy ostoba bűnnel aláássza...

De ő excellentiája mindezt nem látta át, mert a haza és szemei között vastag énje állott. Ő nem látta a törvényes rablót, ki a nemzeti szentséget szabados formákban tördeli zsebére, csak a szemtelen ujonczot, ki egy ősz méltóságra fogait meri vigyorítani. Ő csak azon boszankodék, miként bátorkodik századok óta érlelt nemes vérét felingerelni egy pór húsgép, mely tollszedni és függeni születék... miként pöffedhet rá oly jóllakott göggel, a süthalon leszármazott tengőcz, ki csak nemesek földéről süthet kenyeret s kinek kóbor gyomra, az ő és társai morzsáján hízott fel?... Csak azt tartá rangja alattinak, miként önti így szemébe mérgét a

hálátlan szolga, ki eddig rejteztve titkon élvezett, hogy urai ne lássák a lopományt? miként tud éles gúnyt, szurós fulánkot mutatni, ki, míg csalo alkalom van, hízolg s alázkodik? mily önhittén kérkedik, a csempészett jövőben már képzetileg előre elmarkolászva s habzsolva az élvét, mit ő és osztálya netovábbnak tart s minek birtokaért élvét, munkáit zsoldba ajánlá.

- Úgy, úgy, Löbl, mondá ellenfeléhez a fentebbi műtétel után, jobb is el nem szokni a caviár-emelgetéstől. Ki tudja, nem hazug próféta-e a korán szólalt kakas, mely zsidókirályságot jövendől? Hátha buknak a százhuszas kamatú remények s meg talál zendülni a babyloni lant ó keserve? Frankhonban megvetés keledez már enyves faja ellen s Rothschild, mint zsidókirály, negyvenezer példány röpiratban koppadt a nép kezén. Angolhonban pedig észuraság tolúl a pénz fölé, ily keleti bölcs, mint Löbl Simon, csak tudni fogja, hogy a közelebbi ministe-riumban öt-hat írótag van...

- De nem a nemes magyar nemzetnél, hol az írók nadrágtalan páriák, közbevágott Löbl hideg szenvedélylyel, ki a caviár körül tett szolgálattal oly véletlenül megalázta magát s kit e fensőségi csel, tizszerte mélyebb haragra gyújtott. Itt a statusjavak könyvében az ész 0-ul vétetik, melynek csak úgy van értéke, ha rend s rang hegyes 1-se, vagy szolgabók háromrét görnyedt 3-sa áll az ész előtt... De oly szokatlan is itten a független elme, hogy ha lenne egy, kettő, mely világát sötét bűneinkre vetné, magok gyanúsítnák excellentiátok: hogy az nem több, mint ábrándos költő, kinek tyúkszemét zsidócsizma nyomja. És a költő ellen akadni fog ember, ki tiz forintért cikket ír s ember, ki harmincz forintért lapjába veszi, hogy a költő ostoba, embertelen és kimeszelt sírbolt, azaz farizeus... De meg mit ijeszt minket Frankhon és Anglia? Ott a nemzet szorít ki helyünkből, de itt a nemzet van nyakig erszényünkben. Ha kedvünk szerint összeszorítjuk, nyekkenés a vége... Aztán hol pénzsűke nyomaszt, a köz-erkölcs pedig ki van erejéből véve, fajom nem félhet. S nem így van-e Magyarországon? A szegényítés régi terv szerint foly, épen azért rohant oly vakon hálónkba a pórázunkon vergődő halsereg. Mi pedig az erkölcsöt illeti, e gyöngé asszonyka ellen mindig elég ostrom a szükség, kivált fejletlen népeknél... Csak nézzen szét excellentiád, hová vittük egy pár év alatt a közerkölcsöt. Uzsoránk példája elragadt a keresztényekre is. Persze, a siker követőkre talál. Most már vetélkednek mestereinkkel. Úgy hogy bátran utasíthatnók őket, mint az excellen-tiátok Krisztusa utasítá apostolait: «elmenvén, tanítványokká tegyetek minden népeket e földön». Továbbá, a váltóügyvédek elfogult papjainkká lettek. Soha Lévi nemzetsége nálok lelkesebben nem prédikált üdvösségünkre. Látná csak excellentiád, mily vetélyhévvel szegőd-nek minden csempész segédszerepekre, mily ármányzó s elszánt ebhúséggel horgászszaak be uzsorás követeléseinket, feledve elvet, vérséget, sülyedő nemzetet, ha hallaná, mily dicsekvő tűzzel védik eljárásaikat a serkocsmákban és több ahhoz illő helyen: «hogy ők jog védői, törvény eszközei, mind egy lábíg igaz férfiak, hogy az uzsorás jobban fizet mint a becsületes ember, hogy ha ők nem tennék, más lépne helyökbe, hogy a zsidó is ember, kinek jogait tisztelni kell» s több ehhez hasonló alapos erkölcsi indokokkal és sophismákkal, pedig ők azt ép oly jól tudják, mint excellentiád, hogy ember ám a zsidó, de egyszersmind polgárzatban él s épen mivel nemcsak ő, hanem más is ember, nem kell neki eszközt nyújtani, hogy emberte-lenül bánják s mások emberi jogát megfojtsa, elcsempészsze. Noha pedig az ügyvédi karban, a nemzeti ifjuság nagy részét vesztegettük meg, s vontuk el a honi érdek tiszta észlelésétől: még ez mind csigavér, mi már tovább járunk. A törvényes erőszak, cselt, csalárdságot idézett elő a perszéki feleknél. Most mindenki törekszik a törvényt kijátszani s erélyt, érdemet keresnek abban, minél eszesb fortélyt és furfangot találni. Sőt befolyásunk a bírósékekig ment. Hisz maga tudja excellentiád, hogy több nagyszerű uzsorapert, helyhatósága alul máshová rendelt a főkormány. Azonban úton, útfélen, utcán, közhelyeken, széltire beszélük feleim ez vagy amaz váltóbíró szives barátságát, ígéretét, pártfogó ítéleteit, sőt legújabban magasb kegyelmekkel dicsekvék egy bezárt collegám. A szerep át van cserélve, a kullancsok helyett a báránynak kell meghunyászkodnia. Egy becsületes honfit, ha üldöző sors, álnok

önzők vétke, vagy jótét és engedékenységgel kimerül és csőd alá jut, szégyen és erkölcsi megróvás bélyegez, míg fosztogatója az idegen uzsorás, latba sem vétetik s fényes fogatával, paszományos cselédeivel botrányt nem okoz... Ha valaki tíz év alatt bonyolódott viszonyai miatt könnyelműség nélkül körmeink közt koppad s uradalmaiból kipusztul, azt mondják: úgy kell neki, mért nem tudott bőrében megférni. Ha közülünk valaki tíz év alatt, semmiből ragadozás által milliommós lett, ezt mondják: úgy kell neki, azért van esze... Író és művész fut, fárad, éjez s Szilveszter estjén nem marad fillére, mit újév napon koldusnak adjon, a közhivatalnok teng, nyomorg, nélkülöz s mégis özvegye kéregetni jár, a földbirtokos kétezer holdból nem képes szerény családját ellátni s az igavonó nép éjt-napot egygyé tesz, még sem lakik jól egész év hosszában. Minden munkásosztály sínylik s érzi a pénz szűkét, csak a korhely uzsorás viheti véghez, hogy hat ezer váltó frt. kamatjából a fővárosban keresetág nélkül, kényelemmel éljen, s négy év alatt mégis tizenkétezer pengő tőkét tegyen félre, mint egy hajhászomon történt. Második Endre király korában nem sanyargatták jobban excellentiátok őseit őseink. Pedig ha az üzéreket kútfejőkre visszük s kit-kit helyére sorozunk, nem több mint ötszáz család zsarolja Magyarhont. Ennek van alárendelve tizennégy millió ember sorsa, jövője, erkölce. Ennek adózik az ország, hallatlanabb kulcs szerint, mint valaha a legzsarlóbb hódítónak... Mindez tagadhatatlan tény s mindez közönyösen foly, mintha úgy kellene folynia. A közvélemény nyugton hagyja a nemzetiség őrlő férgeit s apróságot keres, melyen hajba kapjon.

Ha összetett pénzen olcsó áldozatkát teszünk, vagy tízforintos tanodáinkban magyarul tanítjuk örökseinket, hogy anyanyelven tudjanak csalni, már megtrombitálnak a hírlapok s mi nyugton és dicsőítve gazdagszunk, a nélkül, hogy közérdekre kiadásunk a garast haladná. Sőt magok a sivalkodó honfiak, kik mint a sirály, minden vészt megkiáltnak, mellőzik sírásó szerepünket törvényhozás útján megtámadni. Egy-egy büntetnél, mely ezerek közül napfényre vonaték, el-elszörnyednek; aztán a phrasisnak vége s mi békén maradunk a gyakorlatban. Persze többnyire adósaink s ezeknek rokonai ülnek a zöldasztalok körül, kik nincsenek arra fejtve, nevelve, hogy mint a rómaiak egykor, saját érdeküket veszélyezze a t. cz. hazáért s romlását gátolnák, ha fejük forogna is szóban. De sőt eszélyesen óvakodnak köztárgyalás útján érdekeinkkel surlódásba jöni, úgy hogy hatalmunkról, egyes bezáratásokon kívül, alig vétetik más tudomány, mint a betáblázások nyugton hallgatott kötetei... No már, ha most, midőn még kevesen valánk, befolyásunk, a kezdet nehézségei közt, oly hirtelen el tudott hatalmasulni; ha minden elemet érdekébe tudott hálózni s a közértelmet és érzést hallgató rendszerbe nyügözé: hiheti-e excellentiád, hogy rabjaink s eszközünk szaporodtával, emanczipálni tudja magát az ország a pénzzolgáltatásból, mely csak egy vonallal jobb az ököljognál? hiheti-e, hogy a születési aristokratia, tétlen sülyedése mellett, mássá válhatik cifrán festett mérpóznánál, melyet mi, értékünk felmérésében, tájékozó pontul használunk? hiheti-e, hogy hazudik a kakas, mely zsidó királyságot jósol, mint kegyesen elméskedni méltóztatott?... Pedig egy rövid törvénycikk fordítana a dolgon. Felfüggeszteni a váltóképeességet, míg észszerű hitelintézet nem rendeztetik; becsvesztést a hat kamaton felül kölcsönzőre, örök börtönt a hat kamaton túl hitelezőre. Mert hiszen ha a magyar ősök, az ókor eszméihez képest, orrvágatást, szemtolást, halált tudtak hozni öt-hat dénáros tolvajok ellen, az országos fajultság gyógyszerül: miért ne óvhatnák a magyar utódok, nemzetüket az új-kor eszméi szerint szigorún, a végerkölcstelenüléstől? De hol veszi excellentiád a többséget ily szabadító utakhoz, holott mi lakából, ruháiból forgathatjuk ki a többséget, miután házaikban laknak, ingeinkben járnak, azaz, fülig adósak? Úgy úgy; ez menni fog, haladni fog tovább. A népet félig kivettük már excellentiátok kezéből; kiveendjük egészen. Mienk lesz földje, szorgalma, saját személye. Aratunk vetésén, szűrünk szöllejében, leszedjük fája gyümölcseit s végre elsőszülöttét adandja zálogba, hogy eleget tehessen. A magyar még jobban elfogy, szegényedik s szerteszét falvakra pusztuland. A fővárosban ismeretlen gyülevész nép fog kóvályogni: közöttök egy-két vagyontalan magyar, ki másokért dolgozik. Avagy nincs-e már

ez kezdetben?... A nemzeti ifjúság ivadékról-ivadéokra felnövend, félig pallérozva, nyomor közt, kilátás nélkül. Először láz és undor kapja meg s bőszen kérdezi: hát haza ez, mely kevés lakóinak tápot nem tud adni? haza ez, mely szorgalmam s képzettségem után nem tart el? haza ez, melyben a benszülött ősvér minden útról, minden alkalmazásból, minden érdemlési módból ki van zárva, hogy idegen csavargóknak legyen mit falniok? érdemli-e ily hon, ily polgárzat, hogy vakon áldozatja legyek s emberi jogaimat erőszakkal vissza ne vívjam? De ezt csak első kiábránduláskor fogja kérdezni; aztán megtöri a nyomor s az uralgó erő igájába térnek, azaz érdekeink alá. Elvesztik érzelmeiket, agyuk eszméit s a szabadakaratot. Egymást fogják marni kegyelmeinkért, szolgálóinkká lesznek s nőiket, lányaikat adják el pénzünkért... Avagy nincs-e ez már kezdetben?... Valóban, mi szobrot emelhetnénk a törvényhozó észnek, mely országát ily bölcsen kezünkbe adá. S még csak képmutatás sem szükséges már. Nem kell rejtve, lopózva, utálat közt járnunk; nem kell elbúvni élvezeteinkkel. Az utczákon hunyászkodott vagy üdvözlő arcok fogadnak. Középosztály iránt gögösek, nagyok ellenében gorombák lehetünk; kiönthetjük gyűlöletünket, mint épen cselekszem excellentiád kegyes engedelmeivel... Kítárhajjuk titkainkat, leálarcozhatjuk jellemünket, elárulhatjuk osztályunk gyengéit; feleim biztosítvák, hogy nyíltság s daczó erőszak nem árt, nem ingerel torlást, nem idézhet gyógyszert, mert rabszolgáink egyet nem értenek...

Löbl néhány perczre megszűnt a kívül hideg és nyugalmas, de benn fanyar s kárélvező epekiöntéstől, hogy felkeresse a főispán arcán a harag és kaján gög vonaglásait, miket azon futkosni óhajtott.

Löbl Simon, egy becsületes rabbi vásott, de éles eszü fia, gyermekkorát tanodákban tölté s Márknak tantársa volt, mert apja orvosnak nevelé. Kicsiny korában már irigy, haszonleső szenv fejledezék nála, mely később fanatismusig, dühig nőtt. Már az iskolában üzérkedett társai között. Mindig volt nyalánk csemegéje, játékszerei s ezer csábító apróság, mit hitelbe el tudott adni, hogy a tartozásra nagy kamatokért várokozzék, mígnem végre zálogra kölcsönzött nekik, hogy tartozásaikat kifizethessék. A mellett illő díjakért mindig kész volt hamis tanú lenni iskolai csínyek palástolásában; s efféle több ágú erkölcstelenítő utakon nemcsak lekötve tartá előkelőbb s azért ösztönszerűn gyűlött társait, mely viszonyt mindig megalázó alkalmul élvezett: hanem egyszersmind szép tőkés-két hozott pályavégén a tanodából, mely további üzletének alapjá vá lön. Adósai pártfogása által, olcsó feltételek mellett, beszerzé magát házi-orvosul egy lengyel grófhöz Gácsországban, hol már akkor Márk, bizonyos hercegi udvarnál hasonló alkalmazásban állt. Itt ök egyetértve, több kipusztult nemes nyalóczok és pénzváltók szövetségében, közkeresetre dolgoztak az aristokratia kizsebelésében. Többek közt jelesen, saját grófját, furfangos közbenjötté által, tetemesen megcsalni segélé egy jószág vételében, minek díjául ő egy köszvénybe huzott feleséget kapott gschäftben, ötvenezer pengő hozománynyal. Azonban a csalás, hamarább mint vélte, kisülvén: grófjától csúfosan, közbotránynyal elüzeték, mielőtt lemondási időköre, a szerződés szerint, kitelhetett volna. A kis tartományban, hol közhír s lapok útján bélyege elterjedt, nem lehete sikerrel maradnia; de különben is jobban megszédte már magát, mint sem kedve volna orvosi minőségben házi kegyelemhez vagy betegek küszöbéhez lenni kötve: s azért eladván oklevelét egy sziléziai izraelita sebésznek, bizonyos bécsi kereskedőházba ment rövid szolgálatra, hogy alattomos uzsoráskodása közben, a váltóüzlet, csel- és csempésztan elemeit és rendszerét alaposan betanulván, szabad szárnyára kelhessen széles e világon, adósává tenni minden népeket. Bécsi laktában ismerkedék meg a még akkor cancellariai gyakornok Szalárdy Györggyel s általa több magyar mágnás és nemes ifjakkal, kiknek könnyelmét annál dúsabb sikerrel tudá kizsákmányolni, mert a magát földhöz ragadt szegénynek tettető szerény s minden szolgálatra kész Löblt, mindenki becsületes, részvétre méltó zsidónak tartá. Átlátván pedig ismeret-ségeiből, hogy a magyar viszonyok és gondatlanság, minden európai országoknál biztatóbb zavart nyujt gazdag halászatra, nem másutt, hanem itt telepedék le s igénybe véve tőkét,

bűnét s elméleti tanát: két évtized alatt több milliók tulajdonosává lőn e szűk pénzű hazában, mit alig hihetnénk, ha élő példák nem állanak előttünk; s ha annyira napirendbe nem volna szöve-fonva ily visszaélés, hogy a regényírónak, ha korrajzot akar adni, okvetlenül váltó-csempészt kell írnia, mint kellett a rabló középkorban Cartust s ahhoz hasonlókat.

Löbl Simonnak idegensége, ellenszenve, gyűlölete tőkéivel nőtt az aristokratia ellen. Látá, hogy pénzei mellett is a közélet piaczn háttérbe van nyomva, mellözve, elfeledve; hol kört és pártot alakíthat ugyan, de láthatóvá nem teheti magát. Folyvást jobban-jobban meggyőződék, hogy fényes kitűnés, keresettség s előkelő szerep, miket sovárszomja oly irigyen kísért, aristokratikus országokban nem pusztán pénzen szerezhetők; s minél lejjebb huzza őt a csempészet súlya, annál feljebb emelkedik alacsonyóságán a józan tekintély. Azért kifosztani, megtörni, elmeríteni a születési aristokrátiát; úrkényt, hatalmat, igazgató erőt pénzre származtatni: e volt önzésének második ága; e volt a hő terv, melyre feleivel titkos ösztönből, a nélkül, hogy freimaureként egymást ismernék, összeszövetkezett; s melynek töredékes kivitelében köre és alkalma szerint buzgón működék. Ezen terv és gyűlölet iskolai évtől életfolyamán át belerögzött, kövesült, belemérgesedék. És ez, oly szívben, mint övé, természetes. Neki mindig előkelőbbek körül kellett ólálkodnia, hogy céljait elérje s az előkelőség, melynek algépe, rabrugója volt, folyvást ingerlé irigy kebelét. Innen magyarázható, hogy böszsze, döllyfös csufolóvá lőn, ha egyszer-egyszer hosszú fortélyá véget ért s előtte megkoppasztott áldozat feküvék; innen magyarázható, hogy kapzsian éldele az édes boszut, ha egy-egy aristokratát megbuktatott, melynek fajától Gácsországban meggyaláztatott s melynek vonaglást mintarajzául nézte a pénz hatalom egykori általános győzelmének; innen magyarázható, hogy oly kaján rosszakaratban, oly hosszas értekező gúnyban tombolt gróf Szalárdy György úr ő excellentiáján, pályadíjt keresve előkelő haragjában a hosszú szolgaságért.

Löbl, midőn kifakadt dühét félbenszakítva, szemüvege felett a főispánra nézett, gyönyörögni a gög megtört szarvain, csodálattal tapasztalá, miként az, pamlagán, nyújtózó lábakkal, kéjesen füstölve, merült nyugalommal, mintha saját szalonjában ülne, olvassa a hirlapot, mely grófi minőségét tudtul adá nagy és kis világnak. Elcsodálkozék. Láta, hogy a főispánt a közveszély képe és rajza meg nem indítja, izgatottságba sem hozza; láta, hogy ő a hazában csak saját érdekeit szereti; s eszébe ötlék ez okból, annak hiuságát, osztályát, a haute elemet, az olygarchiát, melyhez magát számítá, támadni meg gunynyal; remélve, hogy mégis megrendítendi, felrázza s alkalmat szerez kéréhező boszuját szorongó ellenén legeltetni.

- Aztán hogy is féltheti excellentiád hatalmunkat kora alkonyattól, holott egész Európa békéje zsidó kezekben van. Nem jut eszébe, mit monda Heyne: «Hajdan minden zsidónak volt egy királya, most minden királynak van egy zsidaja?» Én hozzá teszem: s minden zsidónak tiz nemese... Nem jobban elkötelezi-e a statust a pénz aristokratia, mint a születési? E mellett idegen érdekek rabja az állodalom, mert adósságait külhitelezőktől szedi fel, míg amaz kölcsönöz, mennyit az ország akar, hogy aztán gyümölcseit ágastól szedje. Excellentiátok csak kegyenczeiknek osztanak tetszést, jóváhagyó mosolyt s pártfogást; de pénzünket az használhatja, kinek tetszik, ha t. i. biztosítéka van s hatvanas kamatra felszedi. Excellentiátoknak a statusok fizetnek szolgálataikért, mi a statusoknak fizetünk a hivatalukért. Igaz, hogy a status, hivatalaival magát is eladja, de legalább olyanok vesszük meg, kik kereskedünk vele. Vagy tán az ész, tudomány ostromát veti ellenünk? mintha biz eddig is független lett volna az Magyarországon! Ha olygarchia szolgája volt a kitűnő elme, úgy sem világított; ha ellenük volt, nem világíthatott; s most csak nem veendik rossz néven excellentiátok, ha mi, példájuk nyomán, rabjainkká teszszük a tehetségeket, ha nem tilalommal is, megbírhatlan kamatok utján. Pedig az erkölcsi romlottságtól sincs mit remegnünk, ha végre erőszakig süllyed s a közállománynyal minket is felforgat. Erkölcsiség tekintetében semmi új nem történik urasági időszakunk alatt. Hajdan Cleopatra, Tarquin, Pompadour, a velenczei tizek stb. vesztegeték

azt: most hajhászok, váltóhamisítók, vásárolt bírák, zsoldba vett szónokok stb. Mindegy, akár a macskát ütjük a falhoz, akár a falat a macskához: csak az erkölcs döglük meg. Aztán mi sokkal kevesb hivatalos személyzetet tartunk s így több elégületlen marad a status nyakán, kinek közvéleményét szükség idején olcsón megvehetjük. És a mi fajunkban nincs meg egy rövidlátó hiba, melylyel annyit ártott magának a születési aristokratia. Excellentiátok nem tűnnek kitűnést kisebb osztályútól társas köreikben. Mindjárt vetélytársul nézik azt s gúny és mellőzés útján eltolják maguktól; mindig kisebb, szűkebb gyűrűbe cotteriázva magukat, mint az önmagát nyeldeső örvény, mely az alacsonyabb habkarikákat távol veri központjától. Sőt most is, midőn ellenünkben félniök, egyesülniök kellene, folyvást szigorban maradnak társas törvényeik, nevelve saját osztályuk keblében hideg ellenszenvet, irigy ármányt s buktató vágyat. Lám a szerény milliomos összeül sáfáraival s azoknak cselédei közt tör meg a paschát és ha valahol jól van dolga, oda telepíti harmadiziglen minden hitfeleit, ha pedig tánczvigalomba hivatik, becsempészi negyedágról is a sógorságot... Abban bizhatnék talán excellentiád, hogy ujdonsült osztályunk meguntatja magát a rang, kitüntetés utáni mohó kapkodással. Majd bizony! hiszen mi ujság van ebben? mi kapkodunk, hogy szembe tüntessük csirázó nevünket; excellentiátok kapkodnak, hogy némi aranyesővel életre öntözzék a korhadtt családfát. És ha épen oly veszendő hitványság az értéki túlsúly, nem tudom, mért tart rá oly sokat a főnemesség, kinek t. i. van? nem tudom, mért nevezi az ellenzék harczát: bellum nihil habentium contra habentes, mit Rotschild vérei excellentiátok mozgalmaira alkalmazhatnak... Mondjak-e többet? Azt hiszem, elég világos lábra állítám kegyelmes gróf előtt a tőkések viszonyát, kor és nemzet iránt. Azt hiszem, ha komolyan értendette volna is, mit tréfából mondott, meggyőzőm a rém testetlenségéről, mely hatalmunkat születési vagy észurasággal ijesztheti nálunk... Ugy-e megmutatám, hogy előnyeink nagyok s maradást várhatunk? kivált hozzá jegyezve kedveltető hajlékonyságunkat, miszerint most az ellenzéki, majd a conservativ elemhez csapjuk magunkat, hogy érdekeinknek többséget szerezzünk... Azt csak remélem, ennyi ok és eszköz ellen nem fog a születési aristocratia, érdemült ó családi származatában túlsúlyt keresni, mert hisz akkor csakugyan felráznók az alkalomfaló szájhősöket s a XIX. század lobogója alatt kinevetnők, bokáig lesujtnók a megtörhetlen kigyót, mely az asszonyoknak magva alatt is, erővel élni iparkodik. De meg mit akarnak a történeti apák jeles sorával? Avagy ükapám nem épen úgy unokája volt-e az ő nagyapjának, mint excellentiádé a magáénak? Igaz, hogy a jobb ősök a közjóért fáradtak, míg mieink önhasznukat üzték; de már efféléket nem kérdünk s ha kérdeznek, sallangosan feleltetünk ujoncz bölcsekkel, kik sem közért, sem magokért nem tesznek, de nem is tudnak tenni, hanem azt hiszik magukról, hogy a józan és munkás ellenzékhez tartoznak. De különben is minden érdem csak viszonylagos; ki merné valamelyikről állítani, hogy saját súlya van, mint a jó aranynak? A magyar családok ősei, igaz, hont szerzetek, vérökkel védték, tant, törvényt, művészetet, földmívet, kézipart, kereskedést alapítának, mikor hogy lehetett s nevet adtak a honnak, nemzetnek, beiktatták s megtarták azt az európai országok sorában stb. stb. De hát őseink érdemét ki veheti el? Ők lóbórszállítás útján megcsizmásítják a nép meztelen lábait; törkölyt égettek, hogy legyen buzdító ital a közlekedéshez; csel-csaluton elhorgászták a nemzet vagyonát, hogy bővölködésiben kedve ne jöjjön polgárzata ellen ficzánkolódni; összekapkodták a pénzt, hogy ne forogjon veszendőben garasonként a nép kezén, hanem megőrizve legyen hatalmas tőkékben s kamatozzék idegen földön, mely a honnak ellensége; nem dolgoztak semmit, hogy mástól el ne vegyék az érdemlési módot; megvették a nép gabonáját a nép pénzén, hogy a torkosság miatt csömört ne kapjon s ha isten éhséget rendel, szent keze ne akadályoztassék. Szerteszét sáfárokodtak az országban, hogy a gazda csak annyit kapjon, mennyit a mértékletesség megenged; s ha veszélyben forgott a haza, odább álltak, hogy baj ne legyen velök stb. stb... Nem épen úgy isten és ember iránti érdemek-e ezek? csakhogy akkor a nemesség érdemei voltak divatban, most pedig őseinké, miket mi buzgó lelkiismerettel, nyakas furfanggal követünk, üzünk, szaporítunk. Ezekben keres a mai kor nagyságot, erélyt,

dicsőséget; miért ne lennénk tehát mi a kor mágnásai, kik annak nagyságot, dicset kölcsönzünk? Azért excellentiátok padlásra rakják festett őseiket, minthogy a vályogházzá devalvált kastélyban nem térnek; mi pedig felaggatjuk aranyozott falakra arczképeinket, sort kezdve a származat ivadékaiknak...

Mind hiába! Löbl Simon, mind ez éles gúny s kaján karczolatok által ki nem vívható, hogy irígylett ellenét megtörje, csüggedtnek s hunyászkodva lássa. A főispán megveté ingerlő sophismáit a bitor pöffnek; s vonatkozó mosolylyal forgatott egy rakás kelmét, miket Löbl, védegyleti bizományosnak szállíta s miken észrevevé a hamis bélyeget.

Löbl Simon fokonként mérgesült, hogy jellemén kifog egy elmerült ellenség. Azt hitte, mint ő görbedt s alázkodott a garasok után, úgy aristokratája meghajoland s szabadító kegyeit kéri, ha bukó-félen lesz. Most hőkkenve látá az erőt és fenséget, melyben egy mágnás, nyomora és vétkei közt is felette tud maradni. Bántá, boszantá, hogy kétség és hanyatlás veszélyiben is önállóbb lelkületű, mint ő fény és hatalom eszközei között. Látva, hogy e nyugvó kiszámított jellem nem fogja magát piszkos kezeibe játékul vetni: hogy mégis, a hideg kérget, ha fel nem gyújthatja, legalább megperzselje, az alacsony boszú pillanati élvét előidézendő; elébe került a főispánnak s közel szemébe néze, hogy tekintete kerülhetlen legyen, megnyomott, metsző gúnyhangon mondá:

- Aztán még jobb, hogy dédeink földekkel nem birtak, legalább ősiségi igényeknél fogva, nincs okunk 20,000 pengőért atyánkfiát meggyilkoltatni; s burnóttal kínálta szavaihoz súlyos aranyszelenczéből, mit tőle kapott első gschäftkor ajándécul.

A fabódében alávonta esküdt úr az illető szavakat.

- Szemtelen uzsorás! reszkess gyanúsítani, rákiált Szalárdy egy pillanatig kiesve jegéből; vádad fecsegő rágalom, adatok nélkül, mihez hiteled s bűnjel hiányzik; de én százak esküjével égethetem reád a rabló bélyeget, negyedíziglen megbecstelenítve unokáidat, kiket magad mellé számítsz akasztatni.

E pillanatban bekopogtatott kívülről az iroda ablakán, egyik héber segéd:

- Nagyságos úr, mondá Löblhez, a kopasz morvát két aldunai zsidóval elfogták; ide izent ki-szabadításért; s egyszersmind fényesen kiállított gyászlapot nyujta be, melyben Hirschl Áron børszedő, szomorodott szívvel jelenti halálát olajba fulladt nagyreménységű fiának, a kis Salamonnak.

Löblt felette kellemetlenül érinté a hír. Ő a kopaszszal a szövetséges Márknál fogva, szennyes bűnös egybekötötésben állt, mert hisz egyik beljegye a zsidó jellemnek, hogy magas alkal-mak s terjedt üzletek mellett is, szemétre csaphatja a nyereség szaga s dúsgazdag létére apró és czudar gschäftelésbe kész ereszkedni, ha kezei idegen gép által fedvék s csempészete álnevek alatt folyhat. Most épen ingerült ellenje előtt vevé tudományul, hogy a régi hamiskereset egyik eszköze s osztálytársa törvény kezébe esett. A főispán neki, ha magának fáradságot veend, sokat árthat befolyások útján; a kopasz pedig bélyegző és éles gyanúba hozhatja vallo-mások által, ha ingerülve lesz; pedig az könnyen megeshetnék, ha kívánata szerint ki nem szabadítja. Nem tudá ugyan az elfogatás okát és kútfejét, de az episod mindenesetre veszélylyé válhatand. E fontos viszony észére hozá kitöréseiből, mikre a gög, ellenszenv s boszúvágy ragadta. Rögtön megbáná, hogy a főispánnal ennyire ment s juhádzott, alázatos arczczal engesztelő modort látszék felöltözni... Mily nyomorult a vétek- és érdekrab, ha gögöt éreztetni, vagy boszulni akar.

A főispán hasonlóan hűtő alkalmul tevé ingerültség közben e kitérést. Meggondolá, mennyire leszall főrendi büszke modorából, ha egy uzsorással személyeskedő vitába bocsátkozik. Érzé továbbá, miszerint, habár Löbl, a szövetséges Márk érdekéből, szájról-szájra nem adandja is a

szemére lobbantott erkölcsi gyanút, sokat árthat mégis, ha tőkéit felmondja s fizetést erőltet, mielőtt más forrást kereshetne tőle menekülni. Ez okból eszélyesnek látá, vérét csillapítani, melyet különben is akaratahoz szoktatott, visszavéve látszatos közönyét, fanyar mosolyt ölte hideg ajkaira... Mily nyomorult a kevély patricius, ha félelmes titka van és adós.

- Várjon néhány perczig, rendelkezni fogok; mondá a közben Löbl a segédnek s lebocsátá a zöld damiszfüggönyt, mely az iroda ablakát fedi. Aztán pedig szeplős kezeit szárazon mosva, belehelyezé magát szolgálai rögzött alázatába s adósához fordult.

- Kegyelmes uram, igen messze tértünk, mint épen megyén a zöld asztal körül. Nem csoda, ha bárányszivem felingerül, holott annyi kár, csalódás háborít, mondá kedélyesen, mintha nem is ő volna, kit öt percz előtt jogosan gaznak neveztek. Kamataim vesznek, tőkéim csonkulnak, saját vesztetre fáradok s vesződöm. Ez a hon, e könnyelmű nemzet nem érdemli, hogy értékét javukra forgásba tegye becsületes tőketulajdonos. De most excellentiád magas engedel-mével dologra térek s folytatom a számolat pontjait.

A főispán összefont karokkal, egykedvűn nézte barna békateknő lorgnettjén a képmutató tolvajt, ki lenézőleg rágalmazza a hont, melyben szolgálat vagy dolog s akasztófa félelme nélkül, rövid idő alatt több milliót lopott. Hagyá tovább olvasni felvett jegyzékét, szó és intés nélkül, hidegen átszégő gúnyos pillanattal; egészen a szokott góg s hajthatlan kőszobor.

Künn a fabódében meggyőződék Vámos és Szalárdy Ödön, miszerint a további nyugodt értekezésből nem várhatnak több áruló szót s hasznavehető vallomást; különben is a kopasz morva elfogatásában új kútforrásról vevén tudományt, összeszedék az annyira jellemző s vád-keresetükhöz fontos kéziratot, s halkan, zörej, és feltűnés nélkül elhagyák a godscheber sátorát, melyen kívül esküdt marjult ujjait egyengeté ki a gyorsírás után, egyszersmind a mulandóságról elmélkedvén szakadt nadrága felett, mely a kisutczai lomha szelindek miatt elrepedt.

Egy óranegyed múlva szokott helyén és modorában árult a godscheber, a nélkül, hogy a sátor fontos vendégszerepét valaki gyanítná.

Löbl azalatt folytatá az uzsorás számadást.

- Tehát a házi költségek rovata összesen 133,326 p. frt s 2000 arany.

A régibb adósság, melynek értékében két uradalmat kezelek, 200,000 p. frt.

Továbbá július 31-kén 18** váncsodi zálogperben tett egyezségi öszletet kifizettem excellentiád felpereseinek 60,000 p. frt.

Márczius 24-kén 18** egy szeszgyár felszereléseért, serházi gépek s több fizetetlen árjegyzé-kek fejében fizettem bizonyos erőművésznek 25,400 p. frt.

- Megsem indíthatám azon szeszgyárt, a gépezet haszonvehetlen; megjegyzé a főispán.

- Az nem az én hibám, válaszolá Löbl, miért szednek fel excellentiátok holmi csavargó, nyegle műveseket?

- Szeptember hóban 18** az excellentiád kivert haszonbérlijének megítélt kármentési díjt 27,860 p. frtot utalvány következtében letettem.

Ugyanazon hóban a csalási valótlán vád miatt elkergetett jószágkormányzó részére, törvényes ítélet nyomán, excellentiád megbizásából fizettem 8500 p. frt.

- 18** tavaszán kőfaragványokat fizettem s szállítottam Bécsből, családczimerrel s grófi koronával a család sírbolt, kastély, tisztí épületek s majorok számára 16,000 p. frt.

- Azon módon széttöredeztek, mielőtt felrakathattam volna; mondá a főispán.

- Ki tehet róla? én kifizettem: itt vannak nyugtatóim s a megbízó utalvány.
- 18** év folytában tíz darab spanyol kost, ugyanannyi angol- és meklenburgi magkanczát szállítottam a gazdaság számára 16,000 p. frt.
- Mindeddig be nem vevék belőlük néhány száz forintnál többet, a mellett, hogy roppant költséggel kezelem, s fele eldöglött.
- Vigasztalja magát excellentiád, több magyar urak gazdálkodnak így.
- Továbbá több rendű szolgálati egyének költségei és szállítása, konyhához, kertészethez, méneshez és juhászathoz 3756 p. frt.
- Szt. György napkor 8** átvállaltam kifizetés végett excellenciádnak minden addigi adósságait, miket a köztünk tett szerződés pontjai szerint részletekben leszállítottam, mint azt a beváltott kötelezvények igazolják; 205,000 p. frt.
- A grófné ő excellentiájának külföldi fényes útjára kölcsönöztem 14,000 p. frt.
- Nagyságos Szalárdy Elek úr özvegyének Vámos Czeczilia tensasszonynak három évi tartás díjban excellentiád váltóira hiány nélkül fizettem 6000 p. frt.
- Mely adóssági egyetemes öszlet teszen 716,836 p. frtot; ... mert a krajczárt sehol sem tevém fel.

A főispán rendíthetlen közönnyel hallgatá végig e jegyzéket, mely oktan gazdaság mellett, szeszélyt, szenvedélyt, fényelgő szenvet, hiú és könnyelmű pazarlást jellemez.

- Ehhez egypár pont jó még rovatba, melynek egyike kötelesség, másika pedig csekélyisége miatt egy főúrtól észrevételt sem érdemel; folytatá Löbl, miközben szemüvegén oly élesen nézett keresztül, mintha a jövődöt akarná látni... Egyik pont, elmaradott kamatokat foglal magában s negyvenezerre rúg; másik pedig az ifjú Lajos gróf tőlem vett kölcsönét, melynek apró tételei mindössze is tizenötezer pengőre mennek.

A főispán mélyen felingerült. Nyugtót erőltetett ugyan, de arczán elárulá magát a harag. El-sárgult, mintha epébe mártanák, s fehér haja körül sötét pirba szegélyzé homlokát az indulat. Nemcsak a tehetlen pénzsomj boszantá, melylyel uzsoráiban zsarolja, hanem azon merész titkos szövetkezés, melylyel fiát rontja s élet kezdetén, mint őt egykor, hálójába szövi, hogy soha többé ne szabadulhasson.

- Ha az uzsorára nem szólnék is, mondá mérsékkal, fiam adósságát el nem fogadhatom. Mit szükség és kényelem kívánhat, megkapja tőlem s kalandokra nem szabad időt vennie, ki hivatalokra képezi magát.

- De ha adós volt, atyja szégyenére nem hagyhatám zaklatások között; s nem is szép lenne sajnálni egy reményteljes gróf ifjú életétől, mit az ember lószerszáma is kivet. Aztán meg excellentiátok csak nem hagyják talán fiaikat fiainktól meghaladtatni. Hiszen gyermekeink már a fővárosban fogatot, paripát, huszárt tartanak, lakomákat rendeznek, páholyba járnak, haute voléet formálnak. S excellentiád akarná, hogy tizenhat nagyapás fia oly nyomorogva éljen mint egy hazai író, politikus, vagy más alánk rendelt hasztalan egyén?... Nem remélem, hogy e potom fillérkedés miatt veszélyezze kegyeimet s tőkéim három havi felmondására rögtön kényszerítsen... Egyébiránt a mint tetszeni fog. Hanem ez esetben lapok útján hirdertetni fogom, hogy adósságcsináló kalandor fiától óvakodjék mindenki.

- Irja a többihez; szakítá félbe gróf Szalárdy, nem akarva az elébbi goromba szócsapongásokat előidézni.

- Tehát e szerint a hitelezett tőke két millióra megy bécsi váltó czédulában, pedig mennyi lappangó adóssága lehet még excellentiádnak? Összes jövedelme körülbelül 40,000 p. frt. E

mellett biztosítva nem látom magamat. Ha a két uradalmon fekvő régibb tőkét nem számítjuk, mégis harminczhat ezerre megy évenként a hatos kamatláb, pedig azt nem kívánhatja excellentiád, ha keresztény, hogy értékeket 12% alul nála hevertessem. Ha mint igazságos érdekem kívánná, mai nap visszalép excellentiád, hivatalát leteszi, magányba vonul, jövedelmeit kezembe ereszti s családjával ezer forintból él, mégis vesztenék mellette... Azért ne méltóztassék szeretetét, becsülő hajlamát tőlem megvonni, ha hitelemet ezennel felmondom, hacsak huszonnégy száztólit évnegyedenként pontosan nem fizet.

Löbl fellépése a főispán előtt nem volt váratlan. Az utóbbi utalványokra tett észrevételek s eljárási lemondó vonogatás, mentegetőzés, leginkább pedig a végszámolatot sürgető levelek gyanítták azt. Midőn jegyzékét előleg megtevé, világosan látta a veszélyt, mi addig homályos adatokban félig-meddig függött emléken; s Löbl számadása csak oly pontokban különbözik övétől, melyek a zsarlás alá szánt elméjét is meghaladják vérszopó telhetetlenségükkel. Mielőtt Löblhez jött, már gondolkozék, mennyire lehete, szabadító tervről. Külföldi kölcsönt akart keresni, melynek mérsékelt kamata mellett, ha jövedelmeit okszerűen szaporítandja, még gyalázat nélkül élhet halálig, s habár fényét, elveit alább kellend hangolnia, a végbukást kikerülheti. Arról, hogy Szalárdy Ödön él s ősjavait ki kell bocsátania, nem is álmodék. Egy pár nap előtt említé ugyan fia az árva halászt s annak remegtető hasonlatát, de ő kinevette a mesés káprázatot, mely Lajos képzetét csalódtatá. Ekként megnyugovék az egyetlen lehető eszköznél s Löbltől nem várt, nem kívánt többet, mint törvényes kamat melletti hitelét, míg olcsóbb kölcsönt tehet. Most ebben is csalódék; s felette sérté, hogy a hálátlan uzsorást, kinek hamis felszúlemlésében egyik tényező volt, kérni kell, ha időnap előtt veszni nem akar.

- Löbl igen feledékeny jötevője iránt, mondá fogszorítva. Egy pár év előtt még hivatalos leveléből is kiszoríták bókjai a tárgyat. Én voltam a gyám, az atya, a felemelő Isten, s ki tudja mi minden, ki Löblt dússá, boldoggá tevém; ki megismertetem honfiaimmal, bevezetém a magyar földre s tért, életet nyitottam a bujdosó árvának. De még akkor volt Löblnek mit elrabolnia, midőn ily tollal írt... Ne vigyorogj megmeztelenült szörny, folytatá kitörve, az uzsorás gúnyos arcza miatt. Ismerlek undok, alattomos kigyó. Éhesen a rejtő gazban csusztál, s jóllakottan kifekszel a napra fullánkodat ölteni reám. De bár sarkaimat marod, ne hidd, hogy erőm ne legyen fejedet megtörni, ha ingerelsz... Egy évig, parancsolom, hogy hitelezőm légy törvényes kamatért. Ha perbe fogsz, vagy betábláztatsz, megtagadom tömegedtől az uzsorarészt s te tudod, hogy akkor igényeid harmadát elveszted.

E kikelés mutatja, miszerint gróf Szalárdy azon patriciusi jellemei közé tartozék, kik önmérséki szükség s határozat mellett sem tűrik nemtelen lelkek túlüzött gúnyját; s az érdek rabjainak ott is parancsolni mernek, hol ők vannak kötve.

Löbl meghunyászkodék s bár váltószékek útján minden jót várhatott, jónak látá ily hosszú-kezü ellennel nyilvános harczra nem kelni, miután egy év lefolyta előtt, a pénzharmad veszélye mellett sem érhetne czélt. Ugyanazért a kívánt időt megadá gróf Szalárdynak azon feltét alatt, hogy ha addig új kölcsönnel, melynek sikerét akadályozni feltevé, ki nem elégíti követeléseit betábláztatandja s ellene csődöt kér.

A főispán üdvözet nélkül hagyá el Löblt. Keblében dúló hábor, harag és gög s a sors félelme zajlottak. Löbl küszöbe válvonal lőn két élete között. Hátmegett fojtott irigység, élvek, s imádtatás; előtte tomboló kárgúny, szorongató bajok s kietlen jövő... Meg volt törve hiú lelkében... De azt ki sem veheté észre. Arcza az lőn, mi mindig, a szokott könyomat. Ajkán ott ült a hideg mosoly, kancsal szemében a kajánság, de mindez nyugalomban, mintha ebédnél ülne, vagy apotheosisát olvasná.

Úgy látszék, Löblnek egészségére vált a kedélymozgalom, mert a főispán távoztával letevén szemüvegét jóízűt nyújtózott s miközben okiratait csomagba köté, felfalatozta a csokoládtól

felmaradt szarvast. Aztán kötegét a vasládába rejté s e műtételnél, hangosan, hideg, ördögi hahotával felkaczagott.

Azonban eszébe jutta, hogy a kopasz morva fogva van. Ez mogorva redőt szedett homlokán, s mutatóujját orrhegyére tévé, mely mindig megtörtént, ha ötletet keresett. Tervével a bűn hamarabb készen van a becsületnél, mert előtte minden eszköz szent. Rövid gondolat után, kivőn a falszekrényből egy vesszőbe font üvegkulacsot; az ajtózárt nesz nélkül rátolá, s a vasláda rejtelsei közül kisdéd üvegcsét vett elő vékony folyadékkal telvét, minő a férjeny. Néhány cseppet önte a kulacsba s megforgatá benne, hogy az edény oldalára tapadjon; s e készület után visszaveté azt pongyolán, gondtalanul, mintha csak úgy hanyódnék ott.

Ekkor felnyitá az ajtót s beinté ügynökét.

A héber segéd egész alázattal megjelent.

- Vár-e valaki? kérdezé hivatalos feszszel.

- A váltó-ügyvéd.

- Hadd várjon... Vannak-e levelek?

- Tizennégy érkezett, de csak három vár választ. Egyikében azon koros izraelita hölgy kér alamizsnát, ki a nagyságos asszonynak tavaly a fürdőkön ápolónője volt. Most kórházban van az irgalmas szerzetnél s hitfeleitől vár, ha kijő, gyámsegélyt.

- Nem kell neki írni, válaszolá Löbl. Szentelen kéregetőket nem akarok nyakamra kapatni. Nőm kifizette fürdői szolgálatát; s én, hálával, a bőrzen új divatot nem kezdek... Mi a másik levél?

- Egy hazai művész, idéző keresetek alatt, vagyon és pártfogás nélkül kétségbe esik. Segélykölcsönt kér, míg műveiből leszállítandja. Különben el kell hagynia lakát, családját, becsületét s földönfutóvá lesz.

- Miért nem lett hajhászszá, most úrilag élne? Lője főbe magát, mint Haydon, az angol festész. Itt sem szégyenlhet elveszni a lángész, ha Anglia lordjai éhenhalni hagyják... Úgysem lesz nálunk ujság az efféle. Ha Ferenczy szobrász Dunába hánnya műveit s elvándorolt: mivel érdemel a folyamodó többet? A harmadik levélt!

- Megkereső irat az iparegylettől, hogy írjon alá nagysád.

- Küldjön öt forintot. Irja, hogy szűk a pénz, költségem igen sok; s különben sem használom a honi műipart, mert Bécsben minden jobb... Levelezőim mi ujságot írnak?

- Fáy Ábrahám... csabai zsidó, hamis csődöt csinált. Három ismerőst fogadott háromezer pengőn, hogy hazamenetében éjjel rabolják ki. A terv végrehajtatott s két jelenvolt cseléd tanúja lett reá. Másnap csődöt mondott, hatvanezer pengő értékig.

- Jól tette, a magyarokon, hol csak lehet, eret kell vágni, mert vérök könnyen buzdúl.

- De a csalás kisült s Pestmegyénél most foly a nyomozás.

- Az már ostobaság. Irjon testvéremnek, menjen ügyvédemhez. Ő körmös váltóügyvéd, tán kikaparhatja a bajból. Segíteni kell rajta, mert a zsidóság becsülete csökken.

- Semmi rossz hírem nincs. Minden üzletünk kedvezőleg áll.

- Azon urak, kiknek pénzét uzsorára forgatjuk, megkapták-e évnegyedi kamataikat?

- Igenis megkapták a szokott 18% szerint.

- Ezután 24%-ot kell fizetni; mert szükségem van jó hangulatukra.

- Parancsol még valamit nagyságod?

- Gyapjasy ma reggeli nálam létében említé, hogy fizetni valói vannak és lesznek. Váltóit és kötelezvényeit igyekezzék minden áron összevásárolni, hogy körmöm közé jusson. A börzén s hazai zsidószövetségben el kell híresztelni, hogy áruiban csal, természetényei rosszak s a szállításban határidőt nem tart. Így nem vesznek tőle s szorultsága közben rohanjuk meg kötelezvényivel... Ez a nyakas táblabíró megátkozott; hadd emlékezzék meg a boszús izraelről.

Löbl mehetést inte ügynökének.

- Úgy, majd elfeledém, szólítá vissza az ajtóból, mintha csak most jutna eszébe a tervezett eszme. Mint ön hiradá, a kopasz morva fogva van. Okát nem képezem, de mindenesetre menjen a városkapitányhoz s kérje ki kezességemre. Az a kopasz mindig gyanakodott reám, végre még azt hinné, titkon én izgaték befogása végett s haragjában hazug rágalmakat szórhatna ellenem, miket nem örömet hall az ember keringeni. Azért legyen rajta, hogy bocsátassék ki. Egy pár forintot kivethet ügyében... És ha szabadlára még sem állíthatnók, beszéljen vele; győzze meg jóakaratomról; hitesse el, miként dolgában eljárunk s ki leend mentve... Addig is vigyen neki egy itcze ó szilvapálinkát, mit kiválólag szeret... Hol van az a befont üvegkulacs?... keresse valahol ott a szekrényben.

A héber segéd kikereste az üvegkulacsot, nem is álmodva, hogy az már Löbl kezén forgott s előkészítették.

- Ügyesen járjon el; utánveté Löbl, távozást intve ebhű emberének.

E közben ostorpattogás hangzott a vásár utcáján s a sikoltva menekülők között, két szép ló vágatott könnyű phaëtonnal szertesztét vágva, rugdosva a sarat falra és népre. Az urkocsis bársonyzeke, szellegvászson nadrág, könnyű rizskalap s feszes svédkeztyűben kergeté csikóit. Mellette pedig Piske Pista ült paszományos tokban, körmén kapaszkodva a vánkoss csat-szíjába, hogy ki ne fittyenjen a szokatlan ülésből.

Löbl irodája előtt megállott a fogat. Szalárdy Lajos, gyepelőjét Piszének adva, leugrék s lorgnettjén futólag lovát körülnézve, a nélkül, hogy a sárpettyeket törlené magáról, vagy szivarját elvetné, belépett az iroda ajtaján. Üdvözet nélkül haladt keresztül a gép-egének között s nem kérdeve, látható-e az úr, ostorral kezében, kalapozott fővel, kopogtatás nélkül nyitott be Löblhez.

- Pénz kell, Löbl bácsi! azt úgy is tudhatja, hogy ily magamforma lángész fizetni csak nem jó; monda otthonos confidentiával, miközben a pamlagon elnyúlt s sáros nadrágját a vánkossra feltevé.

- De ha nincs! mondá ellenkedve Löbl s alászegült fővel, felsemnevőleg mosolyogta Lajost, mint szoktuk az ügyes műlovagot, midőn szerepét végezve, a fővenyre bókolni gyalog lép.

- Kinek ad, ha nekem nem akar? ki tud oly ügyesen a pénz nyakára hágni? ki bocsátja gyorsabban közforgalomba, hogy ismét önök vasládáiba kerüljön?... Még ha nem volna is, aláírna, tudom, hogy mástól nekem vegyen... Úgy-e Löbl bácsi!

- De ha nem akarok!

- Nincs időm tréfálni, mondá s felugrék békevesztve Lajos. Gondolja meg Löbl bácsi, hogy uram atyámat felizgathatom ellene s ha pénzügyeit máshoz helyezi át, sok zsíros koncztól elesik.

- Azon konczokról magam lemondtam.

- Nem értem!

- Majd megmagyarázza a kegyelmes úr.

- No, de magamért is lehet tekintettel. Ily népszerű főre mindig szüksége lesz a tisztelt zsidóságnak; s kivált most, midőn bukni kezdenek már a közvéleményben... Nem tudja Löbl bácsi, miként X...-tól megvonta hitelét a bécsi bank, mert a kormány maga is megrémült, hogy minden eladó birtokot idegen veszen meg s a három perczentes pénzzel tizennyolczat zsarolnak.

- Hibázik, nemes gróf, igazítá pajkosan Löbl. Új adatok szerint X... újólág hitelnek örvend. A pénz hatalma nem oly könnyen kiveszthető gyökér s a magyar javakat fajunk körmeiből, ily népszerű fejek nem fogják kivitatni tudni.

- Ne politizáljunk; itt kölcsönről van szó. Adjon Löbl bácsi ötért három ezret; mondá komolyan az új gróf, pamlag alá rugva ugyanazon kinyújtózó inget, melytől már apja meghátrált.

- Nem adok biz én tizért sem egyet; felelé nyugszékéből Löbl, miközben ballábát mankójára foná.

- Ez tréfának bolond, valónak otromba; boszantá Lajos, a pamlagra csapkodva ostorral, mi alatt Löbl képére szivarából vastag füstvonalt fűtt.

- Huj be védegyletszag, hebegé prüsszögve a tőzsér; adok én jobb szivart, nem illik e grófi fogak közé, s kérédőleg nyújta egy száraz havannát.

- Tartsa meg, ez is jó zsidóbúzt oszlatni; s büszkén taszítá el a szivarnyújtó kezét... No ha nem ad az úr, mondjon jó éjszakát infrascriptusomnak, mert azt ugyan a váradi káptalan fogja megfizetni, a hol revocalom; mondá ingerelve, a nélkül, hogy eszébe forogna azt tenni.

- Ne méltóztassék fizető kezesről szorgoskodni; már én biztosítám magamat atyjánál; visszatorlá enyelegve Löbl.

- Ha oly goromba volt, kétségkívül adni fog újra harmadában, hogy legyen mit ismét biztosítani.

- Keressen bolondot hitelezőjének, mert pénzemen ugyan nem úrfiaskodik.

- No ha úgy van, hát majd súgok egyet. Ne mondhassa, hogy nem tanult tőlem semmit; mondá enyelgve s rögtön mielőtt akadályoztatnék, füléhez hajolván, fenhangon kiáltá: Löbl bácsi nyúzni való hunczfut.

Aztán még egy tetemes füstgomolyt eresztett képére, hogy Löbl orra hernyó módra viczkándott benne s füttyörészve ment ki félrevágott kalappal, maga után csapva az ajtót, hogy a vakolat hullott.

Mennyivel fessebb egy héber arszlán, gondolá Löbl a távozó után s oly enyelgő kedélylyel, mintha dicső férfiunak czímeztetett volna.

Néhány percz után, mialatt orrát a füstből kiszabadította, füttyentett.

Ki már reggel óta várakozék, a váltó ügyvéd, megértvén a parancsoló füttyöt, belépe kalap nélkül, nyájas alázattal s az ajtófélen, mint a közkatona összetett sarkain megállott. Hitvány, miserabilis lény, ki rabszemekkel lesé Löbl minden mozdulatát.

- Parancsol nagyságod? kérdé hajlongva s hogy kötelessége szerint elég nyájas legyen, egész szája hosszában mosolygott.

- Phüh, de bűdös megint a pipaszagtól. Menjen, mindjárt mossza meg a száját. Hányszor mondtam már, hogy ne pipázzék, mikor nagy úrhoz megy.

Az ügyér kirohant s annak rendje és módja szerint megtisztálkodván, ismét megjelent.

- Tegye lábam alá azt a széket, balszáram megszibbadt mankómon.

Az ügyér oda tevé.

- Be van-e már hajtva azon két váltó, mikben öngyávasága miatt felfüggeszteni engedé a végrehajtást?

- Még nincs, mond szorongva az ügyér. Az elkergetett hivatalnok özvegyének gyermeke ideglázban fekszik s csak egy szobájuk van. Az orvos mondá, dobszó s árverési láрма s nyitogatás okvetlen halált hoz a kisdéd betegnek. Ez okból halasztá el bíránk a kótyavetyét, míg a gyermek felgyógyul vagy meghal.

- Na hiszen szép törvényes igazság, közbeszól pöffedező gúnynyal a tőzsér. Mivel egy koldusbot örökösének tetszik kórságot színlelni, én tűrjek csonkulást jogszerű követelésemben. Mit nekem s a világnak, egy éhes porontytal több vagy kevesebb? Rá kell vinni a dobót, ha első ütésre lelkét kiadja is.

- Teljes joga, törvényes igaza vagyon nagyságodnak, állítá az ügyér. Én épen ezt mondám a végrehajtónak; de most kényszerítai fogom a késett eljárásra s dobót veretek a halálos ágy mellett.

Löbl kegyelettel nézte végig az ügyért, mint nézzük a hasoncsúszó ebet, mely hizelgésből lábaink alá fonódik.

- A másik váltóadás fenyegetés alatt kért várakozást; különben uzsorási vádat fogott volna kezdeni.

- Csak hadd kezdjen; hisz ezen apró váltók mind M. H. Müller neve alatt vannak kiállítva nemde?

- Igenis nagyságos uram.

- Nohát öt gyanúsítja s perelheti meg. De meg mit gondolunk azzal? világos adat nincs; adósaink csak nem esztelenek tanuságot tenni, hogy aztán csőd alá juttassuk.

- Jól van nagysád; nyolcz nap alatt igyekszem személyét exequáltatni a családos tanárnak.

- Most vegye át amice térítvény mellett behajtás végett ezen csomó apró váltót, melyeknek egyenkénti értéke 200-5000 között van; óvakodjék elárulni, hogy ezek tulajdonaim; mint eddig, M. H. Müller cím alatt vegye keresetbe; a szokott száztólit kapni fogja tőlük.

- Nagysád titkait egy léleknek sem tudnám elárulni.

Kivéven azokat, kik nálam többet fizetnének; gondolá Löbl.

- Ezen váltót saját nevem alatt nem perelhetem be, mert az adósnak is ügyvéde vagyok. Hanem átkölcsönzöm egyik társam címét.

Nyomorúlt! négy pengőért épen ezt tennéd ellenem, gondolá Löbl.

- Szalárdy Vámos Czeczilia özvegyasszony birtokában vannak, ha jól értesültem, bizonyos ellenemi hamis követelésre vonatkozó irományok, miket állítólag egy Triesztben megbukott s most Pesten álnév alatt üzérkedő ház adott ki. Ön ismerni fogja azon asszonyság ügyvédjét. Iparkodjék ezen iratokat meglátni, ha tán követelés végett emberének adná. Valami holt tanúk vallomása mondatik ott lenni: ki azt eladná testvéremnek, Samunak, egy pár ezer pengőt, azt hiszem, kaphatna érte.

- Biztosítom nagysádat, mond súgva az ember, hogy ha Szalárdyné az oklevélt ügyvédjének adja, t. cz. Löbl Samu úr birtokába jutand.

Löbl meghajtá fejét félig-meddig, jeléül, hogy az ember elmehet.

És az, miután jellemének rövid ismeretrajzát adta, mély bók után, sarkán megfordulva, lábujjhegyen kiment.

Nil quidquam publicae mercis tam venale, quam advocatorum perfidia; emlékezők Lőbl Tacitus Annaleseinek II. könyvéből, melyet diák korában megtanult.

Ilyen Lőbl Simon...

Ilyenek a zsidó és keresztény uzsorások Magyarországon.

XXV.

(Intéző tervek.)

Vámos és az árvahalász, vagy most már Szalárdy Ödön, eléggülten hagyák el a gottscheber sátrát. Löbl és a főispán szavaiból annyi és oly kedvező adatokat kaptak, hogy azoknak nyomán mindkettőt vallomásra kényszeríthették s a kopasz morva és más kútfők által remélt és szerzendő bizonyítmányokkal együtt, kivíni hiheték a bitorlott jogot, megbüntetni a lappangó vétket.

Feltevék, egyenesen a városkapitányhoz menni, hogy Löbl befolyása ki ne szabadítsa az esetleg fogolylyá lett morvát, mielőtt vallomását veendik. Útközben zaj és vásári tolongás idézte magára figyelmöket, melyhez mindenfelől tódult a tömeg. Látták a nyurga, vigyorgó spanyolzsídót, aldunai társával s a kopasz morvával poroszlók kíséretében s a bőröndöt, mit a zsidótárs viselt, a hajdukáplár hóna alatt.

Vámos magához inté a káplárt.

- Miért vannak fogva ezek az emberek? kérdé csendesén, hogy a kíváncsi nép körül ne tolongjon.

- Ott a sátrak megett összeverekedtek s nekem parancsom van minden gyanús embert bevitetni, kivált ha zajt támaszt, hogy titkos társainak lopásra alkalmat csináljon. Azt hiszem, tolvajok s az osztályon vesztek össze; azért vevém el tőlük ezen börtarisznyát.

- Úgy van, tolvajok, erősíté Vámos. Ők felette fontos egyének az igazság kezében. Azért semmi szín alatt el ne bocsássa káplár uram; a bőröndöt adja be városkapitány úrhoz, kitől a szoros őriztetés iránt parancsot veend.

A káplár büszkén vonatkozék hivatalos hűségére, miközben a nyujtott borraivalót markába csempészte. Vámos pedig a városházhoz ment intézkedés végett.

Aznap alkonyatkor egy németutczai derék ház utcaajtájából szőke népleány rohant ki megtépve, roncsolt ruhában. Dús haja ziláltan, fényes kék szemében könny s kétségbeesés; arcza sötét pirral foltozva, ajka égett s egész fejében lobogni látszék a zaklatott vér. Ha az ember gondosan megnézte, ráismert azon szelíd szőke menyasszonyra, kinek vőlegényét, Fekete Ferkét, a henczidai jegyző ma reggel a templom küszöbén katonának fogatta. De a szelíd leány most furia volt, öklei rángottak, vonásai dúltak s őrzöngve rohant; csilhatlan jelöl, hogy szörnyű veszély érte, Pische Pista szorongva futott utána, markában néhány fényes aranyat.

- Mariska lellem, legyen eszed, ne légy olyan dühös; vedd el ezeket a szép sárga csikókat, meglásd, Lajos gróf úrfi még többet is fog adni.

- Verje meg az Isten sárga csikóival; majd tudom én, mit kell az undokkal tenni. Vámos úrnál teszek panaszt, csak ő van köztetek, a ki Istent ismer, monda Mariska kétségbeesetten s mintha égő házból futna, őrzöngve elrohant, mielőtt Pische Pista több szóval érhetné.

Azalatt az épület egyik szobájában Vámos beszélt a főispánnal, ki a házat birta.

- Készen van-e ön a mult országgyűlési naplókivonattal? az országgyűlés közelg, szeretném, ha elég időm lenne átolvasni.

- Készen vagyok, felelé Vámos.

- Hát a grófném pere hogy áll, első férjétől fiával?

- Az érdemi tárgyalást elkészítém excellenciád nézetei szerint. Az információ itt van. Jövő törvényfolyamon a per előterjesztetik, de nem hiszem, hogy a jövedelem negyedén túl ítéljenek a grófné részére, mit fia előleg önkényt megígért.

- Majd meglássuk, mondá a főispán szemét összerántva, jeléül miként saját emberének nem engedé meg, érdeke ellen jósolni... Hát a zabomat eladta?

- Igen: íme az ára!

- Burgonyát szedett-e a pálinkaházhoz?

- Nem.

- No bizony, tán méltósága alattinak tartja? Hisz ily csekélységekért nem tarthatok Debreczenben tisztet... Hát itten fiam kosztja, háztartása rendben van?

- Igen, itt a számadások.

- No, van-e még valami jelentés?

- Excellenciád nem is kérdez fő- és sajátlagos feladatokról: fia kiképzési ügyében.

- Házi körülményeim más irányt s tenni valót szabnak fiamnak, mintsem magát többé képezni engedje. Ugyanazért ebbeli kötelezettségétől feloldozom önt s többi szakmáit meghagyva, kérem vegye át nevelőség helyett a cseléd- s háztartási felügyelést, mert évköltségeimet alább szállítom s komornyikot nem fogok tartani... Remélem, szives lesz a kertet is gondja alá venni s grófnémat megkímélendi a szakácsi ügyektől pontos kezelése által. Így ön érdemével három egyén maradna ki ingyen fogyasztóim közül.

- Köszönöm kegyelmes uram e határtalan bizalmat, melylyel korunkban ritkán tiszteltetik meg szolgálati egyén; de e szerencsét nem élvezhetem. Magas kegyeit nem kívánom többé igénybe venni s lemondásommal helyet adok excellenciád valamelyik méltó kegyenczének, mondá határozottan Vámos, a nélkül, hogy arczán dacz vagy rosszakarat jellemzené magát.

A főispán megütközék, de persze áruló jel nélkül. Lőblnél kifejtett viszonya különben is keserült hangulatban tartá s most el kell vesztenie egy érdemes férfiút, ki házához bizonyos osztály becsülését köté, ki sok dolgaiban jobbkeze volt s kinek őszinte, érdek nélküli szolgálata, ügyeiben biztos támasz volt. Tegnap tán nem érdekelte volna úgy e veszteség. Ő sokszor tapasztalá a jobbakat tőle elvonulni, vagy hidegség, távöltartó udvariasság beljegyével érintkezni vele. De gög és szerencse könnyen megnyugszik efféle tapasztalatoknál. Irigység, fejletlen modor stb. szín alatt magyarázza az idegenséget. Most a jövő sujtó karát emelé reá s minden tekintélyi, társadalmi vagy egybeköttetési csonkulásban, sorsa kezdetét, a jövő természetét látta és érezte. De azért a megindulást nem engedé arczára jönni. Az megmaradt, mi volt: a hideg könyomat.

- Sajnálom, mond udvariasan, de nem éleskedés nélkül, hogy körömben tehetségéhez, vágyaihoz illő alkalmazást nem adhatok. Azt hittem, jót teendek önnel, ha öcsémnek rám szállt örökével magamhoz veszem, s megszűnt kormányzói szerepe helyett álláspontot adok.

- Nem nagyravágyás szólít el, viszonzá Vámos szerényen. Igaz, messzetértünk a kötelességtől, melynek vitelét elvállalám: de tudom, az engemet, ha becsületes vagyok, meg nem alacsonyít. De más térre szoríttatám, mint melyre képes vagyok. Excellenciád méltányosnak látandja másban is, habár szegény s jelentéstelen, hogy határozott elvek szerint éljen és működjék. Helyzetemben el vagyok ütve terveimtől s vannak új céljaim, miknek érdekében maradnom nem szabad.

- És én nem akarom senki szabadságát erőszakolni, mondá halványult ajakkal a főispán. Félévi felmondása alól kimentem; ön e percztől fogva tölem független.

Vámos illedelemmel meghajtá magát s távozik.

A főispán nője szobájába lépett. A porcellán lámpák méla fénye andalító világgal önté be az árnyvető tárgyakat. Gazdag szőnyeggel (nyáron!) vonva a padlat, ablakain nehéz moir függöny rojtokkal, ugyanazon szövettel borítva mahóni bútorok, néhány római ritkaság, egy bronzkörű servicen pompeji ásványok; egy pár ó velencei szobor a másfélöles tükrök lábainál, két wegwood vázában szedett friss virágok, egy mahóni rakpadon válogatott élő növények stb. elárulák a költséges ízlést; mert ha ideiglenes szállásán, hol évenként egy pár napot tölt, ily kényelmet rendez: minő pompás lehet nyári kastélya, minő fényt űzhet a téli palotában?

A főispánné talpig kivasalt és simított úrhölgy, drága nyárruhában hajdon fővel, egy pár természetes cianával szőke hajában, ült egy balzacon, lábait egészen rányujtva. Szemeiben megőrzött tiszta fény, arcza fehérsárga, nyomaival a használt gyárvizeknek; ajka igen halvány, karjai felette gyengédek s keze szinte félelemig fehér. A nélkül, hogy belépő férjére tekintene, folytató a párisi Charivarit, mit éppen olvasott.

A főispán leült egy hónaljig elnyelő nyugszékbe s karjain elnyujtva karjait, nejére szegült szemekkel gondolkodék, mintha nősélte eredményeit kísérné emléke.

A lefüggönyözött szoba elzárt és néma volt, mint egy sír. Csak a grófné kezében fordított lap adott néha neszt és egy szép papagály, mely asszonya mellett aggály nélkül mászkált állványai rézágain.

- Úgy látszik, Beatrice, nem igen törődöl intéző tervet találni körülményeink közt jövőnk rendszeréhez, mondá végre a főispán, félórai néma szemle után.

- Hiszen te gyöngédebb vagy, édesebb, hogy sem költségvetési tervekkel, házviteli bajjal akarnál kíznani hanyatló koromban, melyhez nem értek, felelé némi keserűséggel a grófnő, ravasz szemeit felvetve a lapból.

- Bocsáss meg, kérlek, de lásd, a baj komoly. Ha már a nevetséget nincs mód, legalább a nyomort iparkodjunk eltávolítani. Még eszközünk volna, a lehető legrosszabbat kerülni, ha beleegyeznél, ha jószágod segédkezet nyujtana.

- Mibe egyezzem? mihez nyujtsak kezet? Nem elég-e, hogy ma estve már beszagoztatom salonomat pipás táblabírákkal fiad érdekében? Azt csak nem követeled édes grófom, hogy papagályomat eladjam, s megcsókolá kedves madarát, mely a balzac karjáról hajvirága után nyult.

- Lásd Beatrice, ha a kétszázezer pengőt, mit nősülésünk alkalmával neked mőringoltam, melyek erejéig ősi örököm Löblnél zálogban van s melyet te külföldön négyért kamatoztatsz, holott tőle itt tizenkettőt fizetünk, ha mondom, ezen tőkét adósságunk lerovására fordítnád, a bécsi ház ügyis birtokodban maradna, melyet nevedre irattam. Így csak másfél milliót kellene Frankfurtból kölcsönzenünk, melyek négyszáztólja mellett botrány nélkül élhetnénk rangunkhoz mérve. És ha még hozzá, azon nemes lemondást ajándékoznád, hogy három-négy évig, mialatt birtokom jövedelmeit megkétszerezem, nem telelnél Bécsben s fürdőkre és utakra nem mennél: egészen rendbe jöendnénk; s a törlesztő kölcsönt legfeljebb egy uradalom árpótlékával bevételeinkből tisztázva, halálom után nyüg és teher nélkül örökösödnél, mondá a főispán kérő s nyájas hangon és a grófnő lábaihoz ült, hogy a családi bizalom és részvét osztó viszonzását élvezze.

- Nem tehetem George! felelé Beatrice nyájasan férjének s a gomblyukán függő rendszerrel játszott, mintha legőszintébb áldozatát nyujtná. Mit mondana néném, a hercegnő, agg élte végnapjaiban? mit beszélne barátnéi az udvar körében, ha meghallanák, hogy egy magyar mágnás visszaveszi neje mőringját? nem emlékszel-e, mi mindent ítéltek első

férjemről, hogy végrendelet s biztosítás nélkül hagyott a törvény és fia körmében, kivel most özvegyjogomért perelni kell? Aztán meg mit mondanál magad, csak gondold meg, ha nyomorogni látnál a miatt, mert adósságidat magam tulajdonából fizettem... De mégis én annyira szeretlek, miszerint lehetőleg áldozni kész vagyok; és hogy meggyőződj női részvétemről, három-négy évre, míg ügyed rendbe jó, Bécsbe megyek lakni saját költségemen. Így kiadásod tetemesen megcsönkul, legfeljebb egy pár lovat küldesz évenként s egy kis jó magyar bort német vendégimnek.

Ezzel megcsókolá férje homlokát, mintegy viszon hálajelt követelve hallatlan áldozatáért.

A főispán elszomorodék. Vegye a csüggeteg érzet- s haragvó önvádnak tevé elfogulttá. Életfolytán gyakran érezte ő, mily valótlan részvét, mily gyér hajlam szövi nejét hozzá, mily hideget terjeszt családkörében mint egy darab jég s mily idegen s önző vágyak után eped házi életéből: de azt még sem tudá vala hinni, hogy a sors próba-perczeiben seb és rázkódás nélkül el tudjon szakadni, mint merev szirthez az elvált köhasábtól; nem tudá hinni, hogy buktában védkarba ne ölelje, mint öleli a folyondár indáival a roskadó támaszt. Most megismeré őt a szív fenekéig. Látá, hogy lelke egész szerkezetét érdek forgatja. Érdék s önszeretet. Látá, hogy ez idegen nemzetű asszony nem több, mint nemes kiadásban egyike azon hölgyeknek, kik, míg pusztítható érték van, hizelgve fonódnak ideiglenes barátaikhoz s ha a van elfogyott, szerelmök önmagokhoz fordul. Látá, miként a sors kezében osztozó társ, biztató vigasz nélkül elhagyottan áll s önerejére van szorítva. Hátha még tudná, hogy egész nősélte számolt üzleti terv? ha tudná, hogy a magtalan nő idegen vérnek kölcsönzé el nevét?... Komoly bánalom szállta meg; önváddal emlékezék a bécsi hercegnő theaestélyire, hol Beatricevel hálóba szöveték; s keblében nehéz sóhaj kelt, de azt ajkain nem ereszté ki, mert nem volt szokása érzelmeit másokkal sejtetni. Megszorítá neje szép kezét, mosolygott s elébbi székébe visszaült.

A siket csend újlag beállt. Beatrice a Charivarit olvasá, a papagály elült s gróf Szalárdy György mélyen gondolkozék.

A salonba könyvvél kezében Örsy Zalánka jött be, a főispán nagynénjének vagyontalan árvája, kit ő örökben tartott s mióta fölnevekedék, grófnéjának körnöjévé tön. A háziúr kegyencze, vigasza, lelkesítő öröme, kinek szelíd, gondúzó enyelgése gyakran elosztatá a komoly élet felhőit; s kinek édes hű lelkével remélte enyhíteni hontalan házában a keserű jövőt. Vidám, eszélyes leányka, ki a ház rokontalan szellemében hű tudott maradni igénytelen s honszerető nemes elveihez, a nélkül, hogy jótevőit bántaná, vagy nézeteikkel harczba tenné magát. Egyszerű honi kék szövetbe vala öltözve, mely e kiáltó pompa közt könnyen cselédnek hagyná gyanítani, ha a rendkívüli tisztaság, kised, finom kezek s a lelkes, szabad tekintet és mozgalom első pillanatra meg nem ismertetné lénye nemesb voltát. Most némi aggály látszék árnyalni derült arczait s széttekintve a hallgatag pár között, azon családórák egyikét vélte jelen lenni, melyeknek kellemetlen tárgya és hatalma ellen vigaszt, elszóródást kell bátyjának nyujtania. A puha szőnyegen siket léptekkel futott a főispánhoz, mint egy tánczoló silphid, a nélkül, hogy a grófnő észrevenné vagy venni akarná; s letérdelve alacsony székéhez, hogy arczához emelhesse szemét, karját karjába fűzván, borongó hangulattal kérdé:

- George bácsi, igaz-e, hogy Vámos úr elválík tőlünk?

A főispán intett fejével, hogy igen.

Zalánka feltünőleg elkomorult. Egy könyű csilláma s a kebel gyorsult pihegése mélyebb részvétet látszék jegyezni, mint a minőt a ház eddig észrevett.

A főispán kérdőleg veté rá szemeit.

Zalánka észrevevé, hogy szűztitka, mit önmagának is alig mert elárulni, gyanú alá jött.

- Ki fog engem a honleányi kötelesség s irány elveiben ezután oktatni? kérdé önmerült szemmel. Ki fogja hazámat velem ismertetni? ki vezérlend éles ítéllettel, hogy rajzó korunkban túl ne becsüljek eszmét vagy személyt; hogy a gyöngyöt kiismerjem a törékeny habragyogványok közt? ki tanít meg, kit és mit kövessek az önző nyegleség s áltörekvések alakosai között? ki jelölendi ki a nemzeti könyveket, melyek szenvedély helyett igazságban járnak?

A főispán megszímítá a kegyenczke arczát, s újólág szemébe nézett, mintha kérdené: nem tetszenek-e tanaim?

Zalánka megérté a vádló szemét.

- Bácsi nem ér rá, hogy velem sokat társalogjon, menté magát. Aztán országnagyra egész hon számít; hogy venném el tőle, én, csekély leánya?... Jobb, ha bácsit akkor keresem fel, midőn felhős kedélye nem akar derülni; így folyvást szeretni fog, a nélkül, hogy úнна.

Zalánka mindig el tudá zárni magától a főispán elvtanát, s ha olykor nemzeties érzelmiért vonatkozó ötletekkel éleskedék felette a grófnő, ügyesen átsiklott más tárgyakra, mielőtt ingerültség jöhetne közbe.

A mogorva főúr rámosolygott a nyájas árvára. Arcza elveszté rövid pillanatra kaján bélyegét, de a másik percz visszaidézte azt, s gyöngéden inte, hogy hagyja nyugton.

Zalánka könnyű fonott székre ült a grófnő közelében, s olvasni kezdé hozott könyvét, valamelyik jobb magyar írótól. Vágya, érzelme kiválólag honi tárgyakhoz vontá őt, s itt a hallgató, rideg nagyúri házban, hol soha nemzeti eszmét nem hallott, hol mindig külnyelveken folyt a társalgás, lelkét csak magyar könyvekben találta otthon. Ha Vámost a család körébe hozták dolgai, boldog volt. A két lélekrokon felkeresé egymást ez idegen elemek között, s kölcsönbe osztva eszmét, érzelmeket: edzé, lelkesíté, tette buzdíta a szívében meghonosult erélyt. Vámos tanítá szeretni a hont, az embereket; ő ismerteté meg vele e léha, sületlen, külsőségek után kapkodó házban a nemesb életérdeket; ő gyujta lelkében öntudatot, erélyt, fenszárnyalóbb ösztönt; s távolléte hosszú közein nem volt más szívhez szóló társasága, mint a magyar írók. Most is olvasni akart, de a betűk értelme összefolyt; lelke kívül maradt a könyv lapjain, esze elmerült a néma fájdalomba, mely való barátját kísérte titkosan.

- Ugyan Zalánka, mit tudsz találni azokban a magvatlan és nyers magyar könyvekben? mindenikén szaglik a zsír és dohánybűz. Hogy is irhatna magyar úrhölgyeknek, holott a nemzeties tárgy nem több, mint juhászbunda vagy káromlás; s a mi nem ilyen, azt salonjainkból vehetik, miket nem ismernek?... Tedd le könyvedet, olvass fel inkább a Cháriváriból.

Ki tehet róla, hogy a grófnőnek ily előkelő ízlése volt? Ő durváknak tartá a magyar tollakat, s a Chárivárit con amore tudá élvezni... És a szemérmes leánykának olvasni kellett a szemtelen Chárivárit.

Rövid perczek után Lajos lépett a salonba, csak az imént mosdva, friss öltözékben. Szemei égtek, arcza felpirulva, mit a kölni víz nem birt halványnya tenni, s egész lényén látható volt a félig csillapult szenvedélyláz, melynek csak az elébb kellett kitörnie. Ki az őrzöngő Mariskát dúltan elrohanni látta, akaratlanul gyanúba veszi Lajos reszkető testét, égő szemfényeit, melyek nem az erkölcs szelíd melegétől szoktak így kigyúlni.

Beatrice vevé lorgnettejét a balsac melletti könnyű asztalról, s tetőtől talpig faldosó szemekkel nézte a szép ifjat. Lajos ép termete csábítólag mutatá magát a jól szabott ruhában. Erő és arány szabályos tagjain, fesztelen könnyűség művelt modorában, plastikai tökély minden mozdulatin, a pajkos tűz hódító szemében, s mindez bágyadt, andalító lámpavilágnál, hallgató díszsalonban: érdekes, megragadó alakká tevék őt.

- Mon cher! csak nézd ezt a fiút!... Magnifique!... Szébb, mind Alcibiad... Les compliments doivent être naturels: ha fiad nem volna, szeretni tudnám, mondá férjéhez Beatrice néhány percznyi sovár szemle után, mi közben halványka kezét Lajosnak nyújtá csókolatra.

Mi, kik tudjuk, miszerint Lajos nem fia Beatricenek, meg tudjuk mérni, mily női gyöngédség volt a feljebbi kifejezésben, mit ő természetes bóknak nevezett, s mennyi szabadságot vesznek gyakran a tónadó salonhölgyek.

Zalánka félénk pillanatot vetett az ifjúra, melyből sejteni lehete, miszerint oka van, nem becsülni őt; s kapva a szabadulási alkalmon, eltávozik. Úgy látszott, nem örömet van Lajos közelében.

- Mamácskám, irtál-e Márknak? - kérdezi Lajos, miközben Beatrice kezét szélesen megcsókolá, s homlokát nyújtá annak ajkaihoz.

- A levél készen fekszik boudoiromban; felelé a grófnő. De valóban, édes, nevetnem kell babonás aggodalmadat, egészen Macbeth szerepébe estél s mindenütt kísértő halottadat látod. Csak az még híja, hogy valamelyik Tátrán bástyába menj lakni, miszerint szereped tökélyesen betöltsd... Mitse remegj! Malcolmod nem él; s ha Vámos Macduffá válnék is, Ödön csontjait nem szedheti össze. Márkot én ismerem; ő félig semmit sem végez. Házi orvosunk volt; s tudom, jobban leköttelezém, hogy sem megcsalni akarna. Hortobágyi rémed csak a holdvilágból költözött agyadba.

- Hová tűnt tehát? miért kerül? hol rejtőzik e kijelölt találkozás előtt?

- Ki fogná egy csavargó betyár utait ismerni? mondá nyugtatólag a főispán. Meglehet, befogták, vagy valamely bokorban fekszi a verekedés sebeit... Hagyj fel e gyötrő mesével. Végre még köztudomásra kerül, s gyanút, mende-mondát költ a társaságban... Azonban a grófnő levelét el kell küldeni Márkhoz... Mit irtál édesem?

- Hogy jöjjön le rögtön, egy rendkívüli sürgős érdek miatt. Ha itt leend, majd meggyőző és nyugtat. Efféle tárgyról nem tanácsos írni. A betű marad, a szót nem lehet elfogni.

Lajos magához vevé a levelet, hogy reggel postára adja; s elhallgatott a veszélyes tárgyról. Nem akará atyját izgatni, pedig látá szeméből, miként ez ügyben háborodva van, miként maga is kételkedni kezd, s irtózat fogja el a lehetőségen. Lajos engedelkeny, elfogult, szinte tulzó tisztelettel volt mindig atyja iránt. Talán a grófné oltá szívébe, s fejté ki nála e gyöngéd, alárendelt alázatot, hogy ha egykor, mint ezerszer történt, a véletlen elárulná titkát, ha kisülne, hogy ő nem saját gyermeke, hanem családfertőztető váltott vér: legalább szokás, kegyelet, s nyomán szánalom kösse Lajoshoz a főispánt, s vegye élet a tapodó bosszúnak. Azért e csapongó, merész, makacs természet, mely senki, semmi által szabályt és korlátot irányra köré írni nem hagyott, a nélkül, hogy származati rejtelmét gyanítaná, gyermeki szokottság útján, hajlékony, szelíd, szófogadó tudott lenni a komoly, kaján főúr előtt; kimélte őt s remegett tőle.

Most sem czáfolgatá nyugtató szavait; gyöngéden meghajolt, s ülést vón.

- Uramatyám ebédnél ígérte, hogy iránytanácsaival ajándékozand meg, miket újabb terve siettet; - emlékezteté a főispánt, a ki már akkor szemeit Lajosra függesztve szólni készült.

- Tudod apai tervemet, kezdé fiához. Téged magas rang-, hivatal-, s befolyásra jelölt ki akaratom s az ősi végrendelet. Talpig bajszos magyarnak kellene mutatkoznod, csepegned a nemzetiségtől, harsognod nagy szavakban, mert csak ez teende népszerűvé. Te már úton valál, s haladásod engem kielégít. Ismerős levél minden osztály előtt, kitűnő szájhős, nyelvforgató magyar, ki a közfigyelmet s véleményt korán és nagyban magadhoz ragadtad. Azonban, mint előttemek ma felfedezém, roskadt körülményem sietést parancsol. Nincs időm várni, míg mostani minőségemben kinövöd magadat, s bálványnyá hízol. Rögtön igénybe kell vened az

érlelt közvéleményt, s hivatalba lépnéd válláról, mert emelkedésed, s vele befolyás, bevétel sürgetősb, mintsem halaszthatnók... Azonban e kényszerült sietség nem oly hátravető, mint lett volna ezelőtt. A kormány szelleme más. Most saját férfait viszi, kik elveit bensőleg vallják, nem érdekűző színből. És ez helyén van. Ha évenként névjegyzékét adná azon nyelves ellenzékieknek, kik megyén s nyilvános életben apostoli tüzze szájának tettei ellen, titkon pedig csúszó-mászó állatként kuncsorognak nála kegyért, hivatalért; ha lapokban közlené áruló irataikat, mikkel e versenyben egymást titkon becsmérlik: nemcsak hasznavehetetlen tömegtől szabadulna meg, hanem hátráltatná a közerkölcs sülyedést... Tehát tisztújítást tartok. Alispán leendesz; s a küszöbön álló országgyűlés első követje. Aztán szárnyaidra bizlak; ki oly alkalmas pontról nem tud felrepülni, méltó, hogy rögek közt vesszen. Én sejtém, mi leend ügyem vége Lőbl Simonnál, s számodra pályát szorgolék, hogy gondoskodjál magadról, míg engem dolgom elfoglaland. Mamád dicső jelét adá, mit tehet idegen ész a magyar földön. Nehány ellenzéki tag nevéhez leereszkedék. Salonjába hordta, házaikhoz ment, vigalmat rendezett, hátmegé magasztalá őket, szóval divatba hozta. Jovialis bátyja, a nyugalmazott őrnagy, megnyeré házamnak kártya s vadászat közt néhány víg czimbora hajlamát a jeune Hongrieből, s rövid időn a nők befolyása véleménybe kezdé emelni a főispáni házat... Ennyi jót, ennyi szíves barátságot stb. persze meg kellene hálálni, s miként lehetne nemesb, illőbb módon, mintha ifjú fiát alispánná teszszük, mondák a tisztújító hősök; különben is e ritka esetben lélekismerettel kedvezhet az ellenzék a főispánnénak, mert fia szabadelmű, elveink véde, a kormány pörölye... Készen lőn választási egész véleményed. Az ellenzék csak rólad beszélt, ha alispánról volt szó. Akkor az őrnagy terjesztgetni kezdé részemről, miszerint ellenemre van, ingerült vagyok, s nem tartandok tisztújító széket, ha melletted látom a választók többségét. Ez úton azt nyertük, miszerint a radikáltöredék, mely irántami gyűlölete miatt nem szövetkezék, most ellenemi dacból, pártodra állt; a kormány s a conservatív párt előtt pedig igaz, szigor jellemem érdeműt, miszerint a közjó érdekében fiamat is kész vagyok buktatni, mint az ó Rómában Titus Manlius. Ma estve a conservatív fél fejei lesznek itt, kik e megye tisztújítást kérő levelét meghozzák. Azt hiszem, hatni fog rájuk, a nélkül, hogy korteskedés színét ölténém magamra... Azonban Gyapjasy is eljő; kegyenczeit kérte nálam bemutatni. Ő hiuságból az erősb félhez tartozik rendesen, de ha szavát adja: hű marad. Most nagy kortesed az ellenzék során. Nem akarnám, hogy megjelenjék, mielőtt a másik párttal szóltam. Azért fogadd el egy külsőbb teremben, s ha hamarább jőne, foglald el ügyesen, míg kár nélkül megjelenhetik benn.

Lajos, mint eszes tanítvány s hálataljes fiú, mély kegyelettel megcsókolá az intéző jóságért az apai kezét.

- De mielőtt a pályakörbe lépnél, íteld meg erődöt igaz szigorral, birsz-e következetes lenni a tettetésben?

- Mint valék eddig, felelt Lajos. Határozatom szilárd, kitartás nem hiányzik nálam, ha egymit kivívni felteszek.

- Azért féltelek csak, mert igen ifjú vagy a polgári téren; s jövőd nem könnyű lesz, ha rokonszenved az ellenzékhez vonz.

- Egyikhez sem vonz rokonszenvem.

A főispán megütközék, s kérdőleg tekinté fiára.

- Az ellenzéknek jellemét gyűlölöm, a conservativeknek elveit; folytatá Lajos. Amaz egymást falja s töredékre hasonlik, emez szűkkeblű, s beéri araszos tervekkel. Amaz félig jó, ez félig sem rossz. Egyikben sincs szántság, nagyszerűség.

- Hogy akarsz s remélsz hát velők vagy általok czélt, jövőt szerezni?

- Mint géppel madarat. Eddig nevet fogtam ellenzéki lépen; most hivatalt fogok conservativ törrel. Élni tudó ész az akadályt is eszközzé fordítja. Ezt urambátyámtól tanultam iskoláim végén. Tanultam többet is, mikről egyszer-másszor sokat gondolkozám. S megérlelt elvemet sem Vámos buzgó tana, sem semmi vészérő ki nem forgatja lelkem redőiből.

Szalárdy csudálkozék fiatal tanítványán. Huszonhét évvel ily fagyaló bölcsesség, ily biztos érdeknézlet, ily számító terve az elszánt önzésnek, s minden elv s eredmény átgondolva, érezve, nem köznapi példány.

- S nemde tanod szerint a hivatalt fogó tört is elvetended, ha hasznát elvevéd.

- Míg ízesb érdek új eszközt nem szükségel, conservativ bőrömben maradok. De ha jőne idő vagy alkalom, mely kövérebb zsákmányt jelel ipardíjul, biz én tör és lép helyett háló után nyulnék. Benső énem marad; csak modorom változik. S ha a festett vászon árúczikk lehet, miért ne kalmárkodnánk az elvvel, mely mindig azzá alakulhat, a mi divatban van, s azért kelendő?

A főispán tapsolni vágyott büszke örömeiben, bár nem nézheté irigység nélkül a politikus üzért, kinek oly sok ideje van nálánál nagyobbra vihetni.

- Hiszed-e, hogy nem fogsz felolvadni az ellenpárt szenvedélye s szóvész közt?

- Mint aczél a könnyű szalmalángban.

- Akaraterőd, több ifjú évednél... Nagyra vihetnéd; de féltelek; folytatá aggálylyal. Van egy ellenséged, mit véredben hordasz: a zsarnok élvösztön, csapongó kalandszenv... El tudnád-e üzni e kísértő lidérczet, mely a meghágott magasból leszédít, s ingoványba süppedt?

- Tudnám, de nem akarom.

- Hogyan? - kérdé az apa növő bámulattal az önhitt ifjú felett, ki egy döntő szenvedély vad hatalmával így mer játszani.

- Nem akarom, mondom. Az nekem főczél, melynek törekvéseim szolgálnak. Közvélemény, rang, pénz, hatalom, befolyás mind alárendelt eszköz, miknek kulcsaival kéj és gyönyör paradicsomához akarok jutni. Mit nekem hideg fény, s alacsonyító bók? mit a kürtölt név, mit az idő elkap, mint a szél a csengetyűhangot? mit nekem a rideg nagyság, melynél a szolga meggörbed, a szabad eltávozik?... Nekem élet kell; öröm és élv szédítő tábora, hogy szolgáljon a világ, ne én a világot; hogy birjam az időt, ne az idő engem, mit e földi forma átvezet rajtam. Én magasra török, hogy embert hódítsak, s hódítok; nem hogy imádjanak, hanem hogy örömeiket elvegyem. Dúlni, fuldoklani, undorig úszni kéjben, csillogásban; élni mint Don Juan, mint Alcibiad élt. Megbocsát atyám, ha én czélom eszközeül veszem, mit ön élte czéljául tűzött ki; s elhiendi, hogy ki czélját, mint én, úgy szereti: nem könnyen játszsza el tőle magát vigyázatlanul.

A főispánt fokonként jobban meglepé e határozott ifjú egyénisége. Ő rég ismeré fia titkos kalandjait; aggodalommal látá, mily bátran, könnyelműen veti lelkét, idejét a szenv hatalmába; de látá egyszersmind, mennyi eszélylyel tudja kezelni érzékeit; s ha czélját érte, mily önállólag tud uralgni a tárgyon, mely azelőtt rajta uralgott. Azért bizton hívé, hogy ha a különmemű kéjek ujdonsága vész, s a betelt kedély más téreket keres, ha komoly terv és irány vonja be az élet mély szerkezetébe, mind ez elmúlik, s kívül marad a levetett hüvelylyel. Azonban most remegve kellett meggyőződnie, miszerint Lajos rabja akar lenni a vele született epicur hajlamnak: s pedig nem vakságból, nem öntudatlanul, hanem ész és határozat szilárd erejében. Ő, a tapasztalt fő, ismeré a szenvedélyek polyp természetét; tudta, hogy a meténg hajlékony indái végre megfojtják a csert; tudta, mennyi csáb, mennyi kísértő alkalom nyilik és örvényez fia későbbi körében, mely azt elnyelheti; tudta, mi veszélyek várnak a tüzes,

csapongó ifjura ez élvkergető században, mely a dalházak, lovardák, táncznők stb. nyilvános csábjain kívül, a társas élet ezerágú tömkelegével hálóz és fenyeget; látta, minő jellemeket fejt és képezhet politikában és társas életben ez érzéki eszeveszettség, s fiában elszörnyedt a lehető jövőtől.

- Te az epicur szentkedők új rendéhez látszol tartozni, - mondá Lajosnak.

- Mely érzéki elvtársaim boldogságaért állítaték elő.

- Büszke önhivő vagy, s túlbecsülöd eszed, s lélekerőd. Törékeny csónakkal be akarsz vágni a habtorlatokra, szirt és örvény közé; merész kockát vetsz egy hamis játékkal, mert a szenvedély az... Ne feledd, hogy szerkezeted csak halandó erő; a természet érted nem teend kivételt, s mit senki még nem tudott megbirni, a szenvedély túlsúlya téged is elveszt. Emlékezzél a történetek nagy egyéneire, kiket e vad elem megdöntött. Tarquin királyi székét veszti; Antonius Cleopatra miatt veszett el. S ha a kék és bűn merít, megbirja-e lelked a Borgia-véget?

- Uramatyám példákra utasít, - mondá túlhiú bizakodással Lajos. Hát míg példa nem volt, mi vezérlé az előidők fiát?... Nem lehetek-e én példa önmagamban? nem nyithatok-e új példasort a jövő nemzedéknek? nem kezdhettek-e új történeteket?

Ime egy mutatvány a büszke, erejében hívő keleti tűzvérből. Egyike azon magyar ifjaknak, kik siker s kedvezés által kényeztetve, tapasztalat s tárgyismeret nélkül főknek, elsőnek tartják magukat sajátságaikban, s önző képzelődéstől biztatva meghaladni vélik, mi másoknak nem sikerülhet. Mutatvány egyszersmind a kor gyurmáiból, miket annak felületes, erkölcs-telen jelleme szül és idomít. Tökély és célzékenység nélkül rohanó gép, melyet ki nem tisztult ösztön vadan hajt. Bomlott erőmű, mely roppant pályakört megbírna, de elszédülve a környező csáboktól, erény helyett a kor bűneiben törekszik kitűnni.

Beatrice helyeslőleg rázta meg kezét az eszméje szerinti salon-lovagnak; s büszkén veté szemét az aggó főispánra, mintha mondaná: nézd ó stílű nemes, az új patriciust, kit én teremtek.

- No hát repülj, míg szárnyad nem szeged, ha Icar kívánsz lenni, s atyádat nem követed. Én pályád megnyitom, a pályatér tied, úgy nyersz, miként futsz; mondá Szalárdy... De most még, míg rád fér, fogadd tanácsomat, s tisztujításig közeszmékbe ne avatkozzál, hogy egy vagy másik párt kegyét ne veszélyezd. Légy nyájas, előzékeny, kedvleső, zárkodó; adj alkalmat alispán igényedről szólni, s fogadd el mindentől az üdvözlő bókot.

- Inkább senkitől sem, viszonzá Lajos. Sőt szókat hullatok el, mintha nem kívánnék hivatalba lépni, mintha áldozatul nyujtnám az elnöki terhet. Így elleneimnek fogát töröm fortélylyal; feleim pedig buzgóbban ragaszkodnak szerénységem miatt.

Gróf Szalárdy György szótlánul bámult a korán felül képzett diplomatára.

- Csökönyi báró Ózugi Orbán, nejével, néhány urak kíséretében jelenté egy benyitó inas.

A főispán karját nyujtá Beatricenak, s vendéget fogadni léptek egy téresb terembe, hol théához gazdag ezüstre terítve volt; Lajos pedig egy külső terembe távozik, hogy Gyapjasyval, ha jó, találkozzék.

Hosszú sovány öreg jött be körömhegyig szabott kaputban. Arcza összeesett iszák, fülei fényesek, szemeiben bazilisk ragyogás; gyöngye teste csak úgy fityeg lábain; karján padoliai Comtesse Wolfsmaul, kétszáz fontos porhüvelyével, az öreg úrnak hitestársa a halandóság határin belül. Ugyanazon indigena pár, mely néhány nap előtt báró Ózugi törvényes címével egyetemben a Hortobágyon keresztül utazott. Utánok néhány fűsült és fűsületlen sötét alakok

tolakodtak be; egyik a másiknál előbb akarván a főispán színe elé jutni, mint ezt az érdeemes, előkelő, vagy fő főtáblabírói vetélkedő rang magával hozta.

Báró Ózuginé, mint régi ismerős, rövid üdvözlés után tele ült a pamlagot Beatrice jobbán, s mit szájában hozott, bizonyos czukorcsemegét majszolva, szétnéze a theához felrakott ennivalók között.

- Ónas Lipót, Üszögi Dávid, Hitvánszky, Buzás, Hiabalovics táblabírák; ajánlá sorban, nevének a főispán, mint valamely állatmutogató az ismeretlen fajt, s a jövevény gyarmat öt lő-erővel letelepült a ruganyos butoron, kivéve Buzás Mihály urat, kinek egy berlini nádszék jutott, s szőnyegkimélő lábait a vékonyan esztergált keresztfára szedvén, azt menten eltöré.

- Mi ujság megýénkben? kérdé a főispán, hogy vendégeihez illőleg kezdjen társalogni.

- Négy jó ház ismét tönkre ment, felelé Üszögi, kik négyszáz év óta táblabíráskodnak, s gyermekeik gatyás kortesekké lesznek.

Beatrice férjére lopá pillanatát, nem idéz-e áruló pirt arcán a tönk említése?

- Rossz gazdák, s könnyelműek voltak, megjegyzé Hiabalovics. Gépekkel szántottak, kapáltak, rozs helyett repczét természetének, a birkát nyárban is mindig aklon tarták, s jövedelmeiket gazdasági épületekre pazarlák.

Hiabalovics azon kaptára ütött ó magyarok közé tartozék, kik a hagyományos rendszerhez lapúlva, egész életökben árpát és kétszerest vetnek. Télen tavalyi paszuly-, nyáron füstölt disznóval táplálkoznak, ünnepen bővítvén fél font pecsenyével a hétköznapi ebédet. Marhát és cselédet nem tartanak; tiszta inget vasárnapon, vagy közgyűlésre vesznek; jövedelmeiknek három negyedét költik el, a hátralékot zacskóba varrva tevéen pihenni. Minden jó eszmét ebrudon kivetnek, újításnak, jólétnek esküdt ellenei, az élv nem szükségük, s magokat jó gazdáknak tartják. Ekként nem csuda, hogy a szóban forgó házak rendszerét elkárhoztatá.

- De bizony eszesek voltak ők, mondá Ónas Lipót, de pénzhiány, rossz utak, közszükség, csel s más ezer bajok szövék fonák agyon. Áruikat olcsón kellett eladniok, ősi adósságuk volt, rossz évek jöttek stb.

- Meg nem is lehet birni a lábrakapott országos uzorát; megjegyzé Hitvánszky, a vékony, modoros tisztaságú egyén, kit fő salonhősnek tartnak a vidéken, s kinek száraz, fejér kezén papírnyi vékonyra kopott a pecsétgyűrű, mely százhetven év óta éjjel-nappal a család ujján volt.

- Úgy hát koronként kevésb jut a korteskedésre, szóla a főispán, más irányt adólag a tárgy folyamának, mert tönk és uzsora nagyon friss szaggal boszantá emlékét.

- Nem mondhatnám, közbeszólt Hitvánszky; a tisztujító szék azon egyetlen tér, hol a nemes még szájjal és ököllel hős lehet, hol érdek és bosszú harcshíkot talál, s ezt nem könnyen adja. Már itt ujjtövig nyúl a zsebébe a zsidó, habár könyökig váj is aztán érte a mienkben. Meglássá excellentiád, mint foly nálunk hat hét mulva pénz, mintha vizimalom öntené.

- De most folyjon is, helyeslé Üszögi, midőn érdemdús főispánunk fiáért lobog a józan párt zászlaja.

- Hogyan? hát reá gondolnának? kérdé aggódva a főispán, mintha bántaná ezen ragaszkodó buzgalom.

- Ha rá gondolunk-e? szólt Hiabalovics, nyakravalóm is leoldom egy oly vicispánért, mint Lajos grófból lesz.

- De már azért magam is felbontok két vagy három vermet, pedig a nagyjából, ajánlkozék Buzás Mihály uram, mint egy békepontul az otrombaságért, mit épen egy csésze izzasztó (olvasd thea) feldöntésében elkövetett.

Ózugi Orbán, prüsszögve ugyan, de mágnási fönségét védőleg, nyolczvan akó dézmabort ajánlott, s az étkes bárónő, mihelyt bársonyajka a kalácsfalattól szólhatáshoz ürült, tépést ígére a sebesültek kór-telepéhez.

- Uraim, e titkos terv engem zavarba hoz, pedig úgy látom, a tűz annyira elterjedt, hogy legjobb akarattal sem olthatom el; megjegyze a főispán. Nem félnek-e önök, hogy fiam alatt az ellenzék erőt és szarvat ölt?

- Legyen nyugodt kegyelmes uram, mond didacticus merev nyakkal Hitvánszky. Hiszen nincs ő kényszerülve lázadást vezetni. Neki esze, származata, neve s vagyona van. Maradt-e még nemes a szájaló faszéken, ha fensőbb kegyelem pamlaggal kínálta? Ismerem én őket. Lajos gróf conserválni fog, s ebben túlhaladand édes mindnyájunkat. Hogy is ne? nézzük meg, kikből áll megyénk ellenzéke? Gyapjasy úr csak olyan teszi-veszi ember a politikában; csak ő hírre kaphasson, a többivel nem gondol. Pötyő úr dühöng a főrendre, születési hiuság miatt, pedig tegnap ott hagyá az asztalt, melyhez egy gubás polgár ült; az osztályokat törleszteni vágyik, megbuktatá a paraszt esküdtet. Zabos táblabíró szédülésig szaval a statuskormány ellen a törvény sérelmeért, s ellene mindig öt-hat jobbágypanasz az urbéri törvényhágásokért. Vadkerti Uszubu, Esdrástól Ifflandig minden frázist megmagolt az emberi jogok érdekében, mégis valamennyi cseléd szeme karikát hány philantropi pofonjaitól, Zalánky ajkáról szinte csepeg a lemondás, áldozat, sorsosztó nélkülözés, igaz is, hogy az ige hússá válik szájában, mert ha a földtörvény megbukik, damendineét rendez, s ha egy asietteje izetlen, földig szerencsétlen... A többi annyit sem ér. Hiuság, divat, érdek vagy irígység izgatja őket. A kormány ellen féltésből küzdenek, a jogtalan osztálytól féltésből ovakodnak, s a feudális dacz, mit ellenzék cím alatt drágán rovatognak, hamis dugáru. A gazdagokat gyűlölik, a proletariustól félnek, parasztjaikat zsarolják, s mert könyvtől, értelemtől távolesve, szájról szájas harmadrész tudomány birtokában vannak, főknek, bölcseknek képzelik magokat, megvetnek észt, irodalmat, egyént, hogy a dicshörben sengelton álljanak, s a két araszos ködben ne legyen több isten csak ők. Barátaiknak lázas érzeményt adnak, s később összevesznek egymással; izgatott versenytársak telve mentális rezerváttal, úgy hogy a rossz kormány örül, s a jó szomorkodik felettök, mert a valódi fejlődés gátjai. Hogy tarthat hát tőle excellentiád, hogy éles eszű fia ily álarczos bachansok közt meg ne fogjon őszülni? Azért engedjen fellépni bennünket, hadd nyissunk kört közöttünk egy oly hasznos oltoványnak.

A főispán jól tudta, mily ferde rajz, mit Hitvánszky felvetett, mily kevés való van felületes férczelt vádjában; tudta azt is, hogy az érdemes táblabíró úrnak kétséges pereit vannak függőben, melyek alispáni ítéletet várnak, s neki és fiának bő pártfogással kellend egykor és sokszor ezen lelkes dictiót megszolgálniok, de a világért sem mosolyodott volna el, mert ha az első lépcső elmarad, fiának ugrani kell, pedig ugrani bajos oly süppedő pontról, minőbe a család sülyedni kezd.

- No ha önök nem félnek tőle, s vélik, hogy nevem és elveink compromissióba nem jönnek, én korteskedésbe nem avatkozom; mondá a főispán, s bandsal szemével gúnyosan bírálta a pártvezetők birkajóságát, mely gyapjat és bárányt olló és kés alá ad.

Még egy válogatott beszédet tartá Hitvánszky, melyre a főispán fülét sem billenté, de melynek győző hatalmát nagylelkűen méltánylá, s melynek, miután a kortesavatkozás tárgyában néhány pillangós óvást elkanyarított, a haza javára meghódolt.

- Csak arra figyelmeztetem spectabilis Hitvánszky, hogy a kijelölt alispán párt-titok maradjon, s jó lesz valami figuráns nevet színlelni az ellenzék előtt, mert ha dühök fiamra ingerül, vérontás a vége, pedig szelíd kormányomat nem akarom nemes társaim fogyasztásával megbélyegezni.

Hitvánszky úr szeget ütött homlokára mutató ujjával, s érvényes megfontolás után átlátta az együgyű taktika bölcs voltát, nem álmódva szegény, miként a főispán, épen az ellenzék élénk korteskedéseit fiáért, czélozza s éri el ez úton.

Azonban benyílik a salon, s Lajos, jobbján egy sugárhelvány leányt, balján pedig a jóltáplált Gyapjasyt vezetve, belépett.

Gyapjasy úr leölté a könnyű nyárruhát, melyben Löblnél láttuk. Kurta derekú kék frakk fényes pitykével, nyakig fehér parket mellény, s talpalótlán fekete struck nadrág tevő salon-öltözkét, mely a rossz pakolás miatt makranczos ránczokat öröklött. Őszinte vidám alázattal üdvözlé a nagy urat, kihez hasonlókkal ritkán találkozik, s csak az esék nehezen, hogy hely szűke miatt, bókközben el nem kanyaríthatá kalapját isten igazában.

- Athea kisasszony, árva kegyenczem, dalos énekesnő, olasz tanítvány, valóságos pacsirta, mondhatom remekmű; ajánlom kegyelmességed kegyelmébe; bemutatá a sugár leánykát, s az, bájosan hajolt a társaság előtt viruló arczával, melynek költői fensége szégyenleni látszék Gyapjasy úr együgyű modorát.

- Az író is elhozta volna, de szerencséje akadt; s elhagyá ma délben a délibáb prózai országát. Nem bánom; ő a halhatatlanságé, hadd kövesse sorsát, folytatá Gyapjasy. Havonként tíz pengőt kell érte fizetnem, s e díjért corrector leendő azon lapnál, melynek eddigi vidéki levelezője volt.

- Micsoda író említ táblabíró úr? kérdezé Lajos.

- Hát Tollfoky urat, másik árva kegyenczemet, Athea iker-testvérét, kinek szintugy apja, maecenása vagyok; ki a debreczeni színpad számára Birchfeifert fordítá, több levelek és talányok szerzője, nagy toasztírozó, jeles egyéniség, sőt verseket is írt.

- Ahán! már így tudom! viszonzá gúnymosolylyal Lajos, tehát azon ifju barátunk, ki a főispáni beiktatáskor a lakodalmast oly híresen járta?

- Igen igen, közbevág Gyapjasy; először tánczosnak neveltem, de hibás a bokája; tehát legyen író, annak úgyis mindig ülnie kell; különben is mindegy, csak hír embere legyen. Megvallom, kívántam én is művész lenni, de mivel a muzsa hátat fordított rám, maecenásság által szeretnék a Pindusra jutni.

Gyapjasy úr becsületes szántóvető ember, kit már Löblnél megismertünk, minden jóra, nemesre hajlandó, de magától erőtlén, s azért mindenben vitetnie kell, mint saját bizonyítása szerint halhatatlanságban is. Áldozatiért, miket köz- és magántárgyak, eszmék, személyek irányában folyvást és bőkezűleg gyakorol, nem kíván más adót, mint hogy neve emlegetve legyen; azért örömet járul az ügghöz, mely kétheti és két mértföldnyi hírt szerez, de ha választania kell két tárgy között, melyeknek egyike harmadfélnapos notabilitássá teendi, inkább ehhez áll. Tudomány s művészet főleg gyengéje, azaz nemcsak felette gyenge azokban, hanem ebbeli hírcsáboknak ellentállni gyenge. Jeles könyvtára van, pedig sohasem olvas; hirlapokat járta, hogy, ha neve egy más választmány tagjai közt nyomtatva megjelent, minél előbb lássa; a könyvajánlatokat vadászsza, vándorszínészeket ebédre hordat, s egy-egy csavargó gépész képtelenségeit rogyásig hallgatja a szublimior mechanikáról. A debreczeni tanoda közvizsgálatait szorgalommal járja, megjelenik a papszenteléseknél, híres patronusa a legatusoknak, megyei ünnepélyekről soha el nem marad, beiktatási küldöttségeknél mindig kinevezeti magát, szóval mindenütt van, hol szembe tűnhet, hol nevét megkérdehetik, egy rá

köszöntött áldomáshoz juthat, vagy éppen ama megtisztelő sor kaczerkodik reá hogy tán meg ujságba ki, vagy bejöhet. Hanem aztán meg is kell vallani, hogy magyar ruhája kiáltó és prémes, kardja pedig úgy tele van rakva czirádával, hogy ha örököse zálogba vetendi, a helybeli zsidó is megad rá ötven rossz forintot. Ki hinné, hogy ily gyarló hüvelyben annyi szívjóság, becsület, s használható elem van elvegyítve? ki hinné, hogy ily homokkő-alak sokszor becsesb mű a korszak templomában felrakott bálványnál. Egyébiránt Gyapjasy úr, komoly salonokban alkalmatlan málha, nemcsak, mert szeszélyes izlése a közdivattól elüt, hanem főleg, mivel ha szóhoz jut, magát s kegyenczeit oly bőséges tárgyalásba veszi, hogy más ugyan tőle sort nem foghat, hacsak valakit nem viend a mellékszobába, ki őt hallgassa. És ezen társadalmi erélyt jelenleg is igénybe és gyakorlatba fogta volna venni, de Athea a grófnőt és bárónét s köztök főleg Lajost elfoglalá, a főispán pedig a kortesurakkal váltott még néhány szót, s így nem lévén kinek pakolnia, beleereszkedék egy piros szattyánszékbe, várni, míg rákerül illetőleg a sor.

Ózugi Wolfsmaul grófnő nagysága azalatt nevezetes kárt tett a vajas sonkában, s minthogy pihenés nélkül lehetlen lőn egy húzamban többet fogyasztania; kezdé csodálattal észrevenni Atheában a gazdag műveltséget, jellem- és lélekfenséget, s ritka bájt, kellemet, melyre Beatrice grófnő figyelmessé tevő. Nem fért a fejébe, miként tudhat olasz-, francia- és spanyol nyelvet oly hazának szülöttje, melyben az ő tót instructorához hasonló paedagog nem tartózkodott? s miként lehet oly módos, szerény, nemes alak egy árva leányzó, hacsak nem podoliai gallyból származék?

Igézőn foglalta el helyét a két hölgy között Athea, az alrendű füzérbe tévedt nemes virág. Jobbról lomha dudva, balról nyirett, fonnyadt növény, s közepén ő díszes pompavirág, műveltség s természet párosult jegyével. Vékony alakja könnyű és hajlékony. Harmatgyenge bőre, sima és fejr, mint a friss zergetej; karja, válla s a szende ép kebel tiszta és vakító uj alabástszoor, melyre alig lehelt még a levegő. Általában az alak körrajza lenge és súlytalan, mintha földietlen volna, s mégis minden tagja teljes kifejlésben, élet, elevenség szabályos termetén, szelid csáb, s vonzerő szaván, mozdulatin; benne vegyítve van ég és föld kellemé. A mosódott hattyú nem fejérb vkony köntösénél, melynek redőin festőileg fut le a kék öv szalagja. És ezekhez halavány arczain szemérem és ábránd. Fekete szemében ész és lekötő báj; méla pillanatában a lélek mélysége nyílik fel és az epedő vágy, mit arcza kifejez, varázs álmod látszik keresni, melyet más talán birt, s melyet ujra vár. Egy költő nem válthat jegyet szebb tündérrel.

Athea illem és toakodás nélkül, de fogulatlanul társalgott. Itélete, eszméi, tárgyismerete jelelé, mily eszélyesen használta fel kevés éveit, mennyi eszmélet, tanulás által fejté, gazdagítá a természeti észet és elmeélt. Szakkörében kivált felette művelt érzelme és izlése volt; annyi tapintattal, annyi bíráló erővel s oly választékos itélettel tőn a zeneköltők művei s ferde vagy nemesb divat és közizlés felett észrevételeket a dalmúvek tárgyában, hogy a főispánné, ki e részben több birodalom fővilágát ismeré, elcsudálkozék ennyi ismeret, ily gyakorlott ész, s mégis oly követelés nélküli jellem kincsein. Tért és tárgyat akart keresni, hol avatottságát, fensőbb képzettségét Athea felett ragyogtathassa. Átvitte a szót a művészet többi ágaira, divat-, társadalmi tőn-, főrendi élet- s gondolkozási modor részleteire, előre élvezve a győzelem örömét, melyet ő, az efféle tanok tanult Sybillája az ifju és egyoldalú művésznőn venni fog. De Athea itt is feltará gyermekien tiszta, de ész és erkölcs tanította keblét. S a büszke úrnő tanulni lőn kénytelen egy ifju egyéniségtől, ki átható szemmel bírálta a társadalmi élet téveit, ki nem tud bolondságig sülyedni, hogy a divat mesternője legyen, ki ráért szettekinthni a nőiség minden szerepein, s nem tömjénzi vakon a majmok szabálykönyvét, hanem itél, gondolkozik s világot terem, melyben lelke és erkölce függetlenül forog, óva fitogatás s változó fogalmak gyáva békóitól. Csak midőn az új olasz szobrászat becséről kérdezé a grófnő, s Petrarca márvány mellsobrát mutatá, melyen a művész névbetűje látszék,

pirult el Athea. Szemébe könny tolúlt, az öröm drága gyöngye, keble izgatva lön, s az élénk derű, mely lelkéből arczára felmerült, néhány perczig elszórottá tevė. De a nők nem vevén észre azt, Ózuginé különben nem sokat értvén a felfogott tárgyakhoz, egy tál befőthöz folyamodék illő kárpótlásul; a főispánné pedig annyira szerette kő Petrarcáját, hogy ha egymit mondand vala is Athea, nem hallotta volna. Csak Lajos látta a lelki változást, kinek hiú, éles szeme félénken kísért a művésznő kedélymozgalma, s kinek tekintete, mint a jobbul vetkező, egészen átszellemült Athea körében.

Annyi kellem s kitűnő tulajdon, mennyinek Athea birtokában volt, kivált oly meggyőzhetlen szépség mellett, ritkán marad nők között irigység nélkül. A főispánné gyűlölni kezdé őt, s a mily hévvel törekvék leversenyezni, oly éles sérelmet metszett rajta a meggyőzetés. Szurós piquant vonatkozásokat szőtt itt-ott szavaiba a színpadi élet bélyeges köréről, s a társaság mellőző megvetése iránt ejte egy észrevételt, mely a védtelen lánykát, e kevély, idegen körben fájdalmasan vérzé, mignem a másokhoz fordult úrnő megett, a falatozó indegenák szomszédjában, Lajos érzelmő ostroma alatt maradna.

E közben eloszlottak Hitvánszky uramék. A theától már in massa megizzadtak, s még inkább azon szorongó helyzettől, melybe őket nagy úr vagy úrnő közelléte rendesen hozá. Eltiszultak tehát egész alázattal minden további baklövések nélkül, kivévén, hogy Buzás Mihály uram, sallangos bocsánatkérésben ujítá meg a főispánnénál a tört szék s theadöntés mérgező emlékét.

Zalánka, ki eddig a csoportozat megett némán s gondolkodva kötött, észrevevé, hogy Athea a Lajos suttogó társalgásától bántva van, s hogy kiragadja feszült helyzetéből, szelíden híta át az asztal alvégére, kedvencz csemegéiben osztozni. Lajos megérté a tervet, s Zalánka daczára átkerülvén a kanapé megett, megízlelé Athea étkeit. A két leány pillanatot váltott Zalánkáéban intő óvás fejezé ki magát, Athea pedig felelni látszék, miként tudja már, hogy félennie kell.

Gyapjasy úr azalatt szabadabban kezde lélekzeni, mert a conservativ elem eltávozott. Oly feszült állásban viszonylék egymáshoz a két párt, hogy a legeggyűbb alügyészben Lojola Ignácot látott az ellenzék, s minden darutollas jogászbán Demoulin Camilltól rettegetk amazok. Azért, ha közélet vagy magántársaság összehozta őket, gyanú és titkolózás tevė fogultttá egymás irányában, a nélkül, hogy lett volna miért, s ez idétlen túlzás nemcsak az eszmék és akarat közeledtét gátlá, hanem alkalmat adott eszes kormányzónak, édes mindnyájokat saját károkra szépen felhasználni. Az elvről pártra, tárgyról személyre átvitt ingerültség, oly éles fokozatokban származott le gyűlésről-gyűlésre, hogy egy vagy másik párt, saját érdekének vesztével kész ön ellenfelét befolyásában megtörni; minek következtében híres lön a megye az alacsony visszaélésekről, s hol Rousseau, L'Amenais elve, népfelség, közbirtok csillogtak fényes szónoklatban, nem győzte a kir. helytartótanács védni, oltalmazni az igazott jobbágyot; hol szabadság, jogegyen jelszava lobogott a zászlón: elűzött tiszték, kivert haszonbérlok orvoslat nélkül átkozódtak a lobogó körül; s hol a tulajdon szentsége harsogott a terem egyik ajtajától a másikig, a szomszédos szobában árvák javait kibecsült jobbágyok verítékét ragadozták szét törvényszéki fontos ítéletek; s az értetlenség és szenvedély nyers harcaiban magával együtt másokat, főleg pedig a közügyet, vétkesen feláldozá a hiú nemes-ség.

Mihelyt Hitvánszky és társai lábukat kihuzták, nyájasan felállott Gyapjasy s félőles bókját, melyhez előbb tért nem talált, elkanyarítván, egész bizodalommal megszólalt.

- Ha több esze nem volna excellentiádnak mint egész vármegyének, ezen emberek megcsalnák; monda a távozókra czélozva.
- De most az ellenzéket fogják kijátszani; felelé ingerlő vonatkozással a főispán.
- Hogy hogy kegyelmes uram? kérdé Gyapjasi, kapva az alkalmon.

- Az ellenzék fiamat akarja első alispánnak.

- ... Az igaz; ... hallottam; ... szóban van, ... magam is akarom; felelé akadozva Gyapjasy. Ő ugyan mit sem hallott róla s mit sem akart eddig, de hogy mondhatna ellent főispánjának saját salonjában? s a jószívű pártfő s vele az ellenzék e percztől belecsavartaték a tisztujítási kelepczébe.

- Ezt nem csodálhatom, mondá komoly homlokkal a főispán. Fiam ékes szónok s oly feláldozó vezér, hogy tán fejét leadná válláról, ha pártjáét az által megtartja. Táblabíró urék kapni szoktak ily tűzlelkű hazafin, ki saját boldogságát értök elégeti. Nekem van ez ügyben legnehezebb állásom, hogy kénytelen leszek Lajost kijelölni, mert jobban szívemen viselem megyémm nyugodalmát, mint sem közkivánatának ellene szegüljek s vért és viszályt idézzek a nemesség közé.

- Azt bizony helyesen teszi nagyméltóságod. Isten áldja meg atyai gondjait... Már a pedig bizony vért idézne elő. Lajos gróf ritka egy szónok, az ötvenes táblabírákat is rendre elragadja. De hiszen ő érte kardunkat is leveszszük a szegről. Majd meglátom én, ki bir velünk, ha a párt összeszedi magát. Jobb is, hogy ő, mint akárki más. Ifjában mindig több a hírszomj s becsületvágy. Tőle nem félhetünk, hogy átugrik a szomszéd akolba s minket faképnél hágy... Istenem, minő szerencse! oly fiatal még s már nagy hírre kapott. Óh tudom, értem, mi az, hírben állani. Én is voltam alispáni székre kijelölve, de a pártviszály úgy hozta, hogy egyetlen szavazatot kaptam; s csak képzelje excellentiád, egy impius czikk az ujságban ezt hirdeté rólam: Gyapjasi táblabíró egy szívvel és szájjal választatott első alispánná.

Még tovább ömledezett volna a becsületes férfiú, de a főispán sietett malmára használni a kitört lelkesedést.

- No lám; ezen buzgalmában akarják megcsalni, kijátszani az ellenzéket.

- Azt nem engedi a magyarok istene, sem ólmos korteseink. Hogy is lehetne az? hiszen ha akarjuk, másfélannyian vagyunk, mint a Hitvánszky-párt ebestül, fiastul.

- Igen, ha akarják s hanyagul nem veszik; de ez a bökkenő, mire ők számítnak. Cselből azon álhírt fogják hintegetni, mintha fiamat akarnák. Így az ellenzék látva, miszerint céljában biztosítva van: baj és költség kerülése végett tespedezni fog; időt, alkalmat elmulaszt s midőn késő leend, fog majd kapkodni, mit sem boldogulva többé a készült tömeggel, mely őt megcsalta s a tisztujítás hajnalán átcserélt jelszóra mást választ.

Gróf Szalárdy nemcsak azért szövé ezen hálót, hogy ha az ellenfél titkos iránya, mint annak szükségkép történnie kell, észrevéttetik is, fogva maradjon az ellenzék; hanem főleg, mivel tudta, miszerint ha a két párt közt dac- és vetélyverseny támad, fia megválasztása bizonyos, még azon esetre is, ha a conservatív párttól elárultatnék. Arról meg volt győződve, miként ezen bonyolódás a tisztujítási rövid időszakban fel nem világul, mert a pártok sokkal féltőbb és elszigeteltebb modorban törnek egymás ellen, mintsem kölcsönös titkaikhoz jutni, vagy a keringő ezernyi hír közt igazat választani tudnának, annál inkább, mert a tőle vett alapértésülés hitele minden mást kiszorít, a mint hogy efféle diplomatikai számítások szerencséje, a polgári szerkezet minden ágaiból ismeretes.

Mint minden igazán jó embert, Gyapjasyt is csak az nem csalta meg, a ki nem akarta. Ott is könnyen vízre vihető volt, hol saját érdekéről volt kérdés; annál inkább ha személyes ügye kétségben nem forgott, sőt érdem és hír kandikált elő kevés törődésért, mely sorsot a nagy uraktól mindig irigyelt. Egész erőből csodálkozék az együgyű taktikán, mely a conservativek irányában felfedeztetett s ez végképen elhatározá, hogy a tisztujításban nemcsak részt veend, hanem minden cserebogarat felzaklat, azt rendezi, intézi s vezetni fogja.

- Mégis szörnyűség, kegyelmes uram, mondá kitörve, hogy saját ázsiai véreink mindenha lesben állnak ellenünk. Hanem hiszen most legyen megmutatva széles haza előtt, kinek hínak engem. Hathatós esküt teszek excellentiád kezébe: fia alispán lesz. Még a héten befutom mind az öt járást; begyűjtöm a szájas hadnagyokat, felkergetem a nemesség véneit; elkezdem...

- Csak házamban ne kezdjen semmit spectabilis; közbevág hideg tekintélyvel a főispán, mintegy nyakon öntve a Gyapjasy lelkesedő tüztét. Nem remélem, hogy kortestervek szövegébe akarjon keverni s visszaéljen beszélgetésemmel, mit vele, saját házamban, mint gazda vendéggel folytattam. Tegye, a mit tetszik, kövesse meggyőződését, de engem engedjen maradni eddigi helyemen, azaz közelíthetetlenül minden pártok felett. Végre még compromissióba hozna kerengő hírekért, miket én hallék s tovább adtam, csupa mulatságból, mint más ártatlan tréfákat.

Gyapjasy meghökkent s bocsánatot kére: de örült magában, hogy a főispán vendégszerető gyöngédségből kiszalasztá azon becses titkot, melyet ő az ellenzék dicsőségére ildomosan fel fog használni. A főispán pedig nyugton maradt korteskedő izgatása után, mert ismeré embe-rét, kit egy hivatalos szó, tekintélyváltó arcz elámítani képes; s ki csak azért sem hivatkozik reá, hogy hír és dicsőségben osztály nélkül álljon; megsérteni pedig hogyan merné, holott jelenleg is azon okból van itt, miszerint kegyencze iránt közbenjáró kegyét kikérje.

Mig gróf Szalárdy fiát ily módon egy rövid és halk beszélgetésben alispánná tevő: azalatt Athea felkölté Lajosban a vágy- és szívelem minden érzelmeit; Zalánka remegett, hogy a szerény, félénk teremtetést kedvetlenség éri. Már a Beatrice szurós célzatai okot adtak meg-bánnia, hogy nagy úr házába jött. Lajos hevét, izgalma it ismeré; első tekintete, melyet az olvasó észrevőn, elárulá, miszerint oka van őt nem becsülni. Oly szilajodott egyéniség pedig, mely vér és képzelet urasága alatt áll, nem kimél senkit. Láta, mily ábrándos merűtséggel néz Atheára, mint fogy el szavában fáradt lélekzete s mily áruló színeket váltanak arca it. Bizonyosnak tartá, hogy mihelyt alkalma lesz egy pár tanutlan szót sugni, érzelmét festendi, mely azt a tiszta lelket meg fogja zavarni. Egy sohaj, elélt arcz, vagy épen kézszerítés mind annyi csekélység Lajos ostromában, pedig elég arra, hogy erkölcsös nőszívben örökre sérelmes emléket támaszson. Ily gyöngédségből oltalmazta Zalánka Atheát. Mit fog mondani az éles itéletű hölgy egy előkelő honi családról, melynek körében több oldalról kiméletlen bántalom érte? mit fog vélni a magyar házokról a finom művésznő, ki azokról különben is annyi botrányos nyersséget hallott? ki úgy van értesülve, hogy a dölyfös magyar művészeit nem érti, nem tudja becsülni, hanem otromba szeszély és garasos kegyelem eszközeül nézi?

Athea okos tapintata észrevevé Zalánka védelmét: s ez előzékeny szivélyt, örökdő részvétet mondhatlan nyájassággal tudá viszonzani. Oly derűt, szíves közlekedő enyelgéssel fonódék hozzá, oly bensőséget önte édes hangjába, annyi érzelmet, kifejezést lelkes szemeibe, hogy Zalánka végetlenül megszereté őt s az ébredő rokonszenv rögtön barátságga vált a két szűz kebelben, melynek egyike a honszeretet házi erényével, másik a művészet világhatalmával gazdagon, mint polgár és cosmopolita, de mindenik erkölcsi fenségben szövetkezék össze.

Lajosnak már egy párszor volt alkalma látni Atheát, mióta olaszthoni műutjából megtért. A min Gyapjasy úr váltig csodálkozék, be-betekintett hozzá ozsonnára agarászat közben s a késő holdvilág vetette lovára, ha egyszer belemerült a beszédbe. De Lajosban nem igen volt hajlam epedő ábrándra, Athea pedig költői szerelem tárgyaul látszék alkotva s így erőtlen és mulatag nyomot hagyott élvező szivében, melyet egymást váltó kalandok törölttek el. Minthogy azon-ban magasztaló híre futott Atheának s a magyar írók azon szerencsétlen szerencséhez juta, miszerint inkább félistenné teszik, csak művét olvasni, vagy megvenni ne kelljen: hizelgett Lajosnak ily közvéleményű kegyenczczel ismerősnek lenni s utóbbi együttlétök óta el is olvasá mindazon hírlapi cikkeket, melyek Athea fellépteit fényes hódolattal tömjénzék. Mégis kitűnő szellemnek kell lennie, gondolá magában, ha idegenek közt, nyegle szövetség s

főrendi pártkegy nélkül ennyire ifjan s feddhetlen erkölcsessel a dalhon koszorúját el tudá nyerni! Mi kéj, mi irigylett sors lenne birni őt, ha majd a művészi tökély kifejelettségekor, kellem és földi báj csábító díszében a birodalom főarszlánaitól védve, imádva lesz! mi kényelem leend a helybeli öröm, ha majd Athea fővárosi énekesnő legyen! Efféle hiú ábrándok tévelyegtek fejében a cikkek olvasása óta; s jegyzékbe volt téve kalandja között, egy pár hódító carousselt átenyelegni Athea körül, a netán háládatos jövőndő fejében.

Most azonban megboszulá magát az erős szerelem s szívrazólag kezdett játszani azzal, ki őt mint alkúbérbe vehető álarczot, kalandokra szegődteté el. Atheát szebbnek látá ma mint más-kor, szebbnek mint valaha valakit. Úgy tetszék, új vágy, új izlés ébred fel benne, más forma, más szabály, más törvénye a szépnek, fenségesnek, mint minő lelkében eddig uralkodék. Mintha most bontakoznék ki a tan és fogalom, mely eddig háttérben homályosan lengett s mely után eszmeképét keresnie, feltalálnia kell; s mintha ezen forma, szabály és fogalom tökélyes testet, kivített nyert volna Athea alakjában. Ki figyelemmel kíséri önmagát, tapasztalni fogja, miszerint gyakran, ha fájdalom bántja vagy élénk izgalomban forog, sokkal fogékonyabb egy más tárgy iránt. Tán az önszeretet keres olyankor vigaszt és kárpótlást, tán a képzet lobogása gyöngyözi be a megvarázsolt tárgyat: elég az, a hatás ellenállhatlan, a szív éled és fölemelkedik, a vágy terjeng és tisztul s ha birnök, mi minket bir, képesek volnánk boldogok lenni. Ily perczek ragadták meg a Lajos lelkét. Meglehet, a hortobágyi eset, vagy Mariska veszélye s több sötét kalandok tölték el háborral; meglehet, az apai ház sorsa kapta meg kedélyét s tevé át nemesb hangulatba, mely a szép és fenséges gyöngédebb hatályát el tudta fogadni. Athea éke, kelleme mindenesetre sokat tön ahhoz. Öltözéke választékosb vala, mint minőkben eddig látta őt. A ragyogó sötét haj látni hagyá a fej szabályos formáját s egy pár vadrózsája ellopni látszék halvány arczairól a gyenge pirt. És a gazdag kedély, a vidám nyugalom, a szabad s illemszerű modor, mikben lelke tükröződék! Lajosnak át kellett látnia, mily magasan áll e költői lény a hétköznapi hölgyein; mily messze álltak eszméi ez istengondolattól; minő új, minő ismeretlen boldogság az, mit ily teremtes vonzalma adhat. És most, midőn a csapongó szenvedély helyén tiszta láng gyuladt; midőn lelke, erkölce vállalkoznék egy ujjászülő világ határiba átlépni, kell ellenszenvet tapasztalnia! mert ő igen is észrevette azt, mint őrizi tőle Athea s mint fonódik az új Zalánkához, hogy óva maradjon. A hortobágyi áldozatnál csak a csáb számvetése, a vér ingere csalódék, mégis mennyi kint szenvedett. Oh mi annak egész vesztesége a szellem gyötrelméhez, ha a lélek teljes erőből függ a szerelmen s nincs vigasz, nincs semmi remény! Borus kedélyét még az is nyomasztá, mert az aggály felkeres minden elemet, melylyel magát növelheti, hogy Athea keblében és arczán észrevette a zajt, mit Petrarca szobra ébresztett. A féltés rögtön felnyujtá fulánkös fejét s mint egy éhes kígyó, szívébe harapott. Ő bizonyosan szeret s elajándékozá a föld legdrágább adóját, első szerelmét. Hihetően a szobrász birja őt, ki anyám Petrarcaját véste. Hogy volna remény enyimmé tenni őt, hogy birnám elvonni a művész lelkétől, kinek szelleme varázslatban tartja, kinek emlékét távol és ábránd szentelte fel, kit már égi rokonság tön szellemjegyesévé s kinek ihletett keblével nem mérkőzhetem én, én a földi gyurma, ki szárnyak nélkül akarok repülni! Oh boldog művész te, ki az Athea szobrában szerelmét érezed, míg én itt, a minta angyalában, a hideg szobrot imádom! Ily csüggesztő eszmék vették meg elméjét. Vágyott a felsőbb, képzetebb lelkekhez tartozni; szánta mult éveit, hogy vidéki csapongás, könnyen elégedő hiúságnak adta; erőt érzett lelkében felemelkedni s ösztön és csüggedés küzdelmei között hatni, tetszeni törekvék, de mint ilyenkor mindenkin történik, ügyetlenebb lön kedvkeresésiben, esetlen, unalmas, visszataszító. Vége, vége, mondá magának; baljóslatom sugja, hogy vesztetem kezdete ez; a való szerelem boszuland meg csapongásaimért s megdönti jövőmet, melyben hiún biztam, melynek kerekeit apám most intézi.

Ez volt Lajos helyzete, midőn Zalánka ellenörködése közben Athea kegyeit keresé.

- Énekeljen valamit nagysád, engedje élvezni bájdalát, mit Olaszhon nem tud feledni; kérte Lajos Atheát s egy pár ezüst girandolet tőn a zongorára, hogy élénk világában a művész nő kellemét csodálja.

- Ha excellentiája megengedi; felelt Athea mosolygó készséggel, előre örvendő, hogy míg a dalban átadandja magát kedves ábrándinak, mentve lesz Lajos merész mulattatásitól.

A grófné annál szívesben intett tetszést s engedelmet Athea énekéhez, mivel így felveheté azon szerepet, melyre egy művész nő irányában születék, hogy t. i. kényelmes ülésben pöffel és fanyaron bírálja annak lelkesedését, ki őt és osztályát pénzért mulattatni rendeltetik.

Athea ülést vőn a hangszer mellett, Lajos le akart hajolni, hogy a nád rakpadon hangjegyet keressen s vele alkalmat Atheához éneke alatt közel fonódni; de Zalánka megelőzé őt s közte s Athea közt válfalul hajolt a servente padjaihoz, hosszan válogatva a jelesb dalművek kedvelt darabjait.

Lajost felette ingerlé a kiszámított eltávolítás. Megvetőleg nézett alá Zalánkára s észrevevé, hogy annak köténysebe hajlasközben szétnyílt, melyből aranyzott levélke csuszott félig ki. Boszújában elcsempészte azt, a nélkül, hogy Zalánka sejtene. Hát titkod van te kaján kakuk, gondolá magában; most már leend kapuczányom, ha kedved jó velem szilajkodni; ugyis megnőtt veled számadásom, itt a rovat, melyen letörlesztem s elrejté az elorozott zsákmányt.

Athea játszani kezdett s a társaság meg lőn ragadva. A művész nő alakján feléledt a szellem, az ihletett erő, mely az ábrándos arcz méla nyugalomában szunnyadozni látszék. Az emelkedő lelkesültség egészen hatalmába vette őt s égni, lobogni hagyá ama sajátos, kristálytisza egyéniséget, mely a földtől elszakadni, az álmodott, a keresett fensőbb világba átolvadni látszik. Szeme ragyogó gyöngygyé lőn, boldog epedéssel függé a titkos szerelmen, mely költői lelkek ösztönében él, melynek tárgya ismeretlen, eleme sejtés, érzeme csak vágy, de határa nincs. Csengő énekében oly szívből fakadt meleg, oly lyrai bensőség, mely az érzelem legrejtettebb erét átjárja, felrázza, felolvasztja. Ő a zeneköltő kezéből kivevé az eszmét, indulatot s úgy adá vissza, miként azt nemes lelke érzi, felfogja, gyöngéd szende jellemében a szelid költészetnek. Énekében nemcsak a dallam áttató varázsa, nemcsak a csodálatra ragadó könnyűség és tökély, hanem főleg a való mély érzelem, a derengő kedély vagy borús szenvedély hódít és köt le. Még ehhez az olympi ifjúság és szépség, nemes női szerénység, szabatos, kellemes mozdulatok! Így jelenhetett meg a múzsa az őspogány eszméjében, midőn először megímáda őt.

Athea bevégezé az első dalt. Működését mély csend, hallgatag bámulat követé, mi őt kétség-kívül jobban magasztalá a legzajosb tapsviharnál. Gróf Szalárdy, ki a művészetek hitvány naplopóit mélyen a születési érdem lába alá követelé, felállt és kezét nyujta az ifju szellemnek. Beatrice irigyen merült titkos bírálatba s genirozva lőn saját háza, egyénisége felett egy leányvendég ítélete miatt, ki a lelki tökély ritka fokát bírja; s maga Ózuginé, ki a bevett eledlek után bóbiskolni kezdett, lerázván orgonavirágszín ruhájáról a kuglof morzsáit, kiegyengeté itt-ott a csokrok hurkáit s fel-felüté Atheára álmos szempilláját.

Athea más hangjegyet vőn s Meyerbeer Ördög Robertjéből kezdé énekelni a hercegnő magándalát, melyben a váró remény hatalma oly csodás erővel van kifejezve. Lajost átszorítá a féltés lángfoga. E dal a szobrászt illeti, gyötré önmagát. Hah, mily ömledő vágy, mily epedő ábránd fehér angyalarczán. Kellett-e ily szenvedély puszta művészetből? van-e ily elfogult remegő szerelem, ha tárgya nincs?... Hát csakugyan semmi vigasztalás? Oly észrevétlenül kell tombolnia szívemben a vésznek, mely egykor felemészt, vagy örültté teend?

Szaggató érzelmei közt, véletlenül reá téved Athea szép szeme; s mintegy megrettenve a háborgó képtől, kérelmes, engesztelő kifejezéssel fordult tovább róla. Lajos szenvedélyes lelke meg lőn ragadva; nem állhatá tovább a szemek hatalmát, honnan szerelem helyt

szánszom fénylött rá. Önkénytelen ösztön vonzotta a leányka bűvös közelébe; ülése megé akart leülni, hogy bájait közlelől élveze, s a hangjegyfordításnál felszivhassa édes leheletét: de Zalánka belátta célzatát s megelőzve őt, Athea székele könyöklött, büntetőleg nézve annak vállá felett Lajos szemelebe.

Lajos rendkívül megharagvék, tovább nem tűrheté Zalánka ellenkedő daczát s boszúszomjval rohant a mellékterembe, hogy az orzott levelet átolvassa.

E közben beszédbe eredt Gyapjasyval a főispán.

- Minő eredetű az ön örökbefogadott leánya? kérdé őt.

- Nemes születésű, kegyelmes uram, felelé Gyapjasy. Mátyás idejében virágzó család voltak ősele, de később nagyon elágazott a törzs s osztályok utján elszegényedtek. Apjának alig volt valamije, anyjának pedig még ötödik anyja kikapván quartalitiumát, párnahajnál egyebet nem vitt a házhoz.

- De hát mégis volt ötödik nagyanya; megjegyzé a főispán.

- Oh igen, felelé büszkén Gyapjasy; az apáknak meg pláne bőségében volt.

- Hogy vitte ennyire a dalművészetet?

- Hajlama volt reá. Már öt évű korában, midőn árván hozzám került, Sára néném rongyollott klavirján egyre czinczogott; s alig hat hónapra, a nélkül, hogy valaki tanítná, egy-két cigány-nótát magától kelempelt, mit a szolgálóktól hallott. Kaptam az alkalmon, remélve, hogy egykor engem is hírbe hoz s odaadtam a nagykárolyi organistának. Későbbben igen kért, hogy vinném fel Pestre, mert már ő többet tud mint az organista; de bizony én rosszabbnak ismertem Pestet leírásból, mintsem egy gyermeket rá mertem volna bizni s inkább mestert hozattam házamhoz, ki egyszersmind Tollfokyt nevelte. A kis Juczi haladt, mert még akkor úgy hittuk s egyszer-másszor vasárnap délután, ha az atyafiság begyűlt, mulatságot szerzett a compossessoratusnak; de Sára néném haragudott reá, mert a kacskaringós trillert szivesben éneklé, mint a szentek hegedűjét és ha egy tisztos szomszédasszony pogácsát nyomott markába jutalmul, fitymálva veté a kenyeres kosárba. Én azonban leginkább aggódtam, mert komoly melancholia kezdte elfoglalni s ebédnél sem járt az esze az ételen. A kertben késő éjjig hallgatá egyedül a fülemléket s leheletfogytáig próbálgatá hangját utánozni; és ha a mezőn kocsiztunk, meg kellett a lovakat állítnom, hogy a pacsirta énekét melán kísérhesse.

A főispán Atheára nézett s elgondolkozék. Csodálta a genius természetét, mely minden helyzetben s eszkoztelenség közt, nyomor, megtagadás, kor és értetlenség daczára megkeresi útját, s lehetőségig kifejtí erejét. Megemlékezek sok nagy szellem életrajzaira, kik küzdés, bánal-mak, inség forrásiból eredtek, kiket a sors elnyomni akart, s kik mégis mint hatalmas láng-oszlop törtek ki a fojtó anyag alul; megemlékezek, mily feledékeny s hálátlan a világ azon áldozatok iránt, kiknek találmányit használja, eszét élvezi. Mily különös az, gondolá magá-ban, hogy egyéniségek kört tudnak nyitni, felemelkedni, a tökélyt elérni, s megfutni a tért, mit a természet elibek szabott, mig az összes emberiség, vagy egyes nemzetek darabos törekvések között, féligmeddig fejtik ki s élvezik egyik vagy másik eszme boldogságát; mi csupán attól van, mert a vezérszellemek lelkét nem hagyják hatni, kormányzani... De lennék-e úgy mostani helyemen? eszébe ötlék itt, volna-e tökélytelen egyéniségem mellett fényem, uraságom, érték és bitorjog, ha ama szellemeknek megengedettnék nemünk a természet s osztó igazság forrásához visszavezetni?... Csak jobb ez, a mint van! oda téve az eszmézet végére, visszátérvén Athea rajzára.

- Rövid időn mestere javallá, vinném a fővárosba, mert Juczi képzetebb már, mintsem ő tovább vihetné; folytatá Gyapjasy a kezdett életrajzot. Én hajlandó valék tanácsát követni, hogy meggyógyítsam a kis leány elégületlen, vágyó aggodalmát, de tudja az Isten, mindig

haladt-maradt. Egyszer ló-venni jött hozzám egy olasz katonatiszt, gazdag selyemgyáros fia Milanóból, ki a dalos árvát csodának találta. Többszöri énekpróbák után úgy belé szeretett, hogy megfélekedve a lóvásárlatról, sorsán töprenkedék. Adjam, úgymond, egyenesen Olaszországba; ha költeni nincs kedvem, fog ő kölcsönözni, míg a kis művésznő maga kifizeti... Dehogyan nem költök, mondtam én, ha halhatatlanság néz ki a kamatból, s két hét múlva milánói lakos lőn a kis alföldi csalogány. Négy év alatt szép összegbe került, míg művészete mellett nyelveket is tanult. Egyszer levelet ír, hogy segélyemet többé nem szükségli, hogy igen jelentő díjakat érdemel, hogy bálványozva van, s magát Atheának nevezte, melyhez joga volt, miután nevét maga teremté. Aztán egymást válták dicsekvő sorai. Genua, Velencze, Padua, Brescia s több műértő városból jöttek levelei pénzzel, melyet itthon tőkésített, s száraz babérlevelekkel, miket díjkoszoruiból szaggatott. Óh de engem nem ez tett boldoggá. Én a boldogságnak örültem, mely irataiból gazdagon sugárzott; én a lélekműveltséget, a tömörkedést és ismeretet csudáltam, melyre tanulmányi foglaltsága között szert tevé; s a hír és jövő ragadt el, melylyel az igénytelen gyám nevét fel fogja szentelni. Higyje el excellentiád, hogy ha egyetlen rudas lóval maradnék e siralom völgyén, mégis gazdagnak tartanám magamat a kis Atheával... Fél évvel ez előtt egy szép levelet küld, mely minden igazítás nélkül beillenék aranszáju szent János könyvébe. Megírta abban, mily fájdalmas honvágy miatt beteg, mint szeretne hazájába jöni, s mint kifejtve érzi művészetét arra, hogy országa művelt leányinak örömet szerezzen. Csak egy hiányzik, mond, még a földi boldogságból: hogy hazámtól egy koszorút nyerjek. Megküldé a bíráló czikkeket, megküldé több neves hercegek érdemajándokait jeléül becsültetésének, s igen kért, eszközöljek utat számára az önismertetéshez, mikorra megjövend... Én persze akartam utat eszközölni, de bizony nem értem rá; aztán egy-két hatalmas szó többet tesz, gondoltam, mint az apró táblabírás futkározás; azért valék bátor excellentiád elfogadó kegyét kikérni, könyörögve további magas védelméért.

- Bizhatik bennem, spectabilis. Atheát én a magyar művészetnek nyereségül tartom. Csak alkalma legyen magát bemutatni, kétségkívül készen a győzelem s dicsőség. A színigazgatóságnál hathatós ajánlást teszek és eszközölök. Gondunk leszen reá, hogy a napi sajtó érdemlett figyelmeztetéssel híja fel a közönség részvétét; félév múlva számíthat táblabíró úr, saját nevének országos megünnepeztetésére.

Mialatt Gyapjasy úr a hallhatatlanság bájitalától szédelgett, Lajos a szomszéd szobában ezernemű eszmetolongástól nyomaték. Az aranyozott boríték címén Vámos ismerős vonásait találta s rögtön kibontva a feltörve orzott levelet, következőket olvasá:

«Édes Zalánkám! A háztól elválok, melyhez te kötöttél s nővérem sorsa. A választó ok rögtön fejlett ki, s azért hirtelen kell történnie búcsuzásomnak is. Nem bucsúvét az, csak végszó az új találkozásig. Engem a kedvező végzet int sietni egy tény bevégezéssel, mely egy nagy szenvedőt, téged, Czecziliát, engem, mindnyájunkat boldoggá teend.

Ha a főispánékkal Debreczent elhagyád, jövő hó végére menj Czecziliához látogatóba. Azon hó végnapján én is megérkezem; addig fontos okból kell Pestre távoznom. Közelség okáért a lápszigetre hajózom, s azon keresztül sietek hozzátok. Ha ott várnál, kedves lenne nekem; az est úgy is holdas leend, s tudod, mily regényes a vándorláp!

Isten veled keblem gyöngye, türed békén a környező szeszélyt, s ha nem becsülheted, tiszteld a házat, mely hajlékot ad, melynek békáiból szabadság s szerelem vesz által.

Vámos s. k.»

Lajos borzasztóan sejté a levélből, hogy a félelmes alak, kivel ő a hortobágyi éjben találkozék, midőn Vámos léptei attól elriaszták, csakugyan a több mint tíz esztendő halott. Borzasztóan sejté, hogy az árva halászt vagy Szalárdy Ödönt, kit ő később hasztalan keresett, Vámos

vette pártfogása alá, hogy igazait feléleszsze, s házukat, ha Lőbltől menekvés lenne is, végkép megdöntse. Mitsem gyanított ugyan a szörnyű vétekről, mely Ödön gyermekkorát érte, de irtózott az anyagi inségtől, mely a mellékjavak kiadásával rájuk tör. A megrohanó aggály első ostromában ki akart törni, zajt ütni, felforgatni Vámost tervével, halottjával, de átlátta, hogy az mitsem segít, ha sejtése valósul, és ha nem: szükségtelen veszélyt intézend elő. Bizott némileg a lehetlenségben, atyja, anyja bátor, biztos állításaiban, s törekvők ebbeli kétségét lehetőleg elfojtani, míg orvos Márk, anyja levelére megérkezik.

A tolongó eszmezavarban rátért a levéltartalom másik tárgyára is. Tudtára adá az, Zalánka és Vámos viszonyát. Ez hát oka, hogy azon koldusnő oly önfelüleg bánt a jótevő házzal; ez az oka, hogy daczosan megveté nyájas hajlamomat, melylyel gyöngéd, vagy erőtetőbb modorban annyiszor kínáltam. S egy ily rejtett szerelmű hölgy avatkozik boldogságomba? ő mer emelni tiltó védkezet Athea körül, hogy midőn az üdv megjelent, én mint elátkozott küszöbén kiessem? Ingerült bosszuja önmagát nevelé, de megrohanás helyett más nemű lakolást tervezett. A vándorlápi regényes légyotton majd magam jelenek meg. Megakadályozom Vámost, földulom boldogságtokekat, s ha a sors akarja, csak kényszerítsen, mindenre a vérig kész vagyok.

Mennyire ily hábor- s indulatvéstől kitelheték, nyugalmat hazudott kikelt arczaira, s mikorra a főispán Gyapjasynak ígéretét tevé, visszalépett a társaságba. Athea még akkor is énekelt, s egy vidám költemény szökellő trilláin enyelgett kedélyes dallama. Lajos szorongva hallá azt, de az imént támadt zaj elnyomá keblében a gyengébb húrokat. Zalánka megé huzódék, s nesz nélkül lábához ejté az áruló levelet, mintha hajlongásai közben hullatta volna el; aztán eltávozik, Zalánka egy pár percz után helyét változtatá s remegve kapta fel a meglátott levelet. Vérszin futá arczát, de megnyugvók, mert a műélvbe merült társaság miként figyelt volna ily mellékcsekélyiségre?

Még folyvást csengettek a szép szűz hangjai, még folyvást varázsa köté a figyelmet, midőn kétségbeejtő láрма, zsibaj, robaj tört ki az utczákon. Felzúdultak a félrevert harangok, csörömpölő zaj, kétség, sikoltás támadt s növekedett. «Tűz van, tűz van!» bömbölé egy mély, vontatott szózat: «tűz van, tűz van!» ismétlé ezer, tízezer torok a különmemű hang változó vegyében. A műélvező társaság felriadt, s kiszalada a közlázadásra.

Czepléd-utczán égett, honnan a szegény Mariskát esküvőre hozták. Az utcák telve voltak tolongó tömeggel. Minden ablak, szabály szerint átvilágítva, s a tornyokon lázasztón lebegett a vérzászló az égés éji világában. Félrevert csengetyű s iszonyu ordítás hallatszott a főtanoda felől. A machinista diákok törtek előfelé pusztító robajjal. «Lám hazudnak a kapások, mert lesz bor; jól iszik a machinista ilyenkor;» sikoltá az egyik; «nem iszom bort a morgóba, sem a kutyakaparóba, csak a machina tartóba», ordítá a másik, s végetlen chaoszát a csintalan ötletes felkiáltásoknak, miket a bajt s veszélyt megvető vaderő s eleven pajkosság felidéz s miket a szél és távolság érthetetlen hangtömegbe kavart. Itt sötét ablakokat zúdítottak be, miért nem lámpásol szabadító utjokra, amott egy kurjongató kofa telepén robognak keresztül, míg itt-ott két oldalon rudat dugnak a kerekek közé, vagy hátulról beleragadnak, ha valamelyik czéh vagy utca lovas oltógépe meg akarja őket előzni, mert az első vizipuskáé a cseberbor jutalom. Öt-hat meghallgatja az esdeklő kofát, s némi naturalékért megvédi a vargainasok kirablásaitól; a letapadt czivist is kihúznák a többi lába alúl, de nem hagyhatják ott a machinát, mert harmincz krajczár birságot kellend fizetniök. Soha az officium imperfectum, elszántabb hősök kezelése alatt nem lehet; hogy is ne? hiszen legatiót öt legénnyel feljebb választanak, a törvényes király nevenapján meszely bor és félfont hús a tiszteletdíjok, nyáron pedig saját majálisok van, mit ők «kanmulatság»-nak neveznek; s egyetlen bűnök az, hogy a machinariu-mot minden tűz után újra kell építeni, mert ha hirtelen nincs a kulcs, rögtön szétszedik.

Czegléd-utcát ellepte a nép, különben is tele volt rakva vásári árukkal. A diákság feltarthatlanul rombolt keresztül a favilla-, lapát- s járomhalmazokon, feldöntve az útban eső szekereket. Egy alacsony nádas ház lobogott csapongó lángokban. Az égő nádpehely mint egy tüzes lapta szóródott a szomszéd zsindeley- s nádtetőkre, a felvert perje s kakaüszők tűz-záport képezett, verve, csapkopva e lángok szelétől. Szörnyű pusztulás várható, ha segély nem érkezik. A nép nyüzsg és lőt-fut örülten, néhány vasvilla férhet csak az égéshez, mely azt csak bolygatja s terjeszti. Egy-két bőrveder csekély vize ömlik itt-ott ki a vörös lángban, de az csak az eresz széleit éri, s minden siker nélkül loccsan el. A láрма nő, a kétség növekszik, minden arc csüggedt és rémülő.

Egyszerre megújul a vad zaj. Roham, tolongás kél az emberek közt. «Félre, félre, utat, utat!» rikoltnak mindenütt. A félelem oszlik, az arcok derülnek, mert megérkeztek a diákok. A tanoda vizipuskája berohan, s rajta, a levert füstgomolyban, mint egy czirmos félisten, a machinista praeses. A hajótört nép nem lehet gyorsabb. Élénk, eszeveszett, lázas törekvés foglalja el őket. Néhány a szivattyút húzza cyclopsi erővel; mások vedres civiseket térítgetnek a vízgép öbléhez, mások városi targonczákat osztanak, vagy hordják csurgó ládáiban az iszapos vizet. Egy égő szarufa lecsuszott a ház égett végén; két diák rögtön felkúszott a szikrázó gerendán, s a lángfutotta nádat kezdé leforgatni két petrenczerúddal. «Vizet, vizet!» kiált a leomlott falon egy másik társ, ki a függő szalonnák és kolbászok védelmére mászott. A praeses odalött, s be találta puskázni a kigyúlt kamarába, de két vállalkozó társ, egy lóhámmal menten kihúzta azt.

Az irtózat és küzdés legnagyobb zajában, iszonynyal futkosott fel s alá s tépte szétszórt haját egy polgárnő. «Hol van, hol van?! Szabadítsátok meg!» Sikoltozott az örültség szakadatlan hangján, s a nádhalom és lehányt gerendák tüzes halmazán át, be akart az égő épületbe törni. Utánna férje rohant, a gyuladt ház gazdája, kiről nagyobb részben a ruha leégett, s merev szemében a vad ijedtség látszék. «Leányom, leányom!» kiáltá gépileg, s mint egy bősziült a padlás azon végébe mutatott, mely most kezdte körül gyúladozni. Egy fáradtan lihegő diák, kinek öltözéke a perzseléstől most is párologott, elveté hirtelen kalapját s lekapván egy szájongó civis fejről a báránybőr kucsmát, azt, mint egy sisakot fejébe huzá, s rohant az égő padlásra, hová a házgazda mutatott. A fedélen kívül csúszott egy lyukig, mit az oltók nyítanak a tetőn. Térde le-lecsuszamlott, s a megmarkolt forró nádba fogódzott, melynek belsejét már elfutá a láng, s mely, ha robogó korczevesszője szétszakad, kigyúladva vele együtt a mélységbe zuhan. A házszegélyről ráhanyatlott egy égő gyertyánfa rúd, s báránykucsmáját meggyújtá; egy folt lobogott prémes sisakján, mint egy lángüstök, de a praeses azonnal lelőtte azt, mint valami szarkát. Végre bejutott a lyukon; szőke népleány feküvék a szalmán lázas álomban. Dús haja ziláltan, szemei beesvék, arcza sötét pirral foltozva, s a kétség vonásaival, ruhája megtépve és roncsoltan. Az életmentő diák tisztán meggyőződék, hogy a szerencsétlent nem a tűz, s riadás űzte a menhelyre, hogy ő ájulási merev álomban van, a gyuladástól mitsem tud, s már azelőtt kellett itt lázba jönie.

E perczen leszakadt a fedél-oldal, melyen a szabadító elcsúszott, s iszonyú világgal rohant ki a padlásüregben összeszorult láng. A praeses az életmentőre irányzá a gépcsőt, s a mint az a felkarolt leánnyal megindult, folyvást kísérte az oltó vízszugárral. A diák rettenthetetlenül jött végig a szarú-ülésen, átlépkedve a tüzes folyó gerendákat, a martalék élettelenül függött le karjáról, borzasztón süttött rá az udvarról fellobogó világ, s meg lehete ismerni a menyasszony Mariskát, kitől vőlegényét ma reggel katonának fogták; s ki ma este feldultan, furiaképpel rohant ki Lajosék házából. Mentője, füst-, hőség- s terhétől fárasztva a megoltott falrész közelében már-már lehanyatlék, midőn Vámos megkapta őt, s átölelé tőle Mariskát.

A tűz fokongként megerőtlenült. A lángok lelohadtak, a szarufákat leverték, s a megoltott parázs gyéren keríté el vérpiros udvarát. A diákok perzselve, lucskosan, izzadó üstökkel döltek vagy hasáltak az üres machinára, kipihenni az éj dicsőségét, mig néhány megczirmosodott collega jóízűn falatozék a száraz nyers kolbászból, mit a tűztől megmentettek.

Már eloszlott a nép, csak a háznép és rendőrök bámultak a romon, midőn egy pár poroszló kötélbe fúzi Mariskát, kit a kút közelében Vámos ápolgatott.

- Mit akartok kinzók az árva félholtal, kérdé megtámadólag a hatóság szolgálait.
- Félre! rákiált mogorván az egyik, vagy önt is vasba verem... Ez a lotyó volt a gyujtogató.

XXVI.

(Vallomások.)

Néhány nap mulva nyomozó széket tartott a kapitányi hivatal. Lenn a városház-udvarban szennyes embercsoport, asszonyok, férfiak álltak a deres közelében hajduk között, hajdonfővel az égető napon. Por, piszok adott súlyt hitvány rongyaiknak, s némelyikről párált a fojtó penésznnyirok, kinek egész öltözetében nincs annyi ép darab, hova egy garas árú sőt be lehetne kötni. Éhség és rettegés behullt arcaikon, s mint a vízi madaré, vézna és nyálkás egész testük, melyet a rohadt lég végképen átjárt. A deresben egy asszony vonaglott, ki a porkoláb sósvizes korbácsa alatt azt is kész lett volna magára vallani, hogy a Megváltót ő feszíté meg. A többi szerencsétlen a kinzott felkelését várta, ki nekik sor szerint helyt adand.

Utczán, a törvényház előtt nyakvasban jajgatott egy tizenennyolcz éves paraszt gyermek. Vérző kezei a bitófához kötve, s nyakán egy kötélen a darab fekete kenyér, mit harmadnapos éhségében lopott. A dologtalan nép tolong és ácsorog körüle; köpködik, csípi, gúnyolják, s egyikét jól öltözött rüpok legénykedő Istenszitokkal káromkodja körül, mi tíz annyi bűnhödést érdemel, mint a kibitózott.

Mit mondand ily jelenetekhez egy szelidebb korszak? hogy veszi ki magát majd az efféle tömb, a hires XIX. század rajzában? pedig mily csekély pont az a mocskok tömegben, mely e dicsekvő tizedet foltozza! Hajunk mered az inquisitio tribunaljától, görcsöket kapunk a velencei óntömlöczök emlékéen, s láz és átok fog el bennünket a középkor iránt, ha kinzó műszereit egy-egy ó-várban megnéztük: s ugyanazért mint nemesebb nemzedék felütjük czimerünket egy-egy akasztóban a falvak végére; törvényes hóhért tartunk, kinek kezében felszentelünk pallost és kötél; a farkasgúzs, deres, pellengér, seprű, bot és korbács, mindannyi arma et insigniák, miket egy későbbi paraszt ivadék irigyelni fog, s melyek csak annyiban dicsőbbek a lófarkkrakötés vagy felnégyelésnél mert szenvedést hosszú időre, bélyeget egész életre adnak, míg amazok kint és gyalázatot néhány percz alatt végkép bevégeztek. De hogyan gyakorlanók mindezt egész kéjjel, mi, kik úgy gyűlöljük a kort, melyben az egyházi átok alatt lévő temetetlen maradt, holott ha köztünk valaki a század és társaság vétké miatt öngyilkossá lón, eltemetetik ugyan, ha van kinek eltemetnie, de nem a felkent hullák szent sorába, hanem árkon kívül, hogy a disznók feltúrthassák illő eledelül?!

Fenn a kapitányi szobában folyt a nyomozás azon foglyok között, kiket a közelebbi vásár folytában behoztak. A kapitány, ki a foglyokat vallatá, az irnok, ki vallomásaikat írta, s egy poroszló, ki nyakasság esetében a terrorismust érezhetővé tegye, valának jelen az egyszerű fenyűbútoros szobában.

Többek közt egy vén koldus jött be, alattomos, ravasz tekintettel, kinek gyors szemei egy pillanat alatt bevizslálták az egész teremtet, élesen megjegyezve nemcsak a hivatalos arczok jellemét, hanem hol, mi és miképen fekszik a szobában. Bal keze mint egy tönk bekötve, mintha valamely csodás kinövésen végződne, lába felsugorodva belpoklos varakban, egész állása rogyant és görnyedő, olyan tedd-ide tedd-oda-féle ügyetlen nyomorult, de képe ellentmondott e lázári alaknak, ólálkodó szeme élénken ragyogott, fogai épek és erősek, s borvirágos orra úgy nézett ki tuskés szakállá közül, mint róka a nádásból.

Az ellenajton egy vidéki pórno lépett be, megcsonkított kezű gyermekével.

- Ismered-e ezen gyermeket? kérdé a koldust a kapitány.

- Hogyne ismerném, fogát csikarva a vallatott, hiszen a mi fiunk; s mankójával oda kezdett biczegni, hogy magához vegye.

A hajdú visszaránta előbbi helyére.

- Hát melyikötök fia a bandában? folytatá a városkapitány.
- Az enyém, nagyságos uram; állítá a koldus rettenthetetlenül.
- Dehogya az övé az Isten szerelmeért, közbeesék sírva a pórásszony. Csak ellopták tőlem a siklósi vásáron, de egész falut hozom bizonyságul, hogy az én méhem szülte.
- Mutasd keresztlevelét, ha tied; rivalt a kapitány a gyanús vádlottra.
- Nincs keresztlevele, nagyságos uram, mert pusztán született.
- Melyiken? - kérdé hirtelen egy újabb pont.

Az orzó egy pillanatra habozni látszék. - A sárszegi pusztán, - felelé aztán szemtelenül, minden hang- vagy léhlremegés nélkül.

- Ne hazudjál, vén róka, pellengérre jutsz és botok alatt koplalsz, ha nem vallasz.
- Nem bánom, uram, ha szemem, fogam kiszedik is, de a fiú enyim.
- Takarodjál be, ide az ellenszobába, hajdú! jöjjön másik.

A gyermekorzó őrizet alá vétették azon teremben, honnan a pórnő belépett, a poroszló pedig egy asszonyt vezetett be a koldusbandából.

- Melyikötöké ez a fiú? - kérdé a vallató.

Az asszony elvörösödék, világosan kitűnt, hogy elkülönzve lévén, nem tanulták be a megmentő tervet.

- A Rucsa Mihályé, - felelé aztán dadogva.
- Ki az a Rucsa Mihály?
- Egy nyavalyatörős, itt áll az ajtó előtt.
- Hát ezt a vén tolvajt hogy híjátok, kit ide beküldtem?
- Az a basánk, Kakat Kádár ő kigyelme.
- Hát hol született ez a Rucsa Mihály fia? - kérdé a nyomozó, örvendve a rabnő áruló zavarján, miszerint alkalma leend a sepredekcsoporttól megmenteni az egész vidéket.
- A dengelegi árokban.
- Tehát nem a sárszegi pusztán.
- Nem a', nagyságos uram, soh'se is vót' arra.

A kapitány visszahozatá Kakat Kádárt s az asszonynyal háttal össze, velek szemben pedig egy-egy hajdút állított.

- Ha szóltok vagy mocczantok, vagy a banda közé egy hunyorítást tesztek, mindketten a legalsó tömlöczben fogtok elrothadni, mondá hozzájuk fagylaló szigorral... Most jöjjön be a többi bűntárs.

Egy folt gazember lépett be a nyomor és kórság alakos undorában, mindkét nemből s minden szakából az életkornak, csak felserdült leány nem vala köztök.

- Ez a két gyehenna-hasáb elárulta minden titkokokat, valljátok meg ti is, hogy Siklóson loptátok azt a paraszt fiút, így legalább a kötélből megmenekültök, dörgé mogorva homlokredőkkel a kapitány s csörgetve kavart a háta megett felaggatott békók s kurta-vasak közé, mintha a legnehézbeket akarná kiválogatni.

A két hajdú merően nézett a háttal állítottak szemébe, kik fogcsikorítva csipkedék egymást hátranyúlt körmökkel, mindenik azt vélve, hogy a másik lőn az áruló. Integetni lehetetlen volt, a hajdúk eltakarták egész arczaikat s a szurony dőféshez volt tartva az első moccanásra.

A törbe ejtett csoport összenézett s le lőn verve. Némelyek nyelvöket rágták vagy ökleiket feszíték boszújokban az árulók ellen, mások halványan remegtek, míg egy-két térdreesett könyörgőleg nyújtá kezeit, néhánynak pedig káröröm- s daczos diadalban rángottak ajkai, hogy kegyetlen basájok törvénykézre került.

- No hát nem vallotok? - rivalt az előbbi hang a késedelmezőkre.

Egy pár megvallá a vád igazságát s kegyelemért esdett, mások tagadtak, átkozódtak, sőt egy-két vadszemű betyár, elvetvén kezéről az álkötöléket, agyba-főbe kezdé öklözni s arczul karmolászni a hitszegő bandát. Poroszlók hivattak s kurta-vasba verték a dühöngőket. Most egy szálas nő bontakozék ki a gyülevész tömegből s hátraveté fejéről a vérpiros kendőt, melylyel arcza, mint a keleti hölgyeké, szeméig körül volt burkolva. Roppant haja, mit egyetlen szarúnyárs tartott kontyban, leomlék gömbölyű nyakára s nyaka kettéosztva a napsütött vonaltól, melyen alúl vakító fehérén tűnt ki a rongyokból ifjú síma bőre. Az asszony nem több mint huszonhárom éves, arcza szép s tűrhetően megvédve szél és nap ellen a burok tekerésében, de torzítva a folytonos irtózat kifejezésétől, melyet a lelkével ellentétben álló helyzet örökíte meg. Sovány izmai szíjasok, telve az ép inak ifjú erejével, fekete szemölde szinte egymást éri a harag redőiben, foga kifehérik a lélekző szájából, karját fenyítőleg emeli s nagy szeme, mint az áspisé, villámlik a kitört boszú miatt.

- Véget érsz hát egyszer lappangó fenevad - kiáltá szilaj hangviharral, miközben öklével a koldúsbasát fenyegeté. - Átkom megfogott s fiamért most a hollónak adlak. Ne higjy uram e vén istentagadónak, még a biblia is hazugsággá válik mirigyesszájában. Nem hiszem, hogy a gyermeklopást megvallotta volna, de megvallom én. Tizenegy gyermeket orzolt, mióta vele csavargok. Eladá őket csatorna-tisztítani, hóhérasnak, vagy a mire vevője akadt. Ha el nem kelt, kisüté egy szemét, elvagdalta kezét, kitörte lábát, megcsonkítá, vagy hunyorral, kigyó-füvel, mérges vizekkel daganatot, kelevényt hajtott rajta, hogy beilljék vakvezetőnek s kiosztá a parlagi koldusok közt, hogy felében neki keressenek, kérdjék meg azt a siklósi gyermeket, nem Kádár vágta-e kezét el? nézzék itt köztök ezt a tízéves leányt, alig kilencz hete, hogy anyjától ellopta, már mind a két lába rakva van sebekkel, mert tele verte szegényt száraz macskatövissele. Az én uram becsületes bojár volt, juhát úgy szerette, mint az istent, harmadéve megittasodott a nádudvari csárdán és ez az ördögborda, ki ekkor dudás képében bitangolt, rávette, hogy lopják meg együtt a korcsmárost. Aztán fenyegeté, hogy feladja, ha velem együtt bandájába nem áll. Mit mindent! Sallangós szűrt, patyolat kenyeret, csak hogy rézvárat nem ígért, míg elcsábította. Én követni tartoztam uramat, mert megesküdtem vele, s csavargókká lettünk. Öt hét mulva befogták mellőlem, nem hiszem, hogy nem ez az alázatos róka árulta el. Magam maradtam egyetlen fiammal s attól fogva nyakamba akasztotta magát, hogy legyen felesége. Esztendőre meg eladta fiamat egy somogyi kanásznak, hogy pénzéből kikopott, mert eldorbézolná ez a Krisztus palástját is. Térden rimázkodtam, hagyja meg gyermekem, kész leszek akármilyen kínos napszámba járni, malomba őrleni vagy lopni, hogy árát megkeressem. Nem ért semmit, huszonöt itcze borért od'adta, mert töltelék kellett az égő pokolnak. Azóta megfojtottam volna álmában, de mindig őrizteti magát, ha alszik, fel akartam adni ezerszer, de tudtam, hogy minden bűnéből kibeszéli magát s ha kiszabadul, szent, hogy engem megöl, vagy uram megöleti. De most nem bánom, ha a föld elnyel is. Kezekben van, akasztassék fel, minden törvény nélkül megérdemli. Különben sohse kapják rajta, mert a kigyónál jobban tud csúszni. Hányszor volt már fogva, de mindig összezárták a bandával s oly ravaszon betanítá őket, hogy mindig kihazudták egymást. Higjjenek nekem, adják hóhérkézbe. Szökött katona, hamis passusa van s ruhazacskójában most is ott az óra, mit az elmúlt vásár alatt lopott. Dereka rogygiant, de azt csak tettet, keze be van kötve, mintha elszakadt

volna, nem igaz, bontsák ki, majd megtapasztalják, lábát felsugorítja, mintha igazi fekélyek lepnék, kapartassák le csak, meg fogják látni, hogy az nem egyéb, mint tökhaj-, kovász-, kék-keményítő s álkörmösből készült nyomorúság... Ezen szerint bebizonyítom többi vádat is.

A poroszlók, hivatalos parancs következtében, letépték a basa képmutató lábát s a vád valósult, kibonták kezét is s a rongyfoszlányok közepében egy tagbaszakadt ép tenyért találtak izmos öt ujjal, végeiken erős körmökkel ellátva. Kádár dühödten morgott az asszonyra, s tán megfojtja vala, ha bocsátják, de a keresztvas segített a dolgon.

Néhányan e bandából ajánlkoztak a vádló részére tanúságot tenni s a kapitány önkényes vallomást kívánt a basától.

- Mit mondasz ezekre, - kérde a mogorva vadat.

Kádár neki egyenesedék, egyet csavarított bajuszán s mintha nem is ő volna, kire golyóbis vár, nyersen felelé:

- Mind egy szálig szemenszedett hazugság, mit ez irigyek koholtak. Hogy is hihet nagyságod ily szemeten kapart gaznépek.

- Hát a lopott óra zacskódban?

- Ez az urahagyott czanga csente bele, hogy rám esküdhessék.

- Hát a világcsalás ép kézzel és lábbal?

- Nyomorék voltam én a mai szent napig, az isten csodája, hogy így meggyógyultam, dejszen megesett ez az ó-testamentomban is a belpoklosokkal.

- Hát a többi vád, a gyermekvásárok?

- Sült mese. Még ha ők akartak is valami ilyesbe belekeveredni, én őriztem őket minden kísértettől.

A kapitányt meglepé e szemtelen jellem. Vonásiban, szemében kémlelte, ha vajjon nem tréfa-e, hagymáz vagy örültség neme e daczos vakmerőség, mit tán ijedség vagy mardosó tudat idézhetett elő? de az ábrázat normális typusa, a bátor szembenéző szemek, a színében és nyugal-mában maradt alak meggyőzé, hogy annak kútfeje egyenesen a szív, az átérlelt, rögzött, megkövült gazság, melyet kimélnie nem kell, nem szabad. Gombolyagba köttette az erkölcsi szörnyet s percenként húzatta összéb a kötél hurkaiban. Mellcsontja begörnyedt, ízei ropogtak s midőn töredelmes bűnbánatát várták, kötődő gúnyhangon dörmögé térde közt: - Ha golyóbissá kötnek s ágyúból lönek ki, sem vallok én, mert ártatlan vagyok, mint a meg-vigasztalt Lázár, kit Jézus vacsorára hitt paradicsomba. - ... Még egy próbát tőnek, csavarba vették a kezeszárát az ütér felett s fokonként szoríták össze a csontot. Midőn vére elindult, hangosan, de görcsök nélkül, daczosan nevetett: - Ha felnégyelnek is, úgymond, minden tetemem azt rázza: nem, nem, nem!

E makacs, vadlelkű dacz, ez érczies szív és testkeménység, melynek erősb rajza a szép határán kívül esik, mutatja, mennyire czéltalan a büntörvények kínzó hagyománya s hova edzi magát a megromlott egyén, ki tettenkapás esetére ilynemű eljárásokra számíthat. Valóban nincs oka örülnie, ha valaki a nép büntetésről fogalmát végig kíséré, kezdve az ökrész suhanczoktól, kik szoktatás végett egymás botozásában gyakorolják magokat, egész addig, hol a vesztőhely padján legénykedve üti össze bokáját az elítélt.

A kapitány vallomását vevé a hatóság alá tartozóknak, Kádárt pedig mint szökött katonát ezredéhez küldé az okiratokkal büntetése végett.

Mitől a párisi s londoni koldusok rajzaiban mint túlzástól szörnyedünk, íme köztünk minden nagyítás, minden hozzáadás nélkül gyakorlatban létez, az üzlet és gyakorlat nálunk csak

annyiban könnyebb és akadálytalanabb, mert polítiatlanságunknál fogva minden desertor, rabló, szökött cseléd, betyár s kapakerülő szert tehet úti levélre, az üldöző rendszer pedig gyengébb és hanyagabb, vagy inkább alkalmi és esetleges, jóformán semmi.

Aztán gyűszűs zsidókat hoztak be, kik hónuk alatt viselik hordozható asztalaikat s úton útfélen, főleg városokban felütik azokat, hogy birbics-, gyűszű- s több csalárd játékokkal kizsákmányolják a szegény buta nép könnyelműségét, vagy csepűevés, pántlika-okadásért adóztassák meg az együgyűeket.

- No semmirevalók, megint itt vagytok? - megtámadá őket a kapitány - nem megmondtam-e a mult vásárkor, hogyha még egyszer bekerültök, mind dobra vonatom bőrötöket?

- Khérem alásan, tudom csak tréfálni méltóztatik, akkor is a teins nemességnek tennénk szolgálatot - mondá egy confidens manchesternadrágú, kinek gyér haja közt kilátszék a szeplős koponyabőr s egy szennyos bankó fülét ereszté ujja közt keresztül, csábító maszlagul az igazságtevőnek.

- Gyorsan, mi a panasz? - sürgeté a vádlókat a kapitány, sietve tömérdek végeznivalókkal.

- Tőlem elcsaltak birbicsen huszonhét forintot - mondá egy ágrólszakadt szegény szolga-
legény - pedig egy rugott borjút adtam érte, hogy napamat eltemettethessem.

- Engem meg jól tartott bódító égettborral, s addig incselkedett velem, míg gyűszűvel elnyerte a gulyához való só árát, - folytatá egy neki keseredett bojtár.

- Nekem meg öt rőf pántlikát mért s maga dugta a keblembé, mikor otthon kibontottam, egy darab százrétű paczal volt a papirosban.

A zsidók szidták a vádlókat, de ezek több tanukat hoztak s ajánlák az esküt, azonban a fenytőszék jegyzőkönyveiben mindennaposak valának a drága madarak.

- Tens uram, ki ne bocsássa többet ezeket a pogány koppasztókat, mert e még a zápfogat is kilopja az ember szájából, - közbeszólt összéb lökdösve a bíróelkenésről suttogó zsidókat a bajuszos porkoláb. - Aztán meg kozák ez egy szakadó szálíg, hétfőre virradón lefőztek kilenczszáz forintig jegyes kártyával egy purzsás örményt, oda ki a vártán van két bizonyság.

- Egy marhakupecztől megintelen két szilaj tinót vettek s rossz pénzzel fizették ki. A káros rájok ment, de már akkor se pénz, se posztó, mert a tinókat Nyúl Iczikhez hajtották a hangyási csárdához, - folytatá egyik a panaszosak közül.

- No csalárd bélpoklosok, most mindjárt adjátok vissza a megfosztott szegények pénzét, - parancsolá igazságos szigorral a kapitány, a porkoláb pedig egyet csavarinta bajuszán s levevé válláról a korbácsot, várva az alkalmat, hogy szükség legyen reá.

- Isten üttsegen! egy garasunk sincs nekünk teins uram, - mondá mellét verve a manchester-nadrágos, miközben nyújtott kézzel sullogott az asztalhoz, hogy a vesztegető díjat alattomban oda csempészsze.

A kapitány kegyetlenül körmére ütött egy vaslineával s a vajgató tolvaj kiegészítvén a markában rejtező összeget, visszaadá a kirablottak kárát.

- Most a tinók árát a kupecz számára!

- Nincsen uram, ha csak a bőrünkkel nem fizetünk.

- Porkoláb! próbálja meg csak bőrükön azt a korbácsot, nem hántaná-e le a tinók árát?

A porkoláb neki fohászzkodék, a tinók ára azonnal le lett olvasva.

- Mennyit csaltatok össze a vásár alatt? vallatá folytatólag a kapitány.

- Vakuljon meg minden keresztény, ha ezer forintnál többet nem vesztettünk, - mondá ütött körmét szopva a manchesternadrágos.

- Porkoláb, hol az a lefőzött örmény?

- Elutazott Erdélybe, tens uram, de két hétre itt lesz, mert fizetnie kell.

- Tegyétek le mindjárt a kilenczszáz forintját, majd én visszaadom, - rivalt haragosan a bűntársak közé a szigorú kapitány.

- Nyeljen el a föld bennünket, nagyságos uram, ha összesen van nálunk harmincz garas, - szószólóskodék a manchester.

- Porkoláb! hegedűbe kell kötni, tán siralmasban fog az nekik szólni, mint a babiloni hegedűk.

- Ha hegedűhúrt hasogatnak belőlünk, sincs itt harmincz garas, - állítá ismételve a manchester.

Két hajdú beállítatott s kezdék fülönfogni a zsidókat, hogy hegedűbe kössék.

- Nézzenek félre egy kicsit hajdú uramék, ha tán bőrük alúl kikerülne valahogy fele a kilenczszáz forintnak, - monda egyik bűntárs, megrémülve a kozák mulatságtól.

- No hát egymásután, mert mindjárt késő lesz, dörgött türelmében fogyva a kapitány.

A manchesternadrágos összefordult gaz czimboráival, ki nyakravalójába, ki inge alá nyúlt, pénzt tettek össze s asztalra olvasák a kilenczszáz forint felét.

- Hát a másik fele? - dörgé kérlelhetlenül az üldöző szózat.

- Nagyszágos uram, isthen üttsegen, még khötélre valónk sem maradt már, hogy felakhasszuk magunkat. Most is az atyánkfiáét ajándékoztuk el, - állítá erőszakos szemtelenséggel a manchesternadrágos.

- Szedtevette rüherongy Krisztuskergetője, hát te bolonddá teszed az embert, hogy félbehagyatod az érdemlett lakolást? - közbevág türelemvesztve a porkoláb, - kapitány uram, hegedűbe köttessem a zsebtolvajokat?

- Rögtön, ha egy perczig késnek visszafizetni a hamisan elcsalt véres keresményt.

A hajdúk újlag elkezdek a hivatalos kezelést s durvább szigorral, mint elsőbben, de a gyáva orvosok reszkettek a testi fájdalomtól s kártérítésről kezdtek egymás közt hemzsegni. Újra elkezdődtek az önkutatások, pereltek, köpködtek, döfölődtek, egymás szakállát cibálták: végre letették a szegény örménytől csalárdan elharácsolt összeget.

A kapitány megszámllálta azt.

- Ti jobbulhatlan gazok! e bankó-türetben nyolcz darab tizes ketté van szakítva s egész helyett fél-fél betéve, hogy az olvasott oldalon tíz, huszat számláljon.

A zsidóknak ki kellett egészíteniek az összeget.

- No most meg vannak a bepanaszolt károk térítve, nincs egyéb hátra, mint a büntetés, - mondá a kapitány.

- Igenis megtérítettük, - igazolá sanyarodott képpel a manchesteres. - A büntetéssel pedig ne fáraszsza magát a teins úr, küldjön a fűszolgabíró úrhoz, kihez a mult vásárkor küldött, kitől a passusunk is van, majd elvégzi az kötelességét, úgyis az egy valóságos keresztény Pilátus.

- Desz' oda ne küldje tens kapitány uram, mert avval dicsekedtek, hogy onnan bot nélkül kiszabadulnak huszonnégy óra alatt, ha százszor befogják is, - mondá a porkoláb.

A kapitány meghökkent e különös hírre, s kérdőleg méregeté szemével a bűntársakat.

- De még azt is mondták, hogy pártfogójuk nekik a főbíró, minden nagy vásártól ötven pengőt adóznak számára s ezért szabadalmazott csalást gyakorolnak, sőt ha helyben van a vásár, a főbíró hajdúja is a játszóknak van s szükség esetében oltalmazza őket, vagy ha be akarják csakugyan kíséni, urához viteti. Mindezt tudja a strázsamester, egyik legényünknek beszélték ökemek, kit meg akartak vesztegetni, hogy mint az a megyei collega, pártfogójuk legyen. - A kapitány megborzadt e nyilatkozattól. Elkérte a gyűszűsök passusát s alatta oly nevet olvasott, mely egy távol megyében szájasan szerepel. Szíve elfogódott a bámulat s szomorodás miatt s egy pár notabilitás jutott eszébe, kikről a keringő hír állítja, hogy tőkéskeiket zsidók által adogatják ki undok uzsorára.

- Ez a pletyka nem tartozik reám, majd ha elvettétek itten az illető büntetést, haza kísértetlek ahhoz illő levéllel a megyei ispánhoz! de most börtönbe velek! - mondá azután minden további gyanúsító tárgyalás nélkül, hogy az igazságszolgáltatási tekintélyt ne gyanúsítsa az alárendelt nép előtt, melynek különben is izgató hite és fogalma van arról.

E pillanatban egy hajdú lépett be karddal, csákósan s összetevén sarkát, merev állásban a hivatalos formák közt iskolás egyhangon, gyorsan mint a karikacsapás, így szózkodott:

- Ásan jelentem, hogy azon néma morva, kit az aldunai nyurga spanyol zsidóval s annak társával egyetemben a külsővásárban czivakodásért befogtunk s kinek bőrdíját, teins Vámos úr rendeletéből, teins kapitány úrnak beadtuk, rosszul van s a főorvos úr jelentése szerint meg van mérgezve, azt izenteti ő kigyelme, jó lesz a vallatással sietni, mert tizenkét-tizennégy óránál tovább nehezen fog élni. - Ezzel megfordula sarkán s mintha ágyúból lőnék, kitűnt.

A kapitány megizené e sürgető körülményt Vámosnak, ki eleve megkérte őt, engedné meg azon foglyokat saját részére egy igen fontos ügyben megyei törvényes bizottság előtt kihallgattatni, rendeltetvéen egyszersmind a vasbanállók vallatás végetti felhozataláról.

Néhány percz mulva felérkezék a városházához Vámos az árva halászszaal, vagyis Szalárdy Ödönnel és szokott esküdtjével, ki a gottscheber sátrában annyira megborzadt ugyan a zsidóktól, hogy Singer uram szabását többé magára nem ölté, de azért szintúgy formátlan feszes divatruhában volt, süttött hajjal, fehér keztyűjében, fehér fogantyús nádbottal, s azon narancsszín csíku világoskék nyakravalóban, melynek minapi hivataloskodásakor annyira örült.

- Hol vannak a foglyok? kérdé beléptekor Vámos, kifejezve arcán azon aggodalmat, hogy a morva hirtelen halálával egyik lehető tanuját elvesztené.

A kapitány a mellékszobára mutatott, hova Vámos, Szalárdy Ödön s az esküdt bementek, ott találták a morvát czinkos társaival s az ápoló orvossal, ki a néma életét fontos nyomozás végbeviteléig fentartani törekvék. Ott volt a kopott bőriszak, rejtett málhájával, melyet a spanyol zsidó szörbeborult képű ügynökének hóna alatt láttunk. Ott volt a vesszőbe font üvegkulacs, melybe Löblt, a férjny mérgefolyadékát csepegtetni láttuk, s melybe héber segédével, ki azt nem tudá, pálinkát vétetett a kopasz morva számára, hogyha ki nem eresztik, veszszen el, mielőtt szövetségét elárulná, s ellene valami vallomást tehetne. Ott állott vasban az aldunai spanyol zsidó épen úgy, mint a vásárban látók: száraz, nyurga csontalak, hegyes szakáll, macskaszem, nyitva viselt száj, mely tekintetének vigyorgó vadságot kölcsönöz; csakhogy napsütötte bőre azóta egy kissé megsápadt a börtönlégben. Mellette állt békóba vert kézzel bozontos szörbe borult társa, a közönséges egyén durva ruhában.

A kopasz néma nyögve és álétan fekvék egy szalmazsákon. Otromba csontos termete görnyedten, a zárkozó mogorva kifejezés, a szemöldök alá vont, földkereső, mély, ravasz szemek ugyanazok, csakhogy arcizmai megszaggyatvák a kiállott görcsöktől, s éktelen durva vonásai még jobban eltorzultak. Félkeze most is védőleg szorítja a levelek s árjegyzékek csomagát, melyet Löbltől vón által, s befogattatása miatt ki nem hordhatott. Szemei zárva, csak néha

nyitja fel, s ilyenkor mohó vágygyal néz, görcsös karra nyúl égő szomszában a befönt kulacs után, mert nem tudja, hogy meg van mérgezve. Az orvos megismeré a férjeny hatását, tudták azt is, hogy az üvegkulacsot Löbl segédje hozta, de mit tesz az? van-e reá tanu, ki mérgezte meg az italt? nem épen úgy történheték-e az a pálinka-árúsnőnél, a héber segéd vagy városi őrhajdú, a kopaszra haragvó spanyol zsidó, vagy épen maga a néma morva által, ki vétkeiért remegve, életének véget akart vetni? Löbl nem úgy szokta efféle tetteit intézni, hogy önmaga veszélybe vagy csak kérdés alá is kerüljön miatta.

Közönként csikaró szaggatást érzett a néma, izmai megteltek görcsökkel, s az erőködésben arcza és torka elkékedt. Ilyenkor a pálinka felé kapott s erőszakosan el akarta ragadni, enyhét és szabadítást várt attól. Az orvos cseppeket nyújtja neki a kész ellenszorból.

Vámos remegve kísért a kórjegyeket. «Ugyan hova késik a szolgabíró? szörnyű lenne, ha e tanut elvesztenénk»; mondá aggodalommal.

Az orvos megnyugtatót őt, hogy a fogoly, éjféltutáni két óráig, minden hihetőség szerint élni fog.

Esküdt úr csakhamar hivatalos helyet kotrott magának az asztalon, s selyem zsebkendőjét a fenyűszékre terítvén, feszes nadrágában lehetőségig leült és tollat hegyezett.

A morva fokként növekedő nyugalmat látszék nyerni az orvos gyógyszerétől. Néha már voltak szabad pillanati, melyben tudott eszmélni, s a környező tárgyak közt különbséget tenni. Körülhordá mogorva szemeit, melyeket a méreg hatása beejtett, ellankasztott; s tájékozó magát, hogy ő rabtársai s idegenek közt van.

Közönbösen látszék venni az arcokat, de midőn Szalárdy Ödönre pillantott, hosszú, merev, izgatott tekintettel függött azon, mintha emlékezni akarna. Ödön fehér-sápadt arcát, s mik teleragyogvák ígéző rejtelmes tűzzel, nagy búbájós szemeit irtózáttal függeszté reá. Vércsín ajka rángásba jött a márványábrázaton; félelmesen nézé a megismert némát; vele felkölt a gyermekkori borzalmak emléke, s ezen emlék visszakapá, visszaidézé egy pillanatra a szem és vonások rettegő kifejezését, s arcát egészen hasonlatossá tévé ahhoz, melyet a néma az irgalomintézetben ismert volt. Ekkor felette ingerlő, lázas hatást látszék a morva érezni; szemeit behúnyá, fejét hátraveté, hogy ne lássa a kísértetet. Ráismert Ödönre, s eszébe jutott sorsa változása, melyet annak elszökése reá idézett. Akkor jött Löblhez a Márkénál sokkal rosszabb szolgálatba; mert Márk rögtön megszünteté a kintz kisdedóvás orgazdai üzletét, s az irgalomintézetet árverelteté, hogy a bűnyomozásra forrás ne létezzék. Ödön szökése miatt veszté el egyetlen földi boldogságát, azon elszigetelt leányt, kit a vörös dajka örökben tartott, kinél ő, az elvetett, éktelen, az emberek milliói közt egyedül talált rokonszenvet; ki megérté az ő kétségbeesett néma tekintetét, s a könnyör és vigasz emberi hangjain szólt hozzá; s kihez épen azért minden érzelme, ragaszkodása, öröme hozzáfert, ki iránt a konok, mogorva, zárkózó jellem daczára is, nyílt, bizalmas, engedékeny tudott lenni. Úgy nézte Ödönt, mint indokát mind e veszteségnek, s azért irtózott el tőle most, midőn felismeré.

Vámos végetlenül örvendett e jelenetnek; mert meggyőződék, miszerint a morva emlékezik az irgalomintézetben rejtegetett gyermekőrré, most ráismert arra Ödönben, következőleg tanúságot tehet arról, hogy Ödön még élt s Márk kezei közt volt, annak titkos intézetében tartaték sokáig azután, mikor álhalálát közhírré tévé Márk s az idegen testet helyette eltemetteté.

Azonban egy zömök, kerek szemű, széles kalapú, magyarkába öltözött középkorú egyén lépett be, kezében kostök s hosszúszerű cseresnyeszín tajtpipával, kiben Vámos örömmel üdvözlé az aggályosan várt szolgabíró.

- Bocsnátot kérek spectabilis, hogy egy kicsit késtem, mondá lihegve, miközben izzadt homlokát piros koczkás zsebkendőjével letörle, s szép bűdösköszín örömtaplóba kiütvén,

egész élvezettel rágyújtott. Ezzel a semmiházi Nyúl Iczikkel volt bajom. Egy kani nevű sárga lovat értek a kezén, meg egy marhakupecz hajtott haza istállójából két appropriált tinót, kit valami gyűszösök megcsaltak. Feljelentés történt, s haladék nélkül be kelle fogatnom. Nem is hiszem, hogy öt-hat esztendeig szabadlábra álljon, mert igen sok ellene a panasz. Azt hiszem, Lőbl irányában hasznát fogja venni spectabilis, mert úgy látszik, szövetkezésben áll vele. Mikor benevolisáltam, reá appellált, hogy majd kezességet vállal érte, de biz az nem akar semmit tudni róla. Kezde is Nyúl Iczik mindjárt kigyót-békát reá kiáltani, s többi közt állítá, hogy Gyapjasy úr juhát Lőbl dögleszté el Márk segítségével; de tudja spectabilis, az emberre nem tartozik egyéb, mint a mit feladnak, avval is eléggé meggyúl a baja, s diurnumok nélkül. Hanem ha valaki uzsorapert s fenyítő vádkereseteket szeretne Lőbl Simon nyakába keríteni, Nyúl Icziket illő sikerrel meg tudnám vallatni szokott díjak mellett.

Vámos nem bibelődheték e gazdaságos hivatali buzgalom tárgyalásával; hanem felszólítá őket, a törvényes bizonytságot, éber figyelemmel kísérni mindazon jelt, intést vagy jóváhagyó helyeslést, melynek kifejezésére egy néma képes lehet.

- Minő viszonyban álltok a némával? kérdé a szolgabíró a nyurga aldunai zsidót.

A két bűntárs elkezdett hebegve hazudozni, hogy magát minden vád és fenyíték alul kivonja.

- Ne reszkessetek, szóla hozzájuk Vámos szeliden. Befogatástok oka különben sem oly vétkes, csak botrányt okoztatok egymásközi czivakodástokkal, mi nem vagyunk üldözőitek, bizonyos történet és titok nyomozása végett kívánjuk vallomásitokat. Csupán eszközökül veszünk, a cél nem ti vagytok, az, a mások vétke. Azért bátran szóljatok igazat, ha hibások volnátok is. A jótét, mit véghezvihettek, megengeszteli a bűnt, mit nemletté többé nem tehettek.

Bozontos czimborája felpislogott alattomosan a száraz zsidóra, s nyugtalan szemeivel nógatni látszék az őszinteségre. Az aldunai pedig kétkedőleg nézett a szolgabíróra.

- Bízhattok hitlenek, mondá a kis zömök, füstbokort pöffentve, mit a spectabilis ígért, én is coramisálom. Nem lesz semmi bántódástok, csak adjatok jó benevolumot.

A zsidók meg akarták kezét csókolni, de ő mind a kettőt nyujtá, hogy egyik meg ne csalja a másikat.

- No's no's, régen vagytok-e a kopasz morvával egybeköttetésben? sürgeté Vámos.

- Tíz év óta már nem; de az előtt igen, felelé a nyurga.

Vámosnak épen ezen időszak titkaira volt szüksége.

- Merre, mikor, mettől-meddig, s minő és mely nemű dolgok volt ezen pokolpozdorjával? vevé át a kérdést Vámostól a tömzsi szolgabíró, mintegy próbajelét adva, mint kell felhasználni a nyomozó szótárt.

- Szállítója voltam evvel a harmados companistámmal, viszonzá a nyurga. Pestre sosem menénk, hanem a néma hordott le nagy mennyiségű és értékű vegyes málhát Aradig, vagy a Dunán Zimonyig, melyet mi aztán száztóliak mellett bizományban eladás végett átvevén, Moldvában, Valachiában, s néha Szerbiában is szétosztattunk.

- Azon dugárúk, megjegyzé Szalárdy Ödön, miket Márk, a pesti tolvaj- és csendbiztos szövetség utján összeloptatván: három hóig az irgalomintézet vasas raktárában szokott tartani.

- S ezen abnormis üzlet, folytatólagosan és rettenthetetlenül gyakorlódék köztetek időről-időre? kérdé továbbá a szolgabíró uram, megtörölköztvén a phrasis után.

- Szokott vágásban ment a kereskedés; évnegyedenként átcseréltük, én a beárult pénzt, ő a friss szállítmányt. Könyveink voltak, de a számadás mindig kosarakról viteték, mert ő úgy volt a pesti adófizetők névsorába vezetve, mint kosárfonó.

- Micsoda nyelven beszéltél evvel a némával? kérdé továbbá vallató bölcseséggel a kis szolgabíró.

- Saját nyelvünk van; jelek által tökélylyel kifejezünk mindent, s a legapróbb szótagig teljesen megértjük egymást.

- S a kereszténység rémületére még most is bátorkodik folytatódni ezen vétséges czimboraság? vagy mint feljebb kikottyantád, félbe haraptatok már? s ha igen: mikor, miért és miképen? közbevág ismét a szolgabíró, de a kérdés majd torkán akadt, pedig az előbbi feleletet is azért nem hallá, mert ezt fogalmazta.

Esküdt úr felüté fürtös fejét, nyakravalóján egyet rántott s nem akará írni a kacskaringós bombasztot, szolgabíró úr féloldalról odavágott balszemével s a toll rögtön járnai kezdett, csak hogy esküdt urnak saját stíljében tette fel a kérdést.

A nyurga izraelita pedig nyakonfogott alázattal felelt:

- Egyszer azt monda Zimonyban, hogy utólszor jelent meg; mert jövőre fel fog hagyni az üzlettel. Azon ízben nagyobb mennyiségű málhát szállíta, mint rendesen; e mellett egy tonnát megtömve drágaságokkal. Lánczok, keleti gyöngy, drágakő, órák, ékszerek, ó gombok, kapcsok, paszomány, ezüst edények stb. stb. valának abban összetömve, s ezeknek jegyzékét szoros titokban adta át a hozzá mellékelt árszabálylyal együtt.

- Ez okvetlenül akkor történhetett, megjegyzé Szalárdy Ödön, mikor Márk, elszökésem után orvudvarát eltörlé, s minden árut egyszerre kellett szétszlatnia; mert azelőtt efféle czikkeket mindig Tógyer gazda hordott el Löbl Simonhoz egy fekete ládában. A morva alkalmasint saját részére csempészte a tonna tartalmát apródonként, vagy az akkori zavarban.

- S miért, hogy mégis össze kell jönnötök ez idegen földön és tartományban, ha már pokolbeli czéheteknek vége van? kérdé a nyomozó.

- A tonna-kincs értékéről adogattam számot évenként itt a debreczeni vásáron, hova a néma, mostani gazdájával eljárt; mert szoros titokban kelletvén árulni, nem volt mód tudadni hamar a portékán.

- S bevégezed-e már fináliter, ezen nyakveszélyeztető sáfári számadást?

- Igenis, nem végeztem. Jelenleg akarám visszaadni némely el nem kelt czikkeket, miket drágán tartott, vagy különösségük miatt nem akadt vevőjük. Azonban ő azt állítá, hogy tartozom neki az árjegyzék szerint készpénzzel fizetni, mert az nem bizomány, hanem megvettem alku szerint. Épen ezen veszekedtünk, mikor a nemzetes hajdu urak befogtak.

- Hol van azon detestabilis species factik?

- Ezen kopott bőrzsákban, könyörgöm alázatosan.

A bőrrönd felbontaték. Néhány antik szelencze, egy pár keleti dús pisztoly, kövekkel kirakott templomi kehely, egy füzér gyűrű, drága gyöngyösmarkolatú tör, nagy értékű főpapi kereszt, s egy rakás ezüst mosdóeszköz eszményi sárkányfarkon, vagy mistikus czirádákon végződő torzszörnyek alakjában idomulvák.

Szalárdy Ödönt hideg borzadály futá el. Ráismert mosdókészületére, melyet Márk kísértő szobájában, a holdas örölség fokozataiban használt. A szörnyek torz ábrája eszébe juttatá a sötét bronzrámákat, melyek a halálfejú tűzlovagot, s a fedéllyukon akadt alvajárónőt, szobájának kétségbejuttató képeit befoglalák. Eszébe jutta a hátratöpörödött, rohadt inyú nyihogó

fenevad, mely kísértőn zúgó kandallóját képezé; eszébe jutott a villitánczos óra, a kancsi szolgáló hideg nyirkú tenyere, s nyöszörögve mondott rémes meséivel, az undor, irtózat, rettegő félelem, melyet kiszenvedett, s mintha a bőröndbeli emlékjegyekkel újra kezdődnék üldöztetése, reszketésbe esék.

Vámos szinte ráismert azokra az árva halász beszélyéből, s repeső örömmel vette kezéhez térítvény mellett a nagybecsű bűnjelt.

A morva görcsök között, nyögve vagy alélt szűnközökben, de mindig szembehúnyva hátravetett fővel feküvék a közelebbi vallomás alatt, hogy ne lássa Ödön emlékeztető vonásait. Ha olykor magához tért, s a nyurga zsidó árulását hallgatta, mérgesen, tagadólag rázta öklét és vad fejét, s egy dühös kitöréskor fogát csattogtatá, mintha szét akarná tépni a hittörő czinkost. Azonban megviselt erei, a szagztatott izmok, egész életmű-szerkezete fokonyként fáradt, erőtlennült a mérge és ellenszer harcában. Az orvos jó adag enyhítő cseppeket adott be, sürgeté a kihallgatást, mert veszélyesbűlni látta a jeleket. A morva arcát kiereszté a vonagló rángás. Homloka elsimult s látni hagyá a szakadozó erek kidülyedt szálait. Szemeit megnyitá, s kék üregeiből tompán és mereven, de nyugalommal nézett.

- Barátom, nézz fel, figyelj rám, érts meg jól, szólt hozzá Vámos szeliden, miközben kezét megfogá. Lát'd, mi nem akarunk büntetni társaid vallomásaért. Nem törekszünk rajtad boszút állni, meggyógyítunk, könnyű és jó szolgálatba helyezünk, kereseted és nyugalmad lesz, nem üldöz, nem bánt, nem teend szemrehányást senki. De gondold meg, egy becsületes embert tehetsz szerencsésé, kiért az Isten egykor megáld. Nézz fel, ismerd meg ezt a halvány urat, s ints, adj jelt, bizonyítsd be, hogy ő gyermekkorában a vörös dajkánál szolgált, mikor te dr. Márk szolgálatában voltál.

A néma haragosan szegezte szemét Ödönre, kezét elrántá Vámostól, s iszonyú rázkódással intett: hogy nem igaz; egyszersmind védőleg szorítá durva markaiba Löbl Simon rábizott csomagát, a hűség és ragaszkodás erős zálogául.

A szolgabíró oda akart tolakodni, hogy hivatalos tekintélylyel, s illő szigorral támadjon rá a makacs tagadóra. Ödön és az orvos visszatartóztatták.

- Látod, szegény fejed! megcsalod magadat, folytatá Vámos. Látom, mily gondosan őrzöd gazdád leveleit; te most is híven ragaszkodol Márkhoz és Löblhez, pedig ők irtózatosan vétettek ellened. Márk kiszabadított a brünni börtönből, de nem engedett soha megjavulni. Folyvást újabb bűnökbe kevert, hogy végkép elkárhozzál, ha tenni nem akartál, bosszúállóan fenyegetett, miként mint szökevényt kötélre juttat. Aztán, midőn már félt vak rabságodat tovább használni, jutalom gyanánt elvert, mint egy rossz ebet; durva elterhelt szolgaságba cserélt, Löblhez, kinél csekély díjért kínosan kergetve otromba munka közt kelle végkép előszülnöd. Méltók-e ily rossz emberek, hogy kiméld? érdemlik-e ily állatkinzó gazdák példás háládat? fel tudnál-e ily gonosztévőknek áldozni egy ártatlan szenvedőt?... Tégy vallást, édes jó öregem! látod e jótét újjászül; Isten ki fog veled békülni, templomba járhatsz, szeretni fognak, ha betegágyba esel, ápolva léssz, s a jó emberek imádkoznak érted.

A néma türelmetlenül hallgatá végig a beszédet s az előbbi makacs átkodással intett ismételt tagadást.

Vámos csüggedezni kezdett; a szolgabíró nyakvast és husángokat akart hozatni, a többiek megtilták. Az orvos komoly aggodalommal függeszté szemét a betegre. Megtapintá üterét, s lázas halántékát.

- Az élet igen gyenge, úgymond; egy-két rohamnál nehezen fog többet kitartani.

Minden reményről kezdtek lemondani.

- Istenem, te nem akarsz hinni szavaimnak, beszélt ismét Vámos, nyugalmát megtartva. Sokkal jobbnak hiszed gazdádát, mint a minő; sokkal jobb vagy iránta, mint ő tehozzád. Vétkesen és halálíg hű maradsz hozzá, és ő még sem bizik hűségedben. Árulónak, becsstelen hitszegettnak hiszen tégedet. Nem bizott titoktartásodban, s megmérgezett, hogy vallomást ne tehess ellene, mert hiszen ismered befont kulacsát, tudod, hogy a pálinkát ő küldé, pedig irtóztató kinaidat a beleöntött méregtől kaptad.

A néma felkapta fejét, mint a szélvész, reszkető karával a szalmazsákra könyöklött; irtóztatosan kezde figyelni, s Löbl edényére vadán, kételkedőleg nézett.

- Igen igen, mond hirtelen Vámos alkalomhasználva. Visszaélt hűséggeddel; becsstelenül megcsala, árulónak tartott, rád süte a gyalázat bélyegét, s most megöl, miután híredet elvette, neved bemocskolta, s koporsódra bélyeget süttött... Kétkedel talán? mindjárt meggyőzlek.

Vámos fülébe sugott az őrhajdunak, s egy ebet hoztak be. Aztán megnedvesíte egy darab kenyeret a kulacs tartalmából, s oda veté az ebnek. Néhány percz alatt iszonyú kinban veszett el az állat.

A néma rettentő képet ölte. Erőtlen szeme villámlásba jött, gyér haja megmerevült, fogát csattogtatá s erőszakosan szaggatá ki kebléből Löbl bizományát, a védett iratokat. Ingerültsége másodperczenként szilajult; alig tudott birni roskadt dühével, s a nyurga zsidónak titkos jeleivel inte, hogy hozzanak még egy másik ebet.

Az eb behozaték. A néma felült s magához kecsegteté. Körül vizsgálta, ha egészséges-e? aztán egy darabot tört ugyanazon kenyérből, melyből a másik kapott, s oda veté neki. Egy darabig kémlelődvé várt; az eb vidáman, farkcsóválva közeledék, s leste a következő falatot, jeléül, hogy a kenyér természetes, minden élő elem nélkül. Aztán más darabot tört, közepébe önte a mérges pálinkából s beveté a kutya torkába. Sokkal rövidebb idő alatt mint a másik, összerogyott az.

Ekkor dühházba jött a néma. Felszökkent zsákjáról mint egy tömeg rugany; de a méreggörcsök megkapták s visszavágták a földhöz. Először rugkapált s bőgött, mint a fenevad, aztán a mint izmai huzódtak, tagjait zsibbasztó marjulás állta el, nyögött, nyöszörgött, végre csuklani kezde és makogott.

Vámos elveszté a végreményt, Ödön összefont karokkal lesujtva szegzé földre szemét; a végzet nem rendelé, hogy igazolva legyenek! gondolá magában. A jelenlevők mind megrettentek; esküdt úr plane keblébe rejté megült zsebkendőjét s lábálóban volt, a judlium alig tudá benmarasztani. Az orvos mindent elkövetett. Gyógyszerét betölté az összekapcsolódott fogak közt, fáradtan dörgölé, s dörgölteté a merev tetemeket; perczenként kísérle az életmeleget, s lehetőnek remélt még egy üdülést.

Hosszú kín után az életerő még egyszer meggyőzte a halált. A néma tudathoz jött, szemét felnyitá, érzett és eszméle, de gyermekies elgyengültségben. Arcza elváltoztatá vonásait, alig lehetett reá ismerni. Szemfényén üveges udvar, vére félig meghülve s lankadt bőrén kitört az enyészet hideg veritéke.

- Térj vissza az erkölchöz barátom, haldokló ágyadon érdemeld vissza Jehovah irgalmát, mely bölcsődben veled született, tégy tanúbizonyságot a szent igazságról; kérlelé Vámos szánó részvéttel s feje alá tevé az üres bőriszákot, hogy magasabb fekvése legyen.

A néma elveté azt s jelek által tolmácsoltatá a zsidóval, hogy miután Márk és Löbl hitlenül elárulták, kész ellenök mindenre felelni. Aztán kezdett titkos nyelvükön jelek szerint közlekedni aldunai bizományosával, ki mindent szóról-szóra megmagyarázott a nyomozó törvényes bizonyosság számára.

- Emlékszel-e barátom a dr. Márk irgalomintézetére, melyben kisdédóvója s üzleti raktára volt? kérde Vámos könnyű, társalgó hangon, hogy a beteg kedélyét fel ne izgassa.

A szolgabíró hite szerint meg volt győződve, hogy az ő magas nyakú, feszes derekú attitude-jére s involute fogalmazott kérdéseire szigorúbb hűséggel felelend a deliquens; minekokáért magának követelte a deutri pontokat, annyival is inkább, minthogy beszélgetés nélkül a pipa sem esett jól: de Vámos mindenáron maga foglalta el a haldokló tanut.

- Hogyne emlékezném, - magyarázá azonban a néma feleletét műértő rabbija, a pesti Józsefvárosban sárkány- és örömvölgy utcák közt vala az. Benne laktam s viseltem a dugtári és málhaszállító hivatal, gondoskodám az örves ebekről, mostam a kosztosokra, udvart sepretem, szóval a legaljasb napszámmal voltam terhelve.

- Ha ott lakál, úgy hát okvetlenül ismerned kell ezt a halvány urat; nézd meg csak jól! ő is az irgalomintézetben lakott gyermekkorában, próbálj csak reá emlékezni; vonásaira bizonyosan ráismersz, csak hogy most már megnőtt és sokat, igen sokat szenvedett; szólt Vámos ujjal rábeszélőleg.

- Igen igen, ide nézz jó öreg, én vagyok azon félénk gyermek, kit a te szeretőd úgy szeretett, mondá Ödön a figyelmes némához, remélve hogy a szeretet, kietlen multjának egyetlen fényhuzó sugára, világot vetend zavart emlékére.

- Nem kell nekem semmi tájékoztató tárgy, vagy emlékeztető történet, felelt a nyurga a néma nevében. Jól ismerem én azon urat; mintha most is látnám száraz, súlytalan termetét, vézna, sárgult arcát, ijedős szemeit. Mikor éjjel Márk úr oda hozta, egy kosztos meghalt a káposzta között.

- Mit végzett ez az úr Márk intézetében?

- Gyermeket étetett, - folyt a vallomás; - aztán a padlásról le és felhordá őket kenderhevederben, napközben pedig őriznie kellett.

- Tökéletesen megegyezik hortobágyi beszélyed adataival; sugá Vámos Szalárdy Ödönnek; s nyomon új kérdést tön a fáradó tanunak. Soká lakott ez az úr nálatok?

- Tán öt vagy hat hétig; akkor Brünnbe akarta Márk úr titkon elküldeni, de a vörös dajka szolgálója, az én felejtetlen jó barátném megszánta s kilopván álmomban a kulcsot fejem alul, a keresztépület hátsó tolvaj-lyukán kiszöktette a kertészek földjére.

- Honnan vitte oda Márk az új gyermek-ört?

- Nem tudom, mert az előtt nem láttam soha, de azt hiszem saját házából, mert éjjel öltözetlenül jött vele a gyermek. Erre legbizonyosb feleletet adna Márk úr huga, a kancsi szolgáló, ki akkor nála lakott.

- Hát nem lakik már nála?

- Óh régen; de nem tudom, hol van. Azt hiszem, valami eldugott falusi majorban folytatja Márk urral egykézre a gyermekkereskedést, mert mikor Jefte, a vörös dajka meghalt s az udvart árverelték, a kancsi szolgáló vitte el szekeren a kosztos kisdedeket.

- Nem tudsz valamit róla, nem temetett-e el Márk valami gyermeket ezen úr helyett és neve alatt?

- A barátném mondta, de hihető is, mert oda jötte estéjén vittem Márk úrhoz az előbbi gyermekpásztor összetört hulláját, ki a padlásról leesett.

- Nem is hallottál semmit a vörös dajkától vagy kancsi szolgálótól, ki a titkos fiu, kivel Márk az előbbi gyermekört felváltá?

- Barátném beszélt valamit, de ő sem tudta, én sem emlékszem. Azonban csak elszökése után gyanítám, hogy igen fontos egyénnek kellett lennie, miután megtudám, hogy Brünnebe akarták küldeni s Márk úr halálosan üldözött a gyermek elszöktetéseért, sőt Löbl Simonhoz csapott szolgálatba; a szomszéd utcákban személyes leírást keringtetett a szökevény elfogása iránt, az udvart pedig három nap alatt nemcsak megszüntetné, hanem el is adta.

- Miért nem tettél jelentést, miután láttad, mily fontos érdekek forognak fenn e vétkezesekben?

- Nem mertem, mert Márk úr rögtön visszaadott volna a brünne börtönbe. Így is gyakran fenyegetett. Barátnémnak is szigorúan megtiltottam: senkinek ne merje a kis udvar titkát elárulni.

- Hol van most barátnéd, a Jefte szolgálója?

- Nem tudom. Azóta kívánom a halált s nem is bánom, ha pihenni mehetek. Egy darabig én viseltem gondját; megtanítam kosárfonásra s csinos szobaműveket készítek berlini modorban, miket nürnbergi kereskedésekbe vagy házakhoz maga adott el. De egy éjjel eltűnt; azt hiszem, Márk úr lopatta el, mégis később engem üldözött, fenyegetett érte.

- Nem tudnál-e arcátlan gazember, valami magadnál becsületesb tanút igazítani, ezen Krisztusboszantó vétek országos bebizonyítására? kérdé nyakonkapva a rövid szünidőt a zömök szolgabíró, ki már tovább nem állhatá, hogy rangját, eszét és kötelességét ne gyakorolja.

A néma megrezzent e rivalló megtámadáson. Törött szeméből egy pár könnyű facsarodott ki s jelbeszéde elnémult; reszkető ujjait egymásba fonta pihenni.

- Nem ismersz öreg barátom senkit, a ki az irgalom-intézet történeteiben tanúvá lehetne? felvevé Vámos a szelíd kérdés vonalát.

- Az egy Tógyer gazdát, inte titkos jeleivel a néma; ő hordta Löbltől a fekete ládát s vitte vissza velem megrakodás után. Meglehet, látta ott a halvány gyermeket, de nem hiszem, hogy a titok szövegébe be volna avatva.

A méregtől összetépett morva fokozatos izgatottságba látszék ismét esni. Szemei fennakadoztak, ere feszült, szaggató görcsök jelentkeztek. Az orvos szert adott, de alig észrevehető sikerrel. «Siessetek uraim, mindjárt bevégzi»; mondá halkán a körülállókhoz.

- Tehát csalahatatlannal ismered e halovány urat?

A néma összeszorongatá merevedő szemhéjait s inte hogy: igen.

- Kész vagy-e megesküdni rá, hogy ez az irgalom-intézeti elszökött gyermekör s minden vallomásod igaz?

A néma készséges örömmel intett, hogy igen.

A talmudot meztelen lába alá helyezék, fejére a vallásos imaszönyeget, egyik kezét saját szívére tévé, másikat az Ödön fejére: mellét megfeszíté a támadozó görcsök közt, érthetlen dadogó hangokat tördelt fel torkában s jellel tolmácsolá, hogy a Jehova nevében esküszik.

Alig tévé rá szavaira a hit pecsétjét, lerogyott. Az erőtető kín összehúzta, majd merevvé feszíté tépett tetemeit. Vonaglása hasonlított a kigyóéhoz, melynek feje a zúzód sarok alá szorult. De a szaggatás nem tartá már soká. Nem volt életerő, mely küzdeni bírjon a halál marcangoló karjával; összeesett a kimerült hulla, elaluvék s kék fagy vontá be.

Vámos megindulva nézte őt. Egy szétpattant gépet látá benne, mely saját cél s szabadakarat nélkül, másoktól kiszabott körben működék; melyet az emberi tehetetlen önzés elhasznált s úgy szemétre vetett. Ki merné ezen halotról állítani, gondolá magában, hogy ép oly becsületes

nem leendett, ha sorsa jók közé vezet, mint a minő erkölcstelen lett Márk és Lőbl cimboraságában? Az alárendelt személyek egyénisége legtöbbször uraik jelleméhez idomul s ha azokkal szoros viszonyban együttlétben élnek, mint szokásaikat, úgy a hajlamot, fogalmat, erkölcsöt magokra engedik ragadni. És mégis a fenyítő szigor előtt hányszor vész áldozatul az eszköz, kiben idegen akarat hajtá végre a bűnt? épen olyan, mintha az érzéketlen gépet okolnák, melynek mestere volt kontár vagy rosszakarató. Mi, mi vagyunk a természet salakja, mi érdemljük a földi kárhozatot, kiknek birtokában van az eszköz és értelem, ha társaink alacsonyására visszaélünk azzal.

XXVII.

(Mariska esete.)

Midőn az aldunai zsidó, bozontos társával a városi őrizet alá visszaadaték: Vámos urat szobájába kéreté a kapitány.

Ifjú szőke leány állt ott, kinek kellemes arczán és termetén néhány nap előtt virító szépség és csín kötötte le a szemet; most feldúlt csüggeteg alak, kisírt szégyenlős szem s pongyola hagyottság jegyével. Első tekintetre rá lehet benne ismerni azon hajadonra, kit a czepléd-utczai tűzből a diák kimentett; s a hajduk mint gyujtogatót befogtak. Vámos beléptével nyiltabbá lőn a zárkózó nőarcz s erő és bátorság mutatkozék azon.

- Ime itt a gyujtogatónő, kezdé a kapitány, kinek esete önt annyira érdeklé, hogy számára különszobát kére s vallatását elhalasztatá, míg láz és ijedezés tökéletesen meg nem szűnik rajta. Orvosi bizonyítvány szerint esze s idegzete már egészen nyugodt, normalis állapotban van; s ezt ön szinte tudja, minthogy nála gyakrabban megjelent. Megígértem, hogy önkénytes vallását az ön jelenlétében veendem; s azért kérem, tessék ülést venni, mert tovább, hanyagsági vád nélkül, nem halaszthatom. Már az magában több, mint hivatalos engedékenységgé volt, hogy önt, terhes gyanú alatt álló rabhoz, vallatás előtt menni engedém, de tisztelt jelleme kellőleg biztosít, hogy méltatlan iránt nem engedné ily fokig emelkedni pártfogó részvétét.

Vámos köszönve szorítá meg kezét a jeles férfiúnak s széket vevén maga alá, bátorítólag üdvözlé Mariskát.

A kapitány felszólítá a leányt, mondja el röviden, hol lakott, mivel foglalkozék s vannak-e bizonyítványai, mielőtt szűrszabó bátyja házához vette? mert habár azótai erkölcs, szelid, józan, nyugalmas jelleme tanusíttatik is: korábbi időkről dologtalan, tekergő élet s vagyonszerzés vádjára áll, mi a gyujtogatási gyanú hihetőségéhez igen nagy súlyt kölcsönöz; annyival is inkább, mert ő gazdag örökével korán szülék nélkül maradt, pedig mint árva hajadon, vagyonáról sajátkezüleg nem rendelkezhetvén, a szerző romlottság és könnyelműség nem kis mértéke kívántatott arra, hogy házaló állapotra jusson, cselédül lévén kénytelen irgalmas rokonához huzódni.

Mariska elpirult s kötevényébe rejté égető könyűit, miket bántott önérzete a bíróság vitt méltatlan rágalomért ejte. De a tiszta tudat s nemtelen sérelmek izgató érzete, mely nemcsak művelt egyéniséget, hanem az igénytelen pór egyszerű lelkét is kiragadja a megadó, tétlen szenvedésből s a védelem vagy éppen megtorlás ösztönét költi fel: büszke önállást ébreszte szívében s megvetve az alacsony rágalmak meséjét, annak kútfejével együtt, bátor, elfogulatlan hangon beszélt bírójához.

- Erkölcsömről nincs más tanum mint az Isten és maga jó szívem; de szegénységem okát tudja egész falu, tudná a nemes megye, ha akarná, de tudja a király s ha még van igazság a szegény számára, meg fog vigasztalni... Apámuram tehetős jobbágy volt s cseléde csak magam, mert kisebb testvéreimet s szegény anyámasszonyt mind elhordta jókor a temető. Apámuram mindig tele volt panaszszal; az uraság soha felénk sem jött, a helybeli tisztartóval örök háboruságban éltek a jobbágyok s panaszlevélt hiába küldöztek a földesur után, ha az evangyelisták irták volna is; az mindig elveszett odabenn, mert nem akarták ráírni a szegény igazságát. Egy télen, vágáskor robotba hajtották édes apámat s a völgyoldalban úgy volt kiállítva, hogy a fa agyonütötte. Ugy kell a kutyának, mondá a tisztartó, mindig bujtogató, szájas, izgága volt; most elállt kolompja a csürhevezérnek. Árva lettem nyolcz éves koromban, házam, telkem, földeim maradtak s szép tökepenzecsém a helybelieknél, mint az egész falu tudja. Az uradalmi fiskárus el akarta kótyavetyéltetni mindenem, hogy ne legyen baja a

tutorkodással; de a tiszttartó nem engedé. A törvény, ugymond, nem engedi az árvát elpusztítani. De hamis teste-lelke; tudta ő, mit csinál: boszut akart állni apámuram maradékán. Egy távol atyámfia elvállalta volna telkemtől, míg megnövök, az uraság és vármegye dolgát, de a fiskárus egyet értett a helybeli tiszttel s azt mondta, hogy nem lehet két telket egy név alá zavarni.

- Ez egyik ága az urbéri magvaszakadt örökösödés erőszakos szaporításának, megjegyzé Vámos. A leányárvák elnyomatnak, pusztulnak s legtöbbször mag nélkül halnak el. Nem hinné az ember, minő nagy különbség idéztetett elő ily csempész utakon az urbéri állományok viszonyaiban.

- Engem magához vett a tiszttartó, mintha azt akarná, hogy szeme előtt, gondja alatt nőjek, örökömbe pedig egy korhely sógorát szállítá, ki házam pusztította, keritésem feltüzelté, gyümölcsfáimat kivágta, földemeit elérte. Engem lealázott mint egy oktan állatot. A legalacsonyabb dolgokat végeztem udvarában s annyira hajtott, hogy nem birtam; mindig félnem kellett az elnyomorodástól. Iskolába nem jártam, nem tanultam, nem tudtam semmit, még a templomba sem hagyott menni. Ezerszer keservesen sirtam éjszaka, mikor minden aludt. Hamupepejke sem szenved annyit a mesében, mint én a tiszttartónál. Atyámfiái sövényen át kérdezték néha, hogy vagyok? mert az udvarra nem volt szabad bejöniek; s ha szennyos rongyait, mikor a többi cseléd lefeküdt, ki akartam mosni a válunál, elrugott, hogy minek cifrálkodom, nem vagyok én kisasszony. Így tölt el hat kínos esztendő. Az alatt telkem úgy elváltozott, alig ismertem reá; házamról lehullott a nád, a kút beomlott, a kiskert elpusztula s a régi ól helyén csalán és paréj nőtt. Ha a megboldogult anyák látják árvájokat: az enyim, bizonyosan megsiratott engem.

Egyszer kérdezni mertem a tiszttartó urtól, mi lesz örökömből? de rútul leszidott, hogy mit okoskodom?! számot adnak azok, a kikre bizva van, annak a kinek kell. Azonban bírő-választáskor megtették azon atyámfiát, ki telkemet apámuram halálakor el akarta vállalni. Ő aztán az előljárósággal beleszólt dologba, de mikor gyümölcsét nem látta, jelentést tett a nemes megyénél. Mi haszna? atyámfiát üldözőbe vette az uraság, számadása megbukott, jövő mindszentkor kihagyták, panaszomat pedig úriszékre bizta a vármegye, pedig épen a fiskáris volt fő a dologban, a tiszttartó veje. Azt az ítéletet hozták, hogy a földesuraság természetes és törvényes gyámja jobbágynak s ne panaszkodjam, ha kutya bajom sincs. Telkem és örököm a volt állapotban maradt, engem pedig elhajtott az udvarából a tiszttartó: oly háládatlan ebet, ugymond, nem akar korpáján hizlalni, a ki megugatja.

Ekkor átmentem lakni saját házamba, korhely sógorához. Az apai hajlékban egy ketreczet kaptam lakásul, melyben anyám idejében baromfiak laktak. Új tutorom nem volt oly kegyetlen. Semmije nem lévén, nem tudott annyi aljas dolgot adni; de különben semmi gondja reám; járhattam ki s be mint egy kósa eb, melyet senki sem vesz számba. De sírt a lélek bennem, ha sokszor végig néztem házam idegen gazdáját s éhesen kellett lefeküdnöm, míg földem terméséből a tékozló torkig dobzódott.

Azonkívül egy furcsa követelése volt. Nem szenvedhette, hogy kopott ruhában, vagy szegényesen járok. Azt kívánta, legyek csinos, mint házához illik. Ruhákat vett a maga tetszésére s árát beírta nevemre, mintha kölcsön adta volna. Majd megfizeted, ugymond, ha örökös az urad kezén lesz. Östelkem pusztult, magam cifra lettem; rajtam virító karton s lelkem tele keserőséggel, olybá néztem magam mint a husvéti bárányt, mit a vágószékre felpántlikáztak. Cifrálkodásom elijeszté tőlem a helység legényeit, kik sorsomhoz képest elvehettek volna; atyámfiái megutáltak a hiú nyalkaságért; s minthogy örökömben garázda és rakonczátlan életet vitt a jövevény gazda, én pedig eltörődve, fogyva, sápadt színben voltam, rossz hír kezdett rólam a faluban szárnyalni. Azt hitték, összeadtam magam avval a korhelylyel s együtt vesztegetjük apám keresményét, azért vagyok olyan cifra, mint egy személy s összeesve,

mintha sírból húztak volna ki. Ebből jöhet az a gyanú, mit a téns úr szememre lobbantott. Hiába mondtam, hogy az éhség és bánat csigáz el; megvetett minden, az utcán elfordultak tőlem s a templompad is üres maradt mellettem, a hová beültem. Nem szánt többé senki, hogy magam hervadok s az őstelek pusztul. Ugy kell neki, maga az oka, mondák az asszonyok; s a birák sem gondoltak dolgommal, nekem nem volt jóakaróm, sem társam, pajtásné: s míg a többi lányok játszani voltak vasárnap, én a padláson sírtam, hogy ne lásson senki, mert tudtam, hogy mindenütt csak rólam áll a szó. Azt tudtam, már föld alá kell bujnom; egyszer el is szöktem szolgálatba, de a kisbiróval kísértettek vissza.

Sokszor odáig vitt a keseredés, hogy szerettem volna a házat rájuk gyújtani, vagy félreverní a harangot. Ha mind odahaltunk volna is, legalább vége lenne a sanyargattatásnak. Utoljára azon gondolatra jöttem, hogy megölöm magam; s elmentem a tiszteletes úrhoz. Azt gondolta, lelkem ismérete hajt oda, mert ő is hallott rossz hírekről; de midőn dolgomat elmondtam, vigasztalt, biztatott s ígérte, hogy közbenjáróm leszen. Irt is levelet, tán Taljánországba, hol az uraságunk lakott. Három hónapra rá, eljött a legfőbb tiszt. Volt nagy lótás-futás, gyűléskedés; legalább harmincz embert kihallgattak a tiszttartó ellen régi panaszokban. Vége az lett, hogy a tiszt megbukott, mert már megyegyűlésen is sokat pironkodott miatta az uraság neve. Elcsapták szolgálatából, azonkívül sokat kellett fizetnie, mik a számadásban ellene küldtek. Egész falu majd felfalta egymást, úgy örült, nem tudták meggondolni, hogy ha a hajcsár változik is, ott marad a nyereg az ígás számaron. Magam is azt hittem, hogy jobb jövődöm lesz, de bizony látszott az, hogy az uraság is csak magát akarta megóvni a kártól, a telkemtől egész árvaságom alatt senki sem szolgált robotot, füstpénzt nem fizettek, sem a dézsmát be nem adták. A tiszttartó azt appellálta, hogy ilyen restantiák miatt hibázik tisztí számadása, rútol káromkodék, hogy ő az istennek sem fizet korhely parasztokért s a fiskárus veje segítségével, mert az is kiesett, törvény ellen urbéri tartozás fejében, hozzávév a megye dolgát s adórestantiát, erőszakosan elexequálta minden örökömet.

Tiszteletes úr biztatott, hogy az törvénytelen visszaélés, telkemet okvetlen vissza fogom kapni; keresett is számomra prókátort, de nekem ki kellett a házamból menni, s kenyér és hajlék nélkül maradtam az utcaajtó előtt, melynek küszöbét apám uram faragta össze. A malom alatt kellett volna hálnom a falú bolondjával, ha tiszteletes úr, házához nem hí. A jó lélek helyet ígért nekem, de nem vitt rá a lélek tőle elfogadni, mert sok gyermeke van s maga szegény ember, cselédet is nagyon keveset tart.

Ide jöttem Debreczenbe; bár haltam volna meg az úton, legalább nem ért volna gyalázat, mely megbecstelenítve viszen le siromba. Szűrszabó bátyám fogott fel, s adott dolgomért kenyeret, míg telkem visszakapom, vagy szerencsém akad.

Azóta több esztendő telt el. Igazságomat Pontiusból Pilátushoz hurczolják, még sincsen semmi láttatja. Panasz ment benne a nemes megyéhez, de az szokás szerint az uradalmi fiskárushoz adta, hogy készítsen benne véleményt; az pedig, hogy az uradalom kárt ne valljon, ellenem dolgozott. Ekkor újra panaszt tettek, mint a prókátorom mondta; s a vármegye vizsgáló küldöttséget rendelt. Háromfertály esztendő beletelt, míg ki lehetett őket zaklatni a hely színére; s aztán ismét három hónap, míg jelentést tettek. Akkor az orphanalis szék vette volna fel, de minthogy azon ingyen kell itélni, sokszor hosszú ideig nem lehet rá embereket kapni, kivált, ha a viczispán lágy ember. Azóta folyvást így húzták-vonták a pert, ha volt is árvaszék, más ügyét vették fel, a kinek volt miből sürgetni a dolgot. Azalatt én bánat s veríték közt ettem az idegen kenyeret. Prókátorom azt mondja: rosszabb a vármegye azoknál, kik ellen a vármegyén szájalnak; s ha rájuk bizná a felsőbb dolgokat, tízszer többet vétkeznének azoknál; mert ők nem a nép javát viselik szívükön, hanem a kisebb nemesség irigykedik s csatáz a nagyobb ellen.

Most már megúnva a hosszú huzavonát, egyenest a király ő felségéhez irt panaszlevélt, s hiszem is, hogy onnan megjő az igazság, kivált hogy Vámos tens úr is pártfogolást ígért: de jöhet már nekem isten kegyelme is; oda becsületem, jobb volna meghalni.

A végszavak után elfojták Mariska léhljét keserves könnyűi, kötényébe rejté pirult arcát, s oly érzékeny zokogás jött rá, hogy beszélni nem tudott. Visszakapta lázas ingerültségét, mely néhány nap óta fogyasztá erőben, hőség verte át kebelét és fejét, szédülő gyengeség lepte meg, s állóhelyén ingadozni kezdett.

Vámos odaadta saját székét, friss vízzel locsolta égő halántékát, s a leggyöngébb részvét vigasztaló eszméit beszélgeté hozzá.

A kapitány felháborodva kísérte a leány állapotát.

Beszélyéből látá őszinte jó lelkét, s jobbágysorsát, s a végetlen egyéni szenvedést, mit az üldözött leány kiállott. De e rögtöni átalakulása a kedélynek, zavarba hozá. Hová vonatkoznak, kérdé magában, a rabnő homályos szavai? tán csakugyan ő követé el a vádló gyűjtogatást, s e vétkére czéloz a meggyalázott sírral? tán a hosszú kétség és nyomor megbontá elméjét, s a kitörő hóborban rágyújtá jótevőjére saját fedelét, melynek eszmével, mint mondá, a nemesség ellen már foglalkodék? Nem érté a viselet rejtelmét, s várta, míg Vámos ápolása képessé teendi tovább vallomásra.

- Légy nyugodt, térj magadhoz! a hit és becsület kiment egész világ előtt; mondá többek közt az alélt hölgyhez Vámos. Fordulj a valláshoz, ha vigaszom gyenge. A bűnt nem önkényt követted el, s isten nem úgy ítél, mint az emberek, hogy a más vétkeért téged büntessen. Ha minden elhagyna is, az öntudat melletted maradand, s átkisér a kapkodó rágalom sárkányfogai közt. Ha az emberek megcsaltak, ha a földhöz hited nincs már, ott van még az ég, bizzál Isten kezében, ő leveszi szivedről a követ, mit a rossz szándékú világ reád hengerített. No térj hát magadhoz; hiszen ártatlan vagy, az erény eltávolít rólad minden homályt.

- Nem, nem, sira szívszaggatón a feldúlt népleány; ártatlanságomat az Isten sem adja vissza többé. Elborít a szégyen, szemem kiég, ha mások rám néznek, s én nem merem felvetni szememet. Nappalom gyötör, éjem rettegés; ébren gyalázat üz, álmom felriad; nincs orvosság, csak a halálban... Öljenek meg, öljenek meg! végezzenek ki; úgyis gyűjtogató vagyok!

Többé nem bírt magával. Hangja feltördelőzött a zokogó csuklásban, könnyűje megeredt, hogy szinte ömlék, s a szédítő hőség összeroskasztá, mint rendesen szokta a bánat és gyötrellem erővételekor. Vámos visszakisérteté magánszobájába, s illő ápról rendelkezék mellé; maga pedig, ismerve azon hatás természetét, mely nagy és véletlen rázkodások által a nőidegzetben előidéztetik, felvilágosítást ígért a kapitánynak, míg a szerencsétlen annyi léleknyugalomra csillapszik, hogy vallomását maga folytathassa.

- Uram, ön kétkedik a kétértelmű jelenet indokán, kezdé aztán, mikor a kapitánynyal magányosan maradt. Szemeiből látom, gyanúsan vélekedik e szerencsétlenről, s nem minden igény nélkül. Egy ismeretlen leány a népből, kinek sem sorsa, sem kitüntetett múltja jó nevelésről nem kezeskedik, gyűjtogatás vádjával mint fogoly, széke elibe hozatik. Ellene szomszédok bizonyítanak, hogy a kigyúlt ház padlásán lelték a tűz alatt, hová egy pár óra előtt látták mécsessel felmenni. Most, mielőtt a vádra jönne vallomása: lázba, háborba, eszelős kitörésbe esik, mely a lélek ismeretből látszik eredni, sőt mint gyűjtogató halált kér, esdekel fejére. Valóban nem is lehet másképp, önnek, fogulatlansága ellen is, a legrészrehajlatlanabb birói jellem mellett, gyanúba kellett jönie. De ne siessen a véleménynyel, vegyen türelmet meghallgatni tőlem a rabnő ritka esetének folytatását, s ítélje ártatlannak őt lelkében addig is, míg a vádlott eskűje, s illő tanúságok mellett törvényesen mondandja ki hozott ítéletét.

A kapitány élénk vágygyal várta a folytatást; Vámos felvevé a félbenszakadt vallomás fonalát.

- Míg az árva pórleány értéke, s vele sorsa és erkölce, bitor kezek s birói hanyagság veszélyében forgott, védőrt s támaszt jelelt ki számára a jobb gondviselés. Jámbor kézműves jegyzé el Mariskát, s az elégült kebel, kibékülve a súlyos multakért, boldogan várta menyekzőjében a kárpótló érdemdíjt. Azonban a végzet, vagy feslett dölyf inkább, ismét azon osztályt állítá útjába, mely már lelkét és javait elrablá, s melynek éles gyűlöletét keblében viselte. Egy tékozló nemes szenvedélyét költé fel a szép leány, ki még ifjú ugyan, de elég bőpénzü és merész, hogy kalandokat vásárlani vállalkozhassék, s erőszakkal ejtse birtokába, mihez az arany hatalma fel nem ér. E nemes nagy ház származata, sőt gőgje még nagyobb, de azért elég alacsony volt magát oda juttatni, hogy Mariska jegyesétől ütlegeteket kapjon. A boszú megtorlásra ingerlé a büszke kalandort. Gazsegédek közbenjöttével sikerült neki a vőlegényt, születése helyén, mint falujából évek előtt megszökött csavargót, az ujonczok sorába iratni. Mariskának a templom küszöbén fogták el jegyesét, s az árva népleány, az árva menyasszony, a kétszeres árva, akkor este, a mátka-kivánat és látás álszíne alatt, a kalandor lakába csábítatván, csapongó gerjelmek áldozatává lőn.

Vámos arczán láthatólag elborult a nemes harag, s a kapitány boszankodó részvétellel kísérte ez ördögien tervezett undok gyáva vétket.

- Az áldozat magánkívül, kétségbeesetten futott hozzám elégtétet, boszút, vagy örütség ellen menekvést találni; de én lakomon kívül valék elfoglalva. Mariska dúltan, égő lélekkel, kétség és gyalázat észvesztő háborában tört haza. Az est elfedé őt az utczanép előtt s arczán a mély szégyen áruló bélyegét. Bújt és rettegett mindentől, nem akart látni és láttatni, borzadt önmagától. Otthon már roskadoztak alatta a térdek; futkosó hideg borzongott erein, félt, irtózott a háznép szemétől, görcsösen kapott a mécs után, s meggyújtva azt, a nélkül, hogy a család valamelyike látná vadán, öntudatlanul rohant a padlásra, elrejtve magát és becsstelenségét a bezárt ajtóval; s rohant a házhéj más végébe, hol a szalmahalomba lerogyott.

A harag és átok, kétség és önutálat, szégyen és veszteség harcza osztozott lelkén. Elbódult az égető vérlázban, s szaggatott homályos eszmetöredékek kergeték egymást tépett elméjében. Vége, vége, gondola magában. Elrabolva tölem gyermekkorom, a boldogság, mások szeretete, értékem, férjem, becsülete! óh bár eszemet veszteném utánok!!... A jobb szomszédból virrasztó ének hangzott át. Egy lókergető genialis úrfi akkor nap tapostatott szét az utcán egy gyermeket; s nyújtóztató padja körül sírtak a megfosztott szülék. Az ájtatos ének töredéke, mint túlvilági hívó dal hatott koronkint Mariska tompult érzékire. Óh boldog álmodó, fohászkodék irigy fájdalommal, te már szabad vagy, a védtelen üldözés rohamai ellen. Nem nyom többé semmi, csak a föld, s ennek nyomása ezerszer könnyebb mint az embereké... Mért nem cserélhetek veled, hogy sápadnék meg a hús temető alatt, s ne égetné arczom a sötét gyalázat; mért nem némulhatok meg helyetted, hogy hallgatna el számban az átkozó átok, mely megfulaszt bennem minden szeretetet... A bal szomszédból zaj, zene, ujjongás, kitörő hahoták rezgének által. Boldog menyasszony ülte lakomáját. Mariska új, vagy inkább egyetlen barátnéja, kit utóbbi életköre egyesített véle. Közösen akarták megünnepelni lakodalmukat; hogy közös öröm, közös emléke kösse össze jövőjüket: s neki vesznie kell ezen öröm osztályrésze elől. A zaj elhozá a vőlegény vidám pohárdalát, s eszébe juttatá a szerencsétlennek vesztett vőlegényét. Ez vigan lejt a nász enyelgő körében; az övé örök megett, hurczolt mogorva társak közt szívszakadtan kéri a halált; ez egy bűbájos éj küszöbén tánczol, mely család-örömök nappalába nyílik, az övé vak börtönbe vetteték, melynek ajtajával kívül várt magától szabadságot, reményt. Barátnéja mámorosan engedé át magát a szív fejledező édes ingerének, ő hagymázban vergődik a furdalat s kétség öngyilkos késztségi közt; barátnéja fején díszhozó fejkötő váltja fel a fehér szűzkoszorút, övét a gyalázat fátyla takarja el, s tépett koszorúja temetővirág lett vesztett becsületén. Ily és ily eszmék özönében örvénylett elméje; a hábor és forróság kifárasztá lelkét, idegzetét; szemét vérbefuták a gyuladt hártyaerek, ajka felnyílt, ínye kiszáradt a bódító hőségben, s eszmélete veszni, merülni kezdett, fokonkint

zsibbasztva az érzéki tompultságtól. Most ismét a virrasztó ének jelent meg, majd a tomboló nászdana csapott át, s vegyübe be hánykódó lelkének fáradt szélvészébe. Élő és halott boldog körülem, az örömet élvez, ennek nincs fájdalma, csak én kínlódom, mint az eltaposott féreg, melyet az erőszak félig végzett ki. A fordulat és hagymáz harcza megújult, de már gyengülő csapkodásokban, mint a simulni kezdő hab. Közte felmerült a nászdana és halottas ének, mint annyi gyötrő refrain, de már muló hangfutamban fogá fel az erőtlen érzék, s a láz és fáradság álomba nyomasztá az alélt eszméletet... Egyszerre vad lárma, kétség, zaj, sikoltás tört ki az utczákon; felzudultak a félrevert harangok s lótfutó robogás tódult a ház körül. Már azt nem hallá Mariska: ájultan hanyatlék szalmafekvében, s ha a szabadító diák nem érkezik, álma halálos lön... Alkalmasint a padlás záraskor feledte ott mécsét, mert a tűz azon a végen ütött ki.

Ime uram ez a vádlott története, utánveté Vámos egy könyűt törölve szánó szemeiből. Ez megfejtí a rabnő kétértelmű kétségét, melynek kitörése bizonyos bűnre vonatkozék, s halált kért magára. A szerencsétlen rendkívül meg van ragadva a gyalázat eszméje által; úgy látszik, feledí a mellett elvesztett örökét, régi szenvedését, mátkáját, mindent. Igen félek, hogyha esztét nem veszti is, lehetetlen lesz az életben nyugodtnak lennie a szégyenérzet gyötrelmei miatt. De könnyen történhet, hogy ha izgatottsága feljebb fokoztatí, öngyilkossá leend. Mi legalább, ne segítsük azt elő. Ha mindez, mit mondtam, tanúk és saját vallomás útján kellőleg bebizonyítatí, siessen ön szabadságát s közvéleményét visszaadni a sokat szenvedettnek, kinek különben is oka van osztályunkról, rosszul, igen rosszul vélekedni; kivált ha értesülend, hogy a csábító, ki ezt okozá, közönyösen nevetí átkait. Eszembe jut reá, miszerint valami új angol könyvben olvasám, hogy az arany és gyémánt nem sokkal jelentek meg az emberek előtt a föld héjjában. Valóban uram, csillagunknak azon forradalma nem fokozá feljebb a tökélyt, mert szintúgy kemény gyurmát hozott napfényre, az emberi szívet, a gyémánt világa, s arany tisztasága nélkül. E fajt nem soká eltörli a teremtés, mert ily tökélytelenség bujdosónk végcélja nem lehet... Én gondom alá veszem Mariska jövőjét, mint ígértém neki, s meg levén győződve, hogy itt, hol eseményei közajkon forognak, nyugalma nem lehet, a főváros ismeretlen tömegében nyitok számára új életet!

A kapitány, kit az érzékeny eset mélyen érdekelt, kész örömmel ígére mindent, mit a hivatalos lélekismeret különben is kötelességévé tön.

XXVIII.

(A besztereczi lápvidék.)

Zemplén és Szabolcs közös határiban nyúlik el mint egy óriási tengeroáz, a besztereczi lápvidék, melynek alakja, tére, terjedelme századokig, feneke, forrása, erei, mélységei s zátonyai mai napig mérnöki ismeretlenül maradtak. Tán a Tisza-öntés vette birodalmába a katlanszerű tájat még fajtánk megülése előtt, s azóta mint öröködött járvány összeszokott a békénhagyó nép szűkült határral; tán tengerfenék volt az elővilág ősvizei alatt, s a benne tömeglő kotúsözön akkor loccsant vissza, midőn a nagyeshímű Traján, Vaskapunál a tengert kiereszté. Ez utóbbi sejtést költik a vándorban amaz törvényhordta ős homoktorlatok, mikre a középidő várak alakjában rakta meg rablófészkeket, s miknek feltölt maradványain ábrándhozólag porlanak az álmodó romok.

Ha egy-egy lápvártöredékről körülnéz a vándor e láthatártalan ingó vízsírózónán, az ő mythusz tengeristenének képzelheti magát. A habtalan sík keblében függeni látszik az oszloptalan égív, az arany és ezüst ragyogása habzik és reszket szerteszét, mintha legelne a napfény a csillogó sikságon. A roppant nádasok gazdag növényzetben diszlenek mint annyi zöld tartomány. Ingoványos rétek feküsznek közöttök, millió fészkeivel a csúszó lakosoknak, mint annyi gyárvidék, vakítólag remeg téreiken az áthevült zára, s örök zsvaj, moraj, kretty, fütty, zaj, sivítás hallik a túlszaporult néptől. Távolabb kákás dágványok fogják fel a szemet, kereszt-kasul szelve tágas vízutczákkal. Zsombékjai közül a napoló békák melancholikus ümgetése terjed, szélein iszapos rétege fehérlik a csigatörmeléknek, fűlepte részein fehér patyolatot teregetnek a munkás pókezeknek, s meleg porondjában teknősök rakják le súlyos tojásaikat. Itt-ott hideglelős mocsárok ütnek fel zöldes hátaikat. Ilványos repedéseiben rohadt nedv szivárog, poshadt nyálkás maradványa a régi kiöntésnek, vagy állott esővíz; s a medresebb iszapon millió vízféreg nyüzsg a megtört napsugárban. Számtalan fajta a lerakott apró tojásoknak, mocsári gyíkok, rovarok, félig fejlett műszeretlen testek, s minden szörnyecske a bűzhödött égaltnak, háborítlan csendben és ösztönnel tenyésznek, míg a sárgazöldön bevaradt tószél, a csúszmászók lomha mozgalmaitól bugyogni látszik; parányképét adva a mexikói mocsártenyészetnek, midőn Columbus Amerikát felfedezte. Néhol a friss partból eleven félsziget lóg le a vizekbe, mintha hűteni ölténé be nyelvét egy-egy lehasalt szörny. Lombos árnyban tartják a nyír-, nyár- és égerfák, melyeknek lábait buja habokkal takarja be a réti nefelejcs. A kövér fatetők, szállása a vigyázó gémeknek; félőles fűvében szilajon kanyarog egy-egy vízikigyó, s ha jövevény lépte zörög a harasztban, merészen ölti ki barna nedves fejét. Most mély csend országol, de ha egy folt vadlúd csap le a szomszéd nádasba s gágogó röptében felkölti a berket, egy perc alatt vad zaj tör ki a magányból, száz nemű visongás riasztja fel egymást, s száz fajú szárnyassal lesz tele az égűr. Messze a távol perspektívjében eleven sás között ősnádszálak inognak fel a süppedő zátonyról, mintegy intó tornyul a vízi utasnak; közelében rekettve véter fogja el a barna vízfolyást, ezen vesszőfállal fog hétről-hétre halat az ázsiai halász. Odább csikvarsák vannak a zsombékfészkek közt széjjel borogatva: s az óriás tóparton köröskörül zsoldtalan hűséggel áll hadi rendben a vízi birodalom nemzeti gárdája, az éles békatör, lovas kaka, s a gyékény ezred buzogány erdeje a vízi lilium lobogói alatt, mintha idegen külföldtől őriznék a titkot, mit a tó susogó népe egymás között rejtelmesen cserél.

Míg a lápvilágok látható országán, az egymásba merült s egymásból kifejlő élet rendszerével ily csodás bőségben alkot és alakít a természet bibelő türelme: azt vélné az ember, a sima vizek tétlen tömegében megszűnt a teremtés. Oh nem! ez igénytelen csend látszó nyugalomában még megragadóbb e hatalom ereje. Mikor enyészetnek indul a nyári nap, s döntvénye-

sen fénylik a tó tükörére, a nyugvó özön méhe átvilágul. A barna tófenék világító bársonnyá változik, s megtörve a délest fáradt sugarait, vakító csillám helyett lámpafényt önt a mélység titkaira. Néhol a mult évnek őszi temetése, hulló levélszőnyeg fedi a feneket, éles színvegyével a számtalanféle fajnak s hervadásnak. Egy-egy gallynak vagy gyökérnek foszló vonalán piros vagy gyenge zöld fűzérben születnek falánk árulékok; néhol a levélrétegek nyiladécai között csodás gombaerdők vetnek árnyat ismeretlen tojáshalomkákra, s ezen egész látvány tájképe nem nagyobb egy lóherlevélnél. Másutt a béka-lencse tömött pázsítja lebeg a tószin alatt, s eleven smaragdját napvilággal aranyozza meg a felül eluszó hab; míg a szomszédban bokros tátrány, nyulánk hajszállábú hinár, vagy hízott vízi indák szőnek hálót a kristály teremben: míg alatt tói folyondárok, csáté és sarju-sás rengő bársonya látszik várni a habszűz hattyúfehér lábát. Emitt az úszó lakosok seregei járnak-kelnek a mélység medrében; drágakövek fénye csillog fordulataikon, s eleven játékban nőnek a lágymeleg hullám közt; odább csigák milliója hengereg egymáson, s túl rajtok sárvirág virít, s a tókirály választott virága, a *nymphaea sagittaria* két öles száron mint annyi zöld kötelen fel-felnyújtogatva tojásonyi bimbóit, hogy a vízszinen elterítse fehér koronáját. Ezer nemű állatfaj és virány, fejlemény, mozgalom, változás, enyészet, s mindez elragadó, mesés foghatatlan pompában mélyen vízszin alatt; de csak távol csendben lesve, mert ha a tolvajkéz fel akarja törni a kristály zárfalet, olvasztott iszappal rejti el titkait.

Másutt a vízözön téresebb síkjain, lassú kitartásban, az ősvilágformáló modorral folytatja magát a teremtés. Szél és habjátéka csendes hullámzatban összever tömjét, nádtöreket, gáz, maszatot, növényt, mit az őszi haldoklásakor vagy ragadozó árban magának elrabolt. A lebegő chaosz anyaggá tömegül, testet vesz magára, elválnak a víztől, formába öltözik s kilép a léte országába mint a teremtés második napján. A víz birodalma, a szél és madarak csúszó-mászókkal részvétellel köszöntik a félénk vendéget, s míg az remegve fut az ingatag habon nád-s buzgány pehelyt, száraz őszi levélt, port és fűmagokat hordogat rá a szél, csúszó-mászók rakják az új honra tojáseikat, s a vízi madarak serege reá költ. Alig vett lételt, már szabadságát veszté, a független lakók uraivá lettek, s szolgálni kezdé az önző természetet. Majd gyökereket fon, de még foszló elem, erőtlen a réteg s évi terméke csak gyér fű vagy léha gáz. Már az ember lesi faldokló szemekkel, számít és méreget s jogot keres hozzá, de a szűz föld nem veszi fel a bitorló foglalást, nem bocsát magára senkit a telhetlen fajból, s később szétválni, hogy elnyelje a bitort, mint telepet adjon uzsorás szomjának.

Hasonlók lehetnek nagyobb kiadásban Ausztrália éretlen szigetekéi, melyeknek süppedékes laza telepét ember még nem ülte meg s nehéz nedüs légjében mérges csuszók, denevérek s ragadozó fajok tenyésznek.

A besztereczi lápvidék cseretnek nevezi ezen éretlen földgyurmát, melyet összeenyvez a tajték, békanyál s mézgás partveredék, melynek vegyanyagát tózsirnak mondanám, s mely épen azon elem, mit az angol combustible cím alatt nagy sikerrel használ nyereséges tüzi anyagul, mely sokkal czélszerűbb a németek torfjánál. Londonból Albert vegytanár néhány év előtt alkutervben állt a táj legvagyonosb földbirtokosával, s ügynöke állítá, miszerint e lápvidék combustibleje felette finom, s oly bőségben készül, hogy nagy gyártelepet képes volna ellátni.

Végre a még uratlan bozót füvet hajt, vagy mint a vidéki pór mondja, megszörösödik. Sás- és kákátövek szövik össze válatag elemét, fű- és égergyökér mint összekötő csontváz nyújtóz- s ágazik szét rétegei között; majd kövér telepe fokokként meghízik, fűszeres kaszáló honosul meg rajta, itt-ott felveri az ezüstös rekettye, ráköltözik lakni a bájvidék millió virága, ifjú dús tenyész omlik ki méhéből, s hogy ne álljon számúzva a vihar kezében, fiokká fogadják a szomszéd őspartok, melyekhez kiköti egy szánakozó szél, s időt ad a révhez gyökérrel fonódni. Azonban független jellemét mindig igyekszik megóvni. Sülyeteg felszine folyvást ingadozik s ha nyugalmasan soká áll meg rajta ember s barom, lesüpped alatta s törekszik

elnyelni. De azért szolgaságba veszi az éhező bírvágy; diszét gazdag rendekbe kaszálják le évenként, a vigyázó földi ekét is mer neki akasztani, s magontó barázdát hasít szűz vállában; sőt a rászokott barom is jár, legel, terhet hord, sőt meg is tud hálni bizonytalan telkén; de sokszor áldozatul ejti a vidéki jövevényt, s ha idegen marha téved ólálkodó ingoványaira, mely erősebben lép, s nem tudja ösztönszerűn kikeresni biztos rétegeit, megijed s elmerül fenéklen keblébe, mely a zsákmány után jel nélkül összeforr.

De maradnak szabad testvérei az így megfeneklett szolgaszigeteknek, s azok az új vízi teremtés legköltoőbb eszméi. Felékülve fákkal és füvekkel, zöldbársony kaszálók virágos mezében, a szellő balzsamát véve illatszerűl, delelő szárnyasok ábrándos dalával jár a vándorláp a tó kék aranyában. Ha csendes a vidék, nyugton mereng ő is, átadva díseit a hab tükörének; de ha hús alkonyon támad a jóserdők haragos zúgása, felölti magára szokott gyászfátyolát, az elfelhősült ég fekete árnyait, s elindul a szélben lassú jajgatással, mint nyugtalan özvegy, kinek jegyesét az örvények tündére titkon elrabolta. Mikor bánata megnő az erős vészben, szilaj villitánczczal kereng a tört habon: keblére bocsájtja a villám kigyóit, szép haját megtépi a forgó viharban, s berontva tör, pusztít a vízi erdőkben. S ha szaggatott keblét a vész kifárasztá, dült arczczal megáll a csillagos magányban, a tóba hullatja széttört koronáját, s halkán elbeszéli rejtett keservét a méla bölönbika fojtott nyögésivel. Búsan hallgat rá a rejtelmes éjvidék, a nád rengetegje fájdalmáról susog, szálló harmatával az ég megsiratja, s hajnalra könnyéből gyöngykoszorút fűz rá.

Ah be szép költészet van a természetben, míg az emberi faj nyomot nem hágy rajta, de ha a műveltség zsákmányul rabolta, letörlődnek róla az Isten ujjai.

Köröskörül a dágvány és vizmező roppant határain, s szerteszt a zátony- s láppartokon, terjengő nádjövés veri fel, s szorítja a vizet. Nád a főtényező a teremtés kezében, melylyel a consolidatiót eszközli, hol az ki nem hajt a mocsár vizein, remény nem igen van földalakuláshoz.

Ködös távolában a vízi látkörnek egyházromok s porladó lápvárok mosódnak el erőtlen körrajzzal, mely azokat velős érczerőben, s nélkülözni tudó dicsőséggel rakta, a csont, régen földdé lett már. Az unoka emléke visszatér a távolidők kék mélységeibe, s kegyelő ihletet szállít kisszerűségekhez szoktatott lelkébe. Hajdan véradó vezérek őrzék e határon szilaj barmaikat s az Ázsiából hozott becsületet, jármot vetve az öröklésben álló gyáva ellenségre, a helyett, hogy egymás alá ásva áruló versenyben keresték volna nyomorult kegyeit. Később az ököljog vérfészkei lettek az őshomoktorlatok, de mégis legalább, az erő s szabadság rév- s örfokai. A Magócsi, Pető, Alagicsaládok viharja rengeté a várkörnyékeket: most csend szántja a sovány határokat, s ha elvet is az év néhány szemet az ősi dísz s erény maradék-magvából... dudva terem rajta. Sehol semmi jele a független nemzeti erőnek; a földéhez hívebb pórivadék, idegen birtokban vonja a barázdát; elfajzott urai pedig sárházba költöztek az örvény veszélyei közül, s vérrágó árulással törnek egymás buktatásán fényes szolgaságot venni, hogy legyen mit adni zsidónak a csapszékbe, vagy daczát legalább kivívja dacz ellen.

A «bél föld» hullámozó nádrengetegje közt barátságosan hí a jámbor falvak kálvinista harangja. Szerteszt belátszik Dombrád, Berencs, Deme (vezér) cser (éje) Patroha, nyugodt becsületes egyszerű nép lép-telepedési. Szomszédi szives egyességben élnek egymással, pedig évekig nem mennek egymáshoz, holott némelyikhez a szomszéd helység szava áthallik a vizen. Sok község él csupa lúdtenyésztés- nádlás- vagy csik-halfogásból, marhát őriz, a lápot kaszálja, szántóföldje nincs, a többi is primae occupationis. Saját vetés nélkül táplálkozik, mint a vízi madár. S e magára hagyott nép mégis oly ügyes. Érzelve, költészete firól-fira kifejté magát a tájhoz alkalmazott tündérregékben, s vallása vigasztaló hit, józan áhitat, sötét nyomasztása nélkül bigottság- s buta babonának; erkölce tiszta és szigorú, kebele nyílt és emberszerető; üzlete egyszerűség és halászat mint az apostoloké; fogalma s eszközei együgyűk, mert soha

senki nem tanítá, de azért élelmes, tehetős, szükségét sosem lát, ha csak marháját el nem sepri a dög, s általában messze elüt azon gyáva, vegyült, ronda, lomha fajoktól, melyeknek egyedüli érdeme, a mindent előntő bő szaporaság... szeszély-e vagy szolgaszakmány az a természetben, hogy kigyót, békát, férget túlszámban szaporít, míg a nemesb állatfajok lassu tenyészetben apránként kivesznek?

Idébb, a lápvidék szabolcsi szélében Beszterecz és Ibrány néznek farkasszemet, melyeknek tóvárait hajdan, a néprege szerint, arany sodrony kötötte össze, s rajta a földiektől üldözött tündérek éjenként egymáshoz tánczoltak csókolózni. A roppant rétközön királyi erőben úszik át a partszaggató Tisza, bő vérét öntözve a tó ereibe éltető elemül. Bodroghöz felől, mint egy holttetem nyúlik ki a mocsár országából a Karcsa vize, lomhán szállítva a felesleges vizet; a nép tónak képzei azt rest mozgalma miatt, s firól-fira várja, míg száz év elteltével felveri az ör-tündér a kakasszóra vízbeejtett harangot, mely a víz folyását hajdan megállítá, mint azt a költőlelkű Tompa, népünk regéiben oly szépen elmondja.

Középen sík vizek, libegő lápok, náderdők, ilványos rónák, s ismeretlen mélységek között rejtve fekszik Czigánd, mintha az ősnemtő védni akarna annyi eredetiséget az új idők romboló kezétől. E falucsaládnak több mint száz telke van, s földesurának még sincs ott semmije. Robotját leróni bábukon (tutaj) szállítják idegen határra, s mitől más jobbágyok leginkább kívánnak megszökni, ők kizárólag kérik a kaszálást és fuvar. Ilyenkor üres tarisznyával ered vízi útjára a vándor karaván, emigrált telepként száll ki a partokon, hol urbéri munkáját végzendő s a földtulajdonos, mint patriarchalis atya, hajlékkal és élelemmel gondoskodik a rábizott családról. A hazáját hagyott nép nagy karikákban ül az idegen földön, a kor rangja szerint ereszti becsülettudó véneit, s az egyszerű ajándék közjogán testvéri szeretettel tud megosztozni, mint az aranyidő vágytalan szakában. Otthon, nincs felhasábolva földjük irigy mesgyékkel, semmi birtok, semmi váljegy, s határvető hantolás nem mutat osztályra. Évenként kimegy a nép földfoglalásra, mintha mindannyiszor res nulliusra tenné kezeit. Felfog és választ kiki tetszése szerint, s mindig testvéreleg eligazodnak a nélkül, hogy veszekvés háborítná a százados békét, vagy birói ítélet vétetnék igénybe megsértett felektől. Mily örömmel üdvözléné őket a feltámadó Ovid, ki a megsiratott aranykor erényei között, fájdalommal emlékezik az ősemlékiség ily gyakorlatáról.

E nép szorgalma egyfokú a becsben patriarchalis törvényeivel. Czímeres marhái díszesek, legtöbb és zamatosb szénát kaszál, a halat iváskor, mert partra verődnek, szabadkézzel milliónként fogja, s mikor ők halásznak, egész vidéken leesik a hal ára. A faj maga költőileg szép; hölgyei vidámak, szerények, s meglepően feltűnik szabályos vonásaikon a belső nyugalom, s vágyatlan lélekcsend. Beszédük igen eredeti, sajátos ősi öncsinálta nyelv, melynek kincseit nem engedék az örökös vizek eddig kihordani.

Az egész rétköz egy kis mintája a nagy teremtésnek, mely szakadatlan rotatóban folytatja önmagát. A keletkező lápok földdé alakulnak, s szorítják a vizet; a Tisza évenként kiönti férhetlen árjait s helyre növeszti a megfogyatkozott tengert. A növény- s állatország gazdag tenyészetben omlik elő s táplálkozik az új föld kimeríthetlen tején. A ligetek sátrai, a rét özönlő virányi, a láp- és tópartok megrakott öblei egész díszvilág; a szín és illatvegy örök élv kútfeje a szomjas érzékeknek, az évszakok minden fordulata ujjászüllő időkor az új tenyészetben, s maga a lég folytonosan érleli terhét a millió életnek.

A vízi állatok faja és serege csodálatig ragad. Nappal, a rekkenő nap tűzernyője alul elülnek, s a roppant tartomány ezer tévegében csak szárcsák láthatók, bibirkélő vízi tyúk, gólin-szalonka, gólya, bölönbika, s egy-két gunnyasztó özvegy gém. A róka és vidrák kerülnek a szemet, s a réti vadfarkas hűsölőben liheg a náderdő árnyain. De ha a légűtő est beáll, a szemnyelő víztéren kezdődik az élet, zaj, zöreij, mozgalom, mint egy fővárosnak tolongó utcáin. Széles fellegekben húzódik a szalonkáknak több vízlakó faja, hápogó táborral

kavarog a récze, s a vadlúd tömege mérföldet elfoglal. És ha a tó forrong, s morgása vészt jelent, a szél tele hordja az égürt szárnyasokkal, mintha egy rengeteg hulló leveleit repítné el ősszel. A csapkodó fajok éles visongása, a nyers üvöltözés, s egyetemes víznépi lázadás félelemig ragad, s bizonyóságot teszen, minő osztályoknak van alája vetve a lápbírodalom.

Ha estve búcsút vesz a feledtelen tájtól a merengő vándor, s a kísértő képhez távolodó útján egy istenhozzádott mondani visszanéz: szőke köd von fátyolt a nyugvó habország bűvös titkaira. Az alkonyodó nap világa felveti, és a köd lebegő fénytömeggé válik, mintha egy összetört arany zuhatag verné rá vízporát. A tündéri elembe később violaszín habok hömpölyögnek, s ha a látkör félig elnyelte a napot, vérszínű fényben ég a ködös tókirályság. A vízi nép nesze lassanként elmarad, a falvak harangját visszahívja a szél, szürke sivatagba merül a csoda táj, s a pusztai úton egyedül marad az álmodó gondolat.

Isten veled regék, s boldog egyszerűség pásztori hazája, utolsó vidéke megfogyott fajom közt az őserőnek! Emlémem a század kórzaja közt csendes képedhez visszatér; s lelkem örül, hogy szűz kincseid láthatám, mielőtt az üres műveltség elfoglalt országodba betör, s letörölvén rólad a vezérek nyomait, ezer gyárt, zsidókat, bűnt, zajt, erőszakot, fényüzelmi igát, s nyavalyacsordát visz szikkadt telepedre, hogy a század új szótára szerint boldog, s dicső legyen a szent emberiség.

XXIX.

(Örsy Zalánka.)

Hat héttel a közelebbi események után, e táj Pest felőli oldalán, könnyű neudicsánka érkezett a parthoz a porfelhőbe borult országúton. A tájékozó lovak lankadtan álltak meg a nedűs part eleven pázsitján, s izgatva pöcsikeltek az árnyatlan állomás melegén. A szekéren napsütötte alak bontakozék ki a por oszló fellegéből, hűvös vászon nyárzubbonyban, olcsó rizskalappal. A mint a port elvitte a szellő, Vámos férfias alakját tisztán meg lehetne ismerni. Leugorva, nyugtalan arczczal, kémlelő szemekkel indult meg s nézdelt szét a sásas part hosszán, s az apró révek nádfalú öblében.

- Nem látod valahol Czeczilia nővérem új halászáát, az öreg Cziriákot? kérdé kocsisától.

A kocsis nap ellen veté tenyerét, s keze alatt elnézett a vizi környéken.

- Nincs itt sehol tens uram, mondá kis kalapján egyet igazítva.

- Meg nem foghatom, pedig ide rendeltem csónakkal; aggódék Vámos.

- Bizonyosan el van parancsolva tens uram: mert ha beteg volna, más várna itt helyette bennünket.

- De hát ki parancsolta volna el?

- Már azt nem tudom, tán az özvegy tens asszony; de annyi bizonyos, hogy az öreg Cziriák nagy ok nélkül oda nem maradna. Hiszen mindig dicsekszik vele, hogy az az új halvány úr ide hozta Hortobágyról, s úgy ragad a tens uramékhöz, mint a gyapjú a bárányhoz.

Vámos, mind a mellett, hogy megszokott ártvágyat s véletlent nyugodtan viselni, felettébb fel lőn izgatva. Nem volt képes ez esetnek kulcsát találni, furdaló sejtelem támadozott lelkében, s futkosva kiabált csónakosok után, ha valahol halász rejlenék a nádban, mintha minden áron a vizi utat akarná választani.

Siket csend nyelte el a kiáltásokat; semmi hang, semmi válasz sehonnan. Vámos türelme kifogyott, ingerült kifakadásokba önté haragját, egyik kifogott lovára pattant, s gyorsan futamlott a tópart hosszában, embert, csónakot kiabálva mindenütt.

Hasztalan! a vidék pusztá, egy lélek sem volt jelen, rekedő hangjára a vészmadár sikoltása felelt, s visszaroohanva fáradt lovaihoz gyors hajtást parancsolt.

- Hány óra alatt érhetünk haza, ha a lápokat kerüljük? kérdé kocsisától.

- Biz uram, a megtart éjfél, mert a ló fáradt, az utak rosszak, még igen messze van; felelt a kérdező.

- Hogy tartana? hiszen tele holdvilág van, bátran lehet menni; aztán még alig van négy óra délután; nyugtalankodék Vámos a kocsiban.

- Dé'szen ha már négy óra van, úgy csak a hajnal vet haza bennünket; nagy föld ám az ide, osztég meg nem úgy van mint a kerékvágás: hogy e világot általéri, mégis egy tyúk általlépi; viszonzá a kocsis, miközben a rudas strángjait felhánnya, nem igen örülván a lókergetésnek.

- No csak gyorsan Pető, mit sajnálsz úgy az abraktömlők lábát, hiszen az enyimek; türelmetlenkedék a gazda.

- Igen, de kocsisuk én vagyok, a ki lelke van, s ha egyszer a bőrön átvirít a borda, engem szól a világ; felelé fogából békételenkedve, miközben úgy közzé vágott a fiatal fogatnak, hogy rövid percz alatt szekeret és lovat porfelhő borított, mintha boszorkány utaznék sebes forgószélben.

Addig, általellenben, a lápvidék felső szélén, egy sásas róna megett nyárerdőtől fedve, két felnyergelt paripa legelt a herehurós réten. Egy félvér sárga kanczán finom angolprics ragyogó aczél kengyelvassal. A délczeg állat nyulánk termete, s okos szemű száraz feje elárulá a nemes fajt, s finnyáskodva harapott itt-ott a gyenge sarjába, míg társa, egy lovász alá termett erős, szügyes poni, tele pofával falta a kövér mezőt.

Az összes kiállítás úrlovag tulajdonának látszék, kinek pénz mellett jóizlése is van, de gazdáját hiában keresé a szem, mert két pórlegényen kívül egész látkörön ember nem mutatkozik. Egyik alacsony siheder, fekete strucztollas debreczeni kalap-, kurta fényes guba-, s lobogó gatyában, a lovakat eteté kézre tekerített kantárszárral, s az erdő-öbölben rekettyés cserje közt úgy vezeté odább egy érfolyás virágos menetén, hogy idegen szemek nem férhettek hozzá. A másik, szép sugár legény, tűzoktollas szürke kalappal, kék, pitykés jankliban, blanc bőr vadásztarisznya oldalán, s kettős Kirchner-sodronycsóvel kezében, az erdőközi fűsziget zsombékjai közt unalomból látszék vizi vadakat hajhászni.

Egy kerengő sirályt ejtett le az érbe s ezüst szín rokon visongva gyűltek rá társukat temetni. Nyugtalan örvényben lebegtek felette az illatos légen s lövés sem lön képes tovább riasztani a bánat helyszínétől. Kinek kedvet ad a hasztalan gyilkolás, ilyenkor sorba leszedheti őket, mert készebbek halottjaikra hullani, mint sem elhagyni az érzékeny temetést, mielőtt könnyebbulésig kisírták magokat. Ki tanítá őket a baljóslatú fájdalom szavára, hogy a közelgő vész előérzetében s feleik halálán jajgatnak legjobban?

E két egyénen kívül üres volt a határ; a lóvezető siheder olykor-olykor keresztül nézett a liget bokra közt, a tó tisztása felé, mintha a közel faluból várna ki valakit; a lápi vadász szintúgy eltekintve az erdőszárnyon át a kákás róna felett; úgy látszék, türelmetlen várakozásban van, mert ilyenkor drága ankerórát vön elő zsebéből, mintegy kényszeríteni akarva a veszteglő időt.

E közben hanyatlik az égető nap; két fiatal halász ballagott a falu irányából vontatott léptekkel. Egyik drága ékművű hárfát hozott balvállán gondosan, s meg-megállva tanakodó arczczal feje ezüstpénzt számítgattak egymás markába. Nehány száz öl távolban utánok szép fiatal úrnő jött ki a gyalogút fejelő szalagján. Könnyűded termetén olcsó honi kékkarton ruha lengett, fejét mély ernyőjű helgolandi kalap védte hőség ellen, de fürtje kiomlott a fehér burokból a szerelmes sugárban arany habot verni. Arcza vidám, szemében enyelgő szivély, járkelése játszi mozgalom; közelebből ráismerünk, hogy ő Örsy Zalánka, azon boldog teremtések egyike, kik fogékony és részvevő szívvel, de szellemi túlság s transcendentalis érzelmek nélkül fejlődve, vágyat és eszmét, mely lelkökben fogamzik, valóvá és tetté tudnak érlelni s a csendes elégűltség derült kedélyében minden csekélységnek képesek örülni. Hóna alatt könyvet vitt s elhagyva az ösvényt, szökellő léptekkel haladt a hűvös pázsiton, melynek lengeteg selyme enyelgőn hajlongott a hölgyruha-szárnýtól vert könnyű lebelben. A két halász a tópartra ért s eloldá tisztított csónakját, mely a sás közt egy bárka s néhány varsák szomszédjában kikötve lebegett. Aztán eleven zöld fűvet arattak a csónak fenekére s egész kegyelettel bele helyezvén a rájok bizott hárfát, asszonyukra vártak.

Zalánka oda ért s beugrott a zamatos fűre. A kormányos ráült a palkonyra, társa pedig csáklját vön kezébe s a sáson átvágott vízáton beindultak a kies vándorlára, mely most nyugodtan állt a csendes tó közepén, mint egy felékesített menyasszony, ki ígérkezett vőlegényét várja, saját díszeit csodálva tükrében.

A csónak síkra ért s gyorsan szelé a vízszín ezüst fodrát, mely mosolygani látszék örvendetes terhén. A helgolandi kalap fehér szárnyai lobogtak mint egy tündérszásló s tört napfény villogott a hárfa aranyján.

Kívül, a ligetszélben, guggon leste az uszó karavánt a siheder lovász s éles fütytyentéssel akará figyelmeztetni a lápi vadászt, de az már falánk szemekkel kísért a habtörő sajkát s szabályos ajakán, melyet a kalapkaram árnya alatt napvilág sütött, gúnyos öröm látszék.

Midőn a halászok a háttér mélyében kikötöttek a vándorláp farkán, vállára veté fegyverét a lápi vadász s a bozóton keresztül csáté és vadszeder szövevényin által a lovászhoz hatolt.

- Jót állasz-e Pista, hogy dolgunk rendben van? kérde a suhancot, kinek szeme felélénkült az osztózó örömben.

- Csak nem úgy ismer talán méltóságos viczispán úr, hogy a mihez fogok, feliben végezném; felelt ümgetve a fiú, kiben közletről tüstént felismerjük az álruhába bútt Piszé Pistát.

- S nem félhetünk semmi baklövéstől? folytatá a kérdést, - kinek az alispán cím s kalandos vadászöltöny igen jól állt, - gróf Szalárdy Lajos, megveregetvén nemes kanczáját, melyen a hortobágyi öntések közt kalandozni láttuk.

- Ha bakot nem lö-e a grófi alispán? én azt nem tudhatom, válaszolá Piszé. Én rajtam nem múlik, ha orrunk foghagymás marad a lepénytől; a mi rám volt bízva, megtettem emberül. Az öreg Cziriáknak azt mondtam, hogy Vámos izente: a kanyári boszorkányégető hegynél várjon reá, ha éjfélíg nem megy is; mert szándékát megváltoztatá s nem a besztereczi oldalon akar a vályuba ülni.

- De vajjon hiszi-e, a mit állítottál?

- Mint a hiszek egy Istent. Olyan hűséges a, mint a juhász kutya, inkább a könyökén adná ki a lelkét, mint szót ne fogadjon új gazdáinak.

- Hát az a két halász, ki a kisasszonyt bevitte.

- Visszajön a mindjárt, mihelyt ő nagyságát a libegő lápra kiteszi.

- Mit hazudtál nekik?

- Nem kellett hazudnom. Úgy voltak rendelve, hogy visszajöjjenek; mert az öreg Cziriák hozná osztán haza Vámos úrral együtt a nagyságos kisasszonyt.

- De lesz-e csónakom, ha mit sem hazudtál?

- Igen hát; mert azért jó nagyot hazudtam. Kibéreltem tőlök mára a csónakot, mintha vendégasszonyságok akarnák odabenn meglátogatni ő nagyságát, a mit addig titkolni akarnak.

- Nem ajánlkoztak evezni?

- De biz igen, hanem odébb adtam rajtok. Az urak eveznek, fillentém suttogva, csak lóduljanak el, ha a csónakot kikötik, úgyis könnyebb inni addig a hűvösön, míg a csáklya rángatná bordáját s a kezökbe nyomtam egy marok fehér huszast.

E szóváltás mutatja, hogy gróf Szalárdy Lajos épp oly feltétlenül, de eddig több joggal, bízik Piszé Pistába, mint akármelyik nagy világi fess garçon sehonnai komornyikjába; mutatja egyszersmind azt is, miszerint az új alispán, az Atheával töltött estély miatt akar bosszút állni Zalánkán, az esetleg birtokába jutott titok következtén.

Azalatt visszafordult a láptól a két halász, Zalánka pedig vevén szép hárfáját, egy égerfa erdő megé tűnt el a lombok sátrában, mely hátat fordíta a távolban hagyott révnek és ligetnek.

Az ismerős magányba sietett, egy festői zugligetbe, melyet s melyhez hasonlókat a vidéki tájszó rónabereknek hí. Félkörben kanyarul be a lápszigetbe egy sima tóöböl. Tükre világos zöld s körülötte nefelejcs-erdővel, azurba foglalt krisolithoz hasonlít. A tó felől sötét kákaszegély körzi nymphaea virággal, semmi szélmozzzatot sem eresztve a kristálymederre. A lápmart benőve halvány tömött gyeppel, mely dudvátlan és tiszta mint a szálán szedett selyem; a legdajkáltabb angol pázsit nem mérkőzik vele. E nedűs hantok, hervadás nélküli örökdiszben élnek, reggelenként oly dúsan terhelve harmattal, mintha kosárral öntenék közibe a gyöngyöt. Szembe az öböllel, tojásdad vonalban éger- és tölgyerdő hinti félig reá ingó lágy árnyait; s egy haragos zöld gyepfolt közepén, kávéatlan kútból bugyog az átlátszó kristály, mit a lápi kaszás buzérnek (buzgó ér) nevezett. A feneketlen forrást fekete nadálytő tartja hűvösben lilaszínű lombos virágival; körüle vad boglárka nyitja ki sárga csillagait s egy-két árva lilium halvány koronáját, míg odább a szurokfű piros szirmai lángolnak, vagy a szappanvirág hajtja meg lekókadtt bokrétáját. Az erdőfalat itt-ott meténg s vadfolyondár futja el, a bozót aljában bolyhos iszalag von lengeteg szalagot s buja tömkelegben hajtja fel indigókék füzereit az erdei szarkaláb; alul pedig a berek lábujában néhány csinos boglya nyújt fel kúpjait, sötétsárga és zamatos szénájával, mint a jóféle sáfrány.

Itt vőn ülést Zalánka egy kidőlt nyártörzsökön, melynek fehér pamlagát támkarul ölelte néhány fagyaltó. Hárfáját az élő bokrokhoz támasztá s hozott könyvét a jegynél felnyitotta. Megette a dalos madarak zenéltek, elől a vad méhek altató zsongása s lelke bemerülten a velünk testvérnép édes regéibe.

Régibb költőink bűnösen elhagyák a reájok váró s őket érteni, méltányolni és követni egyedül tudó és akaró rokon népet. Isten tudja, minő lábatlan felhőkön kapkodtak Olymp s az óformák szépségei után, kicserélték érzelmeiket, rokontalan izlésnek kívántak tetszeni s egy-két idegen ég alatt nőtt babérlevélért megveték a honi puszták koszorúját; feledve a velek egy csontból lett népet, ki, bár növő súlya alatt költői vigasz nélkül, fentartá a vért, nyelvet, szokásokat, mik nélkül nemzet megszűnik faj lenni s a pávatollas szajkó sorsa vár fejére. Most már jobb csillagok vezérlik a költőt s a háladatos nép figyelni kezd reá. Ő nem tud mást adni, de szívét megnyitja s a szív melegében nemesebb gyöngy terem, mint minőt hideg gőg s pártfogó szerep nyújt panaszos jutalmul. És a nemesség jobbjai hozzá csatlakoznak, mint íme Zalánka, ki átadott érzelmekkel olvasta a vidék ősmondáit Tompa ihletett könyvéből.

Zalánka megett alább-alább szállt a nap, úgy hogy éppen délest középpontján állott. Sugári ráfeküdtek oldalt a tó párájára, melyet a napi hőség már átfűtött s itt sokkal szebb és csodásabb formában állítá elő azon tüneményt, mely az Alföld rónáin is elragadó. A vízi délibáb csillámlóbb ködű, ámítóbb rezgésű s gazdagabb képletekkel bír mint a síkföldi. A varázselem tisztább s a tó mint egy hombor tükör megkettőzi és magasabbra veti azt. A tárgyszínek élénkebb vegyben játszanak, vékonyabb, magasabb költőiebb alakokká nőnek; s távolabb függenek a térszíntől, honnan szabadulni vágnak, mintegy egyetemes mennybemenetelt rajzolva a csalódó szem elé. Azon rónaberekből, hol jelenleg mulatunk, csodás kilátás nyílik e varázssra. Zalánka tudta azt s könyvét letéve gyönyörét kereste az isteni játékban.

Átallellenben nád, sástalan vízróna feküdt mérföldnyi távolban gyepmarttól ölelve. A napfény bevegült a remegő párákba s megcsalva a látást, kiveté a ködöt az alacsony partra; aztán felveté magasan, mintha a látvány egész szélessége mélységgé alakult volna. E rezgő bűvös elemekben lovas kócsagok jártak a tószélen. Reszkető tollaik szikrázott a fehérség: pusztán napon ki nem állhatja őket a káprázó szemvilág; ilyenkor némileg elmosódik rólok az a vakító fény, de a fehér szín hattyútisztasága felülmul minden bércei havat. E délczeg madarak örökdedve, félénken járkáltak fel s alá; a délibáb megnöveszté őket, lepelbe vont hószerű alakok nyulongtak a szem előtt, mintha fehér habszellemek fürdenének ragyogó kristályban; de ha támadó szél veri fel a vizet, elhajtja magáról az ingó párákat, a kócsag tova száll s az ígézet eloszlik. Zalánka reszkető örömmel kísérte a csábító látványt s hárfát vevén dallá a regét, mit

akkor a nép költött. Régenten, a boldog jobb időkben, tündérek lakták a belföldi lápok s a berencsi tófokra jártak el fürdeni. Egyszer a tókirály meglesvén egy örvény alatt őket, ellopá közülök a legeslegszebbiket. Akkor elköltöztek lakni az ecsedi tóba; azóta aztán csak nyaránként járnak el a fokhoz fürdeni, de most már félénkek s szüntelen remegvén, csupán árnyaikat eresztik a vízbe; és ha a hab mozdul, mert a tókirály jön, tüstént seregestül elrepülnek onnan... A regét bevégezé, de tanult ujjai tovább is a lágy hurokba merültek s dalokat énekelt a nép és nemzet nagyobb költőitől, lelkesedve, meleg bensőséggel, örömjegyül miként bírja és akarja a nemzeti érzelmet tőlök eltanulni.

Énekét egy fülmile bájos csattogása vágta keresztül. A leányka letevő hárfáját s édes ábránddal, féltékeny vágygyal kísérte a világ legnagyobb dalnőjét... Óh be boldog vagy te Athea, kinek magas művészeted megközelíti e mesternőt; ki ezer kebelt gyujtasz szent lángra, ezer vágyat költesz pályád nyomán s a hon századának csodája, bálványa leszesz... Óh mily alatt repül gyenge szárnyú lelkem egy művésznő magas csapongási mellett! istenem ha enyim volna azon érdem és dicsőség!... De minő irigy önzés ez bennem? hát nincs-e más tér, melyen használhatok s a becsülést kivívjam, csak erőm s akaratom legyen? Mily könnyen hasonlóvá lennék azon tehetetlen, durva, gyáva magyar emberekhez, kik író, művészt csak azért sem fognak méltányolni, hogy övéknél kitünőbb névre ne kapjon; hanem erő és fáradság nélkül ragyogni akarnak, egyedül... egyedül; a helyt, hogy örülnének, ha a nemzetnek valamije van; s meggondolnák, hogy azok csak küzdést, kínt, nyomort viselnek kirekesztőleg, dicsőségök pedig az övék is.

Azonban az esti árnyékok megnőttek; Zalánka nyugtalanul nézett a sötétedő vizek távolába, aggódni kezdte Vámos késedelmén; s a veszély félelme, féltés baljóslata kezdé szorongatni. De mégis tudva az aggály természetét, hogy annál élesebb és gyötrőbb, minél inkább fogai közé vetjük magunkat, törekvék megcsalni kétkedő vágyait. Most ligeti bokrétát szedett, melylyel meglepje szívének lovagját, majd a hárfa keblébe önté tiszta gerjedelmét, vagy a métely lilaszínű ernyős virágát dugdosá a tóba mulatságul, mely a vízszín alatt kénkőszín lángot vet.

Türelme végfogytán állott s közel vala menthetlenül az ingerült gyötrelembe sülyedni, mikor hirtelenül, rendkívüli jelenet csalta meg egy időre lázongó elméjét.

Egy darab éretlen uszó láp kezdett égni a vizen; hihetőleg szárcsatojás szedő pásztorgyerek gyujtá meg. Soká emésztődött a gyökeres cseret, mint valami óriási tapló. Végre tűzkút kerekedett a réteg közepén, majd boglyafenéknyi nagyságra nőtt s tömött bőséggel kezdé felfelé ontani a szikra-zuhatagot, melynek oszlopában millió paránya látszék létezt venni a hulló csillagoknak. Először fekete füstörvény akarta borítani a varázs-mutatványt, de öble fokonyként folyvást fehéredett; majd folyó tűzfulánkok kezdtek benne nyilazni, mígnem fellövődő lángsudar törte át, bepettyezve szállongó tűzpelyhekkkel. A rémes lobogvány lefesté magát alul a tó csendes méhében s ezen megkettőzött rajz malombálvány alakot adott az égésnek, mely, látkörszínen nézve, a légből látszék függeni. A hojsza és vészmadár, csüllő és sirályok visítva kerengtek az ismeretlen elem fénykörében; fehér vagy ezüstsín hasaik kísértetiesen csillogtak a remegő világban s szárnysegetten hulltak le a tűzbe, ha a hőség véletlenül elcsapta. A lápréteg szélein vérpirosra festődék a habtükr s mint testetlen folyó-világosság látszék magát közbevetni föld és víz válvonalául. Sok fajú apró hal s a vízi tenyészet formátlan szörnyei ezrenként tódultak oda, mesés arany- és tűzteremtményekül nyüzsögve az átlátszó világban. A cseret súlya könnyülvén a hamvadás által, a terjedő lángok öbleiben pedig forgószél verődén: megindult a vándorláp, mintegy tűzkisértet, mely önmagát üldözi; s szélverte üstökkel kerengett a tó-pusztán. Tán Phaeton balesete óta nem volt szebb látványa a földnek, mint az égő láp ha a szélvész üzi. Alul a réteg szélén felfújja a gyökerek pernyéjét, mintha czetszörny tűzínye villogna, mely a tavat be akarja nyelni; fején a lángfürtöt hátraveri, mint egy furiának csapkodó hajait s a tűzcsoda hátrálva látszik nyargalni előle. Láng-utat fest a tó a menekvő

előtt, a liget s náderdők félénken néznek át a rajtok átszárnyaló vérpiros világon s a tó sötét rejtekeit elárulja a fény, hová éji világ nem hatott a teremtés óta... Apránként elhalad a sík távolon, nem hallik többé a recsegés, robogás, messze úszik vele a táj rettegése; már csak úgy tűnik fel, mint az égő hajó, mit apró örvény közt lánglobogók visznek; mígnem az úszó fény alább-alább merül s végre mint erőtlen pásztortűz kialszik. S a vándor lép könnyű hamva szerteszét száll, a szép hölgy hullája a légből oszlik fel, reggelre a vizen nincs látható nyoma, mintha a szabadság szárnyán szállt volna el költőélet után költőibb hazába.

Zalánka e sajátságos tűzhalál átmentét csodálta végig s úgy vélekedék, hogy az enyészet nem hozhatja elő szebb formáját az átváltozásnak.

Ezen csalódás is elmúlt. Többé nem lehetett a szerelem aggályát elámítani, egész fergeteggel rohanta az meg a leányka szívét. Hol van? mi ok, mi veszély tarthatja őt vissza? őt, ki minden ígéretét betölti s legcsekélyebb fontosságú szavára sem hágy senkit várni? Nem ezen hó végnapját jelelte-e ki, a főispán debreczeni házában hozzám írt levélben? nem ezt tűzte-e ki Pestről küldött tudósításaiban, nem kért-e újlag, hogy Cziriákot a tulsó révhez rendeljem? Egy levelet vőn elő kebléből s a holdvilágon át meg átnézte százszor olvasott tartalmát... Igen igen, neki itt kellene lennie; tán baj vagy betegség érte útközben, vagy tán, óh szörnyűség! a csónak süllyedt el?... úgy van, úgy van! a vizen érte veszély. Különben hová maradt volna a hű, a becsületes Cziriák? ha látta, hogy nem jó, nem érkezik: egyedül is elő kellett volna eveznie; hiszen tudhatta, hogy oly késő nem jövend; ki bizná magát éjben hosszú vízi út bizonytalanságira?

Így, s így törődék a rettegő leány. Szerelme egészen elhité vele a végveszélyt. Örjögő gyötrelemmel futkosott fel s alá a parton, bármely nyomorú rozzant csónakot találni, melybe szállhasson; de nem volt semmi menedék. Sikoltani kezdett segélyért, de a tócsend eltemette szavát; azt hívé szegény, a hang is olyan erős, mint a szerelem.

Végre a csüggedés főfokán suhogást halla a remegő sás közt. Oda tekint s az égerárnyaktól megszűrt holdvilágban csónakot látta meg a part felé csúszni. Itt van, itt van! kiáltá erőfogyot-tan s tárt karokkal reszkető örömmel várta őt, hogy nyakába, keblére boruljon, mit eddig soha sem tőn.

A csónak parthoz ért s Lajos kilépett a tiszta holdvilágba bátran, merészen, mint egy szép rabló.

Zalánka ereiben megállott a vér, néhány másodpercze megszűnék benne az élet, a véletlen rettenet megfagyasztá azt. De aztán feléberült, lelke összeszedé erejét, felegyenesült mint egy parancsosztó királyné s rendítő villámmal nézett a megtámadóra.

- Itt vagy tiszta szűze a rejtett éjkalandnak?! ez hát a kigyói erkölcs, mely hajlamaim előtt oly ügyesen el tudott siklani?! Az úr kegyét megvetéd, hogy szolgájának pásztorórákat oszsz elszigetelt éji magányban; mert hiszen több-e irányomban Vámos egy szolgánál, ha kedvem jó a sógorságot tőle megtagadni s mint zsoldomban állott mindenest tekintem? Te leczkéket adál, ha olykor jó kedvemben tetszésedet kértem; Atheát óvtad, őrizted, távolítád tőlem mint az ördögtől; na hiszen szép angyal vagy magad itt a titokfedő árnyban, szerelempirosan, társadat várva, mint a fészkelő gerlicze!! mondá Lajos gúnyosan az önérző leányhoz, kinek éles bírálatú szeme megtörte a szóban elvetett tört.

- Hagyd el a nagy szókat, halljuk, mit akarsz?

- Hogy szerelmemet fogadd el.

- Ha ha ha! felkaczagott gúnyosan Zalánka s a vízi visszhangban liget és náderdők kineveték Lajost.

- Legyen, hát leveszem egész álarczomat, ismerj meg, ki vagyok? felelt ingerülten Lajos.
- Nem szükség vetkezned, lelkedig ismerlek. Vaknak kellett volna lennem, hogy mocskos jellemed foltjait ne lássam.

Lajost meglepé ezen bátor visszatorlás. Azt hívé: Zalánkát megtöri a véletlen merény s mint tehetlen áldozatot hatalmába adja a segélytelen magány; most meg kelle győződnie, hogy önérzetében éber őr magának s lelkének az erkölcs arsláni erőt ad.

- Te azt véled, játszom, pedig bosszúm megért. Különben is családomnak árulója lettél. Elköltöztél apám házából, mely alacsony sorsodból felemelt, melynek rokona vagy; s idegenek közé fészkelte, Czecziliához, kit mint fattyúágot oltott törzsünkbe nagybátyám könnyelmű szeszélye; Czecziliához, ki tőled távol esik, nem is rokon, alig több mint ismerős. Ottan titkos szövetségbe léptek, vermet ástok családom alá, ördögi mesét koholtok, egy halottat kihúztok a sírból, meglevenítitek, igényt és hajlékot adtok neki magatok közt, felruháztatok jogokkal, tanúkat vesztegettek, hogy nagybátyám öröke reátok szálljon, koldussá legyek én s együtt habzsoljatok a hallatlan közkeresetből!... Mily szép őszanya fogsz lenni e lopott családban! Ha ha! de enyim lesz tőled az első csók. Amaz ügyben törvény és börtön bűnheszsze részvéted; de itt magam állok kellemes szerelmemért; mondá Lajos gyönyörködve a sugár délczeg hölgyben s közelebb lépven a hátráló leányhoz, a holdfény mutatá termete erejét, férfias szép arcát s vadász öltönyében a legdeliebb test csábító kellemét.

Zalánka feddő haragos szemekkel tiltá el magától, de visszaléptében megtartá a lélekjelenlét határozott nyugalját.

Most erős szélroham csapta meg a lápot, minő e vidéket gyakorta átfutja. Nehány fa ketté tört, s a földréteg alatt bizonyos vonalban recsegés surrant el, mintha a gyökerek szakadoztak volna.

- Te mondád, legyen úgy, kiáltott Zalánka szép megtámadójához. Amaz ügyben ítéljen a törvény felettetek; de itt, majd gondoskodom én magam védelméről; s beljebb hátrálva, nyilázó szemekkel néze szét.

- Hiába nézsz, menhely és szabadulás után, közbevág Lajos örvendezve titkon az élvét biztosított tervnek s alkalomnak. Vámost ne várd, Cziriákot elrendeltetem a kanyári hegyhez, éjfélig nem mozdul ki a nádöbölből; s gerle-párod nem kap sajkát a meneten, mert minden halászt megvettem előle. Innen se várj segélyt, zsoldomban a csónak, mely téged ide hozott, s Vámos a szárazon haza nem érkezik éjfél előtt; akkorra én lovam hátán viszem a karjaidban talált forró boldogságot.

- Köszönöm, köszönöm, mondá szikrázó szemekkel Zalánka. Tehát jegyesem veszélyen kívül van, óh ennek tudata megvetteti velem a magamét. Hát ármányod tartá vissza tőlem, irigy rabló... Igen, igen te kedves jó lélek, vágyam drága gyöngye, te siettél, jövél a hűség kincsével váró jegyesedhez; s harag és gyötrelmem tépi most szívedet, hogy ennyit kell esned; de ne félj, a vétek el nem vehet tőled, megvédem jogodat a föld s alvilág ellen.

Lajos előtt mindig megfoghatatlanabb lön Zalánka, kiben a növekedő veszély, erő és bátorság fokait tovább-tovább fejté. Kétségbe akará őt ejteni a magány s védtelenség rettegéseivel, s íme az elhagyott küzdő biztosítást, lelkesedést merít saját szerelméből, mely őt elszántta, hősnővé emeli, hogy még éberebb tudattal szálljon szembe a fenekedő erőszak daczával.

Azonban az előbbi szélroham ugyanazon vonalban ismétlé magát; a ropogás megújult, s a parthosszán széles karéj-föld inogni tetszék.

Lajos mitsem gondolt azzal; édes gerjedelemmel nézé bájos foglyát, ki az ügyesen kivetett hálóban vergődik.

- Annál jobb szép rabom, ha nem esel kétségbe, folytatá önhittén; engem legalább nem vádol a kisbíró, s te is kellemesebb emléket jegyezhetsz menyasszonyi naplódba a vándor lápi éjéről.

Zalánka megvetéssel fordítá el arczát, s Lajos háta megett keresé szemével a kikötött csónakot, de a vigyázó vadász figyelmezett arra, s ha galambja szöknék, útjában elkapná.

- Úgy, úgy, jer szívemre, te az elhagyott tó vendég királynéja! Mért remegsz, mért vagy oly félénk, mint az árnyék, hiszen boszúm nem öl; lehet-e nemesebben büntetni, mint ölelő karokkal? Jer, jer, a liget hí, a hold nyájasan kér; mondá Lajos kellő szenvedélylyel, melyben a boszú gúnyos vonása félreismerhetlen volt, s határozottan kezde közeledni a beljebb-beljebb menekvő hölgy után.

- Vissza! kiált Zalánka némi ijedséggel, s fenyítő ujját parancsnoki szigorral veté fel. Ha közelítsz, ha érinteni mersz, nyakadba ugrom, mint vérszopó párducz; elébb megfojtanak karjaim, mint te erkölcsömet, reád fonódom, halottá szorítlak, mint az éhes boa, vagy vonni, sodrani foglak, mint az örvény, az örültség erőt adand karomba, te nem birsch ellentállni, s magammal rántlak le a tó mélységébe.

- Mily szép temetés lenne, mondja Lajos gúnyosan mosolyogva: egy tündér kebelén hullám-sírba halni! De ezen szerencsét el nem érem soha; te nem birsch velem, nyúlánk ifjú szép özecske, haragod Dejaniráé, de erődben csak Zalánka maradsz. Küzdelmeid csak elvemet nevelik, ah mi dicsők vagytok ti hölgyek az átok s harczvívás pillanataiban!... ki is kívánná egy ájult vagy alvó nő szerelmét érezni, vagy valami bárgyú olvadóét, ki az egymást érő sóhajban elalélt?... Jer, jer harczra tehát, az gyúlasztja bennem a reszkető gyönyört.

Lajos e szavakkal határozottan sietett Zalánkát elérni, s tárva vitte karját, hogy első rohammal felölelhesse őt. Zalánka utállal nézte, fenséges arczát haragvér lepte el, vadan széttelint körében, látja, nincs menekvés s egy szabadító terv ötlött eszébe, mitől maga is elszörnyedt. Mindez rövid pillanat eredménye, mely alatt Lajos gyorsan és ingerülve közelít. Zalánka védőleg hátrál, hogy beleugorhasson a feneketlen buzérbe, mit a nadálytövek lombos virága fed; Lajos rohan, hogy megelőzze őt, Zalánka hátrálva szökött odább-odább, de irányt tévesztve megbotlik a fehér nyártörzsökben, hol olvasni szokott, s visszatarthatlanúl reá hanyatlik. Lajos alig volt már négy lépésnyire. Szép szemei égtek, keble reszketett, karjait kitérte, hogy szívhez szorítsa őt... Zalánka sikoltott s védőleg nyujtá kezét maga elé.

E pillanatban szörnyű csapással ront elő a szokott szélroham. Szárnya keresztül vág az erdön, az éles harsanás harmadszor fut végig a lápréteg méhében, szétszaggatva annak gyökér szövegeit, a part karélya Lajos és Zalánka közt elválík, s az uszó láp, nyárpamlagán viszi a megszabadított leányt.

XXX.

(Czeczilia családja.)

A két föld folyvást távolodék egymástól. Zalánka magához jött ijedelméből, s hálaadólag térdelt a szakadt part fűvére. Ott az éger és nyár erdő sötét sátra előtt egy imádkozó hölgy szétbomlott haj s égbe emelt arczczal a hold gyöngyszín világában; itt deli kalandor a lép-szakadékon kísérő szemekkel a hiúsult boszú s vágyó gerjedelmek égető pirjában, s köztök a sötét tó fekete kék vize rakva csillagokkal... megragadó tájkép!

Alig egy óra múlva, a rév megetti ligetből, két lovag vágtatott ki a tófokok között; egyik könnyű vadász ruhában s egyenesen ülve, mint a nyíl, másik ragyogó gubában, vállán két-csővűvel s lónyakhoz hajolva, hogy ne fogjon szelet.

A révtől errébb pedig hosszú, keskeny ladik hasítá a vizet, s tisztásra vergődve a parti sás közül, mint a sebes bűvár úszott az árnyék és holdvilág közei, gyorsan haladva a megszakadt lép felé, melyen Zalánka várt szabadítást. A ladik orrában Vámos ült, komor arczczal, vigyázó szemekkel; s midőn a vizen hozzáig hangzott lódobogásra nád és bozót nyilásin elnézvé, a lovagokat megismeré, vonagló ököllel fenyegetett a vészhozó kalandor után. A ladik farában Cziriák csáklyázott a legbuzgóbb iparral. Éles fehér üstöke, épen úgy, mint Hortobágyon, kibúvik a túri süveg alól, arczbőre kérge, mint a répa-hély, öltözte nemzeti ing s réz gaty, de keblében tiszta szív, mint az olvasztott arany. A ladik tovább-tovább repült s már beére Zalánka látkörébe. Vámos üdvözlét inte szalmakalapjával, melynek sárga színe a hold fényen messze elvilágolt; Zalánka pedig fehér kendőjét lobogtatá a partról, s míg a ladik közeledék, virágokat hinte a vízszínek jegyese útjára.

Nem messze ezen tófoktól észak és nyugat közt, merről a révhez jött, feküdt egy csinos park. Úgy látszik, hajdan dísz és nagyszerűség volt czélozva elrendezésében, most haszonhajtó telekké lőn átalakúlva, csak annyiban tartva meg parkias jellemét, mennyiben tekervényes utak oszták fel, s főtömbjei körül kaszálónak meghagyaték a gye, sőt dísz-szegélyekül virágos gyógyfüvek voltak ültetve. Térei, melyeket hajdan virágfoltokkal tarkázott angol pázsit fedett, művelésben állnak. Kövér porondja legjobb kerti föld, s buján tenyészik benne a gondviselt növényzet. Többnyire hüvelyes vetemények foglalják el a táblák hasábjait; néhol kukoricza, czirok, burgonya, bécsi tök, a partos oldalon sárga- és görögdinnye, egy széles lapályon pedig roppant fejekbe borúlt káposzta, s marharepa ültetvény. Mindenütt rend, tisztaság, siker; a parki folyam partján, melynek csatornája a tóból jó s tóba megy, hosszú végvásznak vannak nyújtóztatva, miket dallos paraszt leányok fehérítnek, a vetemény közt foglalkodók, míg vásznak egyszer megszárad. Néhol zöltséget szednek fel s raknak puttonokba, hogy a szomszéd piaczkákra vigyék; másutt beültetik a megürült ágyakat, odább kapások bibelődnek a másodtenyészettel, a háttérben huszonnégy szép alföldi tehén hallatja kolompját a kövér legelőn. Szinte szokatlan szorgalom az apróbb birtokú nemesek vidékein, az egész kép és mozzalom hasonlít egy kis texási ültetvényhez.

A parknak csak egy rejtett öble hagyaték régi rendszerében. Porondos fehér út visz oda virággal gazdagon borított szegély közt. Válogatott fajok, egymást váltó virágzatúak, de mind honi égtáj flórája, melynek tenyészetéhez gyomláláson kívül semmi á, semmi üvegház, s semmi költség nem kívántatik. Az út lombos fák alatt kanyarog s végre sűrű juhar- és bignónia-tömbön keresztül gyöngy színű híd visz át egy gondosan tisztított róna szigetre, melyet vadgesztenye s fenyő tömötten vesz körül, árnyaival védve az eleven zöld éden örökös flóráját. A legszebb fű között ragyogó nedűs virágcsoportok égnak vagy tarkálnak lengő koronáikkal; úgy látszik azonban, előkegyet bírnak a halvány hortensiák, s néhány ritkább

faja a georgináknak. Jobbra egy roppant cser mohos karja közé gránitemlék nyújtja fel sugár kúpját, megkoszorúzva az élő lomboktól e felirattal «Elek»; átellenben vele, törpe jázmin közül emelkedik fekete márvány talapon kisdéd fehér szobor, mely mosolygva alvó gyermeket képez, e bevésett névvel «Czecilia». - Közepén a virágszigetnek füves völgyecske mélyedett alá, melybe csigaösvény vezet le. Fenekén egészen elfedve szem elől, csodaszép és gazdag nyílásban virágzott egy bokros rózsatő a páratlan bájú centifolia semperflorens. Tövét faragott kőszalag foglalá gyűrűbe, mintha bokrétának volna összekötve s a szalag szárnyain ez egyszerű vers írva:

Bár alacsonyán s felejtve
Légy hálátlanul elrejtve,
Te vagy fő disze kertemnek:
Képe az elzárt érdemnek!

Asszonyos gondolat, de épen azért gyöngéd s felemelő; s itt annyival inkább, mert a biztató jelmondat asszonya sorsára látszik vonatkozni.

A park gazdaságos ültetvényein felül virágkert képezi az udvart, fűszeres illattal környékezve a hársba borult ó családházat, mely sokszor lakatlanul szállott firól-fira, csak akkor kapva néhány évtizedre egy-egy vendéget, ha valamelyik másod-harmadszülött, mellőzve körétől, vagy bántalmakat kapva a fővilág zajában, e félreeső zúgjószágba feledni és feledtetni vonult. Az udvart jelenleg délignyilóval befutott gyöngyszín rácsolat választá el a baromfi-majortól, melynek tágas telkén ezernyi ezer házi szárnyas zsibongott fel és alá, míg messze a domb alatt seregestől lepték vidám ludak s réczék, mindnyájan majori zsellérek, a fürdők felszínét. A közel szomszéd dombon pedig gazdasági udvar terjeszté le nyárhasábos kerítvényeit. Olcsó, de tatarozott épületek, csontos szálas ökrök, finom egészséges birka, a szénás kertben bőséges tavalyi takarmány, s mindezek körül vidám, jól táplált, tiszta öltözetű cselédség, kicsinyben ugyan, s mérsékelt földbirtok arányában, de példaadólag képezék a rendet, szorgalmat, hozzáértést s jutalmazó jólétet.

E házban lakott Czecilia, melynek birtokát a főispántól, szerény özvegytartása mellé kiköté, hogy közel lehessen férje s kis leánya hamvaihoz, kik az angol park rónaszigetében feküdtek. Földje oly kevés volt e kisdéd részjószágának, hogy alig érdemelt volna gondot és szorgalmat, de ő haszonbérle a falu egy részét, sőt örökét eladván, földeket is szerzett, s mióta Ödönben mindenét elveszté, a gazdaság ölő gondjaival akarta megcsalni epesztő bánatát, védve, ápolva, tanítgatva az addig magokra hagyott jobbágyokat, példát, pályaképet nyitva az értetlen és rest földbirtokosoknak, s néhány év alatt tompólni kezdett az emlékezet töre, bőség környezé a szerény gazdasszonyt, áldása lón alattvalóinak, dicsekvő híre a vidéki hölgyeknek, elégtelése önmagának, menyire a kirabolt szív az lehet.

Vámos elcserélte örökét egy odavaló közbirtokossal, hogy nővérének szomszédja lehessen. Menyire hivatala, s önkénytes foglalkozásai engedék, ki-kirándult az igénytelen magányba, tett, rendezett, javasolt, tisztába hozá birtoktársi közt a jogviszonyokat, véghezhajtata a tagosztályt, felügyelt a nép biráira, segíté őket pénzzel, tanácscsal, vállalkozások alapításival, oktata, serkenté s gyakran példájával maga vezérlette, úgy hogy a nép fokonkint jogait értő és gyakorló, nyomatástól óvakodni tudó, megyei visszaéléstől ment, szorgalmas, elégtelt családdá lón s a helyett, hogy ősi gyűlöletét urai iránt fiaiba átoltotta volna, imádkozni tanítá őket azokért.

Egy pár héttel az előbbi cikk eseményi után, reggelihez vala felterítve Czecilia udvarán egy terebély hárs alatt. Nagy kerek asztal bevonva ragyogó fehér kamuka abroszszal, a házino saját szövete, megrakva tej-, tojás-, vaj-, burgonya-, friss kalácscsal, szóval mind olcsó, de tiszta s ízletes helybeli étccikkkel. Az udvar lábujában a falu birái, néhány koszorús parasztleány s az iskolatanító mindkét nemű jelesb növendékeivel.

Kevés vártatva kilépett a házból a család, a helybeli kálvinista pappal. «Éljen kegyes urunk»! kiálta összesen az ünnepi csoport. «Barátotok, édes fiaim, nemcsak uratok», mondá a Zalánkát karon vezető Vámos. «Éljen új földes asszonyunk»! folytaták amazok a szíves üdvözlét. «Pártfogó barátnétok»; igazítá őket Zalánka pirulva, s míg ő sorra beszélgetett a koszorús dísz-leányokkal, Vámos kezét szorított a nép véneivel, kik otromba szidalmak, dúrva eltaszító bánás alatt öszültek meg legnagyobb részben. A ludimagister dictióhoz készült, melyet Mária Teréziától minden úri lakodalomnál meggyomroztak, de Vámos elengedé az izzasztó szakmát. A nép képviselői takarékos lakomához fogtak, a család pedig pappal s tanítóval körülülték a hárs alatti asztalt.

Czeczilia foglalt helyt közepén, a szép termetű úrhölgy, kivel már Löbl irodájában találkozáink. Fehér, halvány bőr, sötét granát szemek, örömtől ragyogvák, mély szemöld, kisdéd vérszín száj. Mellette Ödön fia, a márványarcz, s rokonvonások ugyanazonságával, mely csalhatatlanul megismertet bármely idegennel anyát és fiút. Mellette Zalánka öt héttől Vámos boldog neje, nyulánk, hajlékony szőke hölgy, szája eleven és piros, mint a százszorszép, s kezei kicsinyek, egy-egy almába lehetne rejteni. Nyugtató elégtét boldog szövetségben látnunk a sokat szenvedett párt; a hölgyet, ki hogy szerelmét kivívja, kész volt gyalázat, inség, éhhalál félelmével, szökve titokban kibujdosni az életadó házból, rettegést, nyomort, gyötrő éjeket cserélni jólétért, s egy süppedékes bozót vadai közt várni a jegyest, vagy halált; s üdv érzetében látnunk a férjet, ki elviselve rablánczokat, kínt, kórt, felkeresi a baljóslatú leányt, ki azokba dönté, megvetve szerencsét, életet, minden éjjel koczkát vetett a halálnak, fontolva, híven, ellentállhatatlanúl, hogy a malom-szigetben fentartsa azt, ki szerelmeért magát feláldozá.

Egész társaság arczán előntve az egyszerű boldogság, mely kevésből kevésben megleli élveit; csak Zalánka szemében némi elfogultság, mely szerény szűzeknél az eskü óráját rendesen követi.

Évi gazdálkodék a reggeli körül, s oly vidám derült arczczal, oly öröm-osztó, enyelgő kedéllyel tudta az egyház tagjait, szép napát, férjét és sogorát, kiválóan pedig a minduntalan piruló Zalánkát ellátni, s oly édes gyöngéd tréfákat súgni el-elvont fülébe, hogy az új menyasszony ellenállhatatlanúl átfoná ölelő karjával, s felderülve a boldogság szorongatásiból, visszakapta lelkének eleven, vidító, játékos jellemét.

Mikor pap és tanító egy füzér szívből fakadt, jó kívánattal, (melyből a gyermekek, mint olajvesszők te asztalod körül, semmi esetre ki nem felejtettek) haza távoznak, s a család magányosan maradt otthonos körében: Czeczilia, az angyal testvér égő örömmel szorítá meg az új pár kezét.

- Ti mindent birtok már, mit sorsotok adott, s mit tőle vártatok, mondá érzékenyen; de fogja-e Ödön szenvedési díjúl még jogát élvezni, mit tőle hallatlan vétek orozott el? utánveté aztán, s fájdalmas borulat húzódott arczára, mely terhét egy pár könnycsepből ejtő el.

- Nyugodj meg édes Czilim, vigasztalá Vámos; a sír mélyebben fel van törve, mintsem halottját többé elrejthetné, a lepel jobban szétrepesztve, hogysem titkát megvédhetné. Igaz, hogy pesti utam sikertelen volt; nem tudtam rejtekére jönni Márk kancsi nővérenek, s hiába nyomoztam a vörös dajka szolgálóját, kiket a néma jó tanúknak vallott, de én nem csüggedek. Oly ügyes egyéneket biztam meg, s annyira nem kimélék semmi áldozatot: hogy biztosan hiszem őket feltalálni; annyival inkább, mert a morva gyanítása szerint a kancsi aztán is kisdédóvót tartott gyermekkereskedés végett. Bécsben intézkedtem a fő rendőrségnél; lehetlen, hogy azok kívül legyenek a monarchián; oly alárendelt lényeket árulás veszélye nélkül nem bocsáthatott Márk messze magától; ha pedig a birodalom határin benn vannak, lehetlen lesz soká lappanganiok.

- Hát Márk hogy viselé magát, midőn a főispánné levelére lejött, s a rettegető gyanút megtudá?

- Rendkívül meg lőn zavarodva. Zalánka tanúja volt lenn töltött napjainak. Alig hinné az ember, hogy törhetik úgy meg, egy bűnben megkövült szív. Igaz, hogy már aggul, esze, lelke belefáradt annyi szövevénybe, s a jólét, nemesi kiváltság s hirhedt közvélemény élvét és adaját kívánná már nyugodt csendben bitorlani. Azonban igyekvék aggályát palástolni, nevette a pokolbeli mesét, biztatá, bátorítá a főispánékat, de rögzött arczait megjegyezé a mardosó tudat. Borzasztó is leend sorsa, ha elégséges vallomások mellett kereset alá jő, mert könnyítő büntársul mégsem állíthatja gróf Szalárdy Györgyöt maga mellé. Az el van ámítva s húszezer pengőig megcsalva, mert Márk elhiteté vele, hogy Ödön valósággal meghalt. A főispán csak az Ödön örökét vesztí el, gyilkoló befolyását aligha lehetend kézzel foghatólag bizonyítani, s reá főben járó ítéletet érlelni. De Márk nem igen fog elkerülni halált vagy örök börtönt, ha minden, törvényes tanukkal lesz vádba állítva. Azóta folyvást nő mogorvasága. Kémeim úgy vették észre, tőkét beszedi; alkalmasint szökéshez készül, ha a fejlemény kényszeríteni fogná, hogy más tartományban más alak s név alatt telepedhessék meg, mint már kétszer tevő; de én őrzöm minden lépteit, csak a halál vehetné ki boszúm kezéből.

- Én Lajostól rettegek folyvást; mondá borzongással Zalánka, megemlékezvén a vándor lápi éjéről.

- Lajos nem folyvást oly dühöngő, mint midőn haragja vagy szenvedélye kitör; nyugtatá nejét a boldog férj, szép ajkát csókolva. Lajos nincs az egész esettel tisztában; látta ugyan Ödönt Hortobágyon, s háborgató gyanút költött rendkívüli hasonlata Czilihez. Tudja azt is, hogy te nálunk lakol, de zavarban tartja a mese, mit Ödönről híresztelék, hogy gyermek korában elbolyongott rokonunk, mit házassága is igazolni látszik, mert Czeczília csak nem engedne oly gazdag igényű örökösnek mesés pórhölgyet elvenni. A mellett Márk esküvése, hamis bizonylata, új tanúságai régi halálodról kétségét oszlaták; az ügyünkben történt vallatásról pedig hitelesen mit sem tud... Lásd édes Zalánkám, az éles szemrehányást, mit ő neked lápi megrohanásakor e titokszöveg érdemében tőn, maga sem hiszi. Az inkább meg-megújuló gyanú, mit láz mondat ki vele, s a harag, reám és reád, hogy apját elhagyva, mint valami rejtett ó-szövetség kötelezettjei nők életbe léptünk. Különbőn ő nem sokat hiszen már a rémes mesének, aggodalmait úgy is örömmel feledi, ha élve van, az pedig mindig van, mert keres. De ha búvárkodnék is e titokban, önszeretlenül tovább fonva az őt fojtó hálót, törekvését Ödön ellen irányzaná, könnyű leend más útra térítnünk. Őt egyedül az örökségi féltés izgatja, mert mind a mellett, hogy apjának értékí rozzanását tudja, nem véli javait végelmerültségben, s azt hiszi, oly hatalmas helyzetben eszközöket teremtené jövőjét kívágni. Ha Lajostól az anyagi érdek ingerét elveszszük, nem marad többé indoka téged üldözni, mert hír, becsület, vélemény, az ő hite szerint, nem fog családháza részéről ez ügyben veszélyeztetni, de meg ezek másodrendű hatások lelkében. Már pedig őt könnyű örökségi igényeitől megfosztanunk; őt nem Beatrice grófnő szülte, mint tudjátok, hanem egy pálinkaárusnő csempészett gyermeke, mit bizonyítani eddig is jellemző adataim vannak. Ha hát ő Ödön ellen tör, tudára adandom ezt, meg fogom fenýítai e szennyes titok dobra s törvényre ütésével, mely őt nemcsak neve- s örökétől meg fogja fosztani, hanem lehetetlenné teszi felemelkedését rangban, hivatalban, mit pedig jelenleg apai terv szerint is, bukott jövőjének védezközeül vett. Néhány hét előtt alispánná lőn, néhány hét múlva országgyűlés, és ő, ugyanazon pártszerkezettel okvetlenül követté leend; s többé nem kétkezik pályaköréről, mert esze sok van, előtte pedig semmi szent, ha tervéért kell feláldoznia. Megyénket most kiüté sodrából, korszaka alatt ezer visszaélés fog minden ágra becsúszeni, de az csak mulatag romlottság. Én és Ödön az eszközre térendő jobbakkal visszaidézendjük a közjót, igazságot, hogy virágzóbb fokra emeljük, mint volt e megye valaha.

- Hát a főispán miként vélekedik rólam? kérdezé Ödön.

- Márktól könnyű móddal engedi magát megnyugtatni, különben is képzelődési rém-mesének tartva az egészet. Most ágensekkel tervezget éjnapon, törlesztő kölcsönt iparkodik külföldön felvenni, hogy a csődöt, s Löbl nemesfaló boszúját kikerülhesse. Már vett is némi ígéretet s reményt, de úgy hiszem, Ödön ügyfejlése miatt elkésik a kölcsönvét segélye, s annak is úgy kell lennie, különben az uzsorás rabló megkapná törvénytelen zsákmányát, s ha gróf Szalárdy javak nélkül marad, a hitelező ház veszítené becsületes tulajdonát.

- Hát Beatrice grófnő hogy fogja viselni a lemondás áldozatait? ez élv- és mulatsághaló hiú teremtés, ki egy arab shawlon meg nem váltaná két falu életét? közbe szólt Czeccilia Vámosnak.

- Ott hagyta grófját a sár közepén. Felköltözött Bécsbe, honnan különben is mindig elégtelenkedve jött le tavaszonként. Most fényesebben élhet, mint valaha. Pere eldőlt a fő-törvényszéken első férjétől fiával, de számára özvegytartásul kevesebbet ítéltek, mint az ifjú gróf per előtt önkénytelenül ígért. Ekkor a fiúra ráment Beatrice; rémültére tudtul adá, miként nem gyermeke a boldogult mágnásnak, kinek uradalmait most örökös címmel bitorolja, hanem váltott fattyú, kit ő tétetett maga alá, mert magtalan volt. Dühösen fenyegeté, hogy származatát el fogja árulni, álarczát letépi, nevét elitelteti tőle, jólétéből kivetteti, s gyalázat és nyomor bélyegét s rongyait akasztja nyakába. Az ifjú kétségbeesék saját énjé felett s szerződésre lépe a bőrét levetkező kigyóval, hogy fele jövedelmét annak haláláig évenként átadja. Ebből Beatrice húsz-huszonötezer pengő forintot húz; a mellett gróf Szalárdy jegypénzetéből, egy brüsseli bankból nyolcvezret, a bécsi ház pedig birtokában van, melyet szinte a főispán mőringolt. Gazdaságra, hazára, emberiségre félfillérnyi kiadása nincs, a birodalmi fővárost saját házában lakhatja, s jövedelme biztos. Kell-e ennél egy Beatrice nemű asszonynak több boldogság? fog-e vele gondolni, ha férje, jóltevője, inség, nélkülözés szorongatási közt végbukástól reszket? bántja-e lelkét, ha családját gúny, gyalázat éri? csak ő merülhessen bőség-, élvezet-, fénybe, s csilloghasson régi körének salonjaiban, hol egykor, mint vagyontalan vendég s irtalom-morzsákon táplálkozó családkölöncz, harmadszerepű vala?

- Nem feledkeztél meg édes sógor, a hortobágyi tanúkról? kérdé a szerény Évi utánvetőleg, midőn másnak már nem volt több kérdése, kezét adva az azt nyújtó Vámosnak.

- Nem, nem, te kedves, hű teremtés; adá feleletül. Nyúl Icziket kihallgattatám Löbl és Márk viszonzószövegére nézve. A hortobágyi pásztor-embereknek s fuvarszállítóknak szinte vallását vétetém, kik Ödönnel ottan társalkodtak, s tudták jól az időt, melyben őt a pesti kalváriánál találkozó parasztnő lehozta. Ezek is igen érvényes tanuságtételek, s szembesítés végett ide rendeltetem őket, mert nem tanácsos Ödönt most még fészkeből bocsátnunk.

E közben elvégzik az udvar lábában lakomájukat az üdvözlő nép küldöttségei; búcsúvét végett feljöttek a családasztalhoz.

Vámos apró iskolakönyveket oszta ki a gyermekek között.

- Tanuljatok, úgymond, hogy szüleitek és én tovább szeressünk. Szeressétek egymást, mint jó testvérek, ne árulkodjatok egymás ellen, mert annál nincs rútabb, hanem ha valamelyik hibáz, a többi tartóztassa vissza, s adjon jó példát önviselésével. A gyengébbet gyámolja az erősebb, a restet serkentsék a szorgalmasak, s az okosabb oktassa a bárgyút. Így aztán jó emberekké nőttek fel, s nagykorában visszafizeti szeretetével, a kinek most javára voltak. Gyakran meglátogatlak titeket, mint azelőtt, s ki megkülönbözteti magát, jutalmat kap.

A gyermekek eltávoztával közelebb inté Vámos a nép véneit.

- Tegyétek fel kendtek kalapjaikat, mondá nyájasan. No, bíró uram, hogy, mint van a helység?

- Békességben, tekintetes uram; felelt a bíró bátor tisztelettel.

- Ki van-e osztva a díj, a múlt évi legkitűntebb földmivelők között?
- Igenis. Tavaly már kétszáz köböllel több lett a határ termése, mint harmadéve; pedig rosszabb időjárásunk volt.
- Hát a marhakiállításnál ki kapta az ezüstpénz-jutalmat?
- Egy féltelkes gazda. Olyan rugott borjai voltak, mint egy két esztendő bika, pedig a mellett káposztás kertet vett tej és vaj árából.
- Próbálták-e a burgonyaültetés módját, mit a múlt tavaszon magam mutogattam?
- Igen, vagy öt gazda. Annyi termésök lett, alig lelték helyét; az idén már minden ember úgy ültetett.
- Hát a trágya másodvetés szokásba jött-e már?
- Egészen. Ha valaki rest, minden kicsúfolja; ha pedig elkésik vagy jószága gyenge, közös segítséggel meghordatják a földjét.
- Úgy látom, takarékmagtárakra nem igen szorútlak az idén; majd minden zsellérnek azon módon meg van betett tizedrésze.
- Mert takarékosan tudnak gazdálkodni; mióta tensuram, meg az özvegy tensasszony tanítja, vezérli ezt az árva falut, minden megváltozott. Nincs itt rest, se éhes, vagy aki adós vón! Most már örülnek a gabona árának, mit a tensasszony el fog adatni a falu takarékmagtárából, miután látszik, hogy az aratás jó lesz.
- Van-e a csapszékekben sok adóssága az adózó népnek?
- Mióta kivették a csapszéket a zsidó kezéből, egy csepp tartozás sincs; pedig több italt elfogyaszt a helység, mert jobb módja van benne.
- Megfordul-e gyakran a falúházánál a járásbeli szolgabíró?
- Mióta tens úr közbeveté magát, elégszer. De most új restelláció levén, az új tisztet még nem ismerjük.
- Adó vagy a megye dolga nincs-e a helységre túlróva?
- Nincs biz'a, tens uram! Mitől fogva kegyes volt panaszunkat a nemes vármegyére vinni, nem tapasztaltunk afféle igazó kihágást.
- Hát ellenünk nincs-e panasza valamelyik jobbágynak? Nem történt-e húza-vona a földes uraság nevében? ispán vagy hajdúk nem tettek valamit az új törvények ellen?
- Egy pálczaemelintést vagy robotvakarítást sem, hálát adunk az igaz istennek, hogy ezen úri ház jobbágyi lehetünk.
- Fogja bíró uram, itt egy csomó jövő évre szóló mezei naptár, ossza ki a szegényebbek között, de vigyázzon, olyanok kapjanak, kik tavaly elmaradtak. Vegye át e néhány könyvet is; újabb gazdasági munkák nép számára. Olvastatni kell a gazdákkal, a mit nem értenek, a jegyző vagy ispán megmagyarázza. Aztán meg kell őrizni a helység könyvtárában a többiekkel együtt. A Vasárnapi Ujságot jövő félévre is megrendeltem számukra.

Egy pár hatyúősz bírák szeme könnybelábadt; megemlékezének a helység múltjáról, midőn ő törvények szerint, durva, telhetetlen urak üzték, zsarolták a kipusztult népet, nehéz iga, éhség, bot és vad butaság nyomta a falu adózóit, de megemlékezének a szomszéd helységek alig valamivel jobbult jelenéről, s a kitörő hála térdhajtó hódolatával járultak a jóltevő család kezeit csókolni, de egy sem fogadta azt el annak tagjai közt s Vámos kézzszorítással bocsátá el szeretett barátit, kiknek gondját s ragaszkodó szívét a végzet ő reájok bizta.

E közben Zalánka a koszorús leányokkal ismerkedék meg. Elkérdezte mindenik nevét, sorsát, foglalkodásait. Résztvevő gyönyörrel hallá tőlök Czeccilia nevét áldatni, nem színből, hizelgésből, hanem indokolva. Némi gène-t érze, hogy neki nem jutta eszébe csekély emlékaándokot osztani, mint kedves férje tevé; s a helyett a koszorús lányok által ígérertet tön a helység szüzeinek, hogy a ki mátkájához ágyat s fehérneműt, saját szövése, fonása s hajadoni szorgalma után visz, nászasszonya leend s lakodalmát ingyen kitartja.

Alig mentek el a birák, egy himlőhelyes, bőre-reszü cséza döcögött elő, négy személyből álló konya fülű, vemhes fogaton. Elöl, a bak helyén tarsolyos huszár ült, kinek horpadozott pléh-kardja mérgesen villogott a kósza napsugárban. A cséza színig tele volt ülve három emberrel. Balról a kis, zömök szolgabíró, mint házi vagy kocsi gazda, mellette szép, fodros hajjal az esküdt úr, ki közeledtükben szűk keztyüket vonszolt melegtől megdagadt sötét ökleire; elől pedig egy pipacsszínű nyakravalós egyén, kit még nem ismerünk, de kit Vámos mosolyogva vett észre.

Leszállván a recsegő járműről, felhőt vertek magokról porzó kendőkkel s beköszöntek a szíves vendéglátó családnak. Évike rögtön elfutott rendelkezni az üres gyomrokról, a jövevények pedig menten leültek a hársfa árny alá, hogy valami módon el ne fáradjanak a sok ácsorgásban, úgyis csak hat órát kuczorogván még ma a szoros csézában; az esküdt azonban ama szokott elővigyázattal élt, hogy selyem kendőjét aláteríté.

- Megérkeztünk biz ott spectabilis, mondá szolgabíró úr, miközben kostökjét öklén megpofozva, cseresznyeszin tajtjából rágyujtott. A tanuk is mindjárt jönnek két szekérrel; vagy kilencz dűlővel elmaradtak tőlünk, mert egy kicsit gyenge a vontató erő, s lovuk megszédült.

Az idegennek fél füle fekete selyembe volt kötve, s bármint türtözteté magát, szörnyen fűtt. Prémes, világoskék kancza-mentében, fehér sujtásokkal, almaszín zöld, szűk magyar nadrág s borjubőr csizmaszár, gombos rézsarkantyúval, nem is bolondság ily forraló hőségben. Ezen atyánkfiát egyébiránt, tetszett a sorsnak, mint kurta nyíri nemest a világba beszólítani. Azonban magasabb rendeltetést érezvén gyomrában, hatodrészt östelkét egész instructióstul, azaz garagyástól, bodzafástul együtt, nagyreményű ifjuságának kezdetén megette, aztán pedig jobbra-balra lengyeleskedett, azaz ázsiai természetű házaknál több-kevésb időre vendégnek felcsapván, evett, ivott és aludt. Egyszer-kétszer el is adta magát, de haszonvétlensége miatt ismét szabad lábra kapott. Többek közt egyik tulajdonosa agárért cserélte, új gazdája pedig elkártyázta, míg nem ismét későbbben egy füstös gubán kelt el. Tökéletes haszonvehetetlen, de enni és hazudni borzasztóan tud. Installáció, statutio, restauráció, követválasztás, nagy temetés, disznótor, keresztelő, lakodalom, templomszentelés, szóval minden torkoskodás alkalmával ott van, s mindig a státus vagy társaság bolondja. Részéről újabb időkben felette állhatlan kóbori természetet ölte, egy helyben világért sem marad, s azért nekünk sem lehet vele bővebben megismerkednünk; egyéb iránt a vidéken mindenki szereti, mert jókedvet viszen és nem kér semmit. Családnevét századik sem tudja, a közvélemény Pipacs Gyurkának nevezte, mert színét igen kedveli s ritkán van a nélkül, miről nyakravalója jelenleg is bizonyóságot téssen.

- No Gyurka, ugyan kivetkeztél bőrdőből, mióta nem láttunk. Lám, mint megszépültél! mondá tréfásan Vámos, végig nézve sikoltó uniformisán.

- Hja, spectabilis! ez új aquisitio, azóta ám bot is fűtyült húsom körül, tisztújításunk volt, új viczispánt ettünk, vagy akarom mondani tettünk, felelé Pipacs villogó arczokkal, kapva az alkalmon, hogy szava sort foghat. Ezt a kancza-mentét s uszubu-nadrágot meg illetéknépen kaptam vala. Megmértem magam Samuléval, a zsidó szabóval, s váltóra elvezettem tőle a pofonlútt mondurt. Hogyne adtam volna váltót hetednapra, mikor Modry szolgabíró ígérte, hogy ha megtartjuk, ki fogja fizetni. De biz ő kicseppent, s a váltóadósságnak nem akadt ura. Modry ellensége lett szolgabíróvá, s minthogy választáskor lehuztam a kortesek hátáról, jeles személyemet odaitélte, a zsidó olló alá. De Modry nem volt rest furfangos eszével. Engemet

bedugott mellékszobájába vagy harmadmagammal; oszt a zsidó szabót magához hivatja, s elkezd mocskolni, hogy miért üldöz engem? A zsidrák henczegett, s Modry addig-addig bosszantja, ingerli, hogy a czérnabök-harapó elkezd engem hunczfutozni. Akkor kirohanunk a mellékszobából, neki a szabónak, hogy meri a nemes embert hunczfutozni? A dehonestatióra actiót azonnal felnyomtuk. Samule megijed, s hogy perelni és száz pengőt veszíteni ne kelljen, elengedé hetvenes kontóját, igaz, hogy huszonötöt sem ér ez a lótakaró.

Ezalatt Évike visszatért, friss reggelit emelve jövevényeinek, egy megrakott táczán. A törvényes bizonyosság ült, de Pipacs Gyurka fanyalogva pislogott az idylli czikkekre.

- Tán valami egyebet parancsol, kérdé Czili mosolyogva, ki kárvallott képét észrevevé.

- Bizony mást kérnék én nemes tens asszony, ha rászabadítanak. Ó szilvapálinka, egy kis jó szalonna, egy tuczat zöld foghagymával, meg vagy két itcze bor csak inkább megjárna kotyogós gyomromat, mint fél pohár tejfel.

A két ifjú nő jóízűen mosolygott, s őszinte vendégszeretettel rakták körül György lovagot a szittyareggelivel.

- Meséld el már azt is, mi lelte a füled? felszólítá falatozás közben a kis szolgabíró.

- Bakatell az egész, kezdé rögtön Pipacs. Hogy Modryt megtartsuk, lobogót meszeltem egy ócska ponyvából s megeskettem reá minden kortesemet. Szép sereg volt pedig. A botforgathatók száma ráment másfél százra, ide nem számítva csonkát, bénát, özvegy asszonyokat s kik úgy elítették magukat, hogy ülésnek raktuk a szekéren. Az ellencsoport vezére untalan diffamált, hogy Modry parasztimádó s én csábító vagyok, ne higgyenek nekem; s egy-két józan közvitézem már szédelegni kezdett, de kihúztam zsebemből egy ócska contractust, megbizonyítám, hogy országgyűlési credentionálisom van, abban parancsolják, hogy Modry szolgabíró legyen. Ezen ravasz ellenfelem összezsapja kezét. «Isten vagy pajtás! gyere, hadd súgjak valamit»; általkiált tárt karokkal hozzám, s én mint valamely okos székely lófő, azt hívén, hogy hozzánk akar térni, kimegyek a swadronom szélére, s odatartom fülem, hogy belesúghasson... Persze elharapta, hanem hiszen hasznát veszem annak, ha ki nem nőne is. Aztán a tilókus, a ki kúrált, hánytatót adott be, mert mondja, kigyógyult azzal egy vinczellér is, kinek a térde volt megsrétézve.

- Hogy maradt ki Modry, ha zászlója is volt? kérdé Vámos mosolyogva, az asszonyok kedvéért, kiknek kedve telt ily híres korteshadnaggy beszédmodorában.

- Csupa félreértés tette földönfutóvá azt a vitézlő atyafit. Pedig mit el nem követtem? Legharsányabb torkú kortesüket egy pár spionom oly rekedtté itatta sós puncscsal, hogy a választási ordításkor sihegve tátozott, mint az ősz varjú. Éjjel meg mint az ölfát, átszedtük a kerítésen vagy harmincz darab kortesét a vetélytársunknak, sőt ellopattam tőlök három kosár tépést, mit a sebesültek számára tartottak; de nagyon einschlagos volt a Modry bora s minden kortesemnek megveszett az esze... Előre betanítám őket, hogy majd a teremben, ha kucs-mámmal intek, legyenek csendesek, hogy torkuk ne romoljék, ha pég kendőt rázok, ordítsanak mint a fenevadak. Ők megfordítva tették. Mikor főbirónak volt candidálva Modry; kucsám intésére iszonyúan visítnak, pedig hiába, azt el nem üthette; mikor meg a kendőt rázom, fülelnek, mint a hal, s Modry ellenségét megteszi a pártja.

Azalatt odaérkezék két szekér, megrakva tanúkkal. Ott voltak a jószívü hortobágyi szállító parasztok, kik Gyapjasy úr előtt juhainak bőrét teregették. Ott volt Tógyer gazda, dobnak használható májbőr csizmái s insurrectionalis rongyaiban, melyet Löbl egy szegény nemestől ráfogott csalásért exequáltatván, neki ajándékozta, s fertály év végével beszámítá tizenhatsz forintba, holott harmincz garast sem ért. Ott volt a János, a füredi nyeregcsináló is, az irhalködmönös vidám, rövid ember, ki egy személyben kocsis, gazda, szíj- és kerékgyártó lova

szekerénél. Öszvérfajta agyagcsatakos lovai közül csak három jött vele, a negyedik lefizeté már a halandóság súlyát. Velök jött a keleti szépségű Dudás juhász; fordított subáján ott függ a facsobány s balravetve pötyögős dudája, melyre egy kecskefő mulatságosan van kivarrra. Mellette ült a kenesei gulyása friss szalonnazsírban kifőtt inge-gatyájában, térdig érő szűrrel s csillogó, kent hajjal.

Vidám pusztai nép, mind jó ismerősek a hortobágyi eseményekből, kiket Ödön kedvkereső szeretettel fogadott, körül telepítve az udvar lábujában, a birák asztalához, hogy megvendégelje őket a hajdani emlékek boldog átváltozására.

De a zömök szolgabíró nem engedé még most a lakomát. Józanon végezzék, úgymond, a lélekismeretes dolgot. Ki látta azt, teli hassal esküdni? A tanuk beballagtak az udvarházba esküdt s szolgabíró vezérlete alatt. Vámos mindnyájukat üdvözlé; a füredi ködmönöst pedig megállítá egy szóra.

- No János, örvendetes dolgot ujságolok kendnek. Bécsből leküldték már a kend igazságát, pedig akkorra várta, mikor meg lesz fagyva a temető alatt. Földes urasága tartozik visszaadni telkét, miből kibecsülték.

A vidám emberke megszorodék, de ez a mély öröm valóságos jele, midőn jótett s nagylelkűség a szívet meglepi.

- Az Isten megfizeti, hogy boldoggá teszen, ha én elébb meghalnék, mint meghálálhatom - mondá lágyult hangon, s szemében és arczán oly igaz tisztelet nyomai látszottak, minőt egy romlatlan, természetes kebel kifejtteni képes.

- Hogy van sorsa mostanában, mióta nem láttam? - szólítá meg Vámos, hogy kiragadja őt a néma alázatból.

- Mindig alább-alább, tekintetes uram, de'szen nem félek én, csak a telkem visszakapjam. Már nem volt egyebem egy rossz vityillónál, s három rossz gebémnél, az is egyik karórágó, másik csillagvizsgáló, a harmadik meg cseberbehágó.

- Hát a negyedik hova lett?

- Elmaradt az úton, a bőrét begyűrtem hátul a kasfarba.

Vámos feltevé magában a becsületes iparkodó Jánost kölcsönrel segíteni, de jelenleg óvakodék ilyesmit előhozni, nehogy vallomási meghiteltetés előtt ügye iránt elfogulttá tegye. Ödön s a ködmönös bementek a házba a többi tanuk után. Ottan szembesíté őket a hajdani árva halászszal a törvényes bizonyosság.

A kis szolgabíró jó ismeryük már hivatalos buzgalmairól. Vámos iránt, mint kinek esze, véleménye kitünő hatásnak örvendett megyén s tisztujításokon, különben is megkülönböztető szenvet s kötelezettséget képzelt magában, e rejtelmes bünszöveg tárgyának pedig nemcsak azért volt hajlandó magát elfogultságig átadni, mivel hírneve országos eseményekkel jövendett egybeköttetésbe, hanem a vagyonörökösödés érdekéhez illesztett díj, hivatalbeli eljárásaiért, annak rendje és módja szerint meg volt ígérve. A hortobágyi tanúkat is, tehát oly részletező szigorral s a bőbeszéd rekedtségig vitt szőrszálhasogatásával üzte és füzte, hogy ezen, már csak mellékes vallomásoknak csupa szembesítő meghitelesítése álló estig tartott a nélkül, hogy a tanúknak levegőnél egyebet magukhoz vennie engedett, vagy maga, citromos vizen kívül más tápot halandó kebelébe helyezett volna.

Kevés vártatva a többi tanuk után az öreg Cziriák is felkullogott, mint berendelt species facti, kivel Ödön árva halászi minőségében félig-meddig szolgálati viszonyban állott. Ősz bajusza és szemöldei mint krétapingálás retekszínű arczán, hátán az apjáról maradt kendertarisznya

gyékény pórászokkal, s kerges inge könyökig felgyűrve, mintha most is hivataloskodnék, azaz halászatban járna.

Vámos, ki a még folyvást falatozó Pipacs Gyurkával a hárs árnyában ült, magához inté az öreg halfogót.

- No Cziriák, hogy tetszik ez a mocsáros világ?

- Mint a kecskének a só, teins uram, - felelé süvegemelintve a vidám öreg. - Csík, hal van annyi, mint a bűn, asszonyom meg jobb a falatkenyérenél, nem hiszem, nem pünkösztör küldötték a lelkét.

- Hát meg van elégedve a sorsával?

- Egy száz fontos harcsa se jobban, ha így megy, még a bajuszom is ki fogom pedreni. Van véterem, varsám, szákom, bóném, két nagy gyalom, csónak, csáklya, szigony s ezek az én ekém. Dolgom van elég, s ha uraságom szakmáját leróttam, másnak vetek hálót, felében. Olyan szerencsém van, mintha az Úristen fizetgetné vissza, mit a nyolczszáztizenhetedik drágaságban az éhenhalóknak hitelbe kiadtam. Igaz is, hogy tudom ám a nyitját, hol van a hal fészke, úgy ismerek már itt minden zigez-zugot, mintha ebb' a tóba születtem volna, oszt meg könnyű is itt fészkekre akadni, mert bőség okáért minden fokot «Cziriák öblé»-nek lehet nevezni.

- Ekként jól megy dolga?

- Ha tovább is így foly, még csizmbában járok. Bezzeg meg tudom most a porciót fizetni, s anyjukom szemét sem eszi ki többé a keserű füst, még gyökeret sem vertem ebben a lág földben, s galyabítottam már magamnak vityillót, most meg a fiamnak kötök egy jól bélelt kunyhót, ide szállítom menyestől, mert nagyon az orrába vette, hogy Lajos urfi menyasszony korában vagy kétszer nyaggatta.

- Igaz, Cziriák gazda, most már elmarad kend a Lajos urfi ajándékaitól.

- De van keresetem. Bölcsen átláttam én, mit a teins ur Hortobágyon egyszer-másszor mondott, kegyelem s ajándék nyomort nem irt ki. Leköt, alacsonyít, sikere elmulik, mint rövid esőnek. Hasonlít egyszeri fűtéshez kemény tél hosszában, utána még dermesztőbb a fagy... Tökéletes igaz, munka kell a szegénynek, aztán meg igazság. Magyar embert sohasem láttam én még koldulni, ha dolgot kap s ha éhezik is, inkább lopni megy, mint az ajtófelen itt-ott kuncsorogjon. Ajándékból, szegény feje egyszer kiségit magát, s eszköz nélkül megint benne a hinárban, s újra arra tája száját, hogy majd kihuzza más. Ha pedig dolgát megfizetik, hozzá lát, s tőrös lepény után nem kell koplalni, de kenyere megvan minden nap egyformán. Czeczilia teinsasszony ismeri, hol fekszik a nyúl, Lajos úrfi nem tudja, hogy kell rakni a feneket s ha rá biznák, mind hegyire állítná a boglyát.

- Mégis úgy hiszen kend neki, hogy minap is majd végveszélybe kevert huszárja szavára, - mondá Vámos megbocsátó szemrehányással, a vándorlápi eseményre vonatkozólag.

- Mert nem tudtam, hogy alattomos álnok. Eddig tűznek, víznek szemtül-szembe neki ment, ha kellett valami, ki gondolta volna, hogy oly erőszakos ember hazudozik is? hiszen a farkas sohse avatkozik a rókaszokásba... De volt is ám eszem, úgy-e teins uram? mert csak felgondoltam, hogy éjjel nem tesz olyan hosszú utat a ködös tó vizén, s jókor eliszkoltam, hogy a csillag feljött, csak kellett volna még felérnem észszel, hogy révünk helyett a libegő lápnak vegyem az utat.

- Most már sebj, Cziriák! menjen az urakhoz s tegye le a hitet, - utasítá Vámos az öreget, maga pedig kitölté Pipacs Gyurkának a második palaczk utolsó poharát.

- Hozatok még egygyel, ha iszol, Gyurka, - mondá töltés közben.

- Inkább egy kis szilvriumot, úgy aztán rá bort, hogy még egy kis szalonnát ehessen, mihez jó lesz foghagymát is hozni, - felelé Pipacs, házias bizodalmban, melylyel öt percz alatt mindenütt otthonivá tevé magát, s minthogy a hölgyek már eltávozának, bocsánatot vett kancza-mentéjét levetni, meglegyezvén magát két oldalon.

E közben Czeczilia, önalapította kórházában tevé meg reggeli szokott látogatását. Közel a majorhoz, szellős halmon állott egy téli ablakokkal jól ellátott kisded ház, kövér gesztenyefák körében, melyek télen véstől, nyáron hévtől oltalomban tartják. Czeczilia a tiszta pitvarkából egy kézi gyógyszerárba nyitott, melynek rendezett padjain sorban álltak feliratokkal ellátva írek, vízek, ragaszok, mind házi készítmény s egész halma a vidéken termett gyógyfüveknek, mik kötés, heggesztés, fürdő s többnemű használat eseteiben sikerről ismervék.

Czeczilia két tégelyt vón le, szemvizet egy kristályhengerben, s néhány csomagot a száraz füvekből, s mindazt e célra rendelt kosarába tevé, átment a pitvaron a kórterembe. Olcsó, de magas, száraz, s igen tisztán tartott falak, bő és gyakran szellőzött levegővel telve. Benne tizenkét sásból font nyoszolya, miket a helybeli nép készített saját betegeinek. Köztök szükség esetében, a földön még egy-egy beteg bő fekhelyet kaphat, de most a nyoszolyáknak is fele üresen van, úgy megkevesedett a nyári betegek száma, mióta Czeczilia mérsékletes élet- s pontos elővigyázat-, elemektől óvakodásra oktatá a népet. A nyoszolyákban tiszta egészséges ágynemű, melynek haját, tokját a férjhezmenő hajadonok szövék, fonák, tollát, pelyhét pedig a lúdtenyésző helybeli pórnők tartozott ajándokul adják. Az ügyeletet egy nyugalmas agg özvegy vezeti, ki a szenvedők iránt rokonszenvvel, kegyelettel érez, s ki utasítás nyomán ápolja, kezeli a Czecziliától naponként meglátogatott betegeket. Őr gondjaiért a takarékmagtárból von illő táplálékot, segédeül pedig változtatva alkalmaztatnak azon helybeli nők, kik már a kórintézet jótétét élvezék, s e mellett a helybeli bába hetenként kétszer, vagy ha szükség, többször tartozik megjelenni felei között.

E nemes gond, s emberbaráti intézet egész rendszeréből kitünik, miszerint a gyöngéd s eszes Czeczilia nem fitogtató kegygyel kaczerkodik közvéleményért, nem akar félig-meddig végzett baj s nyüg muló áldozatán osztlan dicsőséget aratni, sem érdemlenekért, önsegély és csatla-kozó járulat nélkül magát folyton növekedő teherrel igázni, hogy darab idő folytán megunva gondot és költséget veszni hagyjon, hanem eszközt az intézettel eszmét és közjót s alkalmat nyujt jobbágyainak, hogy saját betegeiket ápolják; élő példákban rendez oktatást, hogy mit egyes szegényház kellőleg végezni nem képes, vállalat útján közérő viselje s mi önerejükől kitelik, ne várják bárgyu és resten Istentől, vagy szánakozó szívtől, hogy végre is nélkülöz-niek kelljen azt, hanem fogjanak hozzá s tegyék meg. Ő megalapítá a kórházat, rendszerére felügyel, sőt, míg értelmes vezetőt képezend, eljárásait is örömet végzi: de úgy alkotá az egész intézetet, hogy kellékei, szolgálata, folytatási eszköze, fentartó és biztosító gondja a népen fekdjék s ne ingyenvetett irgalmat kelljen hunyázkodva köszönetnie, hanem büszke lehessen a betöltött kötelesség érdemét érezni, szomszédaik között példaadólag ébreszteni. Czeczilia művelt szívvél, ítélő tapintattal birt átlátni, hogy a nép és birtokos nemesség közti viszony természete, ilynemű kötelességek gyakorlatát feltételezi, hogy ilynemű szálakból fonódhatik azon, egyezségi kötél, mely nemcsak a földbirtok s jogviszony jövőjét biztos révhez kapcsolja, hanem együtt érző nemzetté fűzendí a válatag elemeket, melyek mint a rossz téglá első ütésre szerteszt porlanak. És habár nem törekvék is e prózai enyém-tiéd szak-ban pátriarchai ábrándokat megtestesíteni, habár nem akart is apa és gyermek, vagy osztályos rokonok közti viszonyban állani alattvalóival, s átruházni rájuk saját árvájának elrabolt örökét: de zsarnoka sem volt vérző rabszolgáknak, nem csattogtatá rájuk vadállatul fenekedő fogát, sem szükségtelen önvédlet örve alatt megtámadó pontokat nem keresgél, hanem állott velek, mellettök, s felettök, mint jó szív- s józan észhez, mint jobbágy- s földesúrhoz illik és kell, ha veszni nem akar.

Midőn a kórházba lépett Czeczilia, enyhület és öröm fejeződék ki a betegek éledő arczain. Tisztelet s bizalom olvadt össze bágyadt szemeikben, minden jele nélkül azon hitlen közönyt tartózkodó félsznek, melylyel szegényrendű betegek, a megvető, hanyag, s gondban és kérdésben fukar orvost többnyire fogadják. Czeczilia, mint bátorító szellem jelent meg köztök, részvét és biztatás balzsamát hozva szavában és nyájas szemeiben, mely gyógyszerárban nem árultatik. Nyugtató okokban türelmet, kétség-oszlató tanácsadásiban annyi vigaszt tudott előidézni s észszerű szelid bánásmódja oly feledtető varázsszal bírta enyhíteni a fájdalmat, nyomort, hogy betegek szinte sajnálattal váltak meg a kórháztól, melylyel Czeczilia közelebbi érintkezéseit is el kellett hagyniok.

- Jobban van-e szemed, Rebeka? - kérde egy zöld selyemmel fedett szemü szép leánytól, miközben szereit letéve, ágyához ült.

- Már nem szúr oly élesen, - felelé a leány, - de érzem, hogy tele van még vérrel, s ha nap hozzá fér, erősen nyilallik.

- Lásd gyermekem, hogy is tudtál oly balgatag lenni? mint elrontád magad, - viszonzá Czeczilia szeliden, miközben a selyem-lemezt épkézzel emelé, hogy a szenvedő szemeket meglássa.

- De mikor azt mondák a faluban, hogy szebb leszek, ha lánczfű-gyökérrel mosom a képemet, - menté magát a szép ifju gyermek, s fájdalmasan zárta el pilláit a világosságtól.

- Pedig épen az hajtotta szemedbe a vért... milyen hivékeny vagy! hátha irigy társad csak azért javasolna valami mérges szert, hogy arczodat elrontsd, s ő nála rútabb légy?! Aztán szebb volna-e a bepancsolt bábu, mint a természetes szépség? Épen te beszélted, mennyire megijedtél az oláhtemplom képeitől, mégis bemázoltad magadat, mint azok... A szépség úgy ér valamit, ha a leány semmit sem tud róla, különben a hiuságért minden okos legény kinevet, s olybá tart, mint a rakamazi boltot, melynek ajtajára bazsarózsa van festve, aztán benne kindruszt árulnak... Most már javul szemed, csak használd a vizet, im itt a friss tépés, szemvizet is öntök a csészébe, de ha megszabadulsz, többé hiú ne légy, s óvjál másokat is e pirító hibától.

- Elbeszélem minden pajtásnémnak, hogy lánczfűgyökértől ne vágyjanak soha megszépülni, - mondá hívó megadással a kis leány, s Czeczilia meg volt győződve, miszerint az egyszerű gyermek szava és példája jobban megölelndi a falu nemzedékében a hiuság ragályát, mint egy kilencz rőfös feltulipánozott okoskodás.

- Hát kend, Timárné, könnyebben van-e? - kérde a közben a gyógyító angyal, megtapintván a szomszéd ágyon fekvő halvány nő üterét.

- Biz édes galambom, teins asszony, nem viszem én többször kútra a korsót, olyan gyenge vagyok már, mint az árvacsalán; osztán mintha mindig a hideg lelne, hogy lelke is reszket.

- Az Isten jobb, mint te, édes lányom, ki benne nem bízol, meggyógyítja azt is, ki maga okoz magának nyavalyát. Miként kétkedhetik egy keresztény asszony? ki marad melletted, ha elhagyod az Istent. Vallás a nők vigasztaló angyala, ha magad hitlen vagy, lehet-e keresztény leányt nevelned? pedig két gyermeked van, ki büntető ostorul nő fel nyakadra, ha szívékből Isten félelmét kiirtod. Lásd, betegség mindenkit érhet, jó és rossz együtt van a gondviselés igazgató kezében. Tövisek között rózsa terem, s a rózsa alatt ismét kigyó rejlik. Aztán nem magad vagy-e betegséged oka? Negyednapra felkeltél az anya-ágyból. Ez már nálatok köz szokás. Hisz az igen jó, el nem kényeztetni magát az embernek, megedzeni arra, mit a természet bir, de te, édes lányom, első felkeltekor kenyeret dagasztál, s magad bevetetted. A gyenge szerkezet nem birt még annyi törődést, okvetlenül meg kelle betegülnöd... nem könnyebb volt volna a háznépnek azon egy sütetést mással végeztetnie, mint most hetekig

nélkülöznie két dolgos karodat? de meg annyit szenvedsz? hogy kell idegen bérkezekre adnod kedves gyermekedet, a nélkül, hogy felügyelhetnél rá, mily könnyen történheték vala, hogy örök nyomort huzzasz nyakadra, ha én nem vagyok, ki orvostól gondoskodhattam, mert efféle bajon házi szer nem segít? Mennyi ép, erős, dolgos asszony elronthatná így magát! Én megkértem tiszteletes urat, hogy bölcs igéivel óvja meg ez önmaga elleni vétektől a vigyázatlan népet... Egyébiránt ütere bátrabban ver, homloka sem oly lázas, Isten vele, édes leányom, csak vegye tovább a szert, holnapután ismét jó az orvos, bizzék Istenben, meg fog gyógyulni.

- Angyalom, teens asszony! adasson ennem, megmered a nyelvem, úgy kívánom a gyomor-erősítőt. Egy kis zöld almát, vagy kövér disznóhúst legjobban megenném, de beérem ugorkával is, ha egyéb nem volna, - kiálta nyöszörögve a harmadik ágyról egy jól táplált, köpczös, pozsgás póráló, ki éppen lázban hánykódék, hogy vakszeme zöldült, s fogai vaczogtak.

- Majd biz enni valót, hiszen most is rázza a hideg, - felelt mosolygón Czeczilia. - Éppen azért fekszik kórházban, mert kívül nagyon nyalánk. Nem szégyelli magát, egész faluban nincs több beteg, ki gyomrát rontotta el. Ha százanként ette az éretlen szilvát, most tudjon koplalni. Hat hét mulva ehetik disznóhúst, addig pedig itt vannak a füvek, láz után beköti vele a segédnő, - s azzal átlépett egy vászonfalon a férfiak osztályába, ott hagyva a torkos kornyadozót, ki hiába próbált kövér disznóhusért néhány sallangos kérelmet még elkeríteni.

- Hogy van a takács karja? - kérde Czeczilia halkán a segédnőt.

- Nem gyógyítja meg azt az Isten se, mert a világos rontás, - mondá szemét felvetve egy sötét arcú, fekete vérű, nagy, barna paraszt, ki azelőtt takaró alá vont fejével, aludni látszék.

- Minő babonás kishitűség az ismét? - mondá szeliden Czeczilia, szánakozó mosollyal nézve a nehéz vérű rásztkórost.

- Nem kishitűség az, hanem szent való, - felelt mogorván a takács. Olyan igaz, mint hogy ebből a vaczokból temetőbe visznek, a Sánta Pila rontott meg, mikor négy nyüstös vásznát ki nem adtam hitelbe. Olyan sötéten nézett rám, mintha a kéményből pislogott volna, aztán meg a ház végénél megfordult, s balkezevel megfenyegetett.

- De uram Isten! hogy ronthatta ezzel meg Takács gazdát?

- Miért támadt hát karomon harmadnapra, éppen pénteken éjszaka ez a kelevény?

- Mert sűrű a vére, tisztítani kell, ... sokat ül, sokat haragszik, nem beszél senkivel, s többet is iszik, mint kellene.

- Iszom biz én, mert úgy is elveszek, még harmincz esztendősem voltam, azóta soh' sincs egészségem.

- Higyje el, szégyenlenék oly babonás lenni, okos mesterember létemre. Nálunk már a gyermekek is kinevetik, ha valaki boszorkánynyal ijesztgeti őket, nem hiszem, volna a faluban Takács gazdán kívül élemedett ember, ki babonára adjon.

- No, én megittam a levét, akarom vagy nem, állnom kell, hanem hiszen csak érjem életben Lucza-nap éjfelét, kiviszem Pilát a karádi égető hegyre, ha mindjárt kantárnak szabják is bőrömet a seprőparipához.

- Mutassa csak karját, ... asszonyom! bontsa fel a kötést.

- Hiába nézi a tekintetes asszony, nézettem én már azt özvegy gólyaszemmel, fekete fecskével, nem ér annak semmit, mentül jobban gyógyították, annál jobban dagadt, - mondá türelmetlenségig izgulva a vaklelkű rásztkóros.

- Hogyne dagadt volna, - mondá Czeczilia, ha kuruzslóhoz ment. A tetemtódó (toldó), kereszt-bodza, s in-nyújtó fű nem minden testi bajon segít, pedig jósbanyájok csak ezekkel gyógyít. Most czélszerű irrel kötözik karját. S ha szorgalmasan bevesz, két hét alatt felgyógyul.

- Fel bizony, mert deszkát árultok a föld alatt. De'szen tudom én, hogy holtig való járvány az ilyen rontás vége. Szegény embernek nem adnak hitelt, pedig csak mi látjuk, mi történik velünk. Tavaly is ráült egy gyermekre a fekete macska, soh' sem lett többet csont a fél térdében. Sulykosnét meg télen lecsalták a kengyelérhez, s a zsombokon halt meg, másnap hozták haza.

- Igen, mert részegen megfagyott.

- Dehogya részegen! vállán minden körme helye meglátszott a sánta Pilának, én meg láttam, hogy éjjel két fejérség egy nádszálon háromszál gyertyával repült vele... Hát mikor engem minden este egy fekete ló kíséretett haza, seprűfarkkal s homlokán tükör volt?

Takács gazda kifogyhatlan leendett az idétlen idézetekkel, mik a környéki népbabona maradványaiból lelkébe tapadtak, s miket sötét, szellőtlen rögeszméi közül kiverni sem nem akart, sem nem tudott: de Czeczilia betiltá a folytatást.

- Nem akarom üres rémeit egyenként elkergetni, Takács gazda; most kérem, hallgasson, s ha a kórházból kimegy, szünjék meg a nép közt babonát hinteni, egyetlen beteg lelkű ember képes lenne egész vidéket, e józan szabad fejű népet, vakság hírébe keverni.

E közben kibontá Takács karját a segédnő.

- No nézze, győződjék meg saját szemeivel, mint lohad, mint megfehéredik a szederjes vérelem; két hétre lábra áll, s dolgozhatik: mondá Czeczilia a győzelem nemes örömével.

- Ne higye tensasszony; boszorkány ravaszság! innen elviszi Pila a kelevényt, hogy másuvá tegye, meglássa, holnapután horgasinamra olvassa.

Czeczilia, a nélkül, hogy reá figyelne, írt ada a szerencsétlennek, s decoctumát megnézve távozek.

- Hát még kérem átosan, kiált utána rivalkodva a takács, Tarcsán is feljárt egy boszorkány, mert az átkozottak nem tudnak meghalni, oszték oszt' felásták, somfa szeget ütöttek a fülibe, úgy maradt meg a koporsójában...

- Ne darálj annyit, biz az eb is megdöglenek tőle, mert úgy megnyomlak, hogy jobban megérzed, mintha boszorkánynyal álmodnál; szólt egy szomszéd lábtörött, ki már javulásban volt, s erőt érte, ígéretét, szükség esetében végre is hajtani.

Mig Czeczilia szánat és irgalom szerepében népét boldogítva önérdemét nevelte: addig az új családtag, Zalánka, s a szerencsés igénytelen Évike gazdasszonykodó üzletben oktató, formálta, fejté és gyakorlalta a jobbágy hölgyeket. A majorudvar gazdag gyarmata volt a baromfiaknak; piros ajkú, kék szemű, fehér arcú libák, alacsony termetű tipegő réczék, kevély hidalgók kakasokból, csirkék, gyöngytyúk, sikoltózó pávák, temérdek pulyka és kappanok, vidám tollázkodó nép jó húsban, erőben, örök tolongással, mintha Noé omnibusza akarná egy másik özöntől megvédeni a házi szárnyasokat.

- Csir csir csir! pi pi pi! libu libu libu! kóta, kóta! kúr kúr kúr! kiáltá Évike kosárral kezében, s a fellázadt tömeg futva, sikoltva, szárnyon vagy talpain tört, rohant, iparkodék a kis gazdasszony köré! majd lefogták szegényt, de az eleven termetke, védegyleti pecsenyés ruhájában, mint valami fiatalka gyöngytyúk sürt-forrt, szerteszét sikamlott a forradalomban. Kijelelgeté a hízni valókat; persze egy bóbításra sem esett a halálos sorshúzás; azután befogatá a ludak századát, hogy hatyúú egyenruhájából leméllyeszszék a szokott évnegyedi adót, maga pedig számba akarta venni az izgatott tábor, de százszor is elől kellett kezdenie, mert a pajkos

közlegénység - fegyver nem ismerő szabálytalansággal káralt, kergetőzék, s ugrált keresztül-kasul egymáson, mígnem a kis Évi toporzikálva kényszerült felhagyni a commandó-szóval, éhesebb időre hagyván a számbavevő miniszterkedést.

Aztán bement a kender- és lenművelő fészker alá, mely a major felvégén kőlábak közé vont deszkafalból volt kerítve. Hosszú sorban dolgoztak a lányok, kiket ő egyenkint nevére ismert. Alig térült-fordult, már egytől-egyig sorba köszöntötte. Mindeniknek tudott valamit mondani, tőle kérdezni; tréfálni, enyelegni, egy-két szót cserélni, s mindezt vidám, nyájas, fogultlan színben és kedélylyel, tartiság és követelés nélkül, úgy, hogy a pórleánykák bátran, szabadon, tartózkodás nélkül társalkodtak vele, tanultak tőle, elbeszélték együgyű ujságaikat, nevettek, danoltak saját modorukban, s végtelenül szerették, becsülték a vidék legnépszerűbb földes-asszonykáját.

- Jól megdörzsöljétek Borcsa, sarokkal kell gyúrni, hogy jól kihulljon a pozdorja s puha legyen a kender, ne olyan merev, mintha sodronyszálakból volna összegyúrve; mondá egy erős pórleánynak, miközben sarkai alatt, saját kezével megigazítja a csomolygós csepűt. Aztán siessetek; tegnap is csak tizenhat kila lett meggerebelve, mit mondanak rátok a menyecskék, ha jobban nyúlik a nóta, mint a fonál?... Haddsa a gerebent Panni, ... így húzd a len fejszálát ni! s nem kell szorosan befonni, hogy kerges ne legyen, magam akarom a télen megfonni, hogy szebb kamukám legyen, mint ezek a semmiházi idegen gyártmányok... Erzs, te meg kösd erősebben a kacs végét, hiszen így kibomlik; pedig tudod, azzal tartják, a mely lánynak kenderkacsa elfoszlik, menyecske korában elejti a kontyát... Hát ez az apró eszköz miért oly kóczos? héj Sári, Sári! ha a hajad úgy tartanád, az anyád pártája is utána nyőné a magadénak. Lám Kati mily csinos gombolyagokba tekeri a csepűt.

Így igazítja a munkás házigyárt az ügyes szakértő kis gazdasszonyka, de panasza, sürgetései mindig epe és gúny nélkül, szeliden folytat, s tanítgatva az okszerű kenderkezelésre, melyet a nép magáévá tőn, s kevésb erővel, több haszonnal szebb vásznakat szőtt-font rövid időn, mint a környék asszonyai. Évikétől nemcsak rossz néven nem vették művesei a javító vagy helytelenítő észrevételeket, hanem magok kértek, tudakoltak szakmaik ügyében intéző utasítást, vagy gyakorlati mutatványt egy vagy más modorban, mit a vidám Évike mindig örömmel s fontos szakképzettségi részletességgel tett, beszélt, mutogatott, úgy, hogy közte s a lányok közt a legbizodalmasb tanító s tanítvány közti viszony fejlett ki, melynek folyamában a tanulmányi komoly perczeket vihal, robaj, kedv, tréfa, csintalanság váltogatá fel, legkisebb túlhágása nélkül az egyszerű illemnek.

- Juli megfontad-e már a tavalyi keresményt, kérdé szóba állva velök, miközben kötését kivette, s gyakorlatlan ujjával halkan, de nyugvó türelemmel kötögetni kezdett egy picziny főkötőt.

- Meg ám kis tens asszony (mert nagynak Czecziliát nevezte a falu), olyan erős fonalam van, mint a hegedűhúr, pedig vékonyabb a lószőrnél; mondá egy furcsa, kis pisze lány, felütve fejét a dörzsölők sorában.

- Mégis fonál, hát mért nem szövetted meg?

- Nem akadt rá pénzem, mit napszámmal keresék, beraktam takarékpénztárba, a nagy tens asszonyomhoz; magam is átlátom, sok igaz van abban, mit annyiszor előhoz, hogy ifjan kell keresni az öreg napokra, s addig egy fillért se költsünk mellőzhető helyre, míg a legszükségesebb félre nem lesz téve.

- Így hát mellőzheted a vásznat?

- Oh jéh! de hogyan? annyi van már nekem, hogyha ma férjhez mennék, se kén az orsót egyszer is kinyújtanom! pedig azt mondták a lányok, az új tens asszony kitarja a lakodalmát, a ki maga fonta a fejérműjét.

- Hohó Juli, nem azért, ki csak font, hanem a ki szőtt, varrt.

A kis pisze elszomorodék. - Úgy hát rozskalácson megyek az uramhoz, mert én hamar árvaságra lettem, anyámasszony nem ért rá tút vagy esztévát adni a kezembe, elébb kikísérte a harangszó. Azért nem tudok oszt se varrni, se szőni.

- Majd megtanítlak én, ígérte Évike; de egy feltét alatt, hogy te meg más árvát fogsz arra megtanítani... Hát ti lányok feldolgoztátok-e a tavalyi részt, mit a napam dolgán kerestetek?

- Én már el is adtam, monda Kati, ponyvának vette meg a szomszéd uraság, mert nem fonat az ám soha egy szálát is, hanem a mije nincs, a szomszédból kéret.

- Én is eladtam, közbeszólt Borcsa, olyan szakasztóruhát fejezítettem belőle, mint a hó; Sári meg kéztörlőt szabott a vásznából, meg lepedőket is; de azért eladott vagy kilencz borzsákot.

- Mégis hasznos hát így részibe művelni a kendert? kérde a fiatal Évi, mintegy tapintva azok közvéleményét, kikért az egész terv kigondoltaték.

- Oh lelkem kis tens asszony, hiszen hogyan volna? monda elől egy jóképű özvegy (egyetlen nő a kenderkínzó köztársaságban), ki a kontynál fogva minden köznyilatkozatnak hivatalos szája volt. Így legalább megruházkodhatik az is, kinek földje, marhája nincs, hogy kendert vethessen; aztán meg a nagy tens asszony gondot visel reánk, hogy a mit keresünk, sikere legyen.

E közben folyt, haladt, égett a munka; csinos négyszeg csomókban rakaték össze a kész mű, külön a fej, kacs, apró szösz és csepű, mindenik saját alakjában kötve, fonva, vagy göngyölítve; csupa öröm volt szétnézni a raktéren annyi tisztán munkált, ügyesen rendezett len és kender között, miknek aranyló halmai simán ragyogtak, mint a szálán fésült tömött szőke haj. Évike eléggülten járt-kelt között, s ha egy-két órai működés kóczczal, pozdorjával belepte a fészert vert földét, rögtön kiséprék azt, hűvössé locsolva, hogy tükörtiszta lőn, mint egy fővárosi virággyár műasztalai.

Zalánka új iparágat szándékolta meghonosítani a faluban, ő a selyemtenyésztés iránt törekvők előre kedvet gerjeszteni a helybeli hölgyekben, hogy jövő nyáron annál több eredménnyel kezdhesse meg üzletét. Szalárdy Elek még mikor Czecziliát nőül vevé, ennek szelíd befolyásával, szeder-iskolát alapított, melynek csemetéit évenként utak, dülők, tábla-hasábok hosszában kiültetetté. Férje halálával Czeczilia úgy át tudá származtatni jobbagyaira a faültetés kedvét, s annyi szépet és biztatót tudott mesélni a szederfa-tenyésztés jövőjéről, hogy minden szorgalmasb gazda azzal kerítette körül telkét s tagosztályát. Most már az ápolt fák ezrei teljes díszben álltak, s józan számítással lehetett arra egy jelentékeny selyemtenyésztést tervezni, mely az azt tanulni kezdő népnek, mindjárt az üzlet elején, buzdító jutalmat lesz képes jövedelmezni. Ennek vezetését magának tartá a fenkölt keblű Zalánka, ki mások kárán s példájából tanulva meg a kergető szenvedélyek s fényűző élet öncsaló nyomorát, erényeit pedig saját szívében díjazó tapasztalatában növelve: az elvont, de nyugodt boldogságú család-életben, főörömeül tartá az édes hon virágzatára, bármily közvetve, bármily kised helyköri sikerrel munkálni és hatni.

Olcsó téres csűr vala épülőben bogártenyésztéshez, melyet a lenfészert pótoland szükség esetében. A háló és nádrácsokat magok a helybeliek készítik, s e közben előre több ismerethez jutnak magyarázat útján, melyek az üzletre vonatkoznak. Zalánka a házi selyemfonó-gyárban tanít már. Czeczilia néhány font gubót tenyészté a végett. A géporsók mellett csak két-három üstben van meleg víz, melyen a rángatott gubók össze-vissza tánczolnak, annyival is inkább,

mert a pórleánykák szokatlan kezén meg-megakad az alig látható szál. Zalánka tanári türelemmel jár-kél, magyaráz, mutogat közöttük. Egyiknek ujjain igazgatja a nemes szálakat, másikat a kerék egyenlő hajtására oktatja, harmadikat ismételve tanítja, miként kell a lefont matringot megszárasztani, kicsapni vagy fonatba tűrni. Arczán oly elfoglaló ügyszeretet, annyi elégtéttség a leggyéresebb sikernél, s oly odamerült figyelme szívnek és léleknek, miszerint e hölgyről senki sem mondaná, hogy főház szőnyegeit hagyta el, hogy ezüstbe borult asztalok s rendkereszttel csillogó társaságok közül vonult a tóvidék csendes magányába, s város-tébolyító operákat cserélt a hallgatag falvak esti harangjáért.

Így és így foglalá el magát boldogan s boldogítva e három nő; e mindannyian különböző egyéniség, kik nőerény, honszeretet, s háziasság közös kapcsaival fűződtek lélekkrokonokká; s kiknek napjai előbizonyosságot tőnek, miként mind az együgyűebb elme, mind a művelt szív s emelkedett lélek, a nép és természet körében tud találni sok szeretni valót s egyik sem szorul a festett városiakra, gyártott boldogságért.

Az egész család egymást ölelő összhangban élt. Mindenik tag közosztályra vitte örömét, s ha fájdalma lett, biztosítva volt, hogy őszinte részvét enyhíti sérveit. A férfiak közügy és gazdaság érdekében kivitt eredményeiket; a nők a nép- és házi boldogságot, rendet, kényelmet, jólétet tekinték külfoglalkozásul: de a mellett nyitva állt szívök a benső lelki élet minden gyöngédebb örömeinek, s egy nap sem mulék el, hogy többféle célzott működéseik közt a családszeretet szívhez szóló körét, úgy mint a természet ifjító kellemét fogékony kedélylyel ne élvezték volna. E mellett jutának órák a gyönyörrel tanító irodalomnak is; ki mit olvasott elő, kellemében adta elő az élénk hatásnak vagy közösen ismétlék sikerültebb művek felolvasásait; míg másfelől a szívnemesítő művészet gyakorlatával tarták életben a kebel költészetterítő csalódásait. Zalánka festett és hárfázott, Czeczilia tökélylyel játszá a zongorát, Évike pedig eredeti meleg beljeggyel éneklé a dalokat, melyek vele nőttek fel, melyeket nem eltanult a néptől, hanem vele együtt érzett, s eszméit, multját, saját szívvilágát tartalmazák. És ha a park gyöngyszinű padjain vagy a centifolia semperflorens körül Elek, a kis Czeczilia sírjánál estenként holdvilágon ültek, s dal, hárfahang, hallgató határok felkölték a merengő ábrándot, emlék és kegyelet eszméit, ájtatos bölcselet, s a tiszta szív félelmetlen lemondása szentelése fel őket. Szóval a tett és törekvés, munka és élvezet váltó órái közt úgy tudák felosztani a muló napokat, hogy minden érdeknek éltek, minden viszonyt igénybe vettek, mi a nemesb életszerkezethez tartozik, s minek betöltetése az emberi rendeltetésben fekszik, minek következtén vidám, elégtét, hasznos tagjai lettek nemüknek, a helyett, hogy resten, izgólva, gúnynyal és idétlen vágyakkal gyötrődtek, vagy másokat bántva, sértegetve, s azoktól kerülve, ingerült kedélylyel száműzötten sóvárogtak s sorvadoztak volna...

Jóformán lealkonyodott, mikorra a tanúesketés véget ért. Vámos néhány használható pontokat nyert az adatokhoz, melyek Ödön jogviszonyait illetőleg, a Löbl titkos kihallgatása, s a kopasz morva vallomásai által már kezénél voltak. Főleg a Löbl elleni vádkereset bizonyítványaival gazdagult, s erkölcsi öröm lelkesíté emberbarát-szívét, hogyha a végzet nem segélylené is Ödön jogérdekében a legnyomósb tanúkat feltalálnia, legalább a vérszopó uzsorástól megmenthetendi elhagyott honát.

A zömök szolgabíró rendkívül pipázott, pedig a leves már az asztalon volt, s ő reggeltől nem evett, mely nála ép oly ritka és tűrhetlen, mint a földi halál; esküdt úr pedig kirántá feszes frakkjából a zsebtükört, s egy zúgban rendre utasítá konya hajfürtjeit, mert hol ennyi szép és ifjú hölgy van egy rakáson, szentségtörés leendett csapzott hajjal osztozkodni az eledelekben.

Pipacs Gyurka erőnek erejével maga rendezte el az udvar lábujában a hortobágyi szállítmány terítékeit, mert úgymond ő a korteseknek tanult asztalnoka, s elővigyázatból fatányért, czin-poharat rakott a békés pusztai parasztnak, nem is képzelhetvén, miként lakhatnának jól vér

nélkül, ha nemes társai sem állhatják meg, hogy lakoma közben egy-két koponyát fel ne pattantsanak, mint valamely champagneis palaczkot.

Midőn szükségtelen szolgálatával készen lőn, nemcsak fáradsága miatt, hanem hogy könnyebben nyelhessen, megtágítja pipacsszín nyakravalóját, s oly lompos csokrot talált hevenyészni belőle, hogy egész begye harmadik falura virított, aztán pedig neki törülközvé, leereszkedik az urak asztalához, melyet Czeczilia, ismerve jeles vendégeit, tizenkét tál éték elviselésére kárhoztatott.

Azt vélhetné keresztény gyomor, hogy oly embernyújtó reggelizés után, minőt Pipacs atyánkfia, és nemes társunk az úrban, véghezvitt, lehetlen lesz friss víznél mást ebédelni: Pipacs kineveti az ily gyarló okoskodást. Arcza ugyan a kilenczedik tálnál s több rendű és színű poharazás után tökéletesen felölté a cinnóber pírját, úgy hogy saját képét felköthetné nyakravalónak, de azért nyelve mint a szélmalom, s szeme forog, ha a tizedik tálát behozzák.

Az asszúborok sorozata közben nem folytathatá tovább lelkesedését, s összeegyengetvén kebelén kancza-mentéjét, mennyire a csokor engedte, vérben forgó szemekkel szónoklani kezdett: Kinn ácsorogván pedig, bukott esküdtből bőrkupeczczé hanyatlott Kuka Vespazián vérszerinti sógorom sövény kapujában, hogy ne kelljen kurta nemesi rendeltetésem szerint egész nap éhen őrzeni az ökörjáromszeget, felvetetem magam az idáig pofozó vagabund czézára, mely már az ótestamentomban hosszú fuvarra járt, s hihetőleg Illés prófétát is mennybe döcögztette. Ezen kirándulásbéli revelatió pedig annál vérmesebben örvendek, mivel nemcsak gyomromat statutionaliter megterheltem, hanem, a mint fülhegyre vevém, e vendégszerető hajlék fedele alatt véletlenül lakodalom esvén, magamat a legale testimonium előtt rangom szerint le is ihatom. Minek okáért ezen vitézlő családot nem tekintem másként, hanem mint ama fényes fiastyúkot a kerek vidék egén, melynek most csak öt csillaga látszik, de ha az ember négy-öt esztendeig nézi, kibukkannak ragyogó csirkéi...

Pipacs a piruló hölgyek daczára, okvetlenül fogytig elemezi vala toasztját, s a ragyogó csirkéket, ha a rajkó-banda be nem ötlük az előszobába, s oly rettenthetlenül nem kezd trombitálni, hogy sem ígéret, sem fenyegetés el nem tudja hallgattatni.

XXXI.

(Egy ifjú úr.)

Több mint másfél év telék el a közelebbi események után. Ki valaha saját körében, ön napjai s egybeköttetése ágazatai között, másfél év nyomait híven felkereste: tudni fogja, mennyi idő az; ... sokkal több magán események, egyes családok s egyéni sors alakultában, mint nemzeti történet vagy világfolyás kerekai előtt. Hány remény feneklik apró nyűgök békószövegében, mely másfél év előtt erő és dicsőség fényutait mérte? hány ismeretlen arcz hord felemelt szemeket a rang világában, mely észrevétlenül vetegetett hálót az álarczos tömeg közt? Hány eszmét, törekvést, irányt cserélt ki a végzet igazgató keze; hány viszonyban s családtéren találunk omladványt vagy félbenhagyott torzot, melyek virágzásban álltak, vagy jogos alapon voltak megkezdve? A halál s változás birodalma alatt másfél év sokat alakít, csak az érdem marad ugyanazon súlyban és értékben, de mily ritka az! s mennyivel inkább az ép szem, mely azt való alakjában látja, az évtized, mely látni akarja!

Ezen érlelő korköz történetünk szövedékein is elhinté az idősödés jegyét. Mindenik ház, mindenik egyéniség, mindenik viszony, a mi csak ide vonatkozik, fejlődött, haladt, bonyolódék saját természete szerint. A szorgalom gyümölcsöket hozott, a szenvedély érlelé a sülyedést, a szeretet örömeiket termelt, a részvét hálát szült, vagy virágban mutatá sikerét, az érdem közvéleményt szerze, vagy másokat boldogíta legalább: csak Ödön titkai maradtak régi állapotban, csak Vámos nem bírt az időnek hervadozó szövevényei alatt nyomokat találni, melyek a két főtanúhoz, Márk nővére s a vörös dajka cselédéhez vezetnék.

Mindent, mi rejtett vagy nyilvános rendszer útján hallgatag fürkészetre megpróbálható volt, költség és fáradság kimélete nélkül elkövetett már, erőszakos lármát, kényszerítő vallomásokat nem akart csikarni; tudta, Márk romlottabb erkölcsű, hogysem hamis eskü által kisebb veszélyből is kész ne lenne kibúvni, pedig mihelyt a törvényes üldözés szagát megérzendi, ha el nem szökhetnék is, a két hölgyet elveszteni, s akkor az ítéletet indokozó bizonyságok lehető forrása végkép be volna temetve.

Egy este, a pesti Wurm-kávéház hátsó zúgában néhány borotvált izraelita dugta össze fejét, mindennapi apró tőkés, elegáns hajhászok, olcsó, kéz alatt vett-szedett fényűzéssel, kik már régi nyúzó társak voltak, s mint holló a dögre, rendszerint összekároga egymást, ha vagy egyenként nem bírtak valakit vérig koppasztani, vagy kétes színe volt elhorgázott pecsenyéknek, azaz kevesebb biztosság, hogy sem nyolczvan-száz perczentet dobon is összeverhessenek.

- No hát nincs kedve ezer pengőt adni Salamon Vetter? kérde egy piócza-ajkú fiatal a legöregebbet, kinek tátott szájjávege habosan fityegett a sok fecsegéstől.

- Hát miért nem adsz te? felelé Salamon.

- Hiszen adok ezret, Simeon is kettőt, de lám négy kellene.

- Máskor nem veszek a g'schäftbe, ha szemem lógna is; az egész ember gyanúsna látszik előttem. Szalárdy Lajos; hisz az apja is oda van; Löbl kegyelméből nincsen még csőd alatt; ha két hónapig meg nem kapja Frankfurtból a törlesztő kölcsönt, menthetlenül dobra ütök még aranyos ruháját is.

- Mennyiszer mondjam még, hogy nem az apja kér. Anyja Bécsben lakik, tele van arannyal, mint a zsák, s ez a szeleburdi tartja a madzagot. Ha nem akar fizetni, leszállítjuk az üveges hintóból, de hogyan fizetne, hiszen úgy tékozol, mint a bibliai fiú. Most adhatunk neki, majd örizzen aztán disznót, mint amaz elődje. De mondom, hogy fizet.

- Fizet bizony, viszonzá kigyó-mosolylyal a ravasz Salamon, mert adósságát kölcsönnel fedezi. Itt van az én könyvem, hol betűrend szerint beírvák az adós nemesek, kik zsidó-kézen vannak. Ni, milyen hosszú sor van a neve után, pedig még csak féléves jövevény.

- Mindössze is tán hatezer pengő. De milyen nagy befolyású fiatal létére; egy évig volt követ. Aztán követnek sem tesznek gazon szedett embert.

- Megtesznek bizony téged is, csak nevelj bajuszt, tagadd, hogy zsidó vagy, s költs harminczezet.

- No, de ily úr? mondá egy zsugorodott képű, ki a piócza-ajkúnak folyvást szemébe vágott, hogy Salamont minden áron húzza be a g'schäftbe.

- Mintha nem döglött volna már sok ezrem ráklábú csödédkbe, több uraknál!? én egyedül olyan helyre adok csak negyven száztólikra, hol két huszast kér, a kinek tallérja van, s annak is a fülét a kezembe adja.

- De házasodik is gróf Szalárdy Lajos; milliomos leányt akar hozni Bukarestből; szólott ismét egy czingár koppasztó a rábeszélők közt.

- Azt Löbl g'schäftelné, hogy rebachja legyen, s pénzét biztosítsa, melynek egy része csőd útján elveszne az apjánál. De kell is ennek a kanczakergetőnek házasság? hiszen most is a híres énekesnő pazar pompájára szed, vesz adósságot.

- Mit gondol avval Vetter, mi csak nyúzhassunk. Egyébiránt nem hiszem én, hogy Athea jó szót adna neki.

- Dehogyan nem, állítá Salamon; hát mért láttam színpadon nyakában azon smaragdba kapcsolt tíz sor kelet-gyöngyöt, mit a Müller neve alatt én adtam Szalárdy Lajosnak pénz helyett váltóra?

- No lám, hát mégis hitelezett már neki!

- Száz perczent haszonnal; de megvettem rajta: ezerötszázig lerántám a szakállát.

- Higyje el, hogy most is megveheti. És ha elveszne is, többet nem veszélyez, mint mennyit bőrén nyert. Ezerötszáz pengőt húzott ki zsebéből, s ha ezeret visszaad, ötszáz zsebben marad. Tudna-e Salamon Vetter oly hitlen zsidó lenni, hogy keresztény ellenét, annak saját pénzén megbuktatni ne törekedjék?

Salamon figyelmezni kezdett, s harcz keletkezék pénzsomja és gyűlölete között. Az apróbb uzsorások félszemmel összevágta egymást biztatólag, noha nem merték szokott fogásaikat mind kimeríteni, hogy túlsággal gyanúba ne hozzák, s végre elszalaszszák a megőszült rókát.

- Igen, igen, milyen mestermű lesz azt a lobogós díszhajót örvénybe rántani; milyen hizláló káröröm, mily élénk mulatság zsidó piaczon s kávéházi apró klubbjainkban. Ismét veszve egy híres keresztény; megfojtva egy kutya, ki egymás közt marakodik, mégis minket ugat... Salamon Vetter ily érdemet tehet, nemcsak kára nélkül, de nyereség mellett! s mégis vonakodnék? Mit veszthet zsidó Szalárdy Lajosnál? alig van köztünk két hitelezője, az is kétszeresen behúzza már tőle veszendő tőkéjét. Zsidók rántják csödébe, mégis keresztény hitelező veszít, egyikkel buktatjuk a másikat, s hitelező és adós mind rakásra döglik... Salamon Vetter; mégis tudna vonakodni!?

A klubb többi tagjai, ki-ki saját modorában, ráestek a vén Salamonra. Lett lárma, henczegés, érthetetlen zibaj, de gróf Szalárdy Lajos nevét mindig oly tisztán s hallhatóan mondták ki, hogy minden idegen, ha nem akarta is, kényszerült hallani; mert ez is egyik eszköz az alá-
ásásban, ha valakit már célba vevének.

Végre veszekvő osztozások után, melynek fele színlés, fele komoly ingerültség, rá hagyá magát beszélni Salamon, s levonva előre három hónapi kamatot százhusz pengő forintokban, kifizeté Szalárdy Lajos ezres váltóját a pióczaszájúnak, nyolcz darab százassal, melyet mint a kezén keresztül ment mindenféle bankót, szokott bélyegével megjegyzett.

Ki ezen klubbot beszélni hallotta, azt vélné, Lajos a végsőkön vonaglik, s a holnaputáni csőd küszöbén menthetlenül sikamlík befelé, pedig annyira áll attól, jelen segédforrásai közt legalább, mint akármelyik hajhász; de már az így szokás, ha valaki önálló uradalmak nélkül, zsidók közt néhány száz forintot kerestet. A hajhász czimborák sürgeték Salamont, hogy tíz-husz tallér sápot egyenként kapjanak, mert Lajosnak a pénz tíz percz alatt kellett, s nekiek nem vala, hogy magok adjanak; Salamon pedig gyúrta, törte, gyalázta Lajos névhitelét, hogy minél vesztebb híre futamodván, másunnan ne kapjon, s maga verseny nélkül koppaszt-hassa.

Mitsem álmódva Lajos, hogy ily csekély hirtelen segítő kölcsönök miatt neve család naplopók, s becsület-irtó férgek mocskos száján kereng s gyaláztatik, kényelmesen szivarozék írótermében. Kandallóján hatot mutatott a roppant márvány-óra, s ő felpillantó figyelemmel kísérte lassú mutatóját, mintha siettetni vágnék. Előtte alvófélen pislogott a kandalló parázsa, elvéve a terem világát, melynek pompás bútorzata, töredékesen mutatá fel tűztől megaranyzott nehéz korrajzait. Tömött rojtú sötét függönyök burkolák magas ablakait; falán állat- és nőképek, Anglia legújabb aczélmetszvényei; egy-egy szobor vagy márvány díszoszlop az aranyzott szegletekbe állítva, s szerteszt, olvasó- vagy játékasztal körül különszinű bőr és gyapjú, bársony nyugszékek, pamlagok, melyeknek lábait angora- vagy párduczbőr ölelte körül. Olvasó asztalán felmetszetlen frank és angol könyvek, a statusgazdász, s publicistai eszmék conservatív elvű íróitól, néhány olvasatlan száma a Times és Journal des Debatsnak, hajtásában maradt Budapesti Híradó, s honi divatlapok, melyeknek operai előadásokról írott hasábjai mutató ujjal felszaggatvák, a mohó olvasás jelével. Egy esztergában metszett rakpadon néhány vont csövű czéllövő pisztoly schnellerrel, egy pár bajvívó belga cső; közelében egész rend drága csibuk letámogatva, s ékes állványon soknemű amerikai szivarszekrényvel, négy vonalban pedig ragyogó tajtpipák, miknek kupak során tűzszín fénycsíkot vet a gerjedező szén.

Egész felszerelés drága, s vannak közte jeles műdarabok, de semmi honi czikk, azonban túlságig gazdag, s öntvény és nőművekkel, ék- és dísz találmányokkal annyira előntve, hogy asszonyi ízlést, puhaság jegyét ölt s küszöbéhez kötött monomant jellemez, ki másutt mitsem élvezhetvén, mindent termébe igyekszik begyűrni vagy kalandos kényeztetést, ki ízletével, kényelmeivel kaczerkodni akar.

Lajos unottan ült a sötét magányban, míg kívül esős havat kavart a februári szél, s csapongó szárnyával olykor megverte ablakát. Végre csengetett, s lámpát hozata. Barna barkójú ölmagas legény hozta a bronzlámpát, zöld vadász ruhában ezüstre, komoly és tekintélyes, mint egy királyi csatár.

- Elpusztult már házamtól az a pletykahordó kofa? kérdé Lajos mogorván a vadászt.
- Pizze Pistát érte méltóságos grófom?
- Igen, a hálátlan levegő-fogyasztót.
- Elment, de holmiját itt hagyá. Instántiát akar beadni, úgy reméli, hogy méltóságos grófom megkegyelmez neki s visszafogadja.
- Soha; felelt ingerülve Lajos. Málháit, ha nem viszi, rakd ki; kérni se próbáljon, szemem elé ne merjen kerülni.

A vadász kiment; Lajos írasztalára helyezé a lámpát. Nehány szép szobor állongott azon s támlarámákban hölgyek arczképei, massiv íredény drága porcellánból, egy agg helvét óra, s több csecsebecsei az íreszközöknek. Lajos levágta magát asztalához a kemény blanchbőr-székre, kihúzta a közép fiókot. Jobbra a szegeleten, egy öntött gyík alatt válasz-váró levél feküdt szétbontva, tegnapi kelve, következő tartalommal:

«Uram! szobaleányom hallá az ön jockeyától, hogy aquarellben festett arczképemet, többekéi között írasztalán tartja, s gyanítani engedi, mintha tőlem bírná, a leleplezés jogával együtt. Cselédpletykát nem szoktam forrásul használni, de kérdésekre, melyhez ily hír után igényülve lettem, mások is meggyőztek. Azért sietek megtenni az óvó tilalmat, sokkal lovagiasabbnak tartva önt a nőbecsület kérelme iránt, hogysem tagadó alkalmazásával, más utat kényszerítsen választanom, s mit nem örömet tennék, gyöngédlen hiúsága alúl, magamat, önkörében, nyilatkozat útján kimentenem.

Athea s. k.»

Lajos kivón egy halvány arczképet a közép fiókból. Noha nem volt tökéletesen találva, az ábrándos szemek, s szenvedő arcz méla fenségéből, rá lehele ismerni a bájos Atheára. Mily hitvány eset, mily ég és földközi távol az eredeti kellem s utánczott máz között; gondolá Lajos magában. De melyik képiró tudna tökélylyel visszaadni arczot, lopva ügyeletlen mozgalmában, a vonások változata közben kell leragadoznia? s különben is lehet-e angyalt festeni a föld színeivel?... Egészen amaz epedő, láng szenvedélylyel függött a képen, melylyel a debreczeni tűz estéjén atyja termében kísért. Érzé, hogy akkori sejtelme valósul, hogy félelmes hatalom köti, ragadja a varázs-delnőhöz, melynek lánczaiból nincsen lélekerő kibontakoznia, hogy mélységek nyilnak a növvő szenvedélyen, hogy nem lesz védhorgony az örvény orsójában, s a fején elcsapó áradat reá temetkezik... Merengése közben ingerülve lőnek vonásai; a tegnapi levél jutott eszébe, s kikapta azt a réz gyík alúl, hogy válaszoljon reá, de mielőtt tollát tintába mártaná, visszatette azt; a szégyen és küzdelem elhalasztá a gondolatban szünetlen változó felelet sorait.

Zár alá rejté a borzasztó levelet, s mintegy szóródásból egy csinos éktokot nyitott fel, melynek atlaszbéllésén párisi név és bélyeg aranylott. Igen drága karperecz volt abban; benső világa behúzza azur zománczczal, s rajta nap-hold szín felelő drága kövekből és gyémánt csillagok, kívül pedig éjfékete emaille, s a perecz koronáján tiszta smaragdokba foglalt ősz istene az agg időnek, kaszája alatt óra-lapot tartva, mely soha nem hibázó pontossággal járt. Lajos elégtől mosolylyal nézte a remekműt, melynek különcz eszméje mesteri sikerrel volt kivive; s gondolata e perecz jövőjével látszék foglalkozni. A ki tudja, hogy a smaragdot és fekete színt Athea kiválólag szereti, könnyen azon véleményre jöhet, miszerint az ékszer reá van számítva.

E néma jelenet nemcsak azt magyarázta meg, miért küldé el Lajos Piszé Pistát, hanem azon furcsa természetű viszonyt is, melyben Atheával állott, s ha Salamon zsidó tíz sor gyöngyét és szavait egybeveti az ember e közelebbi körülményekkel, alig képes megfogni, miként ékesítheti magát Athea Lajos tulajdonával?

Míg Lajos némán szeretgeté a másodsor kezébe vett képet, fölörpült megette a másfél öles szárny, s széles paszományú inasa előtt belépett az előszobából Beatrice. Fehérsárga arcza, s halavány karjai most még gyöngébbek, szeme, fogai ragyognak, keze a finom keztyűben kicsiny s félelemig fehér; úgy látszik, e nőt nem emésztí önházának sorsa, mert mióta férjét elhagyá, folyvást ifjodik. Fehér, reszkető kócsagbaratt gyémántokba fűzve, s szőke fürtei közül gazdag briliánt fény töredezik át drága függőiről. Öltözte lyoni barna bársony, melynek kövér redőit granát színre festi a lámpafény. Keblén gyémánt bokréta, karjai rakvák köves pereczekkel, miken csomókban lóg a divatfüggelék. Fényüző szenvedő nem látszik lankadni a telő idővel, sőt gyermekies növekedésben áll, mert fűző zsinórja is legújabb talál-

mány. Bejöttével még egy lámpát s gyertyákat parancsolt, magát pedig belemeríté egy sötét-piros pamlag karéjába.

- Nagy ebédről jövök, mondá Lajos kézcsókjának fogadása közben. Az asszonyok egytől-egyig szerelmesek beléd, ki nem fogynak dicséretedben. Henyédy grófné állítása szerint legszebb kocsid, díszfogatod, livréd, s paripáid vannak egész Pesten. A burocratiában ki sem mérkőzhetik veled; módod, formád, udvariasságod beillenék akármelyik udvarhoz, s ezt valamennyien ráhagyák.

- A farsangon cotillon-tánczosa voltam Henyédynének, felelé Lajos, miközben egy szomszéd pamlagon magát pongyolán elveté, fénymázos lábait maga alá rántván. Egészen divatba jött az elhagyott asszony, olyan tarajos lett, mint az ágaskodó kakadú.

- Ha ha ha! de mindegy, csakhogy szeressenek. Mindenbe bizhatol, ha nőknek tetszel. Ők szépen, haraggal, csel- vagy erőszakban rábirják, beszélnek férjek uraikat s azok vagy akarják vagy nem, melletted sürgetnek. Eleven példa az apád, mit tehet a férfiak irányában egy nő... Nagyon jó úton vagy, csak ámiszd folyvást őket, ha kineveted is. Már mindenik eszt magaddal hurczolod, szeretnék egymást összetépni az irigység miatt. Hogy is ne drága telivérem, te csábos Don Juán, ha anyád nem volnék, tán beléd szeretnék; mondá hizelgően vállára fonódva, a mi tőle, ki jól tudá, hogy Lajos nem fia, kissé túlságos volt.

- Csaby tanácsosnő nem volt-e ott? kérdé Lajos végig simogatva Beatrice vállölölő karját.

- De igen édesem, vetélkedett magasztalásodban.

- Farsangon kivívtam, hogy díszhölgye legyen az ifjak báljának. Első esetben ért conservatív asszonyt ily tisztelet, azt nem feledheti, meg így alkalma lett fukar Janiától legalább egy bécsi öltönyt kicsikarni.

- Nagy kópé vagy mon cher! mégsem merne Csaby ellenséged lenni, mert Arabel minden nap szemére vetné titkolt parókáját... Apropos! a kis czingár orángutang, marquise Lunèvre imád még superlativ grádban, győzelmed a tábor sorompóin is behatott.

- Ha ha, csak képzelje mama, mindig à la tartar, vagy espagnolesa ment a páholyomba, ha átengedtem neki; pedig nem egyszer addig vihogott, hogy kiejtett vendégfogát könyöklőmön hagyta.

- Annál kevésbbé akarhat harapni, édes drága szépem.

- Büszkeségem az, ha viseletem, mama kívánatait megközelítheté.

- Comme il faut mon cher! Kielégítesz!... e tapasztalat kifizetése azon merényt, hogy február végén öt napra elhagyám éretted a fenséges Bécsset. Bécsbe jöendsz mon cher, pedig rövid időn. Hogy is maradhatnál sokáig, te ritka díszvirág, a dudvás konyhakertben?...

- Magnifique? hiszen mama átvehetné Pompadour szerepét. Most hát nincs más hátra, mint megkérnem az anyák legszebbikét, hogy adósságomat született kegyessége szerint fizesse ki! mondá sima hangon Lajos, miközben Beatrice keztyűtlen kezét szerelmesen nézte közbe-közbevetett csókjai közt, mintha annak eléggé át nem ismerhető szépségét csodálná.

Beatricét meghökkenté ugyan a frankdrámai véletlenséggel jött pénzkérés, de keze csodálásától nem akarva visszahozhatlanul elriasztani őt, mérsékelt szemrehányással támadt rá.

- Ugyan csunya mon cher. Újlag adósság? már másodszor hat hónap folytában! Hova tudod tenni? atyádtól szép apanaget húasz, pedig azt hallottam, kártyán is sokat nyersz; s mennyit kifizettem már én helyetted?

- Lám angyaljó mamám, csak nem élhetek úgy, mint egy tót diákból termett concipista? Én, kinek ereiben, legszebb anyám magas kegyeiből hercegi vér buzog (Beatrice elpirult), kinek

anyja a birodalmi fővárosban salont nyit, az udvar köréhez tartozik, ... lehetnék-e összevont, zugba dugott, ignorált medve, kiről egy harmincz forintos ó mágnás ezt kérde: ki az?... Nem, nem, édes mamám, ezzel tartozom nevednek, származatodnak, ó fényednek; miattam egy foggal se állj alább a hercegi lajtorján, mint nagyanyám állott... De mily szép, mily tekintélyes, mily ellenállhatlan hatalmú ma ezen arcz mamám! a komoly fenség, szelíd tekintet, s mégis parancsoló szemek! Valóban kedvezőbb napján meg nem mutathatná magát az irigy pestieknek.

Lajos még tovább fűzte volna hízogó szavait, bő és szakadatlan folyamban, míg Beatrice az első hatás ingerültségéből megjuhászandott, de őt a mondottak is annyira érdeklék, hogy alkalmat vón a tükör végett felállani, meggyőzendő magát, Lajos bókjainak valósága felől.

- Hiába indokolja, igazolja adósságait édes pazarló Alcibiádom, mert az habár arslánias, mindig hiba marad; mondá Beatrice közeledtében, elégülten mosolygó arczzal, mert maga is úgy látá, hogy ma csakugyan jó színben van.

- No de megbocsát angyaljó mamácskám, hogy dicsőségeért vétkeztem; folytatá felkelve Szalárdy, miközben Beatrice fürtjét igazítá, mintha kellemét élvezné.

- Mit érsz bocsánatommal, ha ki nem fizetem? kérdezé a fokonkint lekötött hiúság.

- Megbocsátni vagy fizetni az mindegy hercegi véreknél; viszonzá megtisztelő büszkeséggel Lajos.

- Bizony pedig se kedvem, se pénzem fizetni, mondá ismét komorúltan Beatrice, megkapva a mindjárt kicsikarandó ígéret kellemetlen következtetésétől.

- Nem úgy, hanem úgy hercegi mamácskám, engemet büntetne, s magát bosszulná meg. Ha schatulját nem fogja megnyitni, hiába visz Bécsbe. Nyomorult összeg miatt Pesthez kell ragadnom, mert ha kimozdulok, láрма és izgatás támad hitelezőim közt. És látja, legokosb, legszebb angyal édes anyám, ha Bécsből elmaradok, ki fogja élénkebb divatba hozni házát, magát, hírét, ünnepeit? ki torlasztja meg a malicieuse sérelmeket, egyik-másik mellőző úrhölgyön? ki fog annyi özvegy s szalmaözvegy nőrokonnak ügyes, imposánt világadó lovagjává lenni? s ki egyenlítend oly sok apró hepe-hupát a mamai család salon horisonján, mikről annyiszor s oly érzékenyen panaszkodék már?... Aztán meg ... jó, hogy eszembe jut, ... hiszen mama meg akar házasítani; ... ha csakugyan oly gazdag azon bankár leánya, majd visszafizetem a menyegző után.

- Ott is hálóimat téped, ellenveté kaczerkodó czáffal Beatrice. Azt mesélik Bécsben, Bukarestből hozasz milliomos leányt.

- Löblt bolondítom az atyám kedvéért. Ha nem biztatnám őt, hogy eljegyző tervét rokon-szenyvvel veszem, rég csődöt kért volna mamám férje ellen, s akkor közös nevük szépen sárba esik; holott így időt nyerünk törlesztő kölcsönnel kivágni magunkat.

- Hát hajlandóbb volnál választott menyemhez?

- Jó mamám ízlése szentírás nekem.

Beatrice, kinek különben sem volt komoly szándéka megtagadni váltott gyermekétől az adósságfizetést, e könnyelmű házassági alkuban végkép megengesztelődék. Azt hívé, e két személyből álló társaságban csak ő számít s kereskedik alkuvó felével, csak neki van önző terve (miszerint Lajost Bécsbe törekszik erőszakolni, hogy holt háza megelevenüljön, s társalmi kigyók s alakosok ellen ijesztő krampusza és mumusa legyen); Lajos pedig szív-fenekig őszinte és feláldozó, kinek egyetlen törekvése, anyjának tetszeni. Ha e sajátságos jellemet fürkészi, vagy az intéző tervek estjén tett vallomásait mélyebben észleli: át foghatta látni, mennyire valótlán Lajos szájában minden tett ígéret; mennyire nem is jár eszében bécsi

lakás vagy házasság; s egész jelen csataterve mennyire a pillanati szükségostrom ellen forog s intéztetik... Senkit vakká tenni nem könnyebb, mint önző és hiú hölgyeket.

- S mennyi azon adóssági öszveg, melynek borzadalmas súlya? kérde Beatrice tréfás pathosszal, gondolva, hogy a nélkül is jól ráijesztett már szorongó kegyenczére.

- Anyácskám schatuljához csekélység, viszonzá Lajos karjába fonódva, miközben Beatrice szép kezét tenyerébe nyújtóztatva még egyszer megcsókolá.

- Mennyi, mennyi? míg kedvem el nem megy; sürgeté a grófnő állát veregetve a sima instansnak.

- Kilenczezer pengő; felelt Lajos egész alázattal.

Beatrice indulatba jött az összeg száma miatt, de már itt büszkébb volt, hogysem ajánlkozó kegyét újabb vitázással visszatartsa. Nehányszor végigment a terem szőnyegén, aztán kezét hálacsókra nyújtva, magasan felemelt arczzal, mosoly nélkül, komoly szemnyomattal mondá: - A pénzt tíz nap alatt leküldöm, de mindenesetre utolsó leend.

Lajos nyakába, kezére, sőt tulzó tettetésben lábaihoz borúlt a legjobb, dicsőbb, páratlan anyának; s ezen bohózatot annál örömeőbb játszá el, mert tetőtől talpig meg volt győződve, hogy e segélyrovat semmi esetre sem leend utolsó.

E műkedvelői színészkedés közben, eljött a színi előadás ideje. Beatrice gyertyákat tétetett egy tükör elé, rendbeszedett magán minden kellemeiket, s gyárvíz szépítette arczát és szemeit vidám nyomatba helyezé, mint egy boldog menyasszony, ki kérőjét csak esküdtnek hitte, holott szolgabíró.

- A mint reggel mondám, a mai operában páholyvendéged leszek; mondá aztán ragyogó keztyűjét húzva kis kezére. Már csak meghallgatom ezt a pesti csodát, kiről annyit beszél vagy százötven ember, és három szerkesztő, hogy előfizetőik feje megfájul már tőle. Atheát nem láttam, mióta Gyapjasy Debreczenben a főispánra tolta, de meg nem foghatom, hogy csinál furorét az együgyű verkli, no persze provenceben fapénz is jó, az ily épicierféle haute voléának.

Lajos örült a véletlennek, miszerint esetleg Atheára tért Beatrice, mert már törte fejét, miként fonja be egy lappangó tervébe; felette ingerlé e sértegető gög s magaskodó irigység; más úrhölgy talán nem is mondhat vala ilyesmit még társaságban sem, hogy ellene kiméletlenül ki ne tört volna. Azonban őrizkedék megbántani azt, ki szeszélyeiért éppen most vet sárba kilenczezer pengőt, s ki még azonkívül anyja is, következőleg újabb huzavonáinak kitéve marad.

- Mon dieu! herczegi mamácska, jó hogy valaki nem hallá; mondta Beatricéhez enyelgő sughangon. Atheával Pesten nagyon vigyázni kell; képes volna az ember népszerűségét kockáztatni, ha őt kritizálja. Okos, bolond, apraja nagyja, cadet, diák, tudós, csirizfaló, dandy, crème, aggbordák s az ingyenjegyesek dühödt legiója érte küzd, disputál, lő, vág s vetélkedik apotheosisában; s mégis ach ridicul, annyira nem tudának menni, hogy csak egyszer kocsin haza huznák; persze provenceban paraszt-lázadás van, de fogalmuk nincsen fensőbb méltánylatról.

Beatricenek igen tetszék e kicsinylő gúny; nem ismerte fiát, hogy ő képes, imádottjáról is körülményekhez képest így szólni, és hogy e gyanús kezdet után okvetlenül önző tárgyalás fog bekövetkezni.

- Becsüllek mon cher, mondá az elégült anya, nem is lépek egyet sem darab közepéig, lássa meg az elkényezett donna, hogy nem érte megyek színházba; s leült a pamlagra, hogy szavát megtartsa.

- Mégis, drága mamám, nem volna eszélyes magas közönyét ily ingerlő modorban mutatni; a pesti nők fognák ízlésöket megbántva érezni, ha mamám kénytelen surrogatnak bélyegzendit azt, mit ők falánkul élveznek. Sőt úszni kell a nagy folyammal. Midőn a tömeg dühödve van, legkönnyebb tőle dicsőséget nyerni. Pártolni, kegyelni, kijelelnie kell mamámnak Atheát, s ez úton nemcsak ő vele fogja éreztetni, miként, minden vidéki hirecskéje mellett, mélyen egy főrangú hölgy alatt áll, hanem a nép előtt osztozni fog dicsőségében, mert a kegyelő neve a kegyenczével együtt jár. És ezen szerep hercegi mamácskámnak annál jobban áll, mert a kis parlagi csalogány, magas salonjában keresett először észrevétetést, emelő kegyet, segélyt, közvéleményt, a mint hogy atyám közbejötté szerzé meg neki e színpadot, híre, szerencséje küzdhomokját.

Mindezt oly színlett bensőség, oly rábeszélő szükségességgel adta elő Lajos, hogy Beatrice nem is álmodá, hova czéloz, hova vág ezen garçoni tervezet? s mint a hiuság minden ágán, úgy itt is le hagyá lépezni dicsszomjas lelkét.

- De miként tüntessem ki? csak nem kérhetem meg versekben saját menyeműl!

- Ha ha ha! mily sós, csipős élű ötlet; hizelkedék Lajos, levéve anyja barettjéről egy reszkető pehelyt. Egész világ elismeri, hogy mamám ily tárgyakban elmés, találékony, gyöngéd, utolérhetlen! Csak akarnia kell, hogy minden bécsi nő irigyelje nevét, mit ötnapi Pesten mulatással, a magyar közvélemény lármás ajkaira játszott... Apropos! Nem sugta meg Henyélydy grófnő, mit ajándékozott Atheának?

- A koldus! még az is pártfogó szerepbe tolja hitvány nevét? Ugyan mit adhatott, ha csak előbb ő nem kapta mástól? viszonzá fitymáló ajakkal a meglepett Beatrice.

- Tíz sor keleti gyöngyöt smaragdba kapcsolva; felelé Lajos.

- S maga ma is utánzott rococo nyakéket viselt, melyre avatott szem egy ölnyiről ráismer; mondá Beatrice megrovó keserűsködéssel, pedig maga sem hitte, a mit állított.

- Alkalmasint maga is emlékül kapta, közbeveté Lajos vonatkozólag; s minthogy Henyélydynek szemei élesek, nem mervén viselni, elajándékozta.

- Egyébiránt legkönnyebb alkalmi ajándékokkal negélyleni pártfogó szerepet, kivált ha egyszermind megúnt málhától szabadulunk vele; megjegyzé a grófnő, folyvást ingerülten, hogy azon művészet iránti kaczer pazarlással nem ő hiuskodhatik.

- No lám, angyaljó mamámnak mily szép alkalma van, izletét ily tolakodó provencei chineserin felett túlragyogtatni! izgatá Lajos az irigy nőkebelt.

- Hogy érted azt, kérdé Beatrice figyelemre kapva.

- Ha teszem, valami újszerű, sikerült remek művet adna Atheának emlékül, melyet a tónadó világ tőle irigylene.

- De mit? azért költsek? s utánjáró gonddal fárasztam magamat? ellenveté a dicsvágyó grófnő, kinek különben kedvesb feladatot sosem nyujthat a kínálkozó alkalom, mint ha főrangú hölgyet valamiben felülmúlhat.

- Én már gondoskodám, felelt udvarias bókkal az előzékeny Lajos. Mamácskám gond és kiadás nélkül áldozhatja e szerepéhez tartozó adót. Ime itt van a hercegi emlék, melyet Atheának fog ajándékozni; s felnyitá azon csinos etuist, melyben ama nagybecsű, s különcz eszméjű karperecz rejlék.

Beatrice meg lön lepve. Kívül-belől át meg áttekinté a csodaszép művet, fel és leforgatva a közelvett lámpavilágban.

- Mon dieu! ez superbe!... ezt magamnak tartom! inkább majd mást küldök helyette a pesti trillázó kegyencznek.

- Eh! mamám csak tréfál, felelt gúnyolódva Lajos. Ily comödiantinhoz illő különöz csecset, ily kiáltó színpadi gondolatot, miként tudna hercegi karjain eltűnni!? Mamám! az égiektől adott aesthetica szellem, s e tarka perecz!... de mily együgyű vagyok, én komolyan czáfolom, mit egy tónadó úrhölgy sarcasmusa mond.

Beatrice maga is elhitte, hogy e legsolidabb pompamű csakugyan bohóc csecsebecse, s menten megirtózott tőle, noha foga fáj rá; pedig ha sejtené, hogy Lajos czélja nem más, mint féltett emlékajándékát Athea számára visszavitatni, okvetlenül még ma karjára kapcsolná.

- Tehát mama holnap magához kéreti Atheát, fogatom rendelkezére áll, azt küldendi érte.

Beatrice nem tőn semmi ellenvetést.

- Aztán, ismert eszpritével megérteti vele, hogy ő ugyan e szerény igényű városban bálványozott notabilitás, de azért sokkal alantabb áll azon főcsaládnál, tudniillik a mamámékénál, melynek az ő gyámatyja Gyapjasy, oly feltétlen elkötelezettje, s mely őt párkegyei által jelen fényköréhez juttatá; s következőleg annak minden tagjaihoz, és így hozzám is (ki virágzó ifjúságom mellett különben is tekintélyben állok), ragaszkodással illik hajolnia, s erkölcsi gyöngéd kötelesség, mindnyájunkat, mások felett minden alkalommal kitüntetnie.

- Ne félj mon cher, megértetem én vele úgy, hogy harmadnapig sírni fog mérgében; kapva az alkalmon, hogy mosdató szappanja alá veheti, kit már első találkozásakor nőerényeiért irigylett.

- De síróba ne fakaszsa mamám; még majd hírbe hozná; aztán meg, hogy fogadhatna el tiszteletadományt, ha elébb megbántja?

Beatrice nem tőn semmi ellenvetést.

- Végre a szükséges ellenvetés után szépen megdicséri kedves jó mamácskám őt és művészetét, bizonyossá teszi a hatásról, melyet rágyakorolt s méltánylat jegyeül, mintha csak akkor ötlenék eszébe, komornájával kivétet egy etuist, azaz ezt itten, s felkapcsolja Athea karjára, különösen megkérve, hogy ha az őt kegyelő család emléke és hajlama kedves előtte, minél gyakrabban viselje azt színpadon.

A grófnő nem volt idegen mindazt a mondottak szerint végezni; mindenesetre hízelt neki, hogy Henyéldy grófnőt felülmúlja kegyében minden költség nélkül, s egypár hétig izgatni fogja távozása után az osztályabeli hölgyek irigységét; nem gyanítva, mennyire más kútfőből fogja származtatni a mende-monda azon karperecz kétes dicsőségét.

- Tehát holnap reggel szállására küldöm ezen ékszeret, most pedig menjünk színházba, nyolcz óra elmúlt, alkalmasint túljár felén az opera; mondá felkérőleg Lajos, s az etuist felnyitva íróasztalára tévé, hogy minden szétnéző szem bele botoljék, aztán pedig feladá Beatrice palástját s színházba robogtak.

Ki a grófnő fukar önzését férje viszonyában, s jelleme és élete minden ágaiban ismeré, könnyen csodálkozhatnék, hogy lehet hajlandó egy pazar kalandornak adósságait saját schatuljából fizetni, ki neki nem is fia, s kihez csupán a ráhazudott viszony s az ahhoz külszínleg kötött kötelesség, de semmi érzelem nem csatolta? Azonban Beatricet az adósságfizetési alkuban kifejlett indokokon kívül, egy gazdag tartalmú számítás tévé Lajos iránt engedékenynyé. Remélte tudniillik, miszerint férje, miután uradalmait Löbl követelése alul törlesztő kölcsönnel feloldozandja, észszerű és fukar gazdálkodás útján magát még kivágja, s (míg ő Bécsben bőség és élvezet közt osztja idejét) terhetlen örökös eszközrend fiának, melyet ő mint özvegy kezelni fog, vagy Lajossal, a szokott mód szerint, a születési titok ijeszt-

getésével megfelel; mert hihetlennak tartá Márkkal közös bűnét kivilágulhatni, arról meg rég meggyőzte magát, hogy mostani férjénél jóval tovább élend, sőt kettős örökével, egy harmadik férj oldalán, tán még szorosban az udvarhoz csempészheti magát, mely sóvár lelkének eldorádója volt.

Alig tölt félórát a közelebb véghezment jelenetek után, többszörözött kopogás, beszéd, közeledés hallott a lépcsőkön. Az előszoba benyílt, s Lajos lehajítva bársony paletotját kívülhagyá vetkező társait, maga pedig a szobába rontván kalapját elveté, s belevágta magát egy vérszín nyugszékbe. Társai, az egykorú barátok, zajosan követék. «George!» kiáltott izgatottan Lajos.

A vadász belépett.

- Híjjátok elő a kertészt, kitől virágokat szoktam vásárlani.
- Fú és csap a havas eső, méltóságos grófom.
- Bérkocsit kell venni; menjen a lovász, s a kertész maga jöjjön.

A vadász kiment, teljesedésbe venni vett parancsát.

- Ez még is botrányos rendetlenség; kezdé aztán izgatottan Lajos. Hetenkint összevissza változik a játékrend, s minden harmadik előadás ki van cserélve. Ki várta volna ma ismét, hogy a hirhedett dalmű helyett másik fog adatni?

- Még pedig, a melyben fel nem lép Athea; mondá boszankodva egy szép sugár pajtás, ki a kandallóban lobogó tüzet gerjesztett.

- Ezt orvosolni kell, különben untalan orrunknál rángatnak, s a színészek egerei leszünk, kikkel ők játszanak; közbeszólt a harmadik, fűszeres gomlyot vetve a gyújtott szivarból.

- A mai est bűne tied, Lajos! mindenható kegyencz vagy Athea körül, s mégis megengeded, hogy a társaságot megfoszsza magától; monda egy negyedik, kinek figyelme a tárczájában olvasott bankjegyekbe merült.

Lajos hallgatásban igazolá a hizelgő véleményt, de belül szemrehányó gyanú furdalá, vajjon nem az izgatottság tette-e Atheát hirtelen beteggé, miszerint a tegnapi tiltakozást kellett megirnia; s e titkos gondolat arczára idézte azon epedő fájdalmat, mely Athea ellenszenve miatt, a megvetett szerelem gyötrelmeivel nála meghonosult.

- Szeretlek, de irigylem Atheát; folytatá a tárczás. Annyi kellem, könnyű szerény modor, s oly igénytelen búbáj, ritka egyéniség; játékában pedig non plus ultra kedély és művészet.

- Valóban szűkkeblűség tőled Lajos, teremét egyedáruzni; szemrehányá a társak egyike.

- Az igaz, lehetlen tőle elfogadást nyerni. Foglaltság, házi baj, betegség, családviszonyok, távollét s ki tudja, mi minden? Szótár birná elszorozni ezer mentségeit, míg végre az ember türelme ki nem fogy, s felhagy az ostrommal.

- Sőt egy virágot sem fogad el férfitúl, ha csak színpadra nem veti; megjegyzé a másik.

- Hírét jobban védi, mint hattyú a tollát.

- S Lajosért mindez kivételt szenved.

- Okvetlenül szerelmes bele.

- S pedig egyénileg, nem körülményeibe.

- Világos... Hány dúsabb hódolatot utasított már el!

- Melyek tán csillogóbb körbe kapták volna.

- Vagy legalább jobban bélelnék a schatult.

- S a helyett hogy Lajost kiütné nyeregből, minden bajtárs eltöri lándzsáját.
- Egyébiránt előjoga is van, miután atyja pártfogása hozta a színpadra.
- Szinte pangó közöny kezd már uralkodni Athea iránt, a magasabb elemű férfitársaságban.
- Alig látni őket páholyban tapsolni; mi is csak Lajosért tesszük.
- Boszankodnak a mindent mellőző kijelentésért.
- Köszönet, hogy a tömeg ilymire nem ügyel, különben néma házban hangzanának a csábnő dalai.
- Könnyebben lelnének szót a napi hasábírók, a tomboló tapsvihar variáns synonymjeire.
- Mit mondasz ezekre, irigylett lovagja az opera-saisonnak? kérdé végre egyik a mélyedt házi úrtól.

Lajos úgy színlé, mintha gondolati kötnék le figyelmét, pedig hiúsága nem engedé komolyan visszautasítani az irigy véleményt, melynek semmi igazságos alapja nem lehet. Ő betolakodék ugyan az angyal Athea óvott magányába, mert annak gyámatyja Gyapjasy, kötelességeül tevé elfogadását, s jó szíve nem akart hálátlanak látszani gróf Szalárdy György iránt: de komornája vagy növendégek nélkül egy pillanatig sem bizá szűz keblét Lajos jelenlétére. A művésznő rajzó imádói, kiket első fellépteivel táboronként költött, minden lépést, legapróbb körülményt pontosan ismertek, mi a közös bálvány ostromára vonatkozáék. Ők legjobban ismerik s ellenőrzik egymást, egyik a másik szerencsáját rontja, tör és áskálódik s kit boldogulni vélnek, közös ellenül tekintik. Ez történt Lajossal is. Tudták, hogy egyetlen ki elfogadtatik, ki a szép Atheát egyszer másszor játék után lakára kíséri; meg voltak győződve, hogy emlékjándokit viseli; s ha Athea szeme olykor Lajos páholyára tévedt, ha hangja megrezzent, s zavar és gyűlölet miatt összepirult, csilhatlan jeleül vették kitört érzelmének. Lajosnak tetszék e balmagyarázat, s hol többet nem tehete, mindig kész volt azt beleegyező hallgatással örökíteni. Nemcsak hiúságát hizlalá e tévely, mi őt, a társaság jelesei felett kitünteté, hanem reszkető szerelme, s a féltő gyötrelm, némi biztosítékát találta abban; remélni engedve, miszerint ha vetélytársak kelleme, ostroma vele nem versenyezhetik, egykor mégis sikerülhet a hideg bálvány szívét meghajlítani, vagy legalább a szánat és könyör alamizsnául színlett kegyet nyerni.

A fentebbi kérdésre sem felelt volna semmit, de eszében forgott a pirító levél, s kétkedő lelke is gyanakvék, nincs-e társai közt egyik árulója, kiknek szégyenhozó szaván a levél alapult? Azonban nem akará megfosztani magát, határozott igazmondósággal az önző remény s közönség csalódásaitól, melyet az, reá nézve oly édesen vélt.

- Tévedtek ti édes jó barátim, felelé egyszerűn, félígmeddig ellenvetésképen a fentebbi tárgyalások nyomán; hogy ez oraculumi kéteesség, biztosítsa ugyan, ha tán társai a valót sejténék; de háritó szerénységül vétethessék azon esetre, ha a közámulat még csakugyan tart.
- Bár irányomban tévedhetnétek úgy! mondá komoly meggyőződés hangján a társaság egyike, miből kitünék, miszerint az elegánsabb körök, mikben ők forognak, folyvást valónak hiszik Lajos szerencsáját.
- Nem összepirult-e utolsó felléptekor, midőn rád tekintve látcsövedet magán találta?
- Nem felvette-e az immortal koszorút, mely páholyodból repült?
- Nem karodon vezettetted-e haza ugyanazon dalmúból?
- Nem egész délutánt nála töltéd-e következő nap?
- Nem éjzenét adtál-e ugyanakkor ablakai alatt?

- Nem viselte-e többszöri fellépтеiben a gazdag gyöngyöt, mit te ajándékozál, mint fogja viselni ezen karpereczet is, ha legközelebb fellép, mert hisz a gyöngyöt is ezen helyen láttuk? kérdezé végre a szép sugár pajtás, miközben kezébe vette az íróasztalon felnyitva hagyott etuist.

- Miért kalamoltok mindenbe? közbevágott Lajos tettetett zavarral, mintha önmagára boszankodnék az ékszer óvtalan kinnfeledéseért, s el akarná venni barátja kezéből, hogy zár alá rejtse. De az nem adá azt. Sorról-sorra, kézről-kézre járt; szoros, részletes szemle alá vétették, hogy okvetlenül ráismerhessenek, ha egykor Athea harmatdad karjain fog az díszleni.

- Ki nem tudok békülni a mai esettel! felkiálta töprenkedve Lajos. A hirdetett dalmű elhalasztása, Athea hirtelen jött rosszulléte aggodtatótá őt. Vajjon nem ellenem van-e izgulva? nem azért vonakszik-e fellépni, hogy gyűlölt szemeimmel ne találkozzék? nem tervezi-e végszabadtát ostromaimtól? nem akar-e szokatlan módhoz nyúlani híre érdekében, mi engem, szándékos célzata nélkül, meggyalázzand? Ezernyi kérdés borult-merült nyugtalan szívében, mert a vak szerelem, kivált ha kételkedik, kimerítlen forrása a balmagyaráztatnak, mihelyt félténie, vagy gyanakodnia kell, pedig arra minden legkisebb körülményt indokul ragad.

George jelenté a kertész megérkeztét, s az intett jelre be is bocsátá azt.

- Van-e sok és szép virága? kérdezé Lajos.

- Van grófi méltóság, mondá a haszonleső német; s a mi kertemből nem telnék, beszerzését magamra vállalom.

- Képes lenne-e reggel hat órára egy kisded nősalont felkoszorúzni, de úgy, hogy egy-szersmind bokrétaikkal töltsön meg vázákat, a szőnyeget behintse egészen megszedett virággal, s fonadékok környezzék az ajtót?

A kertész gondolkozék, számítani látszott, honnan mennyi virágot kaphat. «Ha cameliáimat, s egyéb drága példányokat szabad lesz használnom, kitelik».

- Éppen akarom, hogy mindent használjon, mi a pesti kertészettől telik.

- Kié a felékítendő salon? kérdezé a kertész.

- Athea kisasszonyé; de vigyáznia kell, hogy készület alatt fel ne ébredjen, s meglepje a tréfa, midőn salonjába kilép.

A fiatal urak dicsérték Lajos gyöngéd és költséges ötletét; a kertész pedig más szobába kérte egy magányos szóra a házi urat.

- Nem hiszem, hogy Athea kisasszony bebocsátna, grófi méltóság, sugá, midőn magok voltak. A minap sem akart helyt adni a virágbokrokknak, miután kérdezte, hogy kinek küldeményi. Férfiaktól nem illik ilyesmit leánynak elfogadni.

- Titkon szóljon a komornájával, viszonsúgá Lajos. Kérje meg nevemben, ő mindent megtesz értem, s elintézi a dolgot, hogy minden megtörténjék.

A kertész távozott, Lajos visszament barátai közé. E közben játékasztalt készített a vadász, bevilágítván azt a lejobb vont függő lámpával. Az ebédlő-teremben asztalt terítének theára, és hideg franczia étkekhez, egy rézhűtőbe pedig moet pezsgőt raktak jég közé, míg Lajos házgazda-tiszt szerint fáróbanknak vetett néhány darab százast, melyeken az öreg Salamon bélyege messziről megismerszett.

Az ifjú urak még folyvást a szép karpereczet nézegeték. A fentebbi jelenetekből kiderül, minő viszony létezik az erényes művésznő s e hiú úrfi között; kiderül, mi módon és okból tudta Lajos rávenni Henyélydy grófnőt, hogy Salamontól vett gyöngyeivel megajándékozza Atheát, mint Beatrice megajándékozandja karpereczével. Meztelen látszanak az adatok, melyek után

az ama viszonyra vonatkozó félreértés alakul és fejlődik; újabb példáját adva annak, mily igazságtalan lehet a közvélemény, még ha indokolva látszék is lenni. Mily méltatlanul rovatik meg az ihletett művésznő, ki minden időt, tehetséget a szorgalomnak áldoz; a szerény, házias anyagnő, kinek erényéhez egy vonalnyi árny nem férhet. És még mennyi újabb kútfő balmagyarázatra, ha a tündér-éji virágdiszítványok híre fut; ha ama karpereczet Beatrice sürgetéseire színpadon használja, s ha Lajos kocsijában meglátják, midőn anyjához vitetik, pedig hogy meglássák, kísértő ördöge gondoskodni fog. Az ártatlan hölgyjellem, mielőtt észrevenné magát, oly összevisszafont szövegébe lesz bonyolítva gyanú- s rágalomnak, hogy saját mentségére hitelét elveszti; s hiába nevezendi meg a vádló ajándékok igaz eredetét, költött ürügynek fog az tartatni, melylyel lovagja, megszánt áldozatja hírért védni vállalkozik... Lajos végszámítása oda vonatkozik, miszerint ily erkölcsi bukás végfokaiban, a magára hagyott erőtlen nőszív, hogy legalább őre és támasza legyen, kétségei között, karjaiba fogja vetni magát.

Alig hinné az ember, hogy ezen úr, ki a közügy gondjait kérte és vette vállaira, hiú szenvedélyek ezerféle üres vagy alacsony üzleteire lopja el lelkét és idejét. A jellem baljegye, mely fokenkénti erősödés által már természetté vált, sohasem hazudtolja meg magát. A fősvény fukar marad, ha Anglia adósságát neki fizetik is, a részeges bort kér, ha bár tenger istenévét teszzük; és a könnyelmű éppen úgy eljátszik egy virágzó nemzetet, mint a tört sarkantyú rézgombját.

Azért alig lehet statusra veszélyesb, mint ha fénykapkodó, hiú, szenvedélyes, epicur hajlamú önző egyének horgászsák el a közhivatalokat. Efféle lelkiület minden vizet saját malmára visz; bizalom, vélemény, hír, ész és hatalom, mindannyi gyilok kezében, melyet a közjó üterébe döf, hogy falni való vért onthasson magának.

Dölyfe, erőszakja, vagy rejtett árulása önmagát neveli, mint az ó római hydrops, mígnem a szörny megnő, térkörét körmébe ragadja, s zsarnok lesz belőle. Mindegy akármilyen eszméhez, akármely felekezethez tartozik, szerencsétlen az ügy, párt, vagy testület, mely magát kezeire bízta, vele és általa nincs, nem lehet siker és virágzat, mert ha rosszabb lenni alkalmat nem vehet, legalább gőgös marad és hiú, dolgainak mélyen és egészen nem adja át magát, s legjobb esetben pangást, hervadozást idéz fel körében.

Lajost bensőleg megismerők, midőn intéző terveik közben atyja előtt vallomásokat tőn. Ime az egyéniség ugyanaz maradt, mint akart maradni; s csak lázasztó akadályok kellenek, hogy szörnyeteggé legyen, vagy lehetlenségek, hogy szörnyű véget érjen.

Egyébiránt az éj igen vigan ment el. Lajosnak nem csak igen jó étvágya, hanem excellens szakácsa szokott lenni; barátjait pedig rendesen a legpénzesebb körökből tudja válogatni; s e három tényező közbenjöttével éji két órára felségesen evett, dicsőket ivott, s hatszáz aranyat nyert, a mi különben nála mind nem ujság.

XXXII.

(A kancsi.)

Ekkor tájban, azokra nézve, kik e történetet részvétellel kísérik, érdekes vendégek érkezének Pestre. Esti hét órakor, következőleg nyaktörő sötéttel, jött meg a Fehérhajóhoz a debreczeni gyorskocsi. A kerékagy s küllők közé fagyott ilvány és agyag meghízálva újabb sár-rétegtől az oldalhegyig felferődött csatak, megpántolt repedék nyújtón vagy talpakon, s kötelekbe fűzött erőszakos törés a saráglya karján, a leküzdött pálya mindannyi sebhelye, eszünkbe juttatják a hortobágyi utat, hol fuvaros véreink csoportjaival egykor találkozáink.

A gyorskocsi bőr barlangjából alacsony, zömök ember mászott ki, száján, mint mordálycsőből füstöt lövöldözve cseresznyeszín tajtékipájából; utána nyalka termetű fiatal úr tette magát földre, ki épen most göndöríté ki utolsó fürtjét a bőrpióczából, melybe útközben haja tekerve volt. Ámbár pedig rókatorkosában nyüttes állapotban villogott a narancsszín csiku világoskék nyakraaló, menten rá lehete ismerni a feszes nadrágú esküdtre, ha szolgabíráját elhibáztuk volna is. Itt levén a működő legale testimonium, semmi meglepő nincs benne, hogy a bőr-barlangból Vámos az árvahalászból feléledt Szalárdy Ödönnel együtt előbuvék, nagyot nyujtózván a bordanyaggató üléstámlák után.

Vámos mielőtt szobákat nyitattna, csengeté a házi bérszolgát, s félreintvén a lépcsőzet megé, suttogó halk hangon bizományt adott ki, melyet úgy látszék, jól meg akart értetni, mert hosszan magyarázta. A bérszolga sietős készséggel rohant ki a kapu alatt; Vámos még egyszer visszakiáltá útjából.

- Mint mondtam, jól vigyázzon; tudja meg pontosan, otthon van-e dr. Márk, és ha igen, ne is menjen be a szállásába, vagy ha bement s ott találná: kérjen gyógyszert vagy színleljen valamit: ha pedig otthon nincs, beszéljen szolgájával s híja ide rögtön; csak azt mondja neki, hogy felérkezett a hortobágyi úr.

Azonban jövevényeink felhurczolkodtak a Fehérhajó férges szobáiba, holott esküdt úr, tete-mes mosdások után rangjához illő hüvelybe öltöztette magát, s nyakrafőre színházba akart illanni, kivált miután megtudta, hogy bohózatot adnak.

Vámos karon kapá illanása közben.

- Kedves barátom, legyen szives velünk elviselni az est unalmait, holnap aztán, vagy mikor dolgunkat végeztük, a hol akar, inkább páholyt veszek, s kölcsönzők számára vagy két operaguckert; de látja, most fontos eljárások várják, nem tudom, melyik perczben, tán egy-két óra múlva kell végrehajtanunk azon kihallgatást, melyért feltörődtünk, s melytől annyi érdek végkifejlése függ; mondá szeliden, miközben a felkráglizott bohózatkedvelőt kanapéra nyomta.

Esküdt úr nyájasan ajánlkozék a halaszthatni vélt tiszti eljárásra, de lelke izzadt a megtagadás miatt, s szemeiből látszék, mily keserves áldozatba kerül neki a hivatal.

Azonban a bérszolga visszaérkezék, s magával hozta a megrendelt szolgát. Sovány, nagyszájú leány, sápadt rostos bőre, gyenge szemű s félénk tekintetű; ki őt régiebb időkben vizsgálta, emlékezni kezdett vonásaira, hosszasb szemlélet után eszébe kellett jutnia, hogy a Hortobágyon látta, s felismeri benne a Poltrást. Alakja hasonlít a betegállapotéhoz, csak hogy ajka most nem rángatag, szeme nem merevény, szemhéja nem akadoz fel, s arczában nincs örökös remegés. Ezen különös ábrázat általában elveszté kisértetiességét, annyival inkább, mert holt képét nem torzítá természetlen festék, mint midőn először láttuk őt, de bágyadt,

erőtlen kifejezése, színvesztett ajka és arcza mutaták a kimerültség s kiállott szenvedések nyomait.

- Van-e jó dolgod? megszólítja Vámos részvétellel.

Midőn Vámosnak kezet csókolt, felélénkült komoly tekintete, s piruló ereit elfutá az élet. A hála öröme lelkesíté az egyszerű kebelt.

- Hogy ne volna, felelt igazoló hangon a leány. Betegségem egészen meggyógyult, mióta a kórházból kijöttem, görcsöm soha sem volt, sem vér láttára dühösségbe nem jövök. Gyenge vagyok, az igaz, de azért tudok dolgozni, mennyit kötelességem hoz magával.

- De Márkhoz rossz helyre szereztelek úgy-e?

- Felette rossz ember, viszonzá a Poltrás, de örömet szolgállok nála jótevőmért. Fukar, dühös, álnok s igaztalan; koplaltat s béremet elhúzza; lehetetlen lett volna megélnem nála, ha a tens úr ajándékából nem tartom magamat.

- Nem jött-e nyomába, hogy én játszottalak házához?

- A világért sem. Azt hiszi, félbolond vagyok, kit más el nem tart, kinek fapénz is jó, s azért mentem hozzá. És mivel minden üldözést, húzavonát szó nélkül szenvedek, nem is igen czirkál utánam, baromilag elterhel parancscsal, de aztán dolgaimra hagy.

- Hát reád bizott ügyemben tapasztaltál-e valamit? volt-e nála kancsi nővére valamikor, vagy nem sejteted-e, hol lakik? életben van-e?

- Nem tudok semmit; mióta nála szolgállok, semmi jele, nyoma sem volt, miből legkisebbet gyanítani vagy következtetni lehetne.

- Hát a vörös dajka szolgálója, kinek személyes leírását úgy a szádba rágtam?

- Megismerném százezer ember közt utcán, templomban, akárhol, de sohsem jött előmbe, sem Márk úrnál egy szót sem szóltak felőle.

- S Márk viseletében sem vettél semmi különöst észre? vagy nem nyomoztad esti kijárásaiban valami szokatlan új helyre? folytatá kérdéseit Vámos, aggódva a cselvetés sikertelenségein.

- Ez előtt három héttel egy havazó estvén levelet hozott egy rongyos napszámos; azóta nagyon nyugtalan lett Márk úr; felelé a Poltrás.

- Küldött-e választ azon levélre?

- Nem, csak egy üveg orvosságot.

- Kérdezted-e a napszámostól, honnan jött a levél?

- Igen; azt mondta egy betegről.

- Mért nem tudakoztad bővebben?

- Tettem száz kérdést is, de egy szót sem felelt.

- Mit tön azóta Márk?

- Egy darabig semmit, csak hogy izgatott volt, sokszor éjszaka is behítt, hogy takarítsam ki a szobát, pedig, tisztább a tükörnél; bizonyosan félt magában lenni. Hanem ma két hete, mikor a kórházak napi jelentését elhozták, mert mindig hordatta, rettenetes boszúságba jött. Sohasem láttam oly dühösnek, majd felfalta még betegeit is, a kik hozzá járnak. Azóta sokszor kiment este. Én a tens úr rendelete szerint, mikor lehetett, utána lopóztam; elkísértem a Dunáig, onnan csónakba ültem utána, de a budai parton mindig bérkocsit vett. Azoktól tudtam meg, mert számukat megjegyzém, hogy az ... kórházhoz jár, de nagy baja lehet, mert a kapu alatt

suttog mindig egy betegápolóval, s elégyetlenül jó vissza. Azt magam is látom, nagyban töri fejét, mert hajhászát magához hivatá, s parancsolta neki, hogy legfeljebb egy hónap alatt mind beszédje, a mi pénze még uzsorán kinn van, akármennyit kelljen engednie, hol az idő nem folyt le egészen, nehány adóst pedig meg is idéztetett, sőt a hajhász eldoboltatta már köztük némelyiket. Azonban Márk úr késő estéken zárt ajtó megett szed, vesz, tesz, rakosgat; irásokat is égetget talán, mert vagy két reggel papirhamvat leltem a kandallós kályhában. Pénzét pedig mind aranyra váltja a hajhásza; talán bizony el akar szökni, mert a hajhász Bécsből hozott egy útlevelet, hogy majd ő utazik más országra véle, mégis Márk úrnál hagyá.

- Hasonlít-e arcban Márkhoz a hajhász?

- Nagyon; a természetben is.

Vámos ingerülve hallgatta a Poltrás tudósításait. Homlokát komoly redők lepték el; zsebéből egy levelet vón elő, melynek következtében Pestre jött, s látta, hogy kelési napja tökéletesen egyezik a Poltrás azon adatával, melytől fogva Márkot az ... kórház körül ólalkodni állítja. A gondviselés csodáira gondolt, s a remény sugára deríté át arcát, hogy végre diadalt szerzend tán a vétkezőkön, s Ödönt visszaadja jogviszonyainak, mikből a hallatlan bűnterv kitépte.

- Hát most hol van Márk? kérdé némi szünet után a Poltrástól.

- Alkalmasint ottan, mert ilyenkor szokott odajárni.

- Menj haza, s légy szemes, mit teend Márk, ha visszaérkezett; azt hiszem, még éjfél előtt megszűnik örökös szereped.

A Poltrás menni akar.

- Még egyet! utánszól Vámos. Mariskáról még sem tudtál semmi hírt venni, kit Debreczenből felküldtem s szolgálatba állítám?

- Lehetlen nyomába akadnom; míg ott volt szolgálatban, sokszor voltam vele; de hogy terhe növekedett, halálosan szégyenlte magát. Bizonyosan azért szökött el szolgálatából; ... talán meg is ölte magát, mert nem hiszem, hogy azóta engem fel ne keresett volna.

Vámos egy könyűt törle ki szeméből, mely a népsors iránti részvétből fakadt... «No csak Márkot figyelmedbe ajánlom»; mondá a távozónak.

Vámos jól tudta Márk régibb s folytatott készülleteit, s eleve rendelkezék arról, hogy szökése lehetlenné váljék; ha pesti kémeit megcsalva a határvonalokig elillanna is, ott várja a csalhatlan veszély. Őt csak az ... kórház meséje izgatá, s azon összevágó körülmény, mely a levél s Poltrás közleményeiből egyhangúlag kikerekedék. Maradhatlan levén ennyi izgató érdektől, esküdt urat köpczös főnökére bízá, hogy bohózatba ne ebláboljon, maga pedig télruhát kanyarítva nyakába, átkelt a Dunán, s bevágódva az első batárdba, kihajtat az ... kórházhoz.

Innen az egyházon, egy szűk sikátorban, üres bérkocsi várt a havas esőben.

- Kit hoztál? kérdé Vámos a batardjába menekült kocsistól.

- Nem tudom; felelt az egykedvűn.

- Honnan jó?

- Pestről.

- Hova ment?

- A kórházba.

Ez ő! gondolá Vámos magában, miközben a közel kórház előtt megállítá kocsisát. Az ajtót félig nyitva találta, mi ilyenkor szokatlan, s a bejárat boltozata alatt, hova a lépcsőlámpa félig

bevilágított, két alakot láta rejtélyesen egymással suddogni. Midőn Vámos a lépcsőzeten felkanyarult, az egyik suddogó, alacsony termetű, gyors járású férfi, szemére vont magas kalappal, hátra kanyart bő gallérköpenyben kisuhant mellette az ajtón, mint egy elcsapó fecske, a másik pedig egy hajadon fejű ifjú betegápoló bezárva utána a kórház ajtaját, elérte őt a lépcső fokain. Vámosnak eszébe jutott a Poltrás tudósító híre, s meggyőződék a pontos igazságról, mert a beburkolt, s fedett arcú idegen termetében, Márkéra ismert, s észrevevé a gallér nyilatán éles szemeit, miket a kalapkaram árnyából ő reá szegezett.

- Kit tetszik keresni? kérdezé Vámost az őt beérő ifjú, egy tömött hajú, széles fejű szláveredet, apró alattomos szemekkel.

- A gyóntató pátert; felelé Vámos egyszerűn, mialatt keményen a kérdező szemeibe nézett.

A betegápoló egy ajtóhoz vitte őt, melynek szemöldökén sárgult ó papíron « pater Sebastian» felirat látszék a folyosón függő lámpa árnyas világában.

- Itt lakik, tessék bemenni; mondá a vezető, miközben a kórházajtó felé indult, s Vámos bekopogtatott.

- Tisztelendő úrnak köszönhetem e nagy érdekű levelet? kérdezé kölcsönös üdvözlés s ismertetés után, kivonva zsebéből azon iratot, mely már a Poltrás tudósításhoz tájékozó magyarázatul szolgált.

- Igenis én írtam, mondá nyájasan az öreg lelki atya, miközben faggyúgyertyáját elhamvazá s Vámosnak a kemény szőrkanapén ülést ajánlott.

- Ebben a Pestre sietés feltéte alatt, különös érdekű felfedezés ígértetik nekem, mely nem csak a fenyítő igazság kezébe adand diadalt, hanem családom néhány tagjainak jogviszonyát rejti.

- És az tökéletes igaz; felelt őszinte örömmel a jó Sebestyén atya, melyből kitünék, hogy szerzetének nemes szelleme, a másoknak használni, szívében testet ölte fel.

- Siessen tisztelendő úr, alig tudom perczig nélkülözni az izgató szerencsét, minek kifejlése után tizedektől várok.

- Két hét előtt kezdé pater Sebastian, hanyatlott korú nőbeteg kéredzett kórházba. Beköltözteték, mert vala üres ágy, más kérdés pedig sosem fordul elő a felvétel körül. Orvos helyett gyóntató papot kívánt, s természetesen velem érintkezett. Formátlan kancsi asszony, igazott testű, dugult sárgabőrű, semmi jelével a valahai tisztaságnak, nagy titkot akarok a tisztelendő atyára bízni, mondá nekem, midőn négy szem közt valánk. Micsoda hitfelekezeten vagy, kérdezém tőle. Izraelita, felelt ő. Úgy hát nem fogadom el gyónásodat, hacsak meg nem térsz, mert bűneidet meg nem bocsáthatom, viszonzám én.

- Az elég gyöngédtelenség volt tisztelendő úrtól; közbevágott Vámos, remegve, hogy e hiterőtető szigor miatt maradt vagy maradand öröktitokban ama nagy érdekű igazság.

- Ez nekem felesküdt kötelességem volt; menté magát pater Sebestián. Egyébiránt a kórhölgy nem tőn semmi ellenvetést, úgy látszék, sokkal többet gondol teendő vallomásaival mint ősi hitével. Jól van, úgymond, szívesen leszek keresztény, különben is undorral kell saját feleimtől elfordulnom, kik nemcsak a keresztényt, de saját sorsosikat, családjait, Mózes törvényeit, magát az Ábrahám istenét csalni, megtagadni, önzésük árujává tenni vetélkednek.

- Nos, nos a vallomásokra!

- A keresztség felvétele után, következőket beszélte, kérvén mindazt feljegyezni, nehogy elfelejsem s bűnhődetlen maradjon, kit ő meg akar boszúlni. Lengyel-zsidó családból eredtem, úgymond az asszony, Lemberg közelében. Atyám vak és más üzletre erőtlen lévén, rongyszedő volt a vidékben s nyolcz gyermekét semmiben sem gyakorlá annyira mint a

koplalásban; de azért dolgozniok nem engede, mert úgymond, isten választott népe nem azért teremtették, hogy magát törje mint barom, hanem esze által tartassa el magát ellenségeivel. Idősbik bátyám, egy Löbl nevű rabbi pártfogása mellett, annak fiával az egyetemet kitanulván, házi orvos lett Gácsországban egy hercegi háznál; többi testvéreim pedig egyenként szanaszét oszlottak hat-hat huszassal, azon apai parancs kíséretében, hogy koplalni, nyúzni, csalni tanuljanak, de ha árokban kellend is mint az ebnek megdögleniek, apjuk nyakára soha egy perczig se jöjjenek. Azt hiszem, mindnyája megvagyonosult, különben felkeresendék nővéreiket; így kikerülik őket, hogy alamizsnát ne kelljen adniok. Orvos bátyámról napról-napra fényesebb híreket hallottunk. Először, hogy szép fehér gyolcsingben s drága ruhákban jár, aztán az udvarnak egy haszonbérlelőjével közkereseti társaságba állott, majd ismét, hogy hercegének, idegen nevek alatt saját pénzét uzsorák mellett kölcsönözgeti; végre, hogy nevezetes tőkebirtokos, Löbl tantársával, ki már grófi ház orvos volt, egy kézre dolgozik s néhány pénzváltók szövetségében, magok és több kipusztult nemes nyalóczok befolyása által, az aristocrazia kizsebelését nagy sikerrel űzi. E közben én, Jefte nagynénémnel nyomorban tartottuk zsémbes, fukar s kevés pénzét elásó apánkat. Egy ízben szerencsém akadt volna férjhez menni. Kétszáz váltó forintért elveende egy galandhurczoló, kinek málháit társai ellopták s megbukott. Irrattam bátyámnak az öreg rabbival igen szép levelet, kértem érzékenyen, adja kölcsön nekem a kivántató menyasszonyi hozományt, idővel ha Jehovah segít, majd visszafizetjük. Durva, goromba választ küldte a rabbinak; hogy merészel, írni, azon szemétféreg engem bátyjának nevezni? nem ismerem őket s megtiltom, hogy nevemet valaha szájokba veendjék. Aztán tudók meg, hogy már akkor hitét változtatta s Márk nevet vőn fel; mint vőn most is, magyar nemessé létekor, csak hogy rajta veszett azért rögzött neve. Azonban Löbl orvost, grófja, bizonyos csalásért elűzvén, Márknak is, a szövetség félelme miatt, míg késő nem leend, pusztulnia kellett s jóhír és meglehetősen vagyon birtokában költözék ki Valachiába, a legkérgesebb szívű megrögzött bűntevő, hol néhány év alatt értékét megkettőzé, nevét tovább-tovább vitte és rendjelt kapott. Sőt ottani laktában bizonyos szerződést kötött egy dúsgazdag czimborával annak születendő leányára, kit, ha csakugyan születnék s felnövend, nőül fog venni. Azonban most hallom, Löblre mérgesen fenekedik, mert azon leányt valami gróf nejévé akarja szerezni, kinek apja neki sokkal adós... Azalatt a szegény család, melyből a fényes gazember származék, alább sülyedt inség s hagyottságban. Olybá tartatánk mint a bélpoklosok; saját feleink kikerülték házunkat. Vak atyám ásott pénzét ellopták s ha koldult kenyérünkből ebédlénk, a fukar kétségének Tóbiás átkait kelle hallanunk. Irtunk, könyörgénk ismételt izekben a ragyogó tolvajnak, mondánk, nem akarunk sugáriban foltokul feltűnni, egybekötöttéseiben megszegényíteni, alázó eredetét világa előtt elárulni; titkon, álnév alatt, rejtve, hallgatag eltemettségben esdeklünk alamizsnájáért, mentse meg kinos éhhaláltól az atyát, kinek csontjait viseli, a szívet, melyen az ő vére, fogantatása előtt átfutott; de nem is válaszolt. Elaggott apánkat rongykereső utczalása közben fergeteg érte utól s egy sövény alatt halt meg. Azonban a vérség elleni bünt még tovább tudta vinni; eddig csak megtagadt s veszni hagyott bősége közepett, de vétkeinek társaivá nem tőn. Hogy semmi ne hibázzék s jellemének teljes rajzát kiegészítse, megtevé azt is. Valachiából Pestre jött, mielőtt a gyanakvó törvény üzőbe vehetné, mint fogna elszökni innen is, ha körmeimet utána nem feszítném, hogy torkon ragadjam. Kigyói sikos tekergőzésiben fel tudott csúszni egy főispáni házba; hírt, közvéleményt, kapós orvosi szerencsét szerezni rövid időn; házakat és hírlapokat nyert meg; tisztelendő atyám bizonyosan fogja ismerni őt; ki előtt volna Budapesten Márk neve hallatlan? Összeszövetkezék a főispánnéval a főispán ellen s midőn házától elvált, az eszköz, alkalom, ismeretség, ezer szálai közt, mint a pók hálójának középpontján, elkezdé bűneinek üzletét, összeszöve fonva magát és viszonyait Löbl Simon hajdani tantársával, ki már akkor Pesten rég települt s roppant értékű uzsorás vala. Engemet Jefte nagynénével, a családi bűnbánat s boldogító kegy álszíne alatt magához csalt Gácsország inségei, de egyszersmind nyugalma közül: rokonokul fogadott újól, de azt titokban kelle tartanunk, hogy hitünk és aljas

eredetünk emelkedéseit ne akadályozza. Azonban néhány rövid hó azon irtózatot tapasztalatra hozott, miszerint a szörnyeteg kezében nyerekedő koczka, szabadakaratlan rabnökké süllyedünk, kiknek vak megadással kell bűneiben eszközökné lennünk. Váltott gyermekcserék, uzsora, orgazdaság, méregkeverések s a huzavona és alattomos merény minden ágai tevék üzletét, melyben nemcsak díj és osztalék nélkül kényszerülünk segédeivé aljasulni, hanem véráruló gőgje bércselédek gyanánt tapoda bennünket. A felébredés első szakában irtózva tevék szemrehányást, akarók elvonni tömött vétkeiktől. Próbáljatok csak, úgymond, pártot ütni, már hálóban vagytok, társai bűnömnek, osztályosim a törvény s ítéletben, sorsosi a bakóbárdnak. Remegve tőle, titkos boszuja s méregkeverékeitől, mint a boa igézetjei rohantunk önvesztünkbe, de biztatásai, ígérete, a szájából kecsegtető jövők s régi üzletének folytonos sikere el is butíták nőkeblünkben a bűniszonyt, kisedék a furdatat fulánkját s bizonyos reményvigasztal altatának el, hogy ha állítása szerint üzletének nem soká véget vet s nemességet kapván, minket kikeresztelkedtet: közös családi jólétet élvezendünk idegen földön, messze e borzasztó élet szinpadától... Csalódtunk! nem ismertük még. Van-e sátán, ki oly alacsonyig tudjon gondolni, mint ő cselekedni képes? Midőn az ígértőltenek közelében hívénk magunkat, Jeftét méreggel megölte. Igen igen, megölte, most is látom kinos rángásait, kidiódzott szemét, kötéllel dagadt ereit; az nem lehete természetes halál! A főispán öcscsének egyetlen örökösét akarta örültté tenni, hogy birtokát amaz örökölje. A tébolyítás nem sikerülhete, a gyermek anyja útban volt hazafelé a tengeri fürdőkről s megérkezéttel veszve leendett a húszezer pengő, ez ördögi merény bűnbére, veszve a nagyúri kegy, sőt fenyegeté a kivilágulás és nyomán a hóhér. Tehát halottnak hirdeté s eltemettetve helyében mást, őrizetére bizta Jeftének, honnan a gyermek elveszett. Ezért kelle Jeftének hálnia. Árulónak vélte a szörnyeteg, hiába esküvék Jákób hitlenül el nem hagyott istenére, pedig meggyőződheték vala Márk, mert a szolgáló, ki a gyermeket megszabadítá, elszökött... Nagynéném halála után még szörnyűbb lön az egybeköttetés. Márk mogorvább, szigorúbb volt hozzám mint valaha, Jeftét mint véráruót átkozta koporsójában s mintha bennem élne Jefte, engemet üldözött a megboszuolt vádért. Megszűnt minden remény; ígért helyett vad parancs, kilátó vigasz helyt fenyegetés kényszeríte igája alá s nehezede sorsomban nem volt kivel enyhítő szót cserélnem többé, legfeljebb Jefte hamvaihoz foházkodám. Végre, látva, miként Márk dühét a bűnhödés félelme folyvást lázasztja: rettegve, hogy éltem Jeftevéget ér, titokban elhagyám Márk bűnbarlangját s szülőföldemre menekvém, hol két kezem után kenyeret reméltem, s lehető nyugalmat Márk nyomozási ellen, mert a tartomány, mely annyi vétkeikt fedte, könnyen őt árulhatandá el, ha abban nyomaim bizgatja... Nem akarom tisztelendő atyámat több mint tizenkét év keserveivel untatni, a babyloni fogság nem volt eleimre nézve borzasztóbb, mint nekem azon kor. A föld, melyen tartózkodám, polgárok helyett megrakva rongyos koldusokkal, kik egymás kezéből kapkodák a földes kenyér falatjait. A forradalom nyomai folyvást élnek és növelik egymást. Azon vidéknek nincs ábrázatja, mintha isten a zűrzavarban felejtette volna. Romban fekvő városok, bozóttá vadult falvak, melyeknek odvaiban a kigyó együtt lakik az emberrel s szántatlan határin elszaporult vadak kergetik a kiéhezett pórt... Sorsom folyvást rosszabbá lön, időm is eljárt, egészségem bomladozni kezdett, reszkettem, hogy apám halálával halok meg, mint a kivert eb, sövény alatt, kétségeim között, akaratom ellen, mindig Márkra szegült emlékezetem. Hallottam, igen jól megy dolga, nagy becsületben van, nemességet kapott; bizonyosan húszezer pengőt is, gondolám magamban, mert nemességét épen azon kéz mozgató, melynek azon összeget kellett fizetnie. E szerint minden titok maradt s meggyőződheték Jefte hűségéről, tőlem sem reszkethet, ha ily hosszú nyomorban el nem árultam őt. Ó-Budára utazom, feltevém magamban. Még Márknál laktomból vannak ott némi ismerősim, kikkel Márk viszonyban állott. Valamelyiknél meghuzom magamat halálíg. Márktól nem kérendek egyebet a legfukarabb állati tartásnál, csakhogy az országúton ne rohadjak el. A multak titkait nyelvem alá ásom; pedig irataim vannak; miért bontanék fel őtemetőt, hogy az élők között dögvéset okozzak. De Márkot nem akarom, nem fogom soha

látni, veszszen magának és a lelkiismeretnek; majd számol vele az isten, kit elhagyott... Ezen határozattal jöttem ide. Lábam nem birtak s a legolcsóbb fuvarra felment tizenkét évi keresményem; midőn egy óbudai napszámoshoz beszálltam, fél forintom maradt. Felkerestetem a gyógyszerészt, kihez Gácsországból ajánlatot hoztam, hogy ha Márk itthon nem lesz, ne veszszen el, míg jó. Ezzel irattam levelet, alázattal fejezve ki a fentebbi szerény kérelmet. Megirattam, csekély alamizsnája soká nem kellend, hogy beteges vagyok s igen olcsón válthatja meg testvérét, az apjáéhoz hasonló haláltól... Csak képzelje tisztelendő atyám! a napszámostól, ki leveletem vitte, egy üveg gyógyszert küldje válaszul. Igyam meg, ugymond, ha beteg vagyok. Elborzadék ugyan, de a hitnek egy sugára világított bennem. Azt vélém, hogy mint más romlott kebelben, maradt még egyetlen magva a megjobbulásnak; hogy annyi évek furdalati után, megragadja engesztelő alkalmát a bűnbánat s ki egész világot eltaszítja magától, családjának egy töredékét legalább a síron innen visszafűzi száműzött lelkéhez, hogy legyen egyetlen ajak a földön, mely róla átok nélkül szól. Csalódtam! elfeledém, hogy Márk zsidóból tért által s a keresztség nem moshatta le a lélek szennyét, minthogy az merevült szennylélekké lőn... Azt hittem, mondom, hogy pártfogásba vesz s e gyógyszert csak előre küldé. Hitemben a gyógyszerész is megerősített. Az üveg tartalmát megvizsgáltatám vele, nem méregkeverék-e? Mert Jefte története eszemben forgott. Erősítő szer, állítja ő megvizsgálás után. Ezt vettem három vagy négy napig s epedő fohásszal vártam szabadító intézkedéseit. Azalatt elfogyasztam a pénzmaradék utolsó fillérét s a napszámos felmondá hajlékát, ha nem fizethetek, mert, ugymond, csavargók kiveszik tőle fekhelyemet. Azonban egyszer virradóra kezembe vevém gyógyszeremet, s úgy tetszett, valamivel többecske van benne, mint előtti estvén; s alján is némi üledéket véltem sejteni. Ki Márkot mint én, úgy ismeri, ily esetben könnyen gyanúra fakad. Bizonyosan kicserélteté az éjjel, mert hisz annak ezer látatlan keze van, mindent tud, hall és lát, mi őt érdekli, a nélkül hogy őt látni lehessen. Nem vettem be többé s másnap a gyógyszerész újabb vizsgálata azt bizonyítja, hogy az üveg nem az s a kicserélt szerben gyilkoló méreg van. Nálam az üveg, az irt bizonyítvánnyal... Kimondhatlan gyűlölet támadt erre bennem. A harag és undor, mely bennem szunnyadozék s minden izgató kísértete a régi emlékek s az új szenvedésnek készítet és ösztönöz megboszulni az erényt, a közigazságot, családomat, magamat. Ha ő így meg tudá tagadni a vért, megtagadom én is. Felfedem vétkeiket, elárulom irtózatot multját s megtanítom rá az ámtott világot, ki ő, az elhírhedt, becsült, megnemesített gazember? És ha magam börtönbe jutnék is, ha bűnül tudatnék a kényszerített szerep, melyet a műveletlen, nevelés nélküli s alárendelt nővér Márk parancsára a bűnhödési szövevény félelme alatt játszott; mégis ki fogok törni vallomásaimmal, legalább lelkemről lehengettem az öntudat követ s miután nemletté tenni lehetetlen, megigazítom vétkeimet s e hálátlan szörnyet például adom az igazság kezébe. Azért tisztelendő Atyám, a szent szűz nevében kérem, melynek leányává tett, vagy hallgattasson ki törvényes formában, vagy idézze fel azon urat, kinek azon álsírba temetett élő halott, családjához tartozik s itt a tens táblabíró úr nevét említé. Ide megy ki a kancsi kórnő gyónása, minek következtén kegyedet saját érdekében felsietni kértém; befejezé hivatalos komolysággal elmondott szavát pater Sebastian.

Vámost az emelkedő öröm foglalta el. Alig tudta megköszönni az irgalmas férfiúnak részvevő és gyors eljárását.

Lehetetlen volt azonban a történet azon lélektani fejletére nem eszmélnie, miszerint az annyi időkkbe s leplekbe beszótt titok a miatt nyert kellő világot, mivel a fukar és hálátlan bűntevők erőszakosan akarták elfojtani eszközeiket s szükkeblű terrorismussal kezelék azokat, a helyett, hogy bőkezűség és méltánylat utján a titok őreivé iparkodtak volna tenni.

- Itt van-e a kórházban a vallomástevő asszony? kérdezé Vámos pater Sebastian.

- Igen is, folytonos felvigyázat s gyógyrend alatt, de naponként veszélyesen gyengül; épen ma mondom, hogy ha még holnap választ nem veendek, ki fogom hallgattatni érvényes modorban.

Vámos rendeltetést tőn, hogy a Fehérhajóban maradt társai rögtön jőjjenek.

- S azóta nem tapasztalák tisztelendő urak Márk ólálkodásait? kérdezé aztán az ájtatos atyától.

- A beteg igen félt s könyörgött is nekem, hogy szoros szem alatt tartassék kórágya, mert Márk üldöző keze az oltár szentségtartójába is beférkezik. Ez okból az igazgató egy ápolót rendelt saját őreül. Különben a szerzet mondott titkaimról mitsem tud, mert a gyónó csak kegyednek engedé felfednem.

- S azon ápolóba lehet tökélyesen bizni, hogy vesztegethetlen?

Pater Sebastian kérdőleg s agálylyal nézett Vámosra.

- Nem tarthatni-e tőle, hogy azon folytonos erőtlenség Márknak becsempészett lassu mérgétől jő?

Pater Sebastian, a nélkül, hogy felelne, futott a kórházba s kiszólván az ápolót a beteg kancsi mellől, parancsot adott ki, hogy mig vissza nem jöend, a küszöbön senki be ne lépjen. Ha a kancsi ágát zöld vászonfal nem szigeteli el, a gyóntató atya észrevehető vala, miszerint az ápoló, ajtóbenytáskor, ijedtében kiönté a kanál szert, melyet épen beadandó vala s elkapván a széken álló gyógyüveget, helyette zsebéből másikat hagyta ott. Ki tudja? tán ha azon adagot beveszi, kebelében viszi sírba a törvényes vallomást.

Azonban megérkezék Ödön s a legale testimonium. Midőn a kórterembe mentek, dévaj robogás tört végig a folyosó szárnyán. A beteg őt kergetett egy szomjas collegát, ki, mig ő egy alélt beteget megfordulni segíté, boros korsóját a szélső ág alul kicsippentette. Utólérve az italkedvelő dominust, kar ki kar, hónalj szakadtából viaskodtak a kancsón, mignem a töredékenységekben hozzájuk hasonló cserépedény füle tövestől az egyik kezében maradván, a virrasztó nedű mind a két confrater érzékeny rövidségéül, a padlaton felmeríthetetlenül végignyújtózott. Mig a betegőrt e kegyes kitérés a terem küszöbétől távol tartá, az ápoló, kit pater Sebastian Vámos figyelmeztetésére kiintett, beszökvén a betegek közé, egy nyoszolya végén a földön meglapult, ellesendő, mi fog történni e szokatlan csoportozat által.

Vámos megállott társaival a kancsi kórágynál. Ébren feküdt az álmatlan, gyengesége miatt; a vékony takaró átmutatá aszott körrajzait, mintha csontváz vonata volna magát alatta össze. A lenge, hálónemű vászonfal zöld homályt vetett rá, melynek vonala arcát megosztá, annak felét az éjlámpa világában hagyván. Törődött üres kép, ajaka gombás, szája beesett s csaknem fülekig terjedő. Arczbőre rostos, porusaiban látható szőrökkel; szeme kancsal és kiholt. Látszék rajta az ifjúkori formátlanság s hogy szokatlan nyomor szűrte meg. Egyike azon teremtményeknek, kik körül önkénytelenül e kérdés meríti fel magát: miért állítá elő a természet? mért nem hagyta nyugodni az undort nem költő semmiben?... Az ápoló látva, hogy kihez jöttek a váratlan vendégek, azonnal kitünt.

- Asszonyom, itt vannak az urak, kikkel beszélni kívántál, kiknek titkaidat felfedni akarod; megszólítá őt pater Sebastian.

A gyóntató ismerős hangjára feltekinte a kancsi. Eleven mozdulattal vőn más helyzetet rozzant termete, arcza felélénkült, szeme fényesen fordult körül a társaságon, látszék, hogy meg van indulva s lelkének még rejtező ereje összeszedi magát.

- Ismeri-e a tanú ezen urat? kérdé hivatalos modorban a zömök szolgabíró, miközben Szalárdy Ödönt a kancsihoz vezette.

Ödön formája sokat változott, alig tartott meg valamit a régi kifejezésből. Annyi szenvedés, annyi melancholia, annyi néma foglalkozás az elzárt lélekben, egészen más jegyet, jellemet adtak arcának. Haja is meggyérült s benne ősz szálak mutogaták a kora vénhedést. Csak szemében maradt meg a delejes bűbáj s csak a régi ijedezés nyomai, átalakult vonásaiban.

Ritka szem találta volna el, ki őt gyermekkorban látá, hacsak Czeczilia hasonlata útba nem vezet; de a kancsi, ki oly csodás egybeköttetésben élt vele s ki ébren és álmaiban ezerszer képzetében forgatá vonásit, kinek furdaló lélekismerete kitörölhetlenné edzé az üldöző képet, mindjárt emlékezők.

- Hogyne ismerném? felelt villanyozva, miközben a hozzáhajlott Ödön arczait száraz, hideg-nyirkú tenyerével megveregeté. Mint egy kövér borbély: szoktam neki mondani, midőn Márknál az ijesztő szobában le-levetkeztetém, de szegény úgy reszketett, mintha vesztőhelyen bontanák ruháiból.

A vallomás oly rögtön s minden előkészületi szertartás nélkül kezdődék, hogy esküdt úr selyemkendőjét sem terítheté alá, hanem lehevenyészvén magát egy kopott szalmaszékre, térdén jegyzé a jegyzendőket kétvégen faragott írónnal.

- No, de nézze meg jól a tanú, nehogy Márk elleni bosszujában idegent ismerjen el a helyett, kiről vallást akar tenni; szólítá a kancsit pater Sebastian szeliden.

- Az ez! az ez! a kis Ödön úrfi, közbevág a beteg nővé élénkséggel, hiszen ébren vagyok, eszmélek, emlékezem. Ez itt tisztelendő atyám, kinek meggyóntam, mikor a szentszűz leányai közé felavatott; az ott Vámos úr, ki az Ödön urfi anyjával gyakran volt nálunk, midőn a halott betegsége, halála, temetése felől tudakozódtak; e pedig itt a szegény Ödön úrfi, ki nálunk annyit szenvedett, kinek nyihogó gyapjas kandallóján meggyújtogatám a kábító barátsüveget, ágyánál borzasztó boszorkányokról meséltem, ablakába kísértő lidérczül csonkatollas bagolyfiat rejték s rettegései közt titkon őrzöttem, hogy senki meg ne közelítse.

Ödön emlékében felköltek a néhai iszonyok, s mint kiállott kín és hábor képei szoktak sötét óráinkban, megrázták lelkét, melyet már a kancsi veregető keze fellázasztott.

- Tudja-e és ha tudja, adja elő a tanu, miért bánt dr. Márk oly középszázadi istentelenséggel Ödön urfival? - kérdé sietős buzgalommal szolgabíró úr, nehogy más valaki ujjal megelőzhesse.

- Hogy húszezer pengő forintért örültté tegye, - felelt határozottan az éber és öntudatos kancsi.

- Be tudná-e bizonyítani a tanu, hogy e pokoli merény csakugyan alku fejében követteték el?

- Itt a fejem alatti irományok közt van Márknak első nyugtatványa, melyet Ödön urfi áltetése után, a húszezer pengőről irt, de mivel rögtön ki nem fizettetett, íróasztalában tartá s én titkon elvevém, hogy ha osztogatni nem fog, fegyverem legyen.

- Hát arról nincs-e valamely kézzelfogható species facti, miszerint Márk úr Ödön urfi helyett, más halandó hüvelyt temettetett el?

- Jefte néném, kit Ödön urfi Vörös dajka név alatt ismert, midőn halálos ágyon kinlódék s azt Márk mérgének tulajdonítá, kihallgattatá magát éjjel titokban, mielőtt gyilkosa oda érkezett, s bizonyosságot tőn róla, hogy az irgalomintézetben leesett gyermekért adá ki halottul, Ödön urfit pedig oda cserélte az ő őrizete alá, míg maga Brünben vagy Prágában járt, hogy az urfinak sikkasztó helyet készítsen, mert megölni nem akará, hogy későbbben is pénzt csikarhasson általa a főispántól, de aztán az urfi, mielőtt elszállíthatták volna, elszökött. Jefte vallomása is fejem alatt van, végórájában, mikor Márk úr, kínját nem nézhetvén, az ablaknak fordult, inte nekem, hogy lábainál van valami, oda akarék nyulni, de megtiltá, s midőn nyújtóztató padon volt, találám szalmazsákja alatt azon irományt. Egyébiránt azok igaz voltáról magam is igaz hittal tanuságot teszek, mint szinte arról is, hogy Márk az orvosi consiliumtól helybenhagyott gyógyszereket mindig kicserélte, s Ödön urfi örültséget hozó italokat kapott.

- Nem adhat-e utasítást a tanu, hogy a Vörös dajka néhai szolgálóját, ki a kérdéses időben következőleg tekintetes és vitélő Szalárdy Ödön úr mártíromsága alatt, nála bérben tartózo-

kodek, melyik szegletében lehetne feltalálni a nemes megyének, országnak, birodalomnak avagy világnak? - kérdezé továbbá a kis szolgabíró neki szelesedve az örvendetes sikertől, melyet egyenesen és egyedül czikornyásan nekikanyargatott kérdéseinek tulajdonított.

- Azon leány a Jefte néném örökben tartott árvája volt, kit Galicziából segédül hozata, nehogy az itt fogadandó ismeretlen cselédttől az udvar titkait féltene kelljen. Most már az férjhez ment, Prmedzowban lakik, férjének neve fel van jegyezve leveleim között, de Ödön urfinak személyesen el kell hozzá menni, s előadnia az elszöktetés minden körülményit, mit ő senki-nek, még nekem sem mondott el. Erről fog ráismerni, kinek kelljen vallania, különben majd tagad, mert azt fogja vélni, hogy tán Márk üldözi, vagy a néma morva törekszik még egyszer kelepczébe kerülni.

- S azon méregüveg is megvan, melyet Márk a tanu orvossága helyett becserélt, a gyógyszerész bizonyítványával egyetemben?

- Itt van fejem alatt, egyébiránt Márk írószekrényében, balra felül egy földszinti rejtett fiókban egy egész rakás oklevelet lehetne találni, melyek őt saját alakjában fogják ismertetni. Galicziából és Bukarestből maradt adatok, Lőbl Simonnali egybeköttetéseit tárgyazó jegyzetek, bizonyosságjelül használható levelezések, hogy a magtalan főispánné gyermekeit ő szerezzette, s több, Isten tudná, mi minden papiros titkos írásmóddal, de melyet Prmedzowban lakó szolgálonak férje ismerni fog.

Még egy sereg részletező kérdéseket tőnek a szövevényes multakra vonatkozólag, melyekre a kancsi, világosan, tájékozó határozottsággal felelgetett, s melyeknek tárgyalását esküdt úr kinkinyújtózó háttal és karokkal hűségesen feljegyezte.

Végre kinyilt és felfakadt az igazság és szabadulás forrása, melyet az oly hosszú és kínos időközön keresztül, az ármány, erőszak s árulási szövevény eldugva és betemetve tartott. Ödön és Vámos boldogító könyűket sírtak egymás ölelkező vállain, s szemeikben új élettel vidámodék fel a gyászviselt lélek, mint midőn hosszú vész s utánmaradt borulatok után illat- és színderüvel nyilik a zártkelyhü virág a kibukkanó napra. Érzékenyen ölelék koszorúba a gyóntató atyát, s Ödön e világölelő lélekváltozásban, feledve a multak bosszura lázító rémalakjait, kiengesztelődve kegyetlenség és bűn jelenetei iránt, békekezet nyújtott a kancsinak, s lázas borzalom nélkül tudá megszorítani a hidegnyirkú kezét, melynek kísértő nyomait fél életen át irtózva érezte arczain.

A kancsi megcsókolá a nyújtott feszületet, rátevé kezeit Ödön fejére, s ünnepélyes formában megesküvék az élő isten minden szentjeire, hogy igaz lélekben s igazságban vallott, átadván feje alul a rég tartogatott tényjeleket, mikre vallomásaiban hivatkoztak.

- Az egy örök isten, ki a megtérőnek szent lelkét küldé, megbocsátja vétkeidet leányom. E halandóság völgyén a bűn árnyékában jártál, de megigazulásod felnyitá az öröklét kapuit, s az atya jobbján világosságod lesz, melyből Márk s az emberiség többi ördögei nem vihetnek kezeidnél fogva sötétbe, - mondá ájtatosan pater Sebastian, miközben fekete sipkáját leemelinté, s a kancsira megszentelő keresztet vetett.

- A földi igazság is tekintettel veszi, hogy benevolumodat nem kelle per vim et fortia kihuzni, mondá szolgabíró úr, hogy hátul ne maradjon mint törvényszék papja. Ha csak lehet, kimarad ítéletedből a korbács, s vénhedt állapotodat tekintve, iparkodni fogunk, hogy mennyire lehet, saját lábaidon szabadulj ki az egyesből, ne koporsóban.

- A hit irgalma veszi őt ölébe, domine spectabilis, nem igen lesz szüksége az emberi törvény kegyelmére, s tán jobb is, ha rá nem szorul, sugá szolgabíró urnak a kórház orvosa. Ez a beteg annyira ki van forgatva minden erejéből, hogy alig élhet két-három hónapig.

Örömelégülten távozik a társaság a néma csend otthonos lakából, esküdt úr is szedte sátorfáját, s látva a hangtalan falórán, hogy még csak tizenegy, majd bevág, gondolá magában, Pesten a Páris-kávéházban egy pohár jó puncsot, ha már bohózatba nem mehetett, még sem fekszik le, míg feszes toilettejét, néhány éji vakand előtt legalább, meg nem mutathatja.

A kancsi ott maradt a hallgatók éjében, ismét egy erkölcsi játékszer az ösztön és körülmények kezében, ki értelem s nevelés hiánya mellett! hajdan rossz lett jóságból, midőn Márk iránti bizalma, ragaszkodása miatt vétkeinek eszközévé lőn, most pedig jó lett rosszából, bosszuszomjból döntve meg a virágzó bűnt, s adva győzelmi koszorút a tapodt igazságnak.

XXXIII.

(Dr. Márk.)

Ezen esemény órái alatt, a Király-utca egyik házában nagy változás történt. Egy másodemeleti lak főszobájában izgatva járt fel s alá egy sárga-fekete bőrű, alacsony borotvált képű, ötven-hatvan közti, de erőteljes férfi. Kalapja, s bő gallérköpeny széthányva, az ingerült vetkezés jelével. A szobában válogatott könyvtár, a hány darab, annyiféle kötésben, egy-egy mahóni vagy kirakott butordarab, ó zselyeszékek, néhány olajkép s ezüst edények, többnyire egyszerű, vagy remekművek, de külön korszak külön izletéből csereberélve, mintha árverésen szedettek volna össze, s az arany és ezüst kelyhek, medenczék s többnemű dísz-edények zálogházból látszottak eredni, s darabonkint szorult vagy tolvaj-tulajdonosok olcsón adott áruinak. A képek közt kiáltó színekben festett nemesi címér lóg, melynek paizsában szenvedők felé terjesztett szabadító kar látszik s alatta ragyogó felirat: a nemes Erényesy család címere. Szekrényének asztala lenyitva, rajta ezernyi jegyzet apró ércnyomványok alatt, néhány üvegcsé önpeszték alatt, belvilága megrakva apró fiókokkal, melynek mindenike külön kulccsal nyílik. A szekrény tetején bonczeszközök, egy pár kőmozsár, gyógyszerészi mérő, felnyitott könyvek, orvosi boncz- és kórrajzok, ég- és földteke, s egy-két legöngyölt posta, és térkép s ezernyi apróság, mely az egész készületnek ó alchimistai jellemet kölcsönöz, de mindez ámító kirakás, mert Márk úr, soha, kivételesen sem foglalkozik semmi nemű elméleti vagy gyakorlati tannal, kivéve midőn dűsbetegek számára mások receptjeit fejéből lemásolja.

Egy mozaik asztalkán ezüst girandoleban két szál stearin, de csak egyike ég, s mikor ez két ujjnyit fogyott, gyújtatik meg helyette a másik, hogy idegen, ha jó, ne vehesse észre a szemrontásig fajult fukarságot. Jobbról két összefordított székre fekete érclemezzel bélelt hosszudad útláda van felnyitva, s benne egypár csomag, az irszekrény ajtófiókjai közt pedig kettő-három kihuzva, jelével a félbenhagyott pakolásnak.

A férfit összevont szemöldökkel, el-elsárgult arc- s ajakkal, kezét hátratéve ingerülten jár-kél fel s alá. Most a ládára, majd a fiókokra néz, újra pakolni kezd, de menten félbehagyja, s olykor-olykor ajkába harapva köpenyje után nyúl, hogy ismét letegye azt, a legaggasztóbb küzdelem és bizonytalanság nyomait hagyván sejtetni.

A mellékszobából, a színhagyott zöld selyemfüggönyű ajtóablakocskán néha ólálkodó szem pislant be, ha a függönyt feljebb emelintné, rá lehetne ismerni a Poltrás arczára.

De hátha csalódtam, s egész látvány furdaló káprázat? hol is járna itt télvíz idején, s mit keresne épen a kórházban? gondolá Márk háborgása közben. Árulástól nincs okom remegni, hisz mióta könyörgő levelét hozá a napszámos, folyvást kémszemek alatt van, levelet nem irt s iratott sehova, a kórházban nem közlekedik senkivel, de meg ott hív körmök között van. Hogyan tudhatná ott létét Vámos? s mi oka lenne oly rögtönözve éjjel keresni fel, pedig holnap már bátran találhatja, mert a túléletig szót nem váltand vele... Mégis mi kergeti ilyen vadan véretem? mi futkos át mint a hidegsodrony velőim között? sejtése ez a közel veszélynek? vagy képzelődő önvád, melynek lidérczeit másokban nevettem?... Megyek rögtön a kórházhoz, meg kell menekülnöm e lélekfogyasztó felizgulástól, megtudnom, ha valóban Vámóst láttam-e, vagy valami haldoklónak mentek utolsó kenetért... De mégis, van-e ok, vakon önveszélybe rohanni? ha nem ő, nincs miért aggódnom, ha csakugyan ő, nem tehetek többet, mint ama hű körmök, s mindkét esetben gyanút költök, vagy tán már nevelek vádló öntudatom iránt... És ha azon rohatag kórságot keresnék is, nem megirták volna-e már ama hű körmök? vagy nem siettek volna-e bele fojtani a szót, vagy merne-e, tudna-e a kábultságig

erőtlenül dög-áruló vallomáshoz fogni, mely őt is börtönbe vetteté, honnan kevés segélye kell egy pár költött vádaimnak, hogy feje pallos alá billenjen?... Úgy úgy, semmi veszély! mily gyáva nyul vagyok, ki önárnyával kergetteti magát!... félre a szökés eszközeivel, minő hazug sürgető ösztön az, vissza, helyre a pakolt csomagokkal!... De mégis, hátha a szabadítás kigyója az, mely bennem fulánkot öltöget, hogy menj, menj, menj? hátha minden kémem, ha a hú körömök, ha maga az Isten meg akarna csalni, s ellenem iszonyu tör van vetve, mely, ha villámul nem szököm, menthetetlenül rám csattan, fogolylyá tesz s elveszt?... Mennem, rohannom kell, még ma eljárak minden vendégházat, egy óra kell s megtudom itt van-e? és ha igen, s a hú körömök késnének fojtani, az éjféli kakas messzeútban talál.

Már útban volt a fogadókat járni, midőn hajhásza benyitott, s gondos pecsét alá zárt levélkét ada. Márk elhalványult mint a viaszgyertya s feltépte a papírt.

- Uram! A kancsi beteget hivatalos urak környezik, kiket a bejáratnál velünk találkozó jövevény hozatott. Okvetlenül veszély és árulás, mert e jelenet előtt kipurancsoltatám a betegtől, nem volt időm a rám bízott végadagot beadni. Jó, hogy így van, ha rajta kapatom, még rosszabb követhet. Lélekszakadtan irom e sorokat, bizonytalanul, ha honn találom-e a hajhászt, ki szükség esetében gyorskövetül van kijelelve?... Hú körömök.

Márk jó eleve hátat fordított a hajhásznak, hogy színváltozatait ne lássa. Mire a rövid tartalommon átszaladt, ereiben megállta perczre a fagyó vér, s mint ki lövést kap, megtántorodék. Aztán némi szünet következék, hang és mozdulat nélkül, csilhatlan jeleül, hogy a megrendült lélek tétlen zsibbadtságban, tetszhalálban van. Ez eddig, nagy esemény körül, ha véletlenül jött, többnyire minden egyénben hasonlólag megy véghez, de az első megdöbbenés után különbözteté meg magát Márk jelleme.

A levélt elégeté, s hogy keze reszketését ne árulja el, a gyertyát vitte ahhoz. Aztán hajhászához fordult, ki epés arczbőréhez, alattomos vonásaihoz sokat hasonlíta. Közelebből nézve emlékezni fogunk, miszerint tagja volt azon Wurm-kávéházi zsidóklubbnak, mely Lajos hírére osztozkodék, s csődjét elhatárzá.

- Barátom, gyorsan indulnom kell, - mondá kézdörzsölve a sárgazöld hajhásznak, s arczán a harcz és rettegés vonagló görcseit képes volt barátságos mosolyba szedni. Siessen rögtön Budára, vegyen gyors parasztlovakat a Fejérfarkasnál, fogasson saját kocsijába s parancsolja a budai parthoz, hol rám várni fog, a pesti parton pedig rendeljen csolnakot, s lehető sietve térjen vissza hozzám bérkocsival, mely engem a Dunáig ragadjon. Magas beteg ágyához sietek, ki a végveszélyben támadását csak tölem reméli, pénzeért nem mennék, de fontos érdekek kötnek életéhez.

A hajhász tudta ugyan, hogy Márknak szándoka van valamikor álnév alatt külföldre utazni, mert az ő nevére iratott útlevél régen nála hever, mint már a Poltrás Vámosnak elmondá, de hogy épen ily véletlen rohammal, s ily hózivataros februári éjszakán kerekedjék fel, annál kevésbbé képzelé, minthogy semmiféle szökési okot Márk életében és titkai között nem ismert, s következőleg tökéletesen hitte az örütség perczében mesteri közönnyel koholt hazugságot, s teljes lelkéből sietett betölteni a vett parancsokat. Márk pedig azért titkolá főleg családi czéljait, nehogy szökése előtt árulója lehessen, ismerve érdekűző jellemét, melyet nagyrészen saját példájával fejte ki nála.

Alig távozá a hajhász, lefüggönyzé ablakait, minden ajtót bezárt, s neki vetkezvén titkolózó elfoglaltsággal, orozva, mintha önmagát lopná, pakolni kezdett, s miközben az útláda fekete üregét tölté, iratcsomagokat hamvaszta el apránként, miket külön rejtekekből, a régi rekedt lég állott szagával szedett ki. Égjetek el, sötét iratok, hamvatokban leljen temetőt az ifjúkori szerzeményeimben lappangó minden idegen jog, gondolá magában. Semmisüljetek meg, nehogy belőletek veszélyes halál vadszavát olvassa ellenem valami tolvaj szem. Vesszetek ti is irga-

lomintézet s orgazdaság jegyzőkönyvei, általatos semmi vagyonszaporító követelést, semmi számoltató pert, huzavona igényt nem lehet kezdenem, mert kikre vonatkoztok, megrohadtak már, vagy szegényebbek az országút koldusainál... De titeket viszlek becses irományok, gondolá torzmosolylyal, az irszekrény balfelöli rejtett fiókjából, melyet a kancsi említett, két ónlemezbe göngyölt köteget vevén ki. Ide, ide, útládám fenekére, ti vagytok nekem országos levéltár, melyből mint valamely ó Verböczy-buvár, ürügyet, igényt, jogot, erőszakot kurkászok, kitől mit lehessen, pénzt, pártfogást, birtokot magamnak rabolni. Ha ha ha! mily mulatságos lesz egyik-másik virágzó dús dandynél menyegzője napján, vagy utazási élvei között, a menyasszony megül vagy romrepedékből mint egy Homodei előállni: add vagyonod felét, különben törvénybe idézlek, mint jogbitort, te komornyikvér, vagy váltott fattyu, vagy aczélrugókból kisajtoltsz üszög?... Jer, jer te is, te Löbl-csomag, gondolá fogcsikorítva. Soraidból kötelet fonok nyakára, hogy kidiódzott szeme a szellőből fog reám bámulni, ha eljátszsa kezemről a bukaresti jegyest. Ostoba, azt véli, hogy a hurok, melyet rávethetek, engem is megfojt, nem gyanítja, hogy minden reám vonatkozó okiratot saját testvére, Löbl Soma által lopattam el, kinek váltói aláírásával ő Szalárdy Eleket, a trieszti bukott ház terményvásárjában megcsalta.

Aztán egy szép, hosszadad angoltokot pakolt el, melynek bársony üregében kutyabőr tekercs, az új nemeslevél volt rejtve. Hozzá tévé régi és újabb bizonyítványait, kül- s belföldi lapok kimetszett cikkei, miknek magasztaló halmaza tetemes helyt foglalt s mintegy gúnyoló tényadatokul, azon tekercsek redőibe dugdosá az irszekrényben látott ónpecsétű apró üvegcséket. Ha ha ha! buta, bárgyu világ, gondolá magában, te papírok után osztod az érdemeket, miket osztályos czimbora vagy együgyü vakand betűvel tele irt, te azt nézed, miket irattam szivemről, nem vizsgálva, mi van szivembe beírva, s azért örök rabja maradsz önboldogságodnak, apostolaidat megfeszíted, míg a kebleden függő vérszopót melengető öled becsület és vagyon család örökjébe neveli... te akartad, én is megtevém.

Most következék a pakolás lelke. Márk összeszorítá fogain az ajkat, s ördögi derü ömlék el fekete-sárga arczredőiben. Nyakát meghorgasztá, mint a zsákmány után sunnyogó róka, lábujjhegyen járta el az ajtókat, ha jól bezárvák-e? s ólálkodva forogtak szemei, nincs-e a falaknak valahol elnyelő szája, vagy szomjazó szeme?... de mégsem jutott eszébe, hogy az ajtóablak függönykéje megett áruló tanu rejthetik. Aztán halkan megnyitott egy falszekrényt, melynek borított ajtaja, a szobafestéssel egyenszint viselt, s kulcslyukait saját hálóágya fedezte el. A szekrény aljában erős érczláda volt vastag csavarokkal falba és padlatba foglalva. Ezt nyitá fel Márk, miután titkos zárlyukait a czirádák rugói közül kikereste. Henger alakú bádoggal szelenczékkel volt az színig telve, melyeket karimázat alá rejtett kapcsaikon kívül, kővé keményedő enyvragasz forrasztott össze fedeleikkel. Kettőt-hármat felbonta, ha vajjon nem csal-e a súly, a jeltelen ép zár, s valóban bennfekszik-e az imádott tartalom? A girandole másik ágát is meggyújtá, hogy annál érezhetőbben élvezze a rég nélkülözött gyönyört. Vakító ragyogvány reszketett az arany-ezüst felbontott tömegén. Csillagfényű tallérok, s tallérnyi aranyok látszottak éllel vagy lapjára az öblös szelenczékbe zsufolva.

Márk lekötve, megigézve, mereven bámult a híjatlanságra. Örömkönyűi megeredtek kérges szemhéjain, s letérdelt az érczláda mellé, hogy ölelő karokkal ráborulhasson. Mint ragyogtok óh fényes rabjaim! nem, nem, nem vagytok ti rabok, a szabadság lelke sugárzik rajtatok, csak bolond állíthatja azt, hogy rabbá teszitek a gyűjtögető lelket, gondolá nyiladozó szívvél, melynek mogorva redői kiderültek az egyetlen gyönyör fejtő melegében. Mily tiszták, mily elevenek vagytok! hogyne, hiszen pazarló kezek soha sem forgátok; a pénzverő házból, a gép perselyéből váltogatálak titeket, hogy nyugalmatok legyen nálam, mint volt a föld gyomrában.

Jertek, jertek összegyűjtött sóhajtasaim; mindenitek egy-egy megtestesült fohász, egy-egy életveszély emléke; mindenikben egy-egy száradt örömkönyüm, s egy-egy halál lenne, a

melyik közületek hiányzanék. Habzó színetek szebb, mint az egészségé, hangotok többet ér, mint a kijelentés szava, csengéstek nekem az isteni ígék, kik ájtatos lelkemhez beszélnek... Mily bolond az anya, ki ölébe szedett gyermekeinek sír, mily nevetséges a költér, ki szívképző műveinek örvend, mennyivel dusabb vagyok én, mennyivel drágább és méltóbb örömöm, úgy-e áldottaim? ti, kik egy egész eget be tudnátok nekem csillagozni, hogy istennek üljek közepén! Óh mért nem olvadhatok közétek, hogy folyvást érezném atyafiságos érintkezéseket; vagy laknátok gondolataim helyett lelkemben, hogy meg tudnálak óvni, s magammal vinni síromba mint azokat. Miért is nincs üresnek teremtve az emberi kebel, hogy volna hova rejtenem titeket, éjnapon velem leendőket? Mennyi elférne közületek azon idétlen darab hús, a szív helyén, mely ha lágyan hagyjuk, bolonddá tesz, ha pedig kővé keményedett, hasztalanul foglalja a helyet. De így is, veletek egyesülve, hozzátok kötve vagyok, mennyire lehet. Ti vagytok vallásom, lelkem édes gondjai, álmaim; s feltámadni is csak azért kívánok, hogy újra együtt legyünk. Hadd nevéssen engem a fitogtató örült, hadd írjon irigy gúnyt a kolduskodó bölcs, én azért hivetek maradok egyetlenegyeim... A józan bolondok! gyűlölik a fukart, mint-ha abban nem lehetne nagyság? Egyik szereti hitvesét, másik honát, harmadik az erényt; ... én szeretlek titeket, nem, nem, e szó kevés: imádlak, bálványozlak. S nem több eszem van-e, mint azoknak, kik veszendő dolgok rabjai? nálatok a becs, a valódi érték, s maradandó érvény. Ti nem változtok mint a bölcsészet tanai, nem rohadtok, mint a döggé lett hitves, nem lesztek hálátlanok, mint érdemes fiaihoz a hon! országtok örökké való, s nekem nem kell más királyság, mint a tietek!

Ily gondolatok közt hordta útládájába a bádog szelenczéket, fogult szerelemmel szorítgatva szívéhez remegő léptei közben, mintha a hideg ércz érezni vagy viszonzni tudná azt. A rejték fenekén hosszú selyemharisnyaszárban volt egy rakás lengyel arany; de már az útláda úgy tele volt, hogy a szelenczék hengerei közt alig maradt egy két ujjnyi nyílás. Ezekbe próbálta csömöszölni a harisnyát, szétfolytatván benne a sulyos tartalmat... Ide kell férned, te legelső magva felnyilt eszemnek. Te legközelebb állsz a buta és czudar időkhöz, midőn szegény voltam, alázatos mint az eb, s hulladék után kellett kuncsorogva lesnem, a helyett, hogy tőkét rabolhattam volna. Ha ha ha! még most is emlékezem, midőn házi orvos koromban hercegi főnököm e harisnyában járt, s én mint a kiéhezett, nyájbeli nyáleresztő sertés először tudtam meg asztala végén, mit tesz az jóllakni! Most már itten a harisnya: s benne egy-két vásárra ment uradalom dézmája; de jobb tartalom is harisnyaszárnak, mint amaz angol csontu rohatag lábikra. He he he! ha olyan füles nem lett volna a gácsországi aristocratia, hogy kóbor idegennel töltse meg udvarát, most nem hevernének így szerteszét a lengyel aranyok, míg ő gyalog gázol rokonlátogatni.

Azonban a harisnya általában nem fért a szelenczék közé; a ládafedelet nem lehetendett miatta lezárni. Márk kirántotta azt, hogy másként pakoljon, de az avult selyem nem állta ki az erőszakot, mit az arany súlya kétszerezett; szétszakadt, s földre ontá a csengő, pattogó aranytömeget. Márk összeretent; minő lélektani helyzet és indokok idézték azt elő, arra csak fukar felelhet; mert hiszen kincse ott maradt a zárt szobában, s nem is lopni akart, hogy a zöreje kétségbe ejtse. Tán attól rebhent meg, hogy a hajhász ráront, mielőtt felszedhetné, s nem viheti tervét végre, mely annak irányában eszébe forgott. Elég az, szívdobogva, mohó szemekkel meredt a szétömlött aranyra, mintha tekintetével akarná visszafaldosni. Aztán neki esék tehetetlenül, s vonagló tenyérrel markolászta fel, hogy ujjai meghorgosodtak a beleállott görcs miatt. Térden, négykézláb, sőt hason is görnyedt, csúszott asztal és ágy alá, hogy «sóhajtságait» összekaparja, mignem, a nélkül, hogy valaki rátörne, készen lőn izzadt homlok-szorongó lélekkel. Most beleszámlálta egy üres edénybe, reszketve, mindenik darabnál, hogy számítás végén fog kisülni egynéhánynak híja. Már mind az edényben volt s Márk ijedten kapkodott zsebeihez, a harisnyaszárhoz, vevé a girandole-t, s kémelve szétnézett, nincs-e élő lény, ki ellophatta volna? csak 2999; még egynek kell lenni, gondolá fuladozva a

fogyatkozó léhl miatt. Itt kell lenni, Isten, itt kell lenni, s eszeveszetten kereste a padlat nyilati közt, butorok alatt, s minden zúgban. Az arany nem volt sehol; Márkot kiverte a hőség, s feledve szökést, életet, terheit, magát, fanatikus lázban fürkészett s tön tűvé mindent a szobában. Végre azon gondolatra jött: vajjon talán az ajtó nyilatba akadt; s rögtön kikulcsolva, felrepíté azt, mielőtt a leskődő Poltrás elugorhaték.

- Tolvaj, add ide aranyomat; kiáltott rá vadul, mérgesen tombolva, hogy meg ne moccanjon.

A Poltrás kövéváltan nézett rá, hogy tán megőrült.

- Add ide aranyomat, egyetlenegy volt, s midőn útra akarok menni, azt is elloptad; ismétlé durva kitörését dr. Márk.

- Isten látja lelkemet, én semmi aranyról nem tudok, menté magát remegve a Poltrás, folyvást hóbortnak tulajdonítva a megtámadást.

- Add vissza egyetlen aranyomat, vagy megfojtalak, s mozdulatot tön fenyegetését végrehajtani.

- Kimélet tens úr, mert mindjárt gyilkost sikoltok, s összeszalasztom az egész házat, Istennel bizonyítom, hogy keresett aranyát szememmel sem láttam, de inkább mint verjen, húzza le a béremből, ha a tolvajságot csakugyan rám akarja fogni.

- Béredet más kártételekért húzom le, az sem telik már ki belőle; viszonzá fogcsikorgatva, s körme közé ragadta a Poltrást, motozni kezdé mint egy dugárust.

Ránczigálás közben meglátta a leány Márk szobájában az ágylábhoz éllel támaszkodva fényleni az elveszett aranyat s megmutatá azt.

- Hamis lelkű, magad vetéd oda, mormogá a dühlázás fukar, s mohón rohant felkapni a darabka érczet, melyért kész leende szöktét, s avval együtt éltét veszélyező rohamokra kitenni. Aztán kilökvén a leányt, bezárkózott ismét, óva most már minden kémszemektől, s kiszedve az iratcsomagokat, helyet csinált útládájában minden kincseinek, befedezvén felül fejérműkkel.

Aztán aranyezüst-edényei előtt állt meg hátra tett kezekkel, s a halálos sietségben időt vön fukar- és kárélvvel bennök gyönyörögni. Titeket hagynálak-e itt nemes termem díszei? többnyire emlékejándékok azon bolondoktól, kiket tönkre tettem; gondolá csendes gúnymosollyal. Minő tiszták vagytok a hosszú nyugalomban, semmi jele, koptatása a torkos lakomáknak, melyek előbbi uraitok kezén úgy megviseltek. Mily szépen illik rátok a letörött ó lengyel czimerek helyébe a magamé. Nemes formáitok aggszerű alakja régiséget hazudik ujdonsült családomra, mintha fény- és dicsőségben elhalt ükapákról szálltatok volna rám! Hát ti magyarhoni keresmények, melyek csekély zálogértékekben vesztek nálam, vagy az irgalomintézeti orgazdaság lopott maradványi vagytok! mennyi ízlet, pompaszenv és bőség sugárzik rólatok reám, ha valamely földrészben, mint rásttkóros dynasta, kit honja megsértett vagy ki nem elégít, udvart nyitok olcsó tónom szellemében. Miként fogok díszleni aggságotok által, mert hiszen ki merné gyanítani, hogy rongyszedő apám fatálból tíz körmével ette a marhapaczelt?... Ugyanezért elővette a szomszéd szobából azon koffert, melyben azok az irgalomintézet dugtárában hajdan rejtve voltak, s puha özbörök közé berakta a gazdag edénykincset, melynek árát becsületes úton egy századig be nem kereshette volna egész családjával.

Most egymáson voltak a bepakolt ládák. Itt van mindenem, ötvennégy év egész eredménye! gondolá telhetetlen szomjjal. Igaz, hogy adósságon kezdtem, s a legnagyobb középkori rablók sem hagytak több örököt, kik várurak voltak s fegyveres sereggel üzték a tolvajlást. De mégis! de mégis! ha a bukaresti milliomos leányt nőmül elhozhatnám, másik két ládát zsufolhatnék

színig... Vesszen meg Lőbl agyveleje, mely áruló önzésből Lajos kezére törekszik játszani, hogy apja adósságát vele fizettesse! De hiszen töröm nem vetém el, csak elrejtettem.

Azonban eszébe jutott, mit el sem felede, hogy a két ládán kívül több értéke is van. Dobaz fehérbőr tárczát vőn ki zsebéből, melynek aczélcapsát alig lehet beakasztani a teljesség miatt. Egy türet ezrest, tovább százakat s végre ötvenes bankjegyeket számított meg abban; s undok lelke nem állhatá tovább, rettentő hahotával kitört, melynek gúnyos hangulata ilyesmit látszék értelmezni; szegény világ, csakugyan futóbolond vagy te, mindenrendű törvény jog- s becsületviszonyoddal egyben!

Mégis tudott lenni ok, mely pokoli örömét, az üldözet s halál feledt félelmei mellett is, keserűen elmérgezni tudá: a fukar bírvágy telhetlen éhe. Néhány váltót vett ki a tárcza másik szárnyából, s összeadá annak értékét. Szörnyűség, majd négyezer váltó forint! aggódék ajkát harapva. Szeretném megenni magamat, vagy fületem leszakítani azon hanyagságért, miszerint a többivel együtt be nem szedtem. Mit kimélek én kitűnő egyéneket, kiket lehetlenség akadályoz fizetni? ember ember; előttem mindegy; sőt becsületesb a négy lábon csuszáló háztörő, ki erőszakosan lop, hogy adósságát fizesse, mint egy közügyekért ingyen fáradozó egyén, ki miatt húsz krajczárt veszélyeznem kell. S mégis mily bolonddá hagyám magam tenni, mintha szívem lágy szurokból volna. Hatvan perczentért prolongáltam nekik, s ki tudja most, hajhászom nyakába tudom-e varrni e váltókat a nélkül, hogy a hatvanas kamatból veszítsek? Átkozott legyen az a percz, melyben többé saját érdekemtől egy fél perczig vagy félóránegyedig eltérek! Aztán sovár tekintettel szemlélte végig darabról darabra az ó butorzatot, mindeniknél emlékeztén annak feles harmadrész árára, melyen összeszedte. Hogy kell itt hagynom, gondolá fanyar fájdalommal: nekem majd száz pengőmben van az egész, pedig, ha csakugyan kergető nyomozás alá hozna a kancsi, nem rendelkezhetem róla levélben, hogy fogamat veszélyezzem miatta... Talán hajhászatot lefőzhetem vele.

E gondolatok közben erős kopogás történt a zárt ajtón s Márk rossz lelkiismerete mint a villám vissza lőn kapva a készüllet előtti önvád s gyötrő aggály rettegéseibe.

- Ki az? kiált erőszakolt mogorva hangon a kopogtatásra, de remegő szava elárulta, miszerint a kérdés nem oly bátor, mint látszani akar.

Azonban a hajhász érkezék meg; s új levelet hozott az előbbi kézvonások s pecsét jegyével. Rögtöni távozást javasoltak a hú körnök, mert holmi fogatásról hallotta suttogni a zárdából kibocsátott idegen urakat. Márk elzöldült a levél sürgető tartalmán.

- Végrehajtá kérelmeimet? kérdezé a hajhászt, kinek máskor, saját szótára szerint parancsokat adott.

- Végre; felelt az. Öt jó ló a budai parton áll, Pest felől csónak várakozik, s itt a kapu előtt bérkocsi, mely odáig elnyargal.

- Tehát vigyük a ládákat; mondá a hajhásznak, s fülön fogá vele a kincsrejtő koffert.

- Juj, de borzasztó nehéz, segélyül kell felhíni a kocsist; de hova, mi végre e roppant úti málha? mondá a hajhász, miután a podgyászt megemeltinté.

- Meglehet, egy hónapig maradok... fehéreneműk, ... nehéz bonczeszközök, gyógykészületek, még tán Bécsbe is felmegyek; felele dr. Márk kapkodva a rettegő zavarban, hogy embere észreveendi kincseit.

- Pénz mindent pótol, vétek vinni ezt az akadályos podgyászt.

- De semmi pénzem; ... igaz, jó, hogy eszembe juttatá! - közbevág a fukar, megragadva a pénz eszméjétől, melyet a sürgető levél félelme egy perczig kiütni látszék fejéből. Lám, lám, velem barátságot tehet. Itt vannak négy ezer forintig apró váltók, melyek néhány nap alatt lejárnak.

Fizesse ki őket barátom, úgyis maga mondá prolongatókor, hogy igen biztosak, pedig tudom, nem volt vesztegetett szó, melyet adósai fizettek meg.

- Én nem mondtam azért azt, hogy hitelezni akarok azon uraknak.

- Mit? hát meg akart csalni? gaz nadályokkal szövetezett ellenem, kinek annyi rebachot köszönhet? kérdé ingerülten Márk, egészen beleesve az uzsorási fukar maniába, s feledve, hogy életkérdése forog fenn.

- Én...? csalni? kérem alázatosan inkább zápfogamat hagynám kihuzatni, mint princípálisom zsebéből egy paraszt forintot kihúzni segéljek: ... de én nem szeretek olyan becsületes embereknek hitelezni, mint azon acceptek: ha utravalója nincs, adok inkább dr. úrnak kölcsön váltóra.

- Nem kell, nem akarom; Márk sokkal büszkébb, semhogy adóssági aláíratát hajhásza zsebében hagyja henteregni mint valami megsárgult ó nemes; - óvakodék Márk azon sajátos nemével az álhiúságnak, mely épen az uzsorás osztálynak szokott tulajdona. Hanem giróm nélkül vegye zálogul ezen váltókat, azt barátságul fogom tekinteni.

- Jól van, tehát kétezret adok rájuk; felelé a hajhász szivességét akként intézendő, hogy teljes hite mellett is kétannyilag biztosítsa magát.

Márk folyvást kezében szorongatá a vészjósló levélkét, folyvást eszében tarthatá vala, miszerint minden percz fogolylyá teheti, minden szó, mely miatt késik, hurkot vethet nyakába, de az uralkodó érdek, a szokássá, természeté rögzött fukar elfogultság minden más eszmét háttérbe tolt, feledtetett vele, s harmincz krajczárnyi kérdésbe oly vak falánksággal tudá belesülyeszteni, hogy hasonlónak tenné nem tudom melyik madárhoz, mely magát pusztá kézzel hagyja csalétken megfogni.

- Csak két ezret!? esék szavába szorongva, hisz alig fele; csak nem akarja velem elhíttetni, hogy azon váltók veszélyesek, s engem földönfutóvá tesz? Szépen kimutatá foga fehérét! no hiszen keresek én magamhoz illő hűséget, s tőkém felém hajlóbb kezek által fogom forgatni. A hajhász figyelemmel vette e szót. Tehát tovább is akar uzsoráskodni? kérdezé magában. Tehát nem azért szedte be pénzeit, hogy, mint nekem hazudá, külföldi biztos bankba helyezze ki? s talán már titokban más hajhász által dolgozik, s adja ki tőkét, miket én oly kába szigorral behajtottam? hát más arat a földön, mit én műveltem termővé? pedig okvetlenül folyvást uzsoráskodik, mert hiszen utravalója sincs, úgy szerteszét osztá bejött összegeit. Ezt nem engedhetem, tőke-kezelését vissza kell kerítnem bármily áldozatba kerül, majd gondom lesz reá, miszerint az üzlet visszafizesse, mit annak fejében vesztegetek. Ily gondolatokkal nyájas arcot ölte s engesztelő hangon szólítá meg Márkot.

- Ha épen oly mód nélkül szükséges, egy feltét alatt átveszem azon váltókat hatvanas kamat híjával, úgysem rovatik le semmi a tőkéből, mert azon kamatot fel tetszett már venni.

- Mi azon feltétel? kérdezé dr. Márk, fokonyként jobban áthatva, elfoglalva az alku érdekétől.

- Doktor úr kötelező írást ad nekem, miszerint kölcsönforgalmi tőkéjét Budapesten rajtam kívül semmi más hajhászszal nem kezelheti; felelé a zsidó.

Márk lelke ördögien mosolygott. Az én tőkém nem lát többé Budapesten napfényt gondolá magában.

- Ezen szerződésre kész vagyok, viszonzá aztán a hajhásznak; de én is feltét alatt.

- S mi lenne az?

- Hogy az előre felvett hatvanas kamat nálam maradjon, s hiány nélkül fizesse ki a váltók értékét.

- ... Legyen úgy! kezet csapott a hajhász gondolkodás után, s míg Márk a szerződési oklevélt megírta, leszámlálta asztalára a váltók összegét.

E közben éjfél után ütött a falóra. Márk úr folyvást kezében izzasztá a betegőr levelét, s most alkuja sikerültével, mintegy kiábrándulva az önfeledtető fukarlázból, lelkesedve kapkodott az örült sietségben, s hajhászát a kocsiért szalasztá, hogy a ládák viteléhez segélyül felhívja.

- Jöjjön csak; visszakiáltá útjából a rohanó követet, miközben az ezüst girandole-ra tekintvén, valami ötlék eszébe.

A hajhász megfordult a küszöbön s szótól várt.

- Nem venné meg ezen gyertyatartót? félek, elvesz távollétem alatt. Mióta nővérem házamtól elpusztult, igen rossz cselédek vannak; mondá Márk a girandole-ra mutatva, melynek egyik gyertyáját eloltá.

- Hát mi az ára? kérdezé a hajhász, gyanusan nézve Márk szemébe, fukar féltékenységből indít-e ily különös vásárt, vagy más lappangó ok rejlik alatta?

- Százhúsz pengőt koldusnak is megér, de százért oda adom; felelé Márk ismét elragadva a telhetlen bírszomj örvényétől.

- Hatvánt adok érte, ígérte a hajhász, folyvást kémelve az uzsorás sárgafekete vonásait, de azokon nem árulá el magát más kifejezés a mohó nyervágyon kívül.

- Hogy adhatnám úgy? holott magamnak is annyiban van, pedig mióta hever benne a hatvanas kamat.

- Öt forintot ígérek még reá.

- Kilenczvennél alább nem engedem.

- Vessünk véget, máskor kipótolja doktor úr, ha jobb szeszélyben lesz; ... megadok érte nyolczvanötöt; viszonzá a hajhász, miközben a tartó súlyát emelgeté.

- Még harmincz krajczárt rá! felelt az uzsorás elégedetlenkedve, mintha megbánta volna, hogy alkuját ennyire csökkenté. Utolsó szót mondtam; viszonzá a zsidó, s letéve a girandole-t, oldalzsebeibe sülyeszté két kezét.

- Nem vesztegethetem el számból az utolsó falatot; mormogá türelmetlenkedve az élet-veszélylyel késlekedő szörnyeteg, miközben a gyertyát egy kőmozsárba támasztván, szétcsavará az el nem kelt girandole-t, s darabjait zsebeibe rakta.

A hajhász gyanúja folyvást támadozott; minő különös ok idézheti elő e megfoghatlan jelenetet?

Márk ablakot nyitott s felkiáltotta a bérkocsist. Embercsoportot vélt látni a kapu előtt, s reszkető ijedtség kapta meg. Görcsösen vágta be az ablakot, hogy táblái szerteszét ugrottak. Aztán ládáinak esett, nógatva a hajhászt, fogja meg füleit, de az a kocsisra várt, percenkint jobban csudálkozva Márk zavart viseletén, színéből kikelt ábrázatán. Ez izgatottan, maradhatlanul tiplábolt a szobában, s kiáltozá a Poltrást, de az nem volt jelen. E közben körültekinté a székevény kopott bútorzatát, s a garasos veszteségek hydrája ismét foga közé kapta fukar lelkét.

- Nem vennéd-e meg butoraimat? igen olcsón adom; megszólítá a gyanujában erősödő hajhászt, alig tudva mit beszél.

- Ugyan az istenért mit gondol doktor úr? mintha a világból készülné kimenni? kérdezé megütközve a zsidó, most már tökéletesen meggyőződve, hogy nem tiszta a dolog, s kocsija jutott eszébe, mely ha uzsorása szökik, veszélyben foroghat.

A lépcsőkön zaj és közeledő léptek hallatszottak.

- Vedd meg, vedd meg, igen olcsón adom; minden bútort háromszáz pengőért; unszoló a zsidót, alig értve önszavait s szárnyaszegetten futkosott fel s alá, mint kalitkájában zaklatott madár.

- Uram, én a kocsimat nem adom, az ön gyógyító útja igen gyanús, kitört a hajhász ez áruló viseleten végre.

A külső zörej folyvást közeledék.

Márk mereven nézett a hajhászra, szemeiben düh s halálos zavar küzdelmei égtek.

- Megveszem kocsidat, monda dadogva.

- Nem bánom, ezer pengőért átadom, felelé a zsidó, észrevevén, hogy itt nagy a veszély s Márknak késnie nem lehet.

- Koldustarisznyát akarsz nyakamba akasztani, hálátlan rühes eb? hogy zsidóvásári rongyodat tízszeres áron kívánod rám varni, ordítá a léptekkel növvő kétség hangján, önhibájába markolva dühös ökleivel.

- Csak kármentesítnem kell magamat az átvett váltókon lett veszteségemért, mert úgy tapasztalom, nem fogom én többé doctor úr tőkéit Budapesten kezelni, felelé ingerkedő hidegséggel a hajhász.

Ezalatt az előszobáig ért a lépcsői zörej. Márk beleragaszkodott kincses ládjába s fél fülénél fogva örülten vonagló karokkal húzta-vonszolta az ajtó felé. A bérkocsis benyitott, de mögötte egy csoport poroszló sötétlett az előszobában. Márk nem látszék észrevenni azokat, mert a kocssal megfogatta a kincses ládát. Egyik végét saját kezével emelte. Fekete bőrén átpirult a vér, szeme düledt, homlokainai kidagadtak s veríték gyöngyözött vakszemén. Feszített erővel, de tántorogva tört az ajtó felé, mintha egy czápa torkából erőlködnék kimene-külni.

A hajhász galléron ragadta.

- Kocsim árát! különben itt fogsz veszni.

Márk észnélküli zavarban húzta a ládát s vele a bérkocsist. A hajhász visszarángatá azt; Márk kinyitá az ajtót, hogy rajta kivigyék a terhet. E pillanatban oda ugrik leshelyéből a Poltrás, torkon ragadja a remegő uzsorást, s a diadal vad örömeivel telehangon sikolt.

- Megállj szökevény! a poroszlók és hóhér kötele vár reád. A városhajduk betódultak s elönték a szobát. Hátok mögül előtűntek Vámos, Szalárdy Ödön, a zömök szolgabíró s fodrozott hajgyűrűivel esküdt úr.

Ödön az előszobán jöve keresztül, melynek padlatán, egykori kihurczoltatásakor a halott kék lábait látta, ki helyette eltemették. Ráismert a szobára, melyben az örülség eszméivel harczolt; ott volt a zöldbe vont ajtóablak, melyen nagybátyja arcát először meglátta. Ott voltak a falak, melyekről a tűzképű lovag s holdas leányfő kísértő képei, a villis órával függöttek. Látta a nyoszolyát, melyben a kancsi babonás meséit rettegve hallgatá; az ablakot, melynek függönyét a guggoló kísértettel örülten repeszté szerteszét; a rakpadot, melyen sötét rémes könyvei feküdtek s a magnetizáló húsfejű orvos meredt szemű, kékült tenyerű gipsz-képét találta volt. Látta a zugot, melyben rohadtt inyú, nyihogó, gyapjas kandallója hajdan a szélben üvöltött, látta Márk dr. zöldfekete képét, fagylaló mosolyát, mit a vénhedés még jobban eltorzított s annyi emlékköltő, lélekizgató tanújel között egészen feltámadt a régi borzasztó hangulat. Érzé a rettegést, gyötrelmet, téboly ostromait, érzé a kétséget, melylyel

soványodásakor a holdfogytát kísérte, érzé anyavárá epedését, test és lélek fuladt nyomottságát s térdei összeverődtek, alig tudá leroskadás nélkül elviselni a megrohanó hatást.

Márk mint a kőbálvány, mereven bámult. Köröskörül csupa ellenség, egyetlen barátságos vagy legalább csak közönyös sem, mert beütéskor a hajhász is elillant. Fukar mániája volt az első indulat, mely a villanyütött zsibbadtságból kibontakozék. Ráfeküdt a kincses ládára, átölelé lüktető erekekkel, mint midőn a kuvik szárnyaival védi fészket s fiait a rabló sas előtt. «Mit akartok éji haramiák, megtiltom küszöbömet minden erőszaktól,» ordítá inkább, mint emberi hangon kiálta... Egyik poroszló lerántá őt a láda hosszáról, mert szolgabíró úr útközben neki biztatta őket, miként bánjanak e hallatlan gazemberrel.

- Hogy mertek nemes embert lakában megrohanni? kiáltá Márk tajtékozva dühében s kirángatva magát a poroszló kezéből, védőleg rogyott vissza kincseire.

- Nem nemes ember, hanem tolvaj szökevény, ki csalárd zsákmányival a hóhér kezéből akar elillantani, kiáltá a Poltrás azon vérbe forgó szemmel s gyilkoló vágygyal, melylyel Hortobágyon hajdan az állatokat tépte. Ellent ne állj, különben megfojtlak mint egy patkányt s tíz körmeit neki horgasztva, nyakonkapó szemeket szegett rá, mint a prédára szökni húzalkodott hiuz.

Vámos kiviteté a lányt a szomszédszobába, mert e mély rázkódás veszélyessé vállhatott volna néhai kórjára.

- Ne merészeljetez actus majorist elkövetni! tiltakozék fogcsikorítva Márk, nemes czimerére mutatva a falon.

- Torzkép az, önnek élte s jelleméhez, mondá Ödön keserűn.

Márk megrázkódék egy pillanatra. Ödönnel ily közel szembenállni, szemrehányó hangjait hallani, s rajta elkövetett kínzásaira gondolni nem tudott némi borzalom nélkül.

- Idézzetek meg, fogjatok perbe mint nemesi jogom parancsolja, majd szabadon védem magam minden hamis vádkereset ellen, kiáltá követelő hangon, folyvást ládáit ölelve.

- Hamis vádkereset?! közbe vág Vámos gúnyoló kérdéssel. Ön mint a mérges gomba felnőtt a szemeten s vesztő gőzével megölte a tájat. Felkigyózta, befúrta magát a legmagasabb körökbe; ezer szövevényit, hálóját szőfonta a vetemült önzésnek, vermet ázott, tört hányt, orlesben ólálkodék jótevői s más akárki ellen. Nem volt ember, kit kimélne, szentség, mit lábbal ne tapodna, s vétek és örültség, mit el nem követett, ha csak képzelt érdeke hozá magával. Apját dögként, sövény alatt hagyá veszni, nagynénjét gyermekkinzó ördöggé tette s aztán méreggel eloltá, mielőtt istenét megengesztelhetné. Testvérét megtagadva, szolgálóul tartá s büntársul alacsonyítá önmagához. Saját családját elárulta, idegen családokat kirabolt, e szerencsétlent örültté akarta kinzani, kit orvosi hitére bizott a remegő anya. Gyermekcsere, méregkeverés, orgazdaság, uzsora, legszebb oldalai. Undort, átkot szaporíta az emberi nemnél, irtá, fogyasztá a hit, bizodalom s kölcsönös szeretet érzelmeit a társaságban, mindennek ártani, mindent bántani, megrontani vágyott s kivel többet nem tehetett, gyűlölte halálosan. Mindezért fény, érdem, kincsek és szerencse követék életét. Lapok magasztalák, a közvélemény tisztelte s nemességet kapott... Mégis most, midőn az elkésett igazság számot kér, midőn angyal-hüvelyéből kiszaggatá a vigyorgó ördögöt, hogy a törvény éles fogainak vesse: szabadságot követel a szemtelen. Pedig mily szegény elégtét! az erkölcs s emberi jog néhány törődött napot kap a virágzó bűn hosszú éveiert; alig tizedét a vétkező pályának és ő vonakszik életének rozzant végnapjait bűnhődésül adni!?... A nemesi jog, melyre hivatkozik, a becsület ó lovagjainak védelmére iratott, nem ily bitang, bitor szökevény menajtajául, ki azért csempészi magát a hon régi nemesei közé, hogy új foltokat ejtsen azon.

- Fogjátok meg az országos gazembert! parancsolá a szolgabíró felizgulva a közelebbi életrajz által.

A poroszlók megragadják dr. Márk karjait, de az dühösen rántá ki jobbát s kikapva zsebtörét, megvérezé a hajduk egyikét. Kettő kicsavará azt ökléből s karját hátul facsarintva hurkot vetett rá. Márk dühösen agyarkodék sikertelen rángatózásai közt s kétoldalra sziszegve köpködött a poroszlók szeme közé. Azok arczul csapkodák rezes tenyereikkel. Márk segítségül ordítá a ház lakóit, kik már oda gyűlögtek a lármára, de azok kinevették.

- Bocsássatok szabadon, gróf Szalárdy kezeskedik értem, kell kezeskednie, különben elveszítem a föld színéről, kiáltozá a megdühült fogoly.

- Össze kell szorosan kötni, mert ez a veszett állat kárt tesz az emberben, parancsolá hidegen a szolgabíró.

Márk bőgött és vonaglék dühében, husig rángatá karjait a vékony kötélben, szája habot vert, fogai csattogtak s szeme vérben forgott. Ruhája szétszakadozott a küzdésben, karjai kidagadoztak, öklei elkékültek s végre leverve, törötten megszűnt hánykódni, mint a pályvakötélben elalélt vad ló.

- Ha ha ha! felkaczag egyszerre gúnyos kitöréssel, midőn látta, hogy minden törekvés hasztalan.

A körüllevők azt vélték, megőrült.

- Ha ha ha! ismétlé a kérges érzéketlen kacaját. Azt hiszitek vaklelkű hóhérok, meg fogtok boszulni? Legfeljebb megöltök!... Nem meghal-e a legbecsületesebb ember, ki sovár életét öntagadó erény szigorában tölté? s történhetik-e több velem, ki ötvenhat évig fajotokat nyúztam, bölcsességekben megbolondítalak, boldogságokat összetörtem, véreiteket kicseréltem s mint barmokkal vonatám diadalszekeren? Ki veszi el tőlem az átélt éveket, a jóllét és gyönyör emlékét, az általam ölték és bukottak nyomorának élvét?... Az erény Don Quixotja elvész éhen, imádkozva, hiában várt vigaszt tört reménye között, én meghalok, mint egy jóllakott Don Juán, kifáradva meguntott kéjekben, hahotázva, fajotok bárgyú tömegén, mely vállain hordott, mig én koponyáját rugdosám?... Ezt nevezitek ti bosszúnak? ez-é a hizlaló falat, mit éhes fogatok oly faldokolva rág? Ha ha ha nyomorúk? egy óra életemből több emlékgönyört ad, mint százada nemzeteiteknek.

- De minden élved nemleges vala szörnyeteg, mondá neki Vámos megvetőleg. Egész élted természetlen tagadás. Vagyonod öröme rablási kárszenv volt, a becsületes kereset emelő önérzete helyett; híred méreg-virág a közélet fáján, érdemed epekelevény, mely önmagadra fakadt, fényködöd fojtógőz, életbölcsészeted villámvezető, mely minden veszélyt saját fejedre vont s magad rohadt üszögnövény ép nedvei nélkül az elégtűtségnek... E mellett félelem, rettegés üldözé száműzött lelketet.

- Csak te tárgyalj, bonczolj saját tanod szerint, perczemet nem adnám egész életedért, felelt Márk daczolva. Minden egyéniség, ösztönei szerint méri és fokozza üdvét, boldogságát s én a magamét netovábbig vittem... És a mi a rettegést illeti: nem retteg-e a féreg a hangyásztól, hangyász a hiuztól, hiuz a párducztól, párducz a tigris körmeitől? Nem dicső diadal-e a rettegés nagy lánczolatában tigrisi szerepet viselni s rettegtetni ezeket, mig neki csak egytől lehet rettegni?... s nem tigris voltam-e köztetek?

- No majd a sirontúli bíró hosszabb időt veend megbüntetésedre, mint a földi igazság rozzant életedből magának szakaszthat; mondá Vámos a rögzött bünszörnynek, mintegy lélekfurdatát akarva azzal felidézni.

- Igen, ha oly buta volnék, hogy a paczalt feltámadásra higylem teremtvé; pedig a férgek a szentek testeikhez sem ülnek diszruhában, hanem felebédlik szertartás nélkül, mint az én hullámat. Aztán ha vallástok ördögei közé poklokra vettetném, főkéjem lenne az. Lehet-e nagyobb üdv mint azokkal élni, kikkel az ember együtt érez, gondol, velök rokon ösztöne, hajlamai vannak?!

Vámos elirtózott ezen érczjellemről, melyre sem bölcsélet, sem vallás eszméje hatni nem képes. Úgy tekinté őt, mint a rosszasság ősz elemét, melynek nincs felolvasztó, megoszlató koha, mint a vegytani elemeknek.

- Majd tudom én, honnan cserdül erre az istentagadóra a büntető ostor, mondá szenvedélyesen a Poltrás s kitörve a mellékszobából, neki ment Márknak, mielőtt az törekvése szerint arczába beleharaphatott volna, kimarkolá balzsebéből kulcsait s felrepíté a ládák fedelét, hogy majd szétszakadtak. Aztán lehányva a fehérneműt, feltépte néhány szelencze fedelét, kiszórta az ezüst-arany edények lágy bőrtakaróit.

- Osztozzanak uraim a kincsen itt szeme láttára s jobban megbüntetik mint az örök élet, mondá aztán a körülállókhoz villogó szemekkel.

A feltárt arany-ezüst reszketőleg habzott a fényben. Esküdt úr közelebb vitte a gyertyát s majd beleejté szemét a ládákba, oly étvágygyal bámulá az addig csak mesékből ismert kincseket. Márk mint egy őrző sárkány vonaglott felette köteleiben. Arczában felolvadt a daczoló fagy és közöny. Epedő, síró, szerencsétlen vonásokat ölte, vad szeme lágy pillantásokra szelidült s önfeledőleg legelt a csábító érczen. Az esküdt leguggolt, hogy közelebb élvezze e boldog látálmot. Márk ki akará lábát rántani a hurokból, hogy elrugja onnan, de a feszes kötél mint valami sodrony, ikrájába vágott.

- Távozz szentségtörő, hogy égjen ki szemed s vakulj meg az ingyen látott fénytől, kiáltá magán kívül irigy reszketéssel a fukar.

A szolgabíró oda ment s kezében csűrögette a szelenczék tartalmát, ingerelve a bősziűlő uzsorást. Márk minden darabot fuldokolva lesett és kísért ujjai között mint az éhenhaló egy idegennek kövér falatjait.

- Vesszetek el lelkenek hóhérai, kik szálankint huzgáljátok ki szivemnek inait. Őljetek meg, végezzetek ki, hogy ne érezzem e gyűjtő kinokat... Merevüljenek meg ujjaid, válj kőbálványyá te undok ragadozó, ki lelken darabjait illetni merészeled... Vájjátok ki szemeimet, hogy ne lássam a rablást, mely örültté tesz, ordítózá Márk dagadtan feszengve a kötél fonadékaiban.

- Osztozzanak uraim a kincsen! kiáltott boszút élvezve a ránevető Poltrás.

Márk erőfogyottan törekvék átkozni őt, de már a hang fennakadt harapdált ajkain.

- E kincsek nem tied többé szörnyeteg, mondá Vámos hideg nyugalommal. Te a börtön férgeinek leendesz kincsőrző sárkánya, s lánczod szemeit pengeted aranyaid helyett... E ládákat le kell pecsételni uraim, fordúlt a törvényes igazsághoz. A főispán okvetlen csőd alá jöend, ha Ödön uradalmi tőle elvételnek. A huszezer pengő s több rajta végbevitt huzavonák visszafizettetnek e kincsből, hogy becsületes hitelezői kármentesüljenek. A többi vagyon azon haza intézeteire jó lesz alapítványoknak, melynek szegény osztályai között osszerabolta azt.

A ládák bezárattak, a jelenlevők után sóhajjal nyomta rájuk pecsétjét esküdt úr: Márk pedig kifáradva a gyötrelmek miatt, hideglelést kapott s összehanyatlék a poroszlók között, kik őt elhurczolták.

Vámos megtudta a Poltrástól, hogy a kancsi által említett bal fiókbeli irományok az aranyezüst edények közé pakoltattak s a szobákat holnap vizsgálatig lepecsételteté.

- Mily biztos rendszere az az örök igazságnak, - gondolá magában, midőn a lépcsőkön lement,
- hogy minden bűn természetében viseli a bűnhődés elemét, melytől a legkeményebb szív sem óvja meg magát; s legyen, maradjon bár önkérgeibe zárva a bölcsélet, vallás s törvényszigor előtt, benn rejti a kulcsot, mely felnyitandja azt, hogy rá bocsássa az elégtét korbácsát, mint Márk lelkére a fukarság kínjait.

XXXIV.

(Rigó Ferke.)

Az idő apródonként szépen kitavasodék. Kívül mezők, hegyek felöltöztek, virító köntösben állongtak a virágos fák; a csermely szökevény ezüstje fecsegve futkosott ibolyás medrében; szárnyas dal, szín, illat terjedt mindenfelé, állandó ékei az örök ifjúságnak s az ébresztő nap megaranyozta az új világot.

Benn a fővárosban feltámadt szokás szerint a por és rekedt gőz. A sápadt arcok kibúvtak szűk lakásaikból s lomhán járkáltak téli sírjaik közt a párolgó utcákon. Bűzt és szemetet lengetett körülök a megszorult szellő s a szegleteken egy-egy tányér fonnyadt ibolya tudatá egyedül, hogy odakinn a boldog szabadságban tavasz van.

Az orvosi épület újvilág-utczai szárnyában, egy földszinti tágas teremben vesz folyamatot végére haladó történetünk. Háttérben egy nagy csontváz nyújtja fel szálas természetét, szabadon a fal mellett s ha gyors járkelés szelet hajt körüle, összecsördülnek mozdult tetemei, mintha haragudnék feláldozott nyugalmaért a halottrablókra. Körül a fal mellett, néhány szék között, nyolcz-kilencz hosszú asztal: rajtok itt-ott egy felnyitott emberfej, keresztül-kasul szabdalt csonka test, lábfej vagy félregördült szem s hulladék-ujjak hevertek. Köztök nagy kések, fűrész, csonttörő kalapácsok s néhány apróbb törlést váró boncyszerek; a földön pedig végig nyújtóztatva velő- és vérpecsétet nyitott koporsó s közelében egy kád tele tiszta vízzel.

A budapestiek mindjárt ráismernek, hogy az egyetem boncztermében vagyunk... Esti hat óra, még nem volna sötét, de mogorva felhők borítják a várost, az ég minduntalan el akar cseppenni s komor árnya sötétté sűríti az alkonyi homályt, melyben kedvtelenül dudol a száraz tavaszi szél.

A terem már sötét, hamvas faggyúgyertya pislákol a holt tetemek között s vonagló árnyával olykor megeleveníteni látszik azokat. Hosszú árnyak nyulognak a falon s ha a rezgős ablakokról becsap a szélvonal, felkavarja a nehéz halottszagot s meg-megzörren az üres szemű csontváz. Első tekintettel úgy látszik, nincsen semmi élő e földfeletti sírban s nem foghatja meg a kísértő sóhaj eredetét, mely a tompa csendben időközönként támadt és elhal. De ha az ember szeme a sötéthez szokik s gondosabban szétnéz, száraz, halvány alakot lát mozogni egyik sötét zúgban. Komoly, sötét szemű férfi ült zsámolyon, szakadt katona-egyenruhában, rostos kalappal, mely mélyen szemeire konyult. Két könyökét térdeire támasztá s száraz öklei közt borotvátlan állát nyugtatá, melynek tüskés szakállában erőltetve őszült szálak csillogtak. Vékony szárait ócska nadrág félig-meddig fedte s egyik lábfeje közepén el volt csonkítva. Mereven bámult a félsötétbe, érzéketlenül a környező tárgyakra, mintha egy virágkert dombjáról nézne le. Az elhaló sóhajok tőle támadtak.

Darabideig csend után izmos legény lépett be a belső ajtón. Pofók, kulacs képű, csomolygós haja balról feltenyerelve áll, szája kisdud, mintha fütyölni akarna s orra módtalanul pisze, hátratúrt czimpával. Vállán egy halottat hozott lepedőbe burkolva s letette egyik üres asztalra; aztán felegyenesedék s kinyújtózott a teher súlya után. Most meg lehetett ismerni egész természetében Pisze Pistát, ki, mióta nem láttuk, bámulatosan kifejlett s megcsontosodék.

- Ne búsulj Ferke, bíz a gyertya is elszomorodik tőled, no mindjárt itt leszek, s neki biztatlak én, hogy kedvedben reám ágaskodol. Még egy pecsenyét kell hoznom, de csak innen a másod emeletből. Tudom, holnap jó borraivaló út, mert lesz mit kaszabolni az orvos uraknak; mondá vidám szeszélyes kedélylyel, lehamvazva gyertyáját, sietve távozik.

A mogorva obsitos elébbi helyzetében maradt. A gyertya tisztább világot vetett rá s arczéle oly ismerősnek tetszék, hogy az ember gondolkozni kényszerült, hol és minő körülmények közt találkozók ezen alakkal, de lehetlen volt eltalálnia, mert alúl a szakáll, felül a kalapja vastag árnyban tartotta képét, úgy hogy csak élrádját, de vonásait nem leheté látni.

Pisze Pista megérkezék a második hullával, s ruhátlan hozományát beleveté a kádvízbe áztatni, maga pedig szemben az ifjú hadastyánnal, egy odébb vetett czomb helyére felkupo-rodék az asztalra, s mogyorót kezdett törögetni egyik csonttörő kalapácsal.

- Mondom, ne búsulj, lám én harangot húzok a bú elibe mint a fergetegnek, s van is mindig olyan kedvem, hogy harangot önthetnék belőle. Lajos úrfi ölte meg szerencsédet, ő tett bolonddá engem is. Állj bosszút rajta, szívesen segítlek, de magam nem érek rá.

Az obsitos öklével fenyegetőzék Lajos nevére, aztán felállt, engedni akarva Pisze Pista vidító szavának. Most látni lehetett egész arcját, s bár a bú és kora vénhedés nagyon kivette régi formájából, meg leheté ismerni Fekete Ferenczet, kit a henczidai jegyző Rigó Ferke név alatt vőlegény korában a templom küszébéről fogatott el, hogy Mariska védlenül maradjon Lajos étvágyának.

- Hogy tett bolonddá Lajos úrfi? kérdezé Piszétől, mintha adatait vágynék szaporítani, hogy több oka legyen Szalárdy Lajost megölni.

- Hogy tett?!... hát úgy tett, hogy elhozott a pusztáról, hol én igen boldog voltam; jó szívemet elrontotta, hozzá szoktatott a kasza-kapa kerüléshez, az úri cseléd henye életéhez, aztán meg elcsapott hűségemért bűn nélkül, mert én jó szándékból mondtam szobaleány szeretőmnek, hogy Athea kisasszony képét az asztalán tartja, azt hittem, még jobban fogják uramat szeretni; mondá Pisze Pista, miközben a szétkonczolt hulladarabokat kezdé koporsóba hányni, hogy reggelre temetve legyenek, s műtéte közben törletlen ujjakkal ki-kivájta egy tört mogyoró belét saját fogai számára.

- Mégis csudálom, hogy ezt a csunya hivatalt magadra vállaltad, s halotthordóvá tudtál lenni, holott Hortobágyon szabad életed lehetne a szabad lovak hátán.

- Mit csináltam volna? Ládd Fekete pajtás, ha az ember egyszer megszokta a jó kosztot, rátart a gyomra. Úgy képzeltem, nem tudnék többé posztóruha s bor, pecsenye nélkül elélni, aztán szerettem is azt a hiteszegett csontot, haza pedig azért sem gondoltam, mert tudod, hogy a magyarféle ember ki szokta csúfolni, ha egy meguriasodott atyafi haza szorul. Itt meg nem akadt szolgálatom. Pisze orromtól minden háziasszony félre fitorította az orrát, uraknak sem kell, a ki németül nem tud. Hat hétig voltam csavargóban s elköltém mindenem; már ruháimra került volna a sor; de biz azt el nem pocsékolod Pista, gondolám magamban, inkább ördög-vakarónak is beállok. Meghallottam, hogy az egyetemnél nincsen halotthordó, s beállottam ide házszolgának, azóta dűtöm, burogatom meghült atyámfiat; hidd el Fekete, jobb ezekkel bánni, mint élővel, mert ez se meg nem lop, se meg nem szól.

- Nem irtózol tőlök?

- Nem én, felele Pisze Pista, miközben egy elszakadt fület, mint valami taplódarabot huzogatott ujjai között. Orvos urak gyakorta mondják, hogy asszonyos gyáva ingerültség attól irtózni, a mi természetes. Irtózatoss ezeknél egy sima gazember, ki ezektől irtózik. Már én csak úgy szedem-veszem őket, mint a párnazsákot, beáztatom, kitisztítom, megborotváltatom, asztalra fektetem, hol aztán a segéd, ki itt a halottak szagában és szomszédjában lakik, felvagdálja s a tanuló urak közt darabonként kiosztja. Jó fizetésem van s néha mellé csordul-csendül, mert ha hulla nincs, mint uraim nevezik, a kórházban, három-négy forinton megvesznek egyet. Minap is ide hoztam egy pesti czimborámat, legalább kezeim közül csusszant a paradicsomba.

- Bizony szeretném Lajos úrfit így látni a kezében; mondá Rigó Ferke, s az elfojtott harag redőket vont komor homlokán.

- Már annak magam is minden ízét szétszedném, viszonzá Pisze. Istenem! mennyi tenger-rosszat hallottam arról az emberről, pedig istenáldásának tartottam éretlen észszel.

- Hát csakugyan olyan boldog avval az énekes kisasszonnyal, mint mondád? kérde Rigó Ferke boszús kárörömmel.

- Biz az egész város tele van vele. Ámbár a szobaleány, míg szeretőm volt, mindig az ellenkezőt vitatta. Akkor tájban sokat hallottam Lajos úrfiról, de most már nincs kitől, mert a szeretőm eliszonyodott tőlem, hogy ilyenféle sorom van. Biz azt esküdte ő, hogy Lajos urfit csak úgy szereti Athea kisasszony, mint a kecske a kést, s olykor egész nap is elül másutt, csak hogy nyakára ne mehessen. Én a szóbeszédet amolyan szobaleányfogásnak hittem, ki asszonyát menti, mert a világ ellenkezőt beszélt, s Lajos úrfi el-eljárogatott oda. Azonban egy darabtól hinni kezdtem, hogy van valami igaz a dologban, mert mióta egyszer tele rakatta éjjel az úrfi a kisasszony szobáját virággal, ritkábban lehet látni, hogy hozzá felmenne; a mellett elsápadt, szomorodott, egész teste nagyon megadta magát, s feje úgy meghajolt, mint nyirfáé. Nagy bűnnek kell járni a csontjában, ha végét nem veti, könnyen megeshetik, hogy üresen hagyja a csizmáját.

- Isten őrizze meg, míg én el nem készítem a halálra; felelt sokat jelentőleg Rigó... Jobb is nekem sietni magammal Pista pajtás, hol lakik az a tyúkorzó róka?

Azalatt Pisze letakarítá az asztalokat, megtörle mindent, maga pedig Ferkével szemben ismét felült az asztalra.

- No halkan, okosan, rendén a dolognak. Addig már elmondtad tegnap, hogy az esküvőről elfogtak katonának. Ez még nem nagy ujság, hanem azt beszéld el, mit csináltál aztán?

- Búsultam, mint szokás a szeretőm után, válaszolá Ferke. De bánatomat nem tudtam feledni, pedig ez nem szokás; és a mi még kevésbé szokás, elvágтам egyik lábam fejét, hogy haza jöhessek Mariskát elvenni, Lajost megölni. Világos, haza eresztettek, mit is érne a compánia ilyen csonka bodzafával; mesterségemet pedig tudnám még folytatni, mert két kezemet épségében hagytam, hogy legyen mivel boszút venni ellenségemen. De minden késő Ferke, nem kell nekem már egyéb mesterség a hóhérén kívül, az is csak addig, míg Mariskám kétségbeejtőjét kivégzem... Avval álmodoztam, sírva és dologban találok mátkámat... Dehogy... Sehol sem volt.

- Azt mind tudom pajtás, csak egyet magyarázz meg, mi úton jutottál egyenesen hozzám?

- A mint megtudtam Debreczenben, hogy Maris elveszett pesti szolgálatából, hová Vámos úr szerzé, rögtön felindultam őt a föld alúl is kikerekíteni. Úgy okoskodtam, te mint ügyes ficzkó leginkább útba igazíthatsz, s megkérdezni hol keresselek, útba ejtém Hortobágyon apádat, az öreg Peregi Marczit. Azt izeni, eredj haza, olyan csikó van a ménesen, szájával kapja a nyulat, s tudja, hogyha gatyádat ráteszed, nem kívánsz több pesti bugyogót viselni.

Pisze Pista szemei szikráztak a csikó hallatára.

- Hát láttad az öreget, pajtás?

- Egészséges, mint a makk. Jókedvű, piros még most is, tenyere nélkül néz nap ellen, s ha valami után vigyáz, úgy kidugja zömök nyakát lapoczkái közül, mint a jó bika.

- S jól szólott felőlem?

- Nagyon szeretné veled fogdosni a vad lovat.

- Hát az ő kunyhó?... a karám?... a pusztai csárda?

- Mind békében vannak, s adnak annyi enyhét, a mennyi elég.

- Bizony Ferke, jó is vón még egyszer a szabadság. Be sokat sóhajtottam utána! Szép az a posztó ruha, jó a bor, pecsenye, de mindig mondtam én, csak képzeled te azt bolond Pista, hogy jobb volna az a szabad életnél. Itt felczipfrálkodik az ember, s ha dobaz, mint a malombálvány, de aztán parancs és istráng után forog, mint a malombálvány, otthon ha a keselyre felkapok, nincsen uram a meddig látok, azontúl is csak egy. Verje meg az Isten, nem is azért maradtam én itt, mikor Lajos úrfi elkergetett. Megcsaltam magamat, a szerelem húzott hajamnál fogva, azért ragadtam meg... Most már úgy sincsen szeretőm!... annyi mint az!... itt a kezem ha boszudat végeztük, nem török több csontot, haza megyek a gyepre; ha virágom nem nyit, ültet más, mégis lesz bokrétám, ha egyéb nem, lengő árvalányhaj, legalább nem hervad el sóhajtasomtól hűtlen szobaleányok miatt.

- Így kerestelek fel, midőn tegnap találkozáink, folytatá Rigó Ferke a kívánt magyarázatot. Te ma estére ígérted, hogy lesz időd bővebben beszélni.

- Nem tudtam, hogy két pecsenye akad. Azt a lepedőst a Rókusból hoztam, betegen ment oda, s nem volt a világon semmi ismerőse; mikor kinyújtóztatták, nevét oda dugták lábujjai közé, ha valakije akadna, ki eltemetteté; de minthogy senki sem találkozott, szokás szerint ideadták bonczolni. A másik pedig saját konyhánkról került, innen a magunk korházából. Hanem azért se baj, jártam a dolog után. Felkerestem Poltrást, ha nem tud-e már valamit Marisról? Igen sok dolga volt, mert péknél lakik most, csak annyit mondhatott, hogy eljő ma este, s bizonyosan öröndetes hírt hoz, mert ígérte valaki, hogy Marisról tudósítást fog neki adhatni, s ahhoz készült ma délután.

- Nem hozhat oly tudósítást, hogy Lajost meg ne öljem! - mondá Ferke komoran.

- Minő gondolat az; úgy nem leszek segéded.

- Akkor megölöm magam.

- Dehogy ölod ecsém; arra való az ész, hogy ha máson akarsz boszut állni, ne magadat tedd örökre tönkre.

Alig mondá ki szavait, kinyitott a Poltrás, «jó est» kívánattal, s a nélkül, hogy a szag vagy környezet legkisebbé indítaná, fáradtan leült a koporsó szélére. Úgy látszik, a természetnél maradtak mindenben közel állnak a természethez, természetesen veszik a természetet, mi a természetlent beteggé teszi.

- Istenem, mily dühösen örültem volna azelőtt ennek a gulyáshúsnak, mondá hidegen, a hullaragoútra tekintve a koporsóban. De most fel sem izgat. Csakugyan boldoggá tett Vámos úr a kigyógyíttatással. Azóta olyan nyugodt, jó dolgos vagyok, s nem rettegek soha. Egyszer volt görcsöm, midőn Márkot elfogták. Akkor szerettem volna macska lenni, hogy torkát elrágjam, de az is elmúlt, nem lett semmi bajom.

- Gyere haza Poltrás Hortobágyra, én is itt hagyom Pestet, mint szent Pál az oláhokat; mondá neki Pische, kit a honvágy fokként merőben elfoglalt.

- Nem megyek biz én, viszonzá a Poltrás. Rutul bánt a pusztán velem minden ember, nem jól esik rájuk emlékezni. Aztán nekem sok dolog kell, csak úgy vagyok boldog. Az orvos parancsolta, hogy örökösén foglaljam el magam, de magam is érzem, roszt tenne nekem a henye szabadság.

- Legjobb is, ha ki-ki ösztönét követi, megjegyzé Ferke. A kutya sose kérdi a macskától, mit csináljon? hanem kikeresi a fűvet, a mi neki használ.

- Tán te vagy Rigó Ferke? kérdezé Poltrás az obsitostól elfogultság nélkül.

- Én vagyok; felelé mohón a legény, előre nyelni kívánva az örvendetes hírt.
- No hiszen neked jobb lett volna vakon születni; viszonzá a leány közönyös hangulattal.
- Hogy hogy? kérde Pisze Pista részvétellel, miközben a koporsót lezárva, kiadá a hordóknak temetés végett.
- Tegnap reggel Budán árultam kenyeret, kezdé a Poltrás, mert pék gazdámnál letisztítjuk a penészt az el nem kelt maradékról, megsütjük másodszor, s aztán eladjuk olcsóbban szegény rendűeknek, leginkább szőlőkapásoknak. A mint kenyereim közt ülök, arra jön egy zöldség-hordó puttonos asszony, kinek fején megismerém Mariska régi kendőjét, mert ezen tájon senki sem viseli a debreczeni kék lencsés keszkenőt. Hol vette? kérdezém tőle magamhoz kiáltván, s szóról-szóra kisül, hogy a leányt régen ismeri, vele lakott, vele dolgozott, s estvére is együtt leszen vele.
- Rigó Ferke egészen felderült, maga sem hitte, hogy az a desperált arcz annyi kifejezést tudjon visszaadni.
- No ládd pajtás, mindjárt könnyebben szerződünk most, a boszútervre nézve; mondá Pisze, vállát veregetve az örömbeli osztály kimutatásaul.
- De minthogy sietett, ma délutánra rendelt magához, hogy vele együtt menjek el Marishoz. Az asszonytól jövök most.
- Menjünk, menjünk; kiálta Rigó visszatarthatlan örömmel, fejébe csapván rostos kalapját.
- Ohó! sohse siess, tartóztatá nyugodtan a Poltrás. Ne félj, nem szökik el, bizonyosan helyében találod. Jobb előbb megtudnod egész történetét, maga úgy sem beszéli el.
- Halljuk, halljuk, sürgeté mohón a két férfi s Rigó Ferke mondhatlan izgatottsággal veté magát előbbi zsámolyára.
- Marist, mikor a gyújtogatási vád alól felmenték, jó szolgálatba adta Vámos úr itt a városban, hogy szégyenét, eseteit senki nem tudta. Azonkívül megvigasztalta őt, hogy két-három év múlva, ha módja lesz benne s fontos dolgai fogynak, utána jár, s kiváltja Ferkét a katonaságból; aztán majd visszafizethetik együtt mesterségüzésből a költségeket. Marist boldoggá tevé az ígéret, dolgozott mint a tűz, jó színben volt mint a piros alma, s ha összejöttek, mindig Ferkéjéről beszélgetett. De néhány hónap multán borzadva győződék meg, hogy anya lesz; a pokolra való Lajos erőszakja szerencsétlenné tette őt.

Rigó felugrott, s vérszomjazó dühvel verte össze ökleit, hogy szinte csattogott mint a csont.

- Hagyd el Ferke, nyugtatá a Poltrás; úgy sem változtatod már azt meg. Minek ölöd magadat? elég, ha megölt a szegények ostora, kit mindnyájan a nép istápjának hittünk... Mondom, Maris önmagától eliszonyodék. Hiában vigasztalám, hogy ő nem bűnös, lelke nem vádolja, gyalázatát senki sem tudja meg, az Isten jó, Vámos úr él s még minden jó lesz. Nem ért semmit; mindig halni készült... Az idő telék, már félnie kellett minden lépten-nyomon, hogy a háznál észreveszik baját, mert dolgozni sem tudott olyan könnyen. Én előre gondoskodtam helyről, hol majd ágya legyen, biztattam, bátorítám, s felmondattam vele két héttel előre hónapos szolgálatát. De nem sokat bíztam a leányhoz, mindig egyre sírt, sárga lett mint a jeneszterfa mikor virágzik, s a hónap kitelése előtt, rendben hagyva mindent, szolgálatából elszökött. Akkor végképen nyomát vesztettem, pedig Vámos úr jutalmat is tett rá, a ki feltalálja. Hanem most beszélte a puttonos asszony, hogy akkortáiban ment dolgozni közéjük, hová azon időben ő is napszámra járt. Rongyot válogattak egy dugult padláson papiros-malomhoz, nyolcz krajczár napi bérért. A személgőz s penészpör úgy ellepte mellöket, hogy mindig köhögtek. Azonban az udvaron smirkáskészítő lakott, minek nyáron iszonyú szaga van, a szomszédban pedig csontgyár volt, melynek bűzös, fojtó füstjét sokszor bekavarta közéjük a

szél. Azonkívül Maris közel oda, nedves föld-putriban lakott, a vágószékek megett, melyeknek árkában a pállott vérszag az ember csontját is átjárja. A lány felette elegézségtelenült, mert hogy rosszul is élt, lebetegülésre iparkodván takarékoskodni. Mások öt-hat napig dolgoznak legfeljebb egyhuzamban a rongyválogatásnál éhenhalás ellen, Maris mindvégig ott maradt, mert társai többnyire olyanok valának, kiktől nem lehetett magát szégyenleni. Végre, ennyi nyomor miatt még szülése előtt megbetegült. Míg egy-két krajczárja volt, helyet adott neki a putri birtokosnéja, de aztán ki akarta tenni az ég alá a kerti gaz közé. Hanem van egy gyalog nevelő, ki azon külvárosban egy váltó forint, vagy sokszor harmincz krajczárért is hónaponként eljár leczkét adni. Ez vetődött oda, s minthogy hajdan orvosnövendék volt, tudta útját módját. Beszerzé őt az egyetem szülésházába minden fizetés nélkül, hosszú szenvedések után egy fiúnak anyjává lett, maga örökösen elgyengült és romlott. Gyermekeit nem fogadta el, utálta, irtózott attól, mert Lajos vérét látta benne megelevenülve, és ha anyai ölére akarták tenni, fojtogatólag horgasztá feléje körmeit. Az orvosok örültek hitték, s gyermekét beadták a jótékony nőegylet kisdédóvjába. Én tudom, hol a gyerek, ma láttam, épen olyan mint az apja.

- Hol a fattyú? kérdé rögtön Rigó, de arczában nem volt már azon rohamos düh, mely az elébb kitört; sokkal félelmesebb, rettentőbb elem fekvék nyugalmában; hasonló ahhoz, mikor a magyar paraszt csendesen iszik, kalapja alól sehova sem tekint, s egy pár itcze után felkelve, szó és készület, szitok és fenyegetés nélkül ketté hasítja haragosa fejét, mintha csak fába vágná fejszéjét.

A Poltrás körülményesen elmagyarázta, hol és miként tartózkodik Mariska fia.

- Hagyd el, megértettem, szakasztá félbe Rigó Ferke. Ha szemem kisütnék is, botlás nélkül rá tudnék menni; s kalapját mélyen szemére vágva, többet is mormogott, de csikorgó fogai miatt nem lehetett érteni.

- Hát továbbá mi lett Mariskából? - kérdé Piske Pista.

- Nagy sokára kikerült az ágyból, de betegesen vonszolta életét. Néha napszámra járt, hogyha jobbacskán volt, máskor pedig koplalt, s háznál dolgoztatott, a mi erejétől kitelt. Míg nem mostanában megkapta rossz telelés miatt a járványt, s typhusba esván a Rókusba vitték feküdni.

- No hát vezess a Rókusba, ha Mariska ott van; mondá Rigó Ferke, sötét, de zajtalan kedélylyel, mintha már minden mindegy volna neki.

- De'szen mehetsz oda, felelé a Poltrás. Tegnap épen oda készült a puttonos asszony, mikor velem beszélt, de ma már azt mondta, hogy Mariskát nyujtóztatón lelte, s ha ma estig nem akad, a ki eltemesse, koporsó nélkül öntik a sírba, vagy feldarabolják az orvostanulók.

Rigó Ferke elsápadt, mint a meszelt fal. Piske Pista felugrott, s lerántá a Rókusból hozott hulla arczáról a lepedőt.

- Úgy bizonyosan ő az, mondá képéből kikelve, mert ma délután nem volt több halott a Rókusban... De nini, itt a neve a láb-ujja közt papirosra írva, én ugyan nem tudok olvasni, de bizonyosan az lesz.

Rigó Ferke elolvasá a papírszeletet, s tenyerébe szorítá homlokát, mintha eszét akarná megtartani, különben nem volt viseletében semmi változás, semmi átkozódás, roham, vagy pityergő könyűk; csupán szemefehérében véresedtek meg az erek.

A hulla nem a szép menyasszony már, kit a templomküszöbhez kísértünk, nem is a tépett virág, kivel a vallató teremben találkozáink... mi a lepel redőiben rejlik: aszott fonyadék a néhai diszből. Haja kékedt arczaira hullott, mintha önmaga fedné el szemérmes szemeit, mikben oly sokáig hordozta az élet méltatlan szégyenét. Vonásiban vád és utálat kövesült meg

az emberek ellen; lehetne időpont és körülmény, hogy ezen halott forradalmat költene sorsosai között.

Rigó Ferke mereven, pillantás nélkül nézett egykori jegyesére. Megcsókolá a szőke haját, melyről ő fogta leveendni a pártát; odahajoltában, a beesett arcra egy forró könnyűt ejte, mely a megtört gyertyafényben csillogni kezdett, mintha a hajdani menyasszony sírná bucsúját.

- Hol lakik gróf Szalárdy Lajos? kérde Ferke tompa, rezgő hangon, s egész arcza mélyen elsötétült, mint a pusztai ég, midőn rettentő vihar van készülóban.

- Nem mondom meg Rigó, mert szemedből látom, hogy most azon momában megölnéd, a mint vele találkozna: s csak magadnak csinálsz bajt - felelte Piszte engesztelőleg.

- Hol lakik gróf Szalárdy Lajos? ismétlé kérdését Rigó Ferke ugyanazon hangon, de már szemeiből látszék, hogy ha feleletet nem kap, Pistát is irgalmatlanul fel fogja konczolni.

- Ha épen oly makacs vagy, én megmondhatom, de azt most csakugyan nem találod otthon, hanem ha látni akarod, eredj színházba, mert ma Athea kisasszony énekel, s Szalárdy ilyenkor ki nem maradhat.

Rigó Ferke indulni akart.

- Megállj ecsém; tartóztatá Piszte, abban a váznak való ringyrongyban be sem bocsájtanak a színházba, ha csak karzatra nem; ott is gyanús ember lennél, a ki lopni megyen, de meg sem látnád, vagy rá sem ismernél Szalárdyra azon angyaloknak való magasságból; hanem mindjárt huzok én rád frakkot és pantalonot s kürtőt a fejedbe, úgy is megvan még a szép fekete ruhám, melyben komornyikoskodtam Lajos úrfinál. Borotválkozz fel vak szemedig, aztán nesze pénz, eredj földszintre.

Rigó nem borotválkozott, de a pénzt s ruhát elfogadá.

- Hanem meg ne öld pajtás azt az embert, ha hozzá férsz; lásd ott abban a tömegben nagy hűhó lesz belőle, s téged nagyon sajnálnálak, ha oly gazficzkóért rövidebbre szabnának egy fejjel - kérlelé Pista szeszélyesen, hogy komor lelkét engeszteltebb hangulatba hozza az elkeseredett Ferkének.

Rigó felelet nélkül hallgatta szavait, s gyorsan öltözék.

- No de, adj kezet rá pajtás, hogy nem öld meg; hiszen kontár bosszúállás volna egy percz alatt kivégezni, ki téged egész életedre búsít; majd gondoljunk valami okosat, csak türtőztessd magad - folytatá Piszte kezet kérve nyújtott tenyerével.

Rigó Ferke oda adá kezét, de szeméből úgy látszék, hogy csak az ostromot akarja kerülni, s akaratára nem igen hajlandó alkudni.

- Meglásd, derekabb lesz őt kedvteléseiben üldözni, hogy boldog ne lehessen minden gazdagsága mellett - füzé indokait Piszte, feltevéen magában, hogy titkon utána vigyáz Ferkének, s nem hagyja szabadon busúlt haragjára.

- Dészen nem lesz a már gazdag; Vámos úr azt mondta Márk elfogásakor, hogy uradalmait elveszik az árvahalász számára - közbevágott hirtelen a Poltrás.

- Lehetetlen! - csodálkozék Pista.

- Aztán meg nem is az öreg gróf fia ökeme, hanem váltott gyermek egy pálinka árúsnő alul; folytatá amaz.

- Lehetetlen! ismétlé Piszte.

- De úgy van; mindjárt elbeszélem.

XXXV.

(Bukott epikur.)

Míg a Poltrás magyarázatait közlőtte, felségesen mulatta magát színházban a nagy közönség, a kinek tudniillik helye volt hozzá, mert nagyobb része úgy össze volt tömve, lapítva, mint a felfűzött füge, úgy hogy mulatsága törvényes büntetésnek is tökéletesen beillett volna. A karzaton nyolcz-kilencz rőfnyi futamodásban, főttrákszínű pofák virítottak egymás tetejében; a páholykör tarka falai közt tisztelen megfésült példányok hím- és nőnemből, többnyire egy vagy kettenként, kivévén azon violentialis compossessorátusokat, hol lármás úriszékek tartattak legmélyebb csend alatt, vagy egész nemzedék gőzölt s várt hely után a gádorban, míg a dalgyűlölő seniorok kikapaszkodtak a lámpavilágra. Alul is példásan begyülekeztek mindenféle rendű, rangú, színű s első magyar illatszerű capacitások, kiknek tömegét, ha festésre kerül, csak egy-egy görbe vakarítással szokta fejről-fejre kikanyarítani a fametsző. Egy szóval egész ház ama zsufoltságban volt, mely mulatságos szemlékre nyújt anyagot, s okvetlenül az emberi nem majomias eredetére ragadja az eszmét.

Athea lépett a deszkákra s az ember menten meggyőződék, legyünk bár majmok, mégis igen nemes példányok akadnak közöttünk.

Athea sokat fejlett, mióta nem láttuk. Gyermeki félnksége eltűnt, mely ígéz ugyan, de bimbója burkolja a tehetség erejét, kellemeit. A művésznő lelke már kinyílt, s érezni hagyja tömött képzettségét; a felfogott érzelmek ezerrétű bája kibontakozék, keblébe, a virágkehelybe hagyva pillantani, hol az elragadó varázslat titka rejtezik. Sugár termetén halvány atlasz habzik, nyaka s dombor válla fehérebb a fürdött hattyúnál s ha könnyű állásában érzékeny dalával a közönséghez hajol, hasonlik a magas liliomhoz, melyet a szellő meglebbent. Nyakán tiz sor borsónyi gyöngy, smaragd kapocscsal, karján fekete zománczú perecz, miket a város ismerni vél, mi pedig valóban ismerünk. Szerephez alkalmazott haja, ízlete oly egyszerű, halvány arczán, ábrándos szemében oly angyalias derű, hogy akármelyik aranyfelhőre kikönyökölhetne az égen. Az igazságos közönség minduntalan tombolt, üvöltött a velőig ható mézhangok folyamán, csak bizonyos független ifjak fintorítottak orrt, kik a zsoldért hivatalkodó Lajosnak irigylék a kedves vadgalambot; s bizonyos hölgyek magaskodtak jobbra-balra fecsegő közönnnyel, kiknek félisteneit gyakran elszöktetik a deszkák istennői.

Lajos, Athea felléptekor, felélénkült a mogorva melancholiából. De ezen élénkség nem volt örömszerű, nem volt kéj, nem volt lelki derű, hanem tépő izgatottság, melynek körmei közt a szív vonaglani látszék. Kikönyökölt bársony vánkósára, álmodó ábránddal akart elmerülni a szédítő dal csengő hullámiba, de a gyötrelmet nem lehet megcsalni; az ingerültség nem hagyta elaltatni magát, s vágy, hiúsult remény fanyar vonása vetett redőt fogyott ábrázatán. Athea kiválólag látszék tőle óvakodni; mennyiben szerepe engedheté, folyvást távolodék azon oldaltól, melyen Lajos ült, s ha kénytelen volt ottan jelenni meg, reszketve, s háttal a páholy-sornak működék, vagy ha illemből ezerében egyszer átvivé szemeit azon vidéken, zavar és sietség látszék tekintetén, mi épen nem volt különben sajátja. Lajos epedő pillanattal kísérté bájos plastikáját; csak egy békítő félmosoly, egy elszármaló sugár a keresett szemekről, vagy alábbhagyása a megvető óvakodásnak boldoggá teendé, de Athea hű és következetes volt tiltó szigorában a debreczeni estélytől a jelen perczig. Csüggedten veté olykor hátát páholyának a szenvedélytől lankasztott Szalárdy. Ilyenkor redőkbe szedte homlokát a titkos gondolat, s háborgó szemei félelmes eszméket hagytak gyanítani. Majd ismét türelmetlenül vágta előre magát; s látsövét sovány fehér kezébe ragadva, hosszan és merészen szemszegzé Atheát, ki ilyenkor zavarban remegett, s mihelyt szerét tevé, a kar közé s mögé vonult.

Míg Lajos viselete fokonként jobban-jobban magára vonta az illetők figyelmét, barna sovány arcú, csonka szakállú, sötét, elszánt szemű idegen tolt be az ajtóig megtömött földszintre, finom fekete frakk s ragyogó golyós ingben. Nem gondolva semmi hurító pszt!-ekkel, kezdé a tömeget kétfelé vájni rezes ökleivel s az ájtatos csendben tolongást támasztva, oldalvást furódék a csinált nyilatokban. Most egy elefánt termetű húsos néző akadt elibe, kinek mázsa számra illenék belépti díjt fizetni; az idegen törekvők vállán túllátni, de csak embertakaró s kalapkaram esék nézkörébe, s a nővér feszengetésben úgy fűlig lett emberrel, hogy kalapostól együtt elnyelte a tömeg. Azonban ő rendítenül tovább fűrt, s a kitörő szutyongatások közt beljebb-beljebb menettették. Némelyek bámultak e szokatlan nyers merényen, s a spanyolnak ismert napsütött arc előtt önkényt megnyíltak a lehetőségig. Az idegen körülfordult, valakit keresve a páholykörben. Ezen műtételnél oldalvást szorult, lehetetlen lőn a tömörségben visszafordulnia, s a helyett, hogy célját kereshetné, egy sereg tuli piros képet kellett arczélben néznie, kik éhes birkaszemmel bámultak a színre, a forró állatgőzben. Azalatt taps zaj ütött ki, s mindenki erőlködék tűrhető állásba jőni. Az idegen is talpra esék függő helyzetéből, de egy tagbaszakadt baromorvos letapodá lábát vasas cipőjével; s midőn bocsánatkérni hátrafordulna, úgy oldalba döfött könyökkel egy tisztet, hogy párbajra hívaték. E kisded lázadást hasznára akará fordítani az idegen, s a baromorvos helyén előnyomult, de új forradalom ütött ki, mely őt viaszosdrá. Valami illatos uracs törekvők kiszabadulni, ki nem talált elég tért fényes szemcsővének, hogy rajta fitogtatná gyűrűs ujjait; s szemtelenül feszíté kétoldalt könyökét a meleg testek közé, ezer szitkot vonva jáczint szagú fejére. Ennek háta mögött hagyott ösvényén akart tovább furakozni, de a merény balul sikerült, mert a kétfelé repesztett tömeg oly mohón tolt be a nyílás hézagát, hogy az idegen légbe kapódott, s egyenesen háttal a színpadnak a földszint tribune-jét kelle bámulnia, ha csak nyakát nem akarta végkép kitekerni... Végre az őrgalmas véletlen színpadhoz juttatá árva szeméit. A falatozó karzatról egy darab szalámi lezuhant, s a kandi mozgalmak közt, miután kalapja széle kezébe szakadt, lehetővé lőn, helybe egyengetni magát, s kalaptalanítva és féllábon Lajossal szemben az ellenpáholy alá jól bejutott.

Most szétlövé sötét fecskeszemét, mint üldöző villámot, s a tüskés szakáll, napsütött sápadt arc megismerteté Rigó Ferkét, kit a földszinti ajtónál ágaskodó ábrázat tart szemmel, a Pisze Pistáé.

Más igen sok embert kiütött volna hangulatból, perczekre legalább, ennyi kísértet, szitok, mocskok, döfölés, hurítás, de Ferke éppen azon tompaságban maradt, mely a bonczteremben elfoglala őt, s mely csak alkalomra vár, hogy irtózatossan kitörjön.

Alig állott meg, a feje feletti földszinti páholyban Szalárdy nevét hallá a nagy csendben említni. Oda tekinté; szép selyem urak nevetkőztek ottan, gúnynyal integetve az ellenpáholyra.

- Nézzétek csak Szalárdyt, mily desperát, hogy a tenorista öleli Atheát - mond az egyik sziszegve nevetvén.

- Talán faché vannak, mert ily malicieuse még sosem volt a prima amorosa, egész darab alatt hátát forgatja rá, megjegyzé a másikat.

- Nem is hiszem én, hogy szeretné az a leány; szólt rá a harmadik. Lehetetlen oly tettetés, mely soha el nem árulja magát. Pedig Athea szerepközben nemcsak sosem néz reá, de galvani rángásba jő, ha azon oldalra lép; hátha még irtózik tőle.

- A színészek legalább azt állítják, hogy öltözőszobájába sohasem ereszti, sőt színpadon sem szól száz szavára egyet, ha olykor lesből megrohanja, mielőtt elszöknék - mondá egy negyedik.

- Miért viseli hát mindig emlékeit?

- Ki tudja, miként áll az emlékek dolga? Henyédyné azt vitatta nekem, hogy a gyöngyöt vele s neve alatt adatta Szalárdy; hátha a pereczet s több souvenirjeit meg másoktól küldte, s Athea mit sem tud, hogy tőle kerültek?

- Ez már aztán az aventure! annyi pénzt kivetni, hogy blamirozhassa magát - utánveté egyik s kineveték Lajost oly hangosan, hogy a földszint jónak látta püsszegni.

- Az igaz, hogy képéből nyomorún kikelt, sápadtabb az úritöknél - kezdé ismét valamelyik, midőn a földszinti lázadás annyira csökkent, hogy veszély nélkül lehetett csevegni.

- Mostanában sokat vesztett kártyán s az felettébb sújtja őt, mert a pénzt nevetségesen imádja.

- Még utoljára halottrablóvá lesz, mint Béhlen György barátja a harmincz éves kártyás életében.

- Hamarább megőrül, izgatott lelkülete arra látszik hajlammal lenni.

- Már mindent ráfogtok, végre még somnambulelévé teszitek, mint Márk akará unokaöccsét.

- De én nem ujjamból szoptam, állítá az első. Vadásza kínálkozék hozzám szolgálatba; s azt állítja, nem lehet túrnie, mert Szalárdy néhány héttől mindig komordühös, néha mint az örült kaczag és harapdál, s álmaiból gyakran kapkodva felriad.

- Szegény szerencsétlen, hihetőleg bukott nagyravágyás miatt; persze koldussá lesz, mihelyt a somnambule uradalmait apja kibocsátja; szánakozék egyik.

- Különben úgy színli, ha igaz a közhér, mintha nem gondolna azzal. Ha birtoka vész is, úgymond, családja megmarad, mely a honfoglalásnál ered; majd megmutatja ő, mire mehet az ész és származat... Alkalmasint az anyjába bízik, de ez hihetőleg magára hagyja őt, mihelyt öröklési igényét elveszti. Azt hiszem, jobban fáj az eset Lajosnak, mint álarcza hazudja.

- S e színlett dacz, a hiúság titkon őrlő mérge még könnyebben örültséget izgat, mint a nyílt fájdalom.

- Adóssága is nagy. Fényes házat kezdett, hogy daczoljon a felsőbb társasággal, mely őt fel nem vevé. Pazarlott, míg anyja s a kártya segíté; most minden egyszerre látszik elpártolni; vadászának igaza lehet.

- Kivált ha Atheát remény nélkül üzi. Mennyit vesztegetett, hogy szerelmi vágytársit legyőzze, s most közkudarczot vall siker helyett, melylyel magát bolondítja.

- Elégseges okok, hogy hiú és izgatott ember megőrüljön tőlük.

- Ha ha ha! nevette egy-kettő, s földszinen ismét püsszegtek.

Aztán elkezdtek a selyem urak Atheára lorgnettirozni; tapsoltak, ujjongtak minden sikerült hangfutamnak, s ha a mosolygó művészne csillagszeme oda tévedt, kézzel és virággal integettek tetszést és hódolatot.

Lajos észrevette azt; már előbb is rajtakapott egy pár gúnypillanatot. Szembetűnőleg felindult, rángatag ajka kékedésig elhalványula, s ha beesett arczán a töröttség éles kifejezést vehetne, okvetlenül megtörténne az. Iszonyú féltés kapta meg, mely szerencsétlen kórhajlamát épen Athea körül a debreczeni estélyen tapasztaltuk már. Ezek gúnyt üznek belőlem, a nyomorúk, gondolá forrongó kebellázban, áttekintve a selyem urakra. Máskor pénzben, ajándokban kerestem visszatorló vetélyt, győzelmet, mert tudom, a fukar, az olcsó tetszelgést ez torkolthatja le. De most koldus vagyok! koldus, szívben és erszényben! Egy gazdagságom van, a gyötrem, mely bomladó eszemet ide s tova örvénybe rántja... Rettentő események! s mind egymásután, ... még anyám is késik; ... de mi minden, Athea könyörtelen hidegsége mellett? minden nap, minden óra távolabb vet tőle; olyan nekem mint az esti nap, halad, halad s

árnyamat növeszti, a bánatot. Közel vagyok, hogy éjben maradok. Éjben, mit borzasztó villám fog felgyújtani, az örültség... Ni ni, mit enyelegnek amazok, mennyi taps, mennyi hányt virág! még divatba kapják, s versenyben viendik győzelmi szekerét a megrótt művésznőnek, kit miattam eddig mellőztek... És nekem túrnóm kell! nincs gyilkom, nincs kincsem, nincs eszmém!... koldus, koldus vagyok... Hah! nem csalódom-e? Athea mosolylyal köszönte kaczer tapsaikat; ... meghajolt, ... mélyen hajolt meg; ... hah! hálátlan kígyó, ki feledni tudja, hogy atyám tevé a főváros félistenévé... Nyomorú vágy, merülj le mélyen szívembe éles töreiddel; merülj le te koldus, ki csak hála fejében tudsz igényt alakítani, kegyet kéregetve a zárt ajtófélen... Hah! Atheát ismét mosolygani vélem; ... kétségbe kell esnem.

E gondolatnál bevágta magát a páholy mélyére, arcza kísértőn fehérlett ki fekete ruháiból mint félhold a fellegen, s szeme bezáródék, hogy ne lásson a lázhozó szerelemfáltás.

Rigó Ferke minden mozdulatát látta. Mióta a selyem urakra figyelni kezdett, folyvást nézte Lajost. Ő azon erős tökélettel jött ki a bonczteremből, hogy Lajost irtózatosan megöli, s ha alkalmá van azt rögtön végezni, ha ezen előzmények nélkül megrohanhatja őt, kétségkívül megteendé azt, de ezen szemle és figyelem közben az indokok nyomán szándéka átalakult. Látá a titkos féreg dülását Lajoson, kísérte arczában az emésztő harczot, melyet az egymást váltó indulatok űztek, látta az idegizgatást, fogyasztó ingerültséget, melynek lázas folyama a cserfát is sorvadásba hozná. Hallotta helyzetét, eseményeit a selyem uraktól, kiknek szócserei meghitelesíték a Piszé és Poltrás állításait; pedig vette észre, hogy a mondottak szerint valódi származatát még nem ismeri Lajos... Nagyon boldogtalannak kell lennie, gondolá magában. Mint elvirágzott! sokkal jobban mint én... Képe kinőtte a kék foltot, melyet mátkás koromban oda sujtottam; no hiszen, ha most jegyet hagyok rajta, tudom, sírba viszi... De minek ölném meg? hiszen szenved, gyötrődik és őrjöng. Ha elvenném jövődjé elől, jót tennék vele, s boszú helyett áldást adnék reá. Azt hittem, szerencsés, azt hittem, fájni fog neki, ha éltevel ketté vágom boldogságát. De csak hadd éljen!... ölje meg a kín; boszúm abból álljon, hogy kínját nevelem. Üldözni fogom nyilván és titokban, elverem nyugalma, megkeserítem örömét, felháborgatom álmait, megélezem az öntudat fogát, örültté teszem egészen, hogy magamagát üldözze, s veszzen el saját körmei közt.

A közönség elmélkedni hagyá Rigó Ferkét, s maga rendkívüli élvhez tüszögte ki magát, mert Athea leghíresebb magándala következék. Oly csendesség lett, mint két öltre a temető alatt; minden kéz fegyverhez kapott, azaz külön kiadásaihoz a látrontó üvegneknek; kinek pedig egyebe nem volt, szemeit düleszté. Lajos kiragadva kétségeiből, mintha egy végreményben keresne új életet, kapta elefánt csöveit, s kikönyökölve egész a nép fölé, kihívólag nézett Atheára, egész lelkét küldve a cső sugárain.

Hagyják hullámsani ékes olvasók a bájos magándalt;: úgyis elégszer hallották; vessenek addig egy igen rövid vázlatos pillanatot Lajos neveltetésére, melyhez több-kevesebb vegyben, a középnevelés nevelési módja a legnagyobb résznél hasonlít hazánkban; ... különben is úgy kikoptunk ezúttal idő- és térből, hogy nem lehet közjök élesebben benéznünk.

Még nem is sipog a kis nemes, még csirában alszik a szív alatt, már az egész ház ürög, forog, forradalomban van: vajjon fiú lesz-e, vagy leány? Czikornyás főköttők, kantusok, pólyaköttők készülnek, hogy oly ruhába ne huzassék mint más; naptárak- s más történetkönyvekből kacskaringós nevek iratnak össze, hogy oly hétköznapi nevet ne viseljen, mint más; keresztapák keresztetnek hetedhétország ellen, vagy legalább a környék főfő táblabírái közt, hogy oly szomszédból rántott keresztapát ne kapjon mint más. Ha egyszer szárazon van, bármily éretlen ugorka lenne is, az sokkal szebb mint más; habár tökkel ütött fejű, sokkal eszelebb mint más, ő kihánytobb pirosabb sipkában jár, drágább falóval játszik mint más, nem úgy eszik, iszik, mint más, nem úgy szuszog és káromkodik mint más, végre aztán csakugyan nem is olyan lesz mint más, hanem gögös, tudatlan, rest, szerencsétlen.

A mások felettiség eszméje, vágya meggyökerezik keblében a nélkül, hogy erőt, tulajdont, egyéniséget törekednék szerezni, mely azt kívíja. E vágy követeléssé fajul, s azt akarná, hogy valamint törvényes kiváltságai a jogtéren mások tetejébe helyezték, úgy a magánélet, minden anyagi és társas érdekek tekintetében ültesse nyakára, a nélkül, hogy tőle viszontkötelességeket kívánna. Szeretne mindenütt, mindenben, mindörökké első vagy legalább kijelelt maradni, mint vala gyermekkorában, de épen úgy érdem és fáradság nélkül mint akkor; és ezt, a hol lehet, erőszakolja, a hol kell, csel, ármány, köpenyforogtatás által kergeti, hol pedig egyik uton sem sikerül elérni, tönkre megy kedélyben, akaratban, cselekvő erőben. Eleve korán fejébe verik az ennyi s ennyi százados családfát, melynek ő legalább fagyöngyeül született. Erre aztán rámászik, annak ágain akar felhágni a magasba, hol az egész erdőtetején elláthat, s a mások feje felett elkapkodhatja az égből hulló mannát. De mivel más tért, irányt és hágsót a származat és egybeköttetés előnyeinek kívül nem keres, azon veszi észre, hogy oda fenn, elrepített szarkafészek közé jutott, s hernyótte gallyakra, a holott is makk nem igen vagy, mannáról pedig szó sincsen, hogy is hullathatna egy-két rongyos felhődarab, ha magának sincs, s ekkor aztán nagyon haragszik.

Ne dolgozz fiam! hogy dolgoznál te édes Janim, Marczi, Botond, Bendeguz, Csühömér? a ti apáitok nyilat, fokost, buzogányt, vagy legalább fringiát viseltek, hogy fognátok ti marokra rőföt, gyalut, dikicset, vagy kaszanyelet?... Rébék, töröld meg a kis czimpájokat!

Ne tanulj fiam Nyihomér, Pista, Miska, Thádé, Talabor, őseitek mindég törvényt és infrascriptust irtak, irhatnátok-e ti tant, regényt, térképet, pert, predikációt, vagy szakmákat molyos irodákban?... Palkó, hozd be nekik a juhásziparipát, hadd czoczózzanak!

Ne törődj fiam Kálmán, Gyula, Béla, Géza, Zoltán, kinek van kilátása, ha nektek nincs? Apáitok mind az ország pénzét huzzák: belőletek is lesz megyetiszt dolog nélkül, táblabíró ész nélkül, követ képzettség, hivatalnok szorgalom nélkül s végre híres halott. Mert hiszen ki is lehetne más? Nem nemesi illeték-e mindez? s nem a nemesség jobbjai vagytok-e, akár háztetőnket, akár a szép szakállas pofákat tekintve?... Hadnagy uram, töltsük meg azt a kulacsot, hadd igyanak az olmosi nemesek!

Ne hajts rájok fiam, Csábor, Eurs, Joguz, Tugur, Bagamér, mind gyülevész hitvány csorda ez. Kiveszett már az igazi faj, csak ti vagytok belőle. Ne higyetek csalétkeknek, vessetek meg eszmét, szellemet, indítványait, mind kullancsfulánk az, mit véretekbe öltnek; uradalmaitokat akarják maradékaiknak horgászni... Mi szükségtek nektek hazára, országgyűlésre, csodára?! az idén kitűnő saison lesz a milanói scálában, híres verseny Rochesterben, bika- viadal Sevillában, érdekes vendégek Helgolandban, menjetek mulatni!

Persze, efféle nevelési elvek nyomán a hány eszme és akarat, annyi felé nyargal; épen olyan, mintha díjt akarva nyerni, szilaj legelőkről fogott ménéhez ragasztanánk a pályaszekeret, melyek összerúgnak s egymást és magukat bénítva szekeret törnek.

A nevelésben kifejtett hiúság, önimádó vakság, s kiváltságos elsőbbségi követelés kizár minden munkaösztönt, szorgalmat, egyéni fejlődést, sőt tájékozó ítélőerőt, helyzeti, körülményi önismeretet. Összezavarják, s kicserélik a függetlenséget korhelységgel, önállást féklenséggel, önérzetet dölyffel; vagy pálfordulat esetében alkalmazkodást hizelgéssel, alárendeltséget szolgálalkúsággal, buzgalmat fanatizmussal.

Az ilyen, nem olyan mint más, nem úgy mint másféle elvekből ered és fajul el a ragyogási szenv, könnyelműség, túlköltés, erőködés, erőtetés, hagymáz, szenvedély, erőszak; mignem a végkép elferdült egyén, kivált ha véralkata, jelleme vérmes vagy makacs: kártékonyná, kiállhatatlanná lesz, szerencsétlensége körének, honának; terhe családjának, átka önmagának.

Természetes, miként ez nem általánrajz, borzasztó is lenne, ha úgy volna; de Lajos növekedése annál telibb volt az osztály-töredék ide vonatkozó hibáival, melybe váltottvérül becsem-

péztetett, minthogy a hiú Beatrice, fiának elkényeztetésiben önmagát látta felülemelve a magyarországi anyákon, kiket mindenben törekvők túlhaladni. Azonban Lajos lelkében eredetileg féktelen epicur-hajlamok, kalandvágy, szenvedélyek s merész, makacs önfejlés születtek, miket az alkalom, eszköz és helyzet nevelt, terjesztett, elvadított, annyival is inkább, mert Lajos egész ifjúságát magánál kisebbek köreiben töltvén, megszokta első lenni, kívánságát betelve, akaratát végrehajtva látni, s mielőtt fő volt, hiú s egymással versenyző hölgyek közt szerencsét aratni.

Az epicur-élvek, fény, asztal, szerelmek, kényelem, csapongás lettek lelkének eleme; minden egyéb, származat, hivatal, rang, pénz, képmutatás, ezeknek szolgált eszközül; már igen ifjú korában meglepett nyilatkozatával, melyet Debreczenben atyja előtt tön. Azóta is ezen elv és indulat uralkodék s szilajodott rajta. Kizárt ez apróként szívéből minden más ösztönt, érdeket, munkásságot, erre vonatkoztak minden iparja, terve, tettereje, titkos álmai. Úgy élt és tartózkodék lelke ez ingatag alapon, mint valamely virágos égövi szigeten, mely körül rév- és kormánytalan sivár mélységgé tette az életet.

Ilyen embernek veszni kell, ha szigetekre merül, hacsak byroni erővel nem bírja megúszni a tengert; Lajos pedig nem vala Byron. Míg Athea iránt nem érdekült, többnyire sikerrel űzte csapongásait, s a hol belesült is, nem gondolt vele, mert szerelmes nem volt, s cserén cserélt. Azonban e leány áthatotta őt, felkeltve az indulat foglaló hatalmát. Mint ily lelkiületnél szokott, azon percztől egyedül Athea lőn egész világa; egy csillámló örvény közel szigetéhez, mely minden gondolatát, esztét, álmait magába sodorta. Semmi más, senki más, csak ő, csak ő. Viszonzott szerelem is emészt és elmerít hasonlatokban; hát még a tört remény, a megvetett gerjedelmek benfuladó tüze? Az ellenszenv és akadály először fellovalta vágyát, élesíté ingerét, szorgalmazá tetterejét, vállalkozásait; de midőn kitartás, csáb, csel, ármány, tolatkodás sikertelenül maradt, midőn a remény és eszközök végkimerítése után arról kellett meggyőződnie, hogy minden veszve van, ifjúsága hanyatlak, uradalmait Ödön ragadja el, adóságaihoz semmi segédkütfő, hivatala veszélyben forog, tér nincs, hova hajótörött lelke meneküljön, mert semmi más földön soha meg nem honosítá: ekkor - mondom - ellankadt, megtörék, s haboknak vetve kormányt és lobogót, vakon bocsátá magát az örvény udvarába, mint már hallók, hábor és hóbot űzte megtört erejével veszni tért elméjét, hogy irigyeinek élvet, a közpletykának zsákmányt, a hasonnelvelésű nemes ifjaknak példát adjon a bukott epicur.

Mennyire nem ismeré a szenvedélyek végkifejléseit, midőn büszkén hánykódték a tapasztalt főispán előtt, miszerint ő, az elveszett Don Juanok s Borgiák után, másnemű egyéniségek példasorát nyitandja meg a történetekben!

Azonban a magándalnak, ismételtetés után is, vége lett.

Rendkívüli tetszés üdvözlötte Atheát. A színterem ürege tele lett a taps ropogó hangjával, mint az égvidék szokott dörgéskor. A méla figyelmében lankadtnak látszott közönség villanyozva lőn, s élénk lelkesedett zaj- s mozgalomban osztá, cserélte elragadtatását. A zártszék hölgyei kézzel, kendőkkel integettek, a földszinti urak keztyűiket szaggatták a szakadatlan tapsban, a felső vidékek üvöltöttek mint a vadállat; a páholynép egymáshoz forgott, arczán öröm, elégteltség jele, még azok is kitörtek, kik a másutt említett okokért fanyarolva szoktak művésznőt méltánylani. Koszoruk, s virágosó hullott Athea lábához. A szerényke angyal pihegve állott jutalmi között. Szemérmes arczait elpirítá az érdemlett dicsőség, ártatlan szemében galambi öröm ragyogott, s hatyú jobbát hálabókjai közt szűz keblén tartotta, óva mintegy a hullámzó indulat ostromai ellen. Lajos általellenesei a selyemurak szinte virágokat hánytak, de nem úgy mint ő. Lajos gúnyolólag azoknak egyes virágait, hat-hét lombos koszorút vetett egymásután, melyeknek értéke távolról is feltűnt. Athea gyermekileg, szellőkönnyűséggel lebegett ki és be a többszöri hivatások közben; végre növvő lelkesültségben

enyelgve látszék repülni fel s alá, szellemléptekkel tapodva virágszőnyegzetét. A taps nem akart szünni, a leányka imádó kezekkel, mint alabast oltárkép megállott, méla szemeiben ég felé emelte ama feledhetetlen költői ábrándot, tekintetével mutatva, hogy boldog, felette boldog; meghajoltan felkapott egy szálat virágai közül, csókkal illeté azt, újlag meghajolt s gyenge félmosolyban intett fel az égbe, mintha angyaltestvéreivel osztoznék a földi diadalban. A megcsókolt virág esetleg a selyemurak ajándéka volt. Ezek észrevevék azt s elkezdtek «Atheát», «éljen»-t kiabálva kinyújtott karokkal a botrányig tapsolni. Athea elpirult, oda tekint, s akarata ellen elmosolygá magát. Lajos mindezt áspis-tekintettel kísérte; merev éles pillanatban szegezte villámló szemeit a vetélytársakra, s fehér fogait látni lehele, midőn alsó ajkába harapott. A selyemurak vigyáztak arra, s össze-nevetvén egymás közt, Atheát még erőszakosban kezdték tapsolni. A közönség észrevette e kötődést s jól mulatta magát; Lajos kékült, halványodott szilajodó mérgében, látszék, hogy nem tud magán uralkodni, s eszeveszetten vonagolva kapkodá és vágta koszorúit a színpadra, miket játék végére hagyott fenn, mintegy kényszeríteni akarva Atheát, hogy azokból is csókoljon meg egyet... A művésznő nem jött ki többé; Lajos koszorúit színpadi szolgák szedték ölre, természetesen, hogy színpalak között szétcibálják Lucindáiknak. Lajos hebehurgya, féltékeny rohama botrányig szembe-ötlék, sokan szemtől-szembe felnevettek rá, a selyemurak pedig szerteszét reá vonatkozva integetének a páholyokba. Lajos dühbe jött egész azon állapotig, melyet, mint Rigó Ferke hallá, vadásza már emlegetett, midőn szolgálatbóli eljöttét indokolta... Vagy kétszer fogait csattogtatá, s szemét örült zavar üvegesíté el; azonban sokan kezdvén ránézni, bevágta magát a páholyfenékbe, hogy ne lássák. Itt is felkeresék az átelleni páholykör gúnyoló csövei, s néhány percz múlva egész műveltebb társaság rajta nevetett, de ő azt mogorva lélekmerültségben ignorálni látszék, mignem rabiat ugrással felszökkent ültéből, mintha véletlen ötletét akarná követni, vadon hahotázott, hogy egész ház hallá, s hidalgó-köpenyét maga körül kanyarítván, szemrevágott kalappal maga után csapá az elhagyott ajtót.

Épen egy dalastyán nyujtogatá gégejét a színpadon, kapkodva a néhai torokhangok után. Nyakinaí kidőltek, mintha csövestől enné a tengerit; almaszín ajkait fülig feltátotta, mégis úgy hörgött, vagy műszóval úgy fátyolozva volt, mintha rozzant kútból szivattyúzná hangjait. A karzat et comp. üvöltött és tombolt, mert már benne volt, mint kántor az itczében; Rigó Ferke pedig minden kimélet és szertartás nélkül, mint jöve, gorombán kirentott, hogy Lajost el ne szalaszsa.

Kívül a csarnokban készen várta Lajost fényes vadásza, ki már a fogattal megjelent, de ő valamit sűgva vadászának, haza parancsolá lovait s szemére vágta kalapját, köpenyébe burkoltan egy uratlan bérkocsiba veté be magát s elhajtatott. Rigó Ferke, s Piske Pista, ki Ferkét válhatlan őrangyalúl kísérte, felkaptak a hátulso bakra.

Az alatt földig borult hamvas felhőkkel az égkör, s tömött eső szitált a sötét város felett. Az utczalámpák homályos udvart vetének a vizes kövezetre s egy-két ereszcsonatból élesen csattogott a hideg esőcsepp. Mogorván néztek ki a zajtalan utczák... Lajos lelkén zavarban tolongott a színházi jelenet képe, mint beteg eszméi a váltóláz forrósága alatt. Izgatott gondolati befuták egész állapotát, s csüggesztő színt vetének a komor rajzra. Anyagi eltöknülés, hiúsult vágyak, bukott közvélemény, reményvesztett szerelem, gond és lenéző gúny állották őt körül. Sorsa jelenben tört hajó, árbocz és horgonyok nélkül, de a habok sötét szakadéki között egy világító villám kanyarog: a szenvedély s egy mentő deszkadarab: a családi nexus.

Hátul a bakon, Rigó Ferke közlé tervét Piske Pistával. Ha Lajos boldog, meg fogja ölni őt, hogy megfoszsza a boldogságtól. Most meggyőződék, hogy szerencsétlen, s nem akarta ki-ragadni az örvény sodró gyűrűiből. A gyalázat és mardosó veszteség kínjait akarta Mariska gyilkosában élvezni, s boszuja oda szegült, Lajost ezeknek átadni.

A bérkocsi Athea lakása előtt megállott; s alig volt idejük leugrani, ismét tovább rohant. Míg Lajos csengetett, egy kiálló szeglet árnyába rejtelkedének az összeesküdtek.

Gróf Szalárdy három huszast nyomott a házmesterné markába s pesti rendes szokás szerint, a nélkül, hogy kérdezve lenne kicsoda? vagy mi járatban van: szabadon bocsáttaték. Tapogatva haladt fel a sötét lépcsőzeten, melyen a takarékos házi úr nem tartózkodék annyi becses és becsstelen nyaktörést öt-hat váltóforintért veszélyezni. Athea szobahölgyét, kinek hűségét bérben birta, kicsengeté Lajos.

- Bettikém, engedékenységedre számítok; mondá telhető nyájasan, miközben egy ropogó új ötvenest kezébe csusztatott.

Betti kérdőleg ismétlé a kétértelmű engedékenységet.

- Kisasszonyodat meg akarom lepni; rejtezve lesem meg esti óráiban s ha alunni készül, véletlen örömet szerzek neki deus ex machina megjenésemmel. Bocsáss be kérlek szobáiba, s hallgasd el titkunkat, ha játék után megérkezik.

Betti félelemmel szemlélte Lajos villogó szemében az izgatottságot s fejét tagadólag rázta, miközben az ötvenest kebelébe rejté.

- Mily gyermekes bátortalanság egy dalnő titkosnéjától... hisz a tréfa nem üthet rosszul ki; biztatá ostromlólag Lajos, miközben elébbi indokát egy másod ajándokban ismétlé.

Betti elvette a papiros lepedőt, de fejét folyvást rázta, s úgy látszék, hajlandóbb lenne azt másnemű engedékenységgel megérdemelni.

- Mégis együgyűség oly tapasztalt hölgytől, mint te vagy Bettikém, ily gyáva tartózkodás; folytatá Lajos rábeszéléseit. Hiszen te fontos salontitkokat rendezni születted. Aztán mit árthat ily megszokott garçon-vitz? Atheának öröme leend, s te mitsem veszítesz. S ha asszonyod oly szigorún venné, hogy tán elbocsátna: hercegi anyámhoz szerezzek kevés dolog s gazdag évdíj mellett. Birodalmi fővárosban fogsz lakni, élvezesz és ragyoghatsz körödben, mint egyéniségedhez illik. Ugyis talentumod magas házak szolgálatát igényli.

A hiú Betti örömet hallá e hizelgést; fejében különben is gyakran kalandozott a bécsi élet, s eddigi multját szerette száműzetésül tekinteni, melyből sorsa nagyobbakra virrad. Azért gondolkodó vonásokat ölte, s ujját homlokára szegzé mint ó regényekben a szorult ministerek.

- Abból csak úgy lehetne valami, mondá aztán fontoskodó arcznyomattal; ha én betegnek tettetném magamat s méltóságod elvállalná, hogy hírem nélkül, saját kulcsaival lopódzék be a szobákba.

- Jól van jól, mindent magamra vállalom te kis circumspecta; viszonzá elégűlten Lajos, s egy pillanatra lebontakozék arczáról a hábor és feszültség, melyet lélekhelyzete arra idézett.

- De a hercegi szolgálatra számot tartok; mondá szorgalmazva Betti, mialatt az alkoven hátsó ajtaját benyitá.

- Egész nyakig számot tarthatsz; biztatá enyelegve Lajos.

- Hanem a bécsi útköltséget is fizetni fogja méltóságod, toldá meg követelését Betti.

- Minden bizonynyal, ha csupa kakastejet, marczipánkot s madárlátta pampuskát ennél is.

Az alkú meg lőn kötve. Betti lázt kapott, citromot és czukros vizet tőn ágyfejéhez, homlokát keresztül köté jeges borítékkal, s egy leégett gyertyánál nyögve fekvék távol szobájában, mintha halállal küzdene: Lajos pedig dobogó szívvel rohant be Athea lakosztályába.

Lent a kapuban Piske beszélgetett Rigóval, kinek vatermördere leázott a szitáló esőben s csonka lábát somfa botjával pótolá.

- Ha mégis csalódnánk, ha a leány szeretni fogná őt, s mátkám gyilkosa boldog volna! kételkedék Rigó, mert hiszen, mint mondod, senki más e házban, kihez Szalárdy mehetne; és ha oly gyűlölt lábon áll, mint a színházban gyanítám, miként jöhet éjjel oly bizton lakába? Miként várhatja őt saját szobáiban, henyén, vetkezetten, s tán hevítő borok közt?

Pisze vállat vonított, úgy látszék, őt is megzavará tájékozásiban e váratlan jelenet.

- Be kell mennem, szemmel kell tartanom a nyomorult kéjfért, hogy boszumat ki ne játszassa; folytatá Rigó. Ha élvez, ha szeretve van, megfojtom őt részeg ölelkezése közt a leány karjaival, vagy lerántom csábító álarczát, hogy rohadt ínyeiből hadd lássék ki az alattomos agyar, s ijedjen vissza tőle a szelid áldozat... Bocsáss, bocsáss! ha itt várjuk meg őt, már birta a legfőbb boldogságot, s akkor késő megfojtanom; ittas lelke, kéjfáradt idege nyugalom fogadná a halált, melyben az öröm bágyasztó emlékével elaludnia jól esnék. Megyek, megyek, orozva kell reá ólálkodnom, hogy mielőtt erei gyúlnának, lehellete fogyna a boldogság miatt, kiránthassam őt a gyalázat fagyos vérpadára; s bőszerűen rohant a kapufélhez, hogy becsengessen.

Pisze Pista visszatartá őt. «Megállj Ferke, veszélybe hozod magadat, mondá szorgoskodva. Ha felmegysz, meg nem állod, hogy be ne törj reá. És ha fojtogatod, megfognak, s a helyt, hogy a gazember veszne, téged magasztalnak fel, s akkor aztán nem a bosszuállás örömeiben vernéd össze bokádat. Jobb, ha én megyek, nálam több a hidegvér; ne félj, kurtán fogom én, ha kell, és ha nem, lekisérem ide körmeink közé, hogy tervedet végrehajtsuk vele.»

- Nem, azt nem engedem; közbevágott Rigó, megkapva Pisze Pista kezét, melylyel a csengetyűvonó után nyúlt. Nekem van jogom a boszúhoz, te csak segédem vagy. Nem is jól jöne ki tőled, ólálkodni, ki cselédjé valál; s ha megfognának, vagy gyalázatba hoznád, mindenestre ő nyerne, mert a rossz nyelvek minden hitelt elvitatnának a hiteszegett szolgától. Aztán miért is hoznál veszélyt önmagadra? te még boldog leszesz; az öreg Peregi szeretettel vár, visszanyered hazádat, születésed helyét a gyepen, szabad leszesz a vadlovak hátán, s nem juthat eszedbe semmi bú, veszteség, melynél ujongató dalod torkodon akadna. A boszút majd elvégzem én; te csak várj itt reám, hogy ha elcsendesül az éj, megtehessük vele, a mit határozunk.

Pisze Pista még néhány czáfolattal törekvék a kalandra magát indokolni, de végre engednie kellett, s Rigó Ferke a komornyiki frakkban és nadrágban, mint valamely gyalog maradt esernyőtlen lovag, becsengetett.

- De mit teszesz, hogy a vártán holtra ne únd magad? kérdé Pistától kapunyitás közben.

- Csontot kötök csengetyű-huzókra, hadd rángassák a kutyák, majd mulattatni fog a házmesterek «petyár» káromlása, ha egy-egy elrugaszkodott kuvasznak, gatyaszárban kitárják az ajtót.

Rigó Ferke jóváhagyólag nevetett Piszére, s mivel toilette-je elég pompás volt arra, hogy vallatás nélkül mehessen, behordta magát a sötét kapu alján, s a lépcsők tölcserében elmerült.

Lajos addig otthon tévé magát a kedves termekben. Keztyűit, kalapját, s bársony bélésű köpenykéjét begyűrte egy virágpalcz megé, hogy mint sokszor történik, árulóivá ne legyenek. Fénymázos topánját megtörlé batiszt kendőjével, ragyogó fürteit félre füsülé fejér ujjával, s egy arganti lámpa világánál nesztelenül járt-kelt a padlatok arabeszk szőnyegén.

Athea salonja halvány késsel volt butorozva. Könnyű cseresznyefa-művek finomul és ruganyosan töltve, kellemes formájú fauteuillek, mély és nyulánk pamlagkák, egy karcsú balzac, s halvány rojtú causeuse, mind olcsó fényes gyolccsal borítva, de oly csinos ajánlkozó körrajzzal s elrendezéssel, hogy a legfinnyásabb életűnság rögtön otthonosnak tudná találni, s meggyőződék az ember, mennyi előnnyel bir tisztaság és izlés a gazdag túltömöttség felett. A

falakon színezett metszvény, sugár aranyozott rámaiban s egy-két honi költő arczképe, kinek lelkét hölgyeink szeretik. A terem megtelve friss virágillattal, az asztal szőnyegén képek, költemények s egy virág-porcellán; a fátyol-kárpitok néma halk lengésben, s mindez lámpafénytől sárgán világítva, oly engesztelő bájban tüntet elő a nyájas hölgyterem szépségét, nyugalma, hogy Lajos kedélye pillanatokra önkénytelenül kibontakozék mogorva boruiból s egy olvasó pamlag könyöklőjére dőlve átadá magát gondolatainak.

Itt él tehát ő, a kedves szellem; gondolá magában. Itt törekszik az égi művészet szent tökélye felé. Itt követi lelkének isteni ösztönét; itt használja el napjait czélszerűn, szabadon s boldogsággal telve... Óh mily dicső hivatás! Itt veszi magát körül a művészet és izlés csodáival, nemesíti erkölcsét, finomítja lelkét az élvek avatott megválasztási által. Itt uralkodik szelleme, kelleme, a tisztaság és tökély szelid hatalmával; innen veti meg a bolond és gyűlölt kéjelgők fitató csoportját, kik őt könnyű zsákmányul tekintve szennyes ösztön s önző vágyak buta hálóival rohanják körül. Itt emelkedik felül a rágalom és rosszakarat aljas és ízetlen törekvésein s él lelkének önlelke által, dicsőségeül fajunknak... Mennyire más én! A megbomlott gép, kit a vak indulat útfélre hajtott s tört szerkezettel most magamat tépem... Itt gondolatja végig sikamlott saját eseményei között s mint egy tüzes kigyó visszatért mai napjáig. Az est története, féltés, bosszú, kapkodó kétség, sorsának képe árnynyal és romokkal borítva tünt elé, felkölt az üldöző képzet, felkölt a láz, önvád, elégtelenség, a páholyi érzelmek egész hagymáza s mintha futni vágyna saját eszméitől, merev hajakkal szökék fel ültéből.

Hátha elvenném őt? folytatá megszakadt gondolatit gyorsuló jártában. Hátha magamhoz kötném egész paradicsomát? az őszinte szenv üdvét, országát, melynek határiba most oly irigyen s sovároghva nézek? Igen, igen, el kellennem őt. Úgy is mi életem? tátongó vágy, öröm-meddőség, sikertelen önhajszolás, melynek fáradsámi elnyelődés sivar napjaimat; s mégis, ha egyszer-egyszer veseszakadásig meghány paripám, vagy a tomboló éj gourmand cikkeit közt rossz gyomorral, szédelgő fejjel megvirradtam, elbolondítom magamat, hogy boldog vagyok. Mi más a női élet, kivált oly hölgygyel, mint Athea, ki imádtatik hiúság nélkül, fénylik lemondva s százszorszép kecséhez szellemfenséggel bir! Mi kéj lesz megpihenni vele, általa. A csendes üdv, a kedély nyugalma, család-bék, osztozó szerelem... ah mi gazdag szótár!... Mért is ne venném el? Rangom különbsége s a polgári állás magassága miatt? Feszés érczpánczél az, mely magunkhoz szigetel, másokra világol, magunkat szorít és elfuluszt... S nem feléri-e az ő érdeme világi polczomat? Nem elég magasán áll-e a dicsőség fokán, hogy lehajlás nélkül karomba vehessem?... Lám, lám, mily igazán írják a költők, miszerint a tiszta szerelem megneemesíti szívünket!...

De vajjon hozzám jön-e?... Hogyne? Hiszen a gazdagság mindenható pótlék sajátságaim mellett; pedig én gazdag... hah! dehogy vagyok gazdag, én a mindenből kiforgatott hotelier, kit a praedestinált átok utolért, kinek fején apám vesztegető keze, anyám faldokló önzése megnehezédék; kit földönfutóvá tön az átkozott Márk, kinek az árva halászt el kelle vala vesztenie... Most apám, lemondva címeiről, odaadva javait, szobáiba zárkózik s vagy éheznie kell, vagy kegyelem-kenyeret ennie, kinek számára uradalmait a törvény elszedé; én pedig példabeszédül válva, adósságba süllyedten, örömmünepét ülöm az igazság győzelmének s hivatalom filléreire szorulva, jó étvágyat kívánok a lakomákhoz, miktől örökre elestem... És mégis esztelenül, vagyon által tervezek hatni a nőre, kiben üdvözülni töreksem!... De leragadom, le kell ragadnom sorsom nyakából a koldus-tarisznyát. Koczkát vetek a szerencsével, kártya- vagy sorsjáték legyen lökeröm, mely a fény tetőire felvet... És ha a szerencse ellenem esküdnek? Üldözni, kényszeríteni fogom anyámat, hogy osztakozzék velem értékén, mit apám könnyelműsége után bir s ekkor uzsora-forgatás segélend, vagy jöjjön jobb véletlen, mialatt az osztályrészt pazarlom... S ha másként nem lenne, társul szegődöm bármi szövetséghez. Úgy, úgy... minden eszköz szent, fiascót csinálni nem akarok, nem akarok!!

És itt újra felmerült, mint halálos refrain, helyzetének üldöző képe. Gondolati szálszálként összeszedődtek; eszébe fonódék a páholy gyalázata, a féltés, bosszú, a bukott élet és szerelem, s a zavar dühében lelke égett, vére forrt.

Aggodalmi között megáll a összefont karokkal s szemei akaratlanul megakadtak egy pár igénytelen metszvényen, mely ellendarabul egymás mellett függött. Egyikén idylli naivság angyalvonással állott egy népleányka a pásztori háztáj békés udvarában. Körülé kalászkok, gyümölcscsel hajló gally, kezén galambkája, - egy egész boldogság - s gömbölyű arcában élet és egészség. A kép alatt ez irat: «Oh, ha gazdag lennék!» Az ellendarabon ugyanazon alak volt festve, aranybojtú bársony kárpit megett, márvány kandallónál, egy díszasztal ezüst edényi közt. Csipke köntöséről drágakő és gyöngyök füzerei lógtak, de álmodozó szemén izgatottság dulong, fonnyadó arczai vágyaktól sóvárognak s elégületlen keblét nyomni látszik a fulasztó boldogtalanság. A kép alatt ez irat: «Bárcsak szegény volnék!»

Lajos megdöbbsent az eszmék ellentétén. E kép megmutatja, gondolá magában, mennyire nem kútfeje a kincs a szív boldogságának; s lehet-e hinne, miként a nő, ki e képet tartja, ki ezen eszme értelmét százszor átérezé, imádni tudna egy vesztegetőt gazdagsága miatt, melyért én, egy pillanat előtt, ég és föld ellen összeesküdni vállalkozám.

Mennyivel magasabban áll ő, hogysem bűn, vagy földi érdek hozzáig felérne s mennyivel mélyebben én, hogysem tiszta szerelmével reám találni akarjon... Mennyivel bölcsőbb ő, ki a lélek házias csendében keres nyugodt kéjt, élvezet és szerencsét s az önbecsülést előbb teszi minden vásármű zajos ragyogásnál; míg én mindenütt otthontalan, mindenűnne száműzött kedélylyel pénzen akarok venni boldogságot, kitűnést, érdemet. Pedig mily nyomorúk a pénzen vehető örömek, mily hitvány osztályok előtt lehet pénzért nagyoskodni! Nyomorúlt hiú én, ki külsőségekben törekvém birni a világot s benső világom nem volt más, mint csapongó szenvedély, mi nem egyéb sodró zuhatagnál, ragad és elsülyeszt s a szerte rombolt szívet szakadékos mederré furkálja... Mint megjósál apám, mi leend belőlem, ha szenvedélyeimet könnyelműen el fogom kaphatni; de én megvetém a tapasztalat szavát, bölcs akartam lenni nyargaló vérrel, érczlelkű, húsz éretlen évvel s kevélykedém, miszerint az Alcibiadok és Borgiák ellenében új példasort fogok kezdeni. És most megtörve, megalázva lázongok a vagyonvesztés s megtagadt szerelemke miatt; vérzem, csüggedek, kétség tép s öngyilkossági eszmékkel kell vínom. Óh ne kérkedjék senki lélekerejével; veszítse el csak, miben boldogságát lelé, meglátjuk, mily kevés leend a bölcs, ki hideg nyugalmát meg tudja tartani!

E mardosó gondolatok között önkénytelen könnyűk törtek fel szeméből. Szánta, siratta ön magát s az egymásra ható indulatrohamok alatt fel-felkaczagott fagyraló hahával, melynek csukló töredéki közben szeme elvadult, arcza vonaglék, fogai csattogtak; s ha ilyenkor tükörbe nézendett, elismerte volna magán az örűlség jeleit, miket már több cselédje megjegyzett.

Íránytalan jártában a nyílt zongorához tévedt. A dalnő pályakoszorúi ott függöttek egy üveg-szekrényben. Gróf Szalárdyt meghatá a gyöngéd kegyelet, mely e száraz maradványokat gondviselé. Mennyi ábránd, mennyi emelő önérzet van ezen egyszerű érdemjelekhez kötve! mennyi vigasz, mennyi nyugtató becs!! Irigylé Atheától a multakat, az elégűlség és dicsőség gazdag emlékeit; irigylé azok szerencsáját, kik ezen koszorúkat adák, a köszönő mosolyt, a hálapillantást, miket a lelkesűlt művésznő azokért cserélt; ... irigylé mindazt, mit ő nem bir, nem érezhet, egy tiszta s gyöngéd lélek emlékezéseit.

A zongora-támlán hangjegyek fekűdtek. Lajos beletekinte. Azon darab volt, melyet Athea, apjánáli bemutatásakor, Zalánka védelme alatt, oly feledhetlen bájjal énekelt. Ez felkűlté eszméiben az akkori viszonyok állását. Megemlékezék ébredő szerelméről, melynek annyi szerencsét jóslott; megemlékezék a szépség és művészet erős hatalmáról, mely az ifjú leánykában őt oly lekűtőleg meglepé. Eszébe jutának az attól lefolyt történetek. Mennyit haladt azóta Athea érdem- és erkölcsben! mennyit súlyyodt ő lélek- és reményben. A különbözés ezer

árnyéklati újra felmerültek s az üldöző önvád annyira élesíté keserű ingerültségeit, hogy el kelle hagynia ezen izgató tárgyakat, ha örült kitörésbe nem akar esni.

Átment a hálósobába. Fehéren volt az egészen behúzva. Az öltöző asztal egyszerű, de nemes ízletű ezüst és elefántcsont eszközökkel. Egy kis szegletdiván fehér damaszt hüvelyben s nádfonatú olvasóasztalka honi regényekkel. A széles cseresnye-ágy meg vala vetve; egészséges tollnélküli készüllete mutatá a helyes izlést s kékvirágú könnyű kötött paplan kíváncsian volt lehajtva a ragyogó mosásu vánkosról. Gróf Szalárdy vágyódó szemekkel élvezé az ártatlan álmok nyughelyét s kebeléhez szorítá az arannyal hímzett török cipőt, mely a vetkező angyal lábacskaíra várt. Aztán felvette a háló-főkötőcskét, mely az ágyon előkészítve volt s mintha benne volna a legszebb fejecske, össze meg összecsókolá azt... Ily gyermekes gyengeségei vannak titokban a szenvedély lágyult emberének, ki a társaságban kevély és gúnyoló.

Az alvóhely szemlélete közben csintalan öröm derült fel a beesett arczokon, mely számításban ez éj történetére látszék vonatkozni. Majd széttékinthe írgy szemeivel a titkos falak közt, melyek az óvatlan szépség bájainak már annyiszor boldog tanúi valának; s az íróasztal ékei közt megpillantott egy aquarelleben festett férfi-arczképet. Mohón rohant azt megtekinteni. Ritka szabály és erő ömlék el annak lelkes vonásain. Magas, tiszta homlok, elmerült, de mégis átható szemek, vonzó vérszín száj s az egésznek nemes, emelkedett kifejezése az egyszerű öltözet keresetlen, ízletes díszével elárulák, miszerint annak eredetije nem mindennapi kenyérfogyasztó.

Csoda-e, ha e kép láttára mely Athea hálótermét osztatlanul laká, Lajost, a gögös és reménytelen imádót, a legleverőbb féltés ragadta meg? Ki lehet a szerencsés hölgyrabló, ki annyi vágy, annyi égő szív asszonyát el birta orozni? kérdé nála egy aggódó gondolat; s e pillanatban Petrarca alabástsobrára esének szemei az asztalon, melynek mintája, vésűje, szelleme tökélyesen egyezék az anyja birtokában levő szoborral s elárulá a működő kezek ugyanazonságát. Eszébe jutott Athea viselete, midőn Beatrice salonjában e szobor párját meglátta; eszébe jutott a fogultság, a remegő titkos tűz, mely lelkét átlobogá s feléledt, meggyőződésé vált gyanúja, miszerint Athea egy olasz szobrászba szerelmes, kinek arczképe oly megragadó. A gyanakodó írgy kutatással keresé több-több bűnjeleit a művésznő ártatlan s szabados szerelmének. Egy bontatlan levél feküvék az író porte-feuilleen, mely Athea kimenete óta érkezett. Lajos felkapta azt, de a pecsét s postabélyegről ráismert, hogy Gyapjasytól van. Az asztal jobb felén, egy bronz pirata lábai alatt csakugyan talált egy kis olasz levélkét, mely választ látszék várni, vagy válaszolás után kinn feledtetett. Szikrázó szemekkel olvasá tartalmát:

Hű Atheám! Csillagom boldogsággal biztat. Művem bevégezém, melynek eszméje, tárgya, vésűje oly régtől sápasztott; s a kivitel annyira megnyeré a műbírák ítéletét, miszerint nemcsak jelentékeny összeg ajánltaték érte a hercegi muzeum részéről, hanem híremet közelebb emeli a tiedhez, melynek hézagát végetlen szerelmem fogja betölteni. Húsz-harmincz nap alatt Pesten fog lenni boldog jegyesed Adrián s. k.

Vége, vége! kiáltá örült kacajjal, miközben a fejébe szökött vértől, mint egy villámsujtott megsédült.

Többé nem lehetett reménye a viszonzott szerelem bájos álmaihoz. A gyanú adattá lön s a féltés fulánkja kétszeresen szúrt. Láttá vetélytársa szépségét az arczképen, tökélyét a szoborműben, igaz érzelmét az egyszerű levélben. Érzé, miként ennyi előnnyel versenyezni úgysem lenne képes, ha vetélytársa birtokban nem volna. Ez végetlenül megalázta Lajost s a gög és fájdalom váltakozó harcza jelentőleg hatott a sokszor mutatkozó téboly fejletére.

Az öltöző asztalhoz indult, hogy égő homlokát meghűtse vízzel, de útközben, egy álló tükör visszaadá képét s megrettent. Soha e tükörben ily rém nem láttatá magát. Szemei égtek, de a törődött fény kísértően szegült meg azokban. Sápadt arcza csontjaihoz tapadt s benne itt-ott megvonaglék az ér. Kékedt ajka egymáshoz szorult s a lázas állapot egészen kiszárasztá azt. A tömött ragyogó haj gúnyosan látszék lefoszlani e rémábrázaton. Isten! mivé lettem egynehány hét alatt, gúnyolá magát elégületlenül s e gondolatba átok, dacz és menekvő ösztön vegyíté harczait.

Majd felkölt benne biztató negélylyel az aristokratiai gög. Én ne birnék, ne akarnék-e versenyezni egy fajvértelen napszámos olaszszal, kinek minden érdeme egy berovátkolt kódarab? kérdé magától kevélyen. Nincs-e Athea családom iránt hálához kötve? Nem atyámnak köszönhet-e mindent, mit e színház könnyelmű tapsaiban bir? Oly magasság-e az üvöltő karzat hiú kegye, melyből lerántani egy trilleres torkot nem lehetne?... Most meglátá egy rakás ékszer közt azok némelyikét, mik gyanúsító színben kerültek ármánya által Athea birtokába... Ha ha ha! s nem hatalmamban van-e híre, jövődjé, melytől a kőgyötrő olaszt elriasztanom oly kevésbe kerül?

Mind hiában! hol annyi vész, veszély, izgató gyalázat, féltés, vak szerelem rohan a szív ellen, mint Lajosnál: gög és ész erőtlen fegyverek s a boszú és dacz muló hullámai után újolag felkölt lelkén a kerengő örvény, mindig siettetve a végörültséget.

Azonban kocsirobogások kezdék végig tölni az utcákat. Színházból tértek haza a fogatok. A ház előtt, melyben Lajos kínlódék, megállá egy, az Athea bérkocsija, mely esős éjeken, játék után haza szokta szállítani. Gróf Szalárdy, Bettike utasítása szerint félvilágúvá csavará le a lámpát s szokott helyre téve, dobogó, szívszorongó lélekzettel rejtezik a hálószoza ablakfüggönyei közé.

Alig volt ideje Lajosnak oly helyzetbe rendeznie magát, melyben a bizonytalan s tán hosszú idejű lappangást áruló nesz nélkül ki tudja állani; már kulcsnyitás hallatszék a salon lépcső felőli ajtajáról s mint könnyű lépteiről gyanítani leheté, Athea suhant által a szőnyegen, hogy a lámpa világát megnöveszsze. Nehány perczczel utána a kísérő szobalány nyitá be az ajtót, kinek a házmester cselédje segített behozni egy hosszú, fehér füles kosarat, Athea szerepruháinak hordtárát.

- Kisasszony! Betti beteg; mondá könnyeden a gömbölyű szobalány, miközben a küszöbtől visszabocsátva segédjét, a kosarat az ajtón behuzá.

- Mi baja szegénynek? kérdé részvéttel Athea, shawlját és kalapját átadva, hogy tegye el; s a hálóterem hátsó ajtaján eltávozék megnézni betegét.

- Hideg vagy mi leli, nem is tud beszélni, csak úgy makog, mint a nyúl az agár torkában; motyogá magában a szeles leányka s nagy sebbel-lobbal bezárta a salon külaajtóját. Ha a kis leány nem szeleskedik, úgy észrevette volna, hogy az ajtó nincs kilincsbe téve s a zár nyelve nem ment a reteszföbe, sőt észrevette volna azt is, hogy az ajtószárnyat alsó szegleténél egy somfa bot tartá vissza kilincsetől, de ő hebehurgyán sietett túl lenni kötelességein, hogy minél előbb ágyba mehessen; ... de meg, hogy is gyaníthatott volna valakit lappangni a sötétséges folyosó öbölben, ő, ki mit sem tudhat arról: van-e a világon Rigó Ferke? és ha igen, vajjon hol járhat most? Tehát úgy hagyá az ajtót, a mint bezárta s a mint azt, egy magas spanyolfal, mely léghuzam ellen állá ott, eltakarta. Aztán pedig felvév a lámpát s magával húzva a nagy ruhás kosárt, behátrált a hálósobába, hol is, betevén az ajtót, kezdte helyrerakni a színadi ékszer s öltönyöket.

E közben visszatért Athea; a kebléhez tűzött egy pár virágszálat szép kontyába szúrta s bontani kezdé ruháit, esti otthonkáját kérve. Az átöltözés hamar történt. Talán sohasem volt e bájtéremtés kecsesb, mint e pillanatban. Arcza sugárzék még a művészi fellelkedéstől; szemei ragyogtak a diadal nemes örömében s vidáman remegtek a mosolygó ajak nedűs körül-

jai. Pongyolája, mint minden, mit visel, legválasztottabb ízlés. Halványsárga moirée-öltöny az, melynek rövid, bő ujjai s szétnyílt szárnyszegélye fehér atlaszszal van diszítve. Sugár derekát paszománynemű munka könnyűden ékíté s tömött zsinóröve hosszú fehér bojtokban ért alá térdein alúl. Ragyogó kontyának vastag fonadékát fehér gyöngyháló szorítja fel, melyet az esti szerep végjelenetében viselt s mely előfűrtjeinek ruganyos hullámit szabadon ereszté fedetlen keblére.

Bájos fejecskéje kellemesen mozdult hattyú fehér nyakán; tekintetében üdv és nyájasság, termete könnyű és mozgékony, de minden mozdulatiban plasticai tökély s patriciusi méltóság.

- Készíts teát, ma nem vacsorálok: mondá a dolgait végző szobalánynak.

Az megtevé kötelességét s aludni ment.

Athea könnyűden félkönyökre fekvék a fehér divánkán s kisdud ezüst bouilloirja alatt megigazítván a szesz lángot, egy szépirodalmi magyar művet vön fel a nádfonatú asztalról. Ezt mérgesen szabdálja a parókás kritika, okvetlen jelesnek kell lennie; gondolá magában s míg vize felforrott, figyelve olvasá.

Midőn teáját megitta, íróasztalához ült, naplóját jegyezni. Leültekor a köntös tömött szövete meggyüremlék. Ő hátraszegé félig karcsú szép derekát s elefántcsont ujjáival végig egyengeté a vastag selyem kövér redőit. Gróf Szalárdy, ki az író- és öltözőasztal közti ablakban rejlék, az álló tükörből látta e jelenést a függöny nyilatán. Hajlás közben félre folyt az öltöny felső öble s a tükör védtelenül adá vissza a csábító vállat és szűz kebelt. Lajos remegve, lángoló szenvedélylyel nézte azt, de annyi csüggesztő lelki harcok és átmenetek után nem volt elég erős még ostromhoz fogni, vagy rettegett a tiszta erényt megtámadni, vagy várt, míg a zsákmány aludni tér s a késődő éjben mindent mély álom nyom.

A fentebbi csábító jelenet még egyszer ismétlé, sőt megtetézé magát, midőn a gyönyörű Athea, elejtett kendője után földig hajola s a szétvált öltöny egy hosszú habvonalban mutatá ezen gyöngéd, lenge tejfinom termetkét, melynek minden domborodása gömbölyű, kemény s ragyogó fehér volt, mint a művész keze alatt megalakult márvány. Hajlásában felnyomódott a tiszta vér, s keblén és arczain ingerlő pirt huzott el, mely nem volt sötétebb, mint a szeméremé s megvilágítá kissé emelkedő, rózsás és átlátszó finom orrlyukait, miknek hevült lehellete az eleven vérű hölgy szerelmében annyira boldogít.

Lajos szinte földig alélt a csábos ingerek által költött vágyban s irigy féltékenyen harapta egymásba ajkait, midőn ében fürteiben a pár virágszálat a tükörből látta, mert felismeré benne a selymuraknak megcsókolt virágát, melylyel ennyi bájra, ennyi égi ingerre foglalót adni reménylék.

Athea, midőn jegyezni akart, megpillantá Gyapjasy levelét. Ej ej, Betti feledé mondani, hogy levelem van; gondolá magában s felbontá azt hirtelen, következőt olvasva belőle:

«Édes gyámleányom! Lőbl Simon, mióta a debreczeni vásárban megmondogatám neki az igazat, halálos ellenemé lőn. Összevásárlá kötelezvényeimet, miknek halasztásihoz más hitelezők kezében biztos reményem volt; s most megrohant a fizetetéssel, hogy tönkre tegyen. Én a megyei takarékpénztárnál kerestem kölcsönt, de a formák és szabályok betöltése előtt nem vehetem kézhez az összeget, pedig addig csőd alá juthatok. A többi már tudnám fedezni, csak négy ezer pengőre volna szükségem még. Te jól gazdálkodol, édes leányom, s hihetőleg van annyi készpénzed a takaréktárban vagy kezedenél. Ha igen, s míg kölcsönömhöz jutok, nélkülözhető az, kedves szolgálatot tennél ősz atyádnak, ha őt a zavarból kiragadnád s megkimélnéd terhes perköltségektől birtokát, mely különben is fogadott gyermekim öröke leszen.

Egyébiránt csodálattal olvasom a hírlapokban dicsőségedet, s öröm-könyűkkel látom nevem halhatatlanságát teljesülni általad, kit egész lelkéből szeret és becsül: érzékeny atyád, Gyapjasy s. k.»

Athea magánkívül lőn örömében, hogy valamit tehet az emberek legjobbjáért; rögtön tollat ragadt, de várnia kelle, míg írhat, mert boldog könnyűi akadályozák.

Lerakta karjáról a színpadon viselt karpereczeket, gróf Szalárdy ármányos ajándokit, miket átöltözésekor letenni feledett, s midőn érzelme könnyebbült, válaszolt.

«Köszönöm, drága jó atyám, hogy alkalmat nyujta a betöltött gyermeki kötelesség örömét élveznem. Küldjön vagy intézkedjék, a kívántató összeget minden perczben átadhatom.

Mi dicsőségemet illeti, azt egyedül a bőkezű gyámatyák legjobbjának köszöni hálás leánya Athea s. k.»

Aztán elővette naplóját, s bejegyzé mai történetét. Végpontúl ezt írta:

«Ma ismét énekeltem... Reszketető éljen! zaj, tapsok, koszorúk... A világ dicsőségnek nevezi ezt... Rövid napjaimmal elmúlik az, mint a harangszó az ünneppel...

Gróf Szalárdy folyvást baljóslatúbb nekem... Üldöz és fáraszt... Már valóságos rémem... Hugó Viktor jól ismerte az ily Claude Frolo-féle jellemeket... Én rettegek tőle...»

- Ne rettegj Esmaralda, tőled függ, hogy Claude, Phoebusod legyen? mondá e perczben háta megett egy hang, s a visszanéző Athea gróf Szalárdy előtt meborzadt.

- Ne rettegj, ne csodálkozzál, folytatá Lajos, az ijedtében elnémult leánynak. Rendkívüli merénnyel kelle választanom, mert nem volt már más út, öledbe juthatni; pedig birnom kell téged, óh Athea, ha gyalázat és rabláncz lenne is bérdíjam. Küzdtem a szenvedély vak hatalma ellen, túrtam megvetésed emészto gyötrelmét, segítségül hivatam észt és Isteneidet: de semmi sem állhat ellent kellemednek. Szánj meg, végy kegyedbe, fogadd el szerelmem... Mindenre kész vagyok... Alcibiad leszek: bűnbán, ha eltaszítasz, erényben, ha szeretsz; s e határozott nyilatkozat közben karjaiba fonta Atheát.

A küzdő hölgyről övig lecsuszamlék az öltöny. Márvány válla nyakáig gyűrődék, mint a galamb szárnya, mely kezében vergődik. Pihegő emlőcskáját csak az ing takarta, s kisedet eperkéi átrózsáltak a vékony batiszton. Hajtekerce lefoszlék s az őt ölelő kar hóna alá szorult; fejecskéje hátraszegült a miatt, s lilium arczait zsákmányul fordítá megtámadójának. Lajos össze-vissza csókolt a védtelen ajkat, vállat, kebelét, szédítő kéjjel szíván magába a fáradt szűz lehellet fűszerét. Athea a harag és szemérem elszánt erejével rántotta el magát, s gyöngéd álla vérzett a karczolatától, melyet Lajos nyaktűje okozta.

- Távozzál vakmerő! kiáltá fuldokolva, miközben magára rángatá összetört ruháját. Azt kérde-ném, nem álom-e e szemtelenség? ha önnel nem volna dolgom, kit az ég nemem ostarául, gyalázataul teremtett... Most megbüntethetném önt szigorún, megbélyegezhetném nevét, hivatalát, jövőjét; utczai kávéházi krónikák tárgyává tehetném, kényszeríthetném elhagyni Pestet, az országot; de kimélem saját becsületem, s megbocsátok gyáva önző, vak szenvedélynek... Távozzék e perczben... ha kétkedik, vége irgalmamnak!

- Nem úgy, nem úgy kevély Lucretia! válaszolá Lajos nyugalommal. Sokkal tovább mentem, hogy sem vissza léphetnék. Ennyi elszántság után vagy siker következik, vagy minden elvész... Ne ingerülj, ne lágoljon szemed, célomat el akarom érni. Ha daczod harczol, erőszakom meggyőz. Míg nem birlak, ki nem lépek a küszöbödön; Isten engem úgy segéljen: s felhajtván a vetett ág paplanát, vetkezni kezdett egy operatőredék füttyölése mellett.

A hideg gúny s vakmerő tökélet, melylyel ezt mondta és tevé Szalárdy, megrettenté Atheát. Láta, hogy itt átok vagy fenytő szónoklat nem segít s nehogy minden szabadító úttal elkéssék, gyorsan ugrott a fehér divánkához, csengetéssel fellármázni alvó cselédeit.

- Ne siessen nagysád! mondá gúnymosolylyal Lajos. Gondoltam, hogy arra szüksége lesz, s előre levágtam a csengetyűzsinórt, azért méltóztatik azt hiában keresni.

Athea fokongóbb zavarba jött. Rémülettel látá, mily kiszámított terv, mennyi előkészület tétetik veszélyére, s ijedelme közben, alig tudva mit tesz, segélyért sikoltozék.

- Ne fáraszsza magát; folytatá Lajos az előbbi gúnyt. Ha elreked, el fogja veszteni a holnap-utáni tapsokat. Úgy is hasztalan erőlködnék; ez elszigetelt szállás, e siket zugszoba, az elfüggönyözött ajtók és ablakok elnyelnek minden torokhangot, habár hasító trillerekben méltóztatnék is azt kiadni. Jobb, átadja magát, így titka itt marad a hálóteremben; a láрмаütés, siker esetében is csak hírét temetné el.

Athea oda lett. Kétségbeesetten győződék meg a menekvés lehetetlenségéről, s a női gyöngédség végeszköze, könnyük eredtek szép szemeiből. De irgalmat kérni, esengni nem akart. Az erkölcsi fenség, önérző dacz, s mély utálat Lajos irányában nem engedék azt. A diván hátvánkosára könyökle, arcát kezeibe rejté s zokogva sírt.

E pillanatban csendes éjzene hangzott fel az utczáról. A selyemurak és több tisztelői adattak a dalnő üdvözlétére fáklyás zenét.

Atheát meglepé a menekvés öröme, s villanyosan rohant az ablakhoz, hogy lekiáltson szabadításért. Lajos elállta útját, s lehetlenné tevő szándokát.

- Ha ha ha! mi kéj lesz nekem az üdvet élvezni, míg az ábrándos imádókat eső veri a hódoló trombita mellett; mondá csúfolódó gúnyélvvel, miközben ágyszélre tett lábát a zenéhez taktra billegeté, s lyoni nehéz nyakkendőjét oldozta.

Athea szörnyű haragba jött e hallatlan szemtelenség miatt s irasztalához futott, hogy törét felkapja, Lajos egy párducz-ugrással megelőzte őt, s elragadá előle a szabadító vasat.

Athea a kétség végfokán habozott. Ide s tova akart ugrani, szökni cél és irány nélkül, mint a vérező ebektől körbe fogott szarvas. Harag és megvetés forrt, égett szívében s fertőzetlen ajkaira szidalmakat hozott.

- Átkozott légy nemtelen nemes; mondá metsző éllel. Gazság és erőszak hatalmadba adott, de elébb megfojtom magamat, mintsem bűnöd undok díja lennék. Te feketébb példány vagy mindazoknál, kiket Kean, Mellville alakjában arczképez. Bemocskolod osztályod címét, veszted a hivatalok hitelét, terjeszted a bűnt. Meglopod a hazát egy fiától, az értéki függetlenséget egy képviselőtől s elrontasz százakat mindenik vesztére. Henyélsz és tobzódol; aljasan használod eszedet, aljasan hányod ki pénzedet. Képmutató vagy, ... gögös, ... alávaló. Enge-met...

- Hagyd el, itt már jobban tudok én festeni; közbevág hideg szuró gúnynyal Szalárdy... Tégedet bélyegző gyanúba hoztalak. Megfosztottalak híredtől, gyalázatba hoztam erkölcsöd hitelét...

Athea borzasztó sejtelemmel kezdett figyelni; lent bájos nyugalommal hangzott az üdvözlő zene.

- Igen, igen, temetőbe vittem becsületed, folytatá közönyösen Lajos. A világ régóta azt hiszi, hogy ágyasom vagy. A pártfogás, melylyel atyám a színházhoz hozott; látogatásaim nálad; az ünnepekre virágimmal butorozott szobád; tapsom, koszorúm, irányodba cselédimnek nyilvánosan adott parancsaim, megvesztegetett cselédeid, a hozzáértőleg terjengetett hír, s ki tudná, mi minden alkalmi apróságok s mindennek ügyes, egybevágó szerkezete, hogy is ne tudta volna elhíttetni azt, a gyanakvó s könnyelmű világgal? Van-e gentleman, ki ennyi adatnak hitelt ne adna? mert az asszonyoknak puszta szó is elég... Arczképed asztalomon állott, hajfürtödből szobahölgyed adott, s ömlengő leveled birtokomban van, melyben barátnédnak a

legvonzódóbb hajlam érzelmiről teszsz vallomást... Na persze, hogy a cím elszakítva tőle... Az ékszerek, miket Henyélydy grófnétól és anyámtól kaptál, az én ajándokim. Ez általad gyakran viselt perczeket, miket imént raktál le karodról, szobáimban látták estező barátim, vadászmom folyvást járt lakodba, mintha levélt és egyetmást hordana; bérkocsim egész éjeken állt házad előtt, mintha nálad volnék, s mindezt tudák azok, kiknek tudniok kelle, hogy szüzességed híre, osztályom előtt, végkép veszve legyen... Ma estve, e perczben szinte itt áll a szokott bérkocsi, hogy lássák vetélytársim, mikor tőled eltávozva beülök, s győzelmi indulót huzassanak üdvözlő zenéddel. És most e jól végig játszott szerepért drámai díjam vagy, mert mindent ezért tevék, hogy ha másképen nem akarsz, kétségbeesésből enyim légy.

Athea irtózott ezen embertől...

- Hát nincsen Isten, a ki megmentsen? kérdé magától sülyedten, s közel volt az elájuláshoz.

- De van, ki engemet küldött! kiáltá Rigó Ferke vad örömmel, ki a salon felől sarkig bevágott ajtó küszöbéről villámló szemekkel benézett.

Kezében égő gyertya, megette egész csoport ember, kiket a szomszéd lakokban felköltött, hogy Mariska gyilkosát meggyalázza.

Athea összerázkódék e véletlen jelenet miatt. A szabadulás magyarázhatlan közbejött, az előbbi ismételt ijedelmek, a hírnév, becsület alattomos aláásása annyi egymást üző felváltó hatás harcrai kimeríték erejét, s ájultan rogyott a divánra.

Haja leömlék, kapocstalan ruhája övig hullt, s a félmeztelen szüz, óvatlan zsákmánya lőn a kapzsi szemeknek. Ott fekvék mint egy rózsaszínnel belehelt márványkép beágazva azur erektől, s hosszú pillái két forró könnyre veték árnyaikat, mik reszketve függöttek bezárult szemein.

Lajos merev arczczal állott Rigó és a nézők ellenében. Oly ellentétű eszmék és érzelmek tolongtak lelkébe, hogy egyik sem tájékozhatá magát. Csak egy borzasztó bizonyossággal volt tisztában: miszerint minden veszve van. Ezen végmerényért mindent kockáztatott; több remény már nincs, s vele czíme, tekintélye, becsülete elmerült, nevetségessé lőn.

Már magában a lélek természeti szerkezetében megvan azon sajátság, miszerint a tetten-kapatásnál megrebber, jelenlétét veszti, csügged s poltronná lesz. Mennyire elősegíték azt Lajosnál a körülményi indokok. Ő régtől egy senyvesztő szenvedélyt hurczolt, mely mintegy fogainál aggaszkodék s függött vérzett szívéen, s mely végtervét e pillanatra építé. Azonban az est folytában egymásra következett benső harcok, küzdelmek, a már régiebb eredetű s mai kitöréseinél meg-megújult téboly, az oly borzasztóan megsértett Athea engesztelhetlensége, a kalandját követendő közgúny s alázó hír, mely őt a jobb társaságból végkép kizárandja, a kijátszott önzés, mely neki egész életében Istene volt, s maga e percz, e vérig ható botrány, mely Rigó Ferke vezérlete alatt a legalázóbb kifejlést nyerheti: annyira leverék, megzavarák lelkét, öntudatát, hogy remegve, terv és gondolat nélkül, a szó szoros értelmében gépíleg állott és bámula a salon öblében félig világított arczokra, melyek mint valamely színházi közönség őt, az öngyalázatában szereplő színészt, ingerülten és boszúra izgatottan nézték.

- Ime urak és asszonyok, most látjátok őt; mondá Rigó Ferke kárélvező csufolódással, az oda vezetett csoporthoz fordulva. Nézzétek meg jól, hogy ráismerjétek... Belülről ismeritek már. E szerencsétlen áldozat, az ájult leány, híven lefesté őt; önszája még jobban leírta magát s mi az ajtón által hallottuk azt. Megérdemlené az elfogatást; megérdemlené, hogy lerugdosva a lépcsőn, kivette a kapun utczai ütleg és káromlás legyen bélyegző díja: ha sokkal nagyobb számadásom nem volna vele, hogysem ily aprósággal leróhatná.

Rigó Ferke egészen el volt ragadva. Sápadt képén piros foltok törtek ki s égő szemeihez borzasztóan állt a borotvátlan tuskés arcz. Egész tekintete magasztalt vala, a boszú és elégtét

fanatismusa világolt azon. A körülállók jóváhagyólag suttogtak össze s várták a kifejlést. A zaj több házbeltől idézett oda. Megjelent a két nőszemély is, s az áruló Betti reszketve közelít meg ájult asszonyát.

- Nem ismersz úgy-e? kérdé Lajostól Rigó, tompa, komor hangon, melybe gúny és böszültség az önmérsék erőtetésével vala vegyítve; s vágott lábát az elibe vetett somfabottra foná, hogy reszkető mérgében biztosan állhasson.

Lajos merev butasággal, némán bámult rá. Összerezzen képe nyugalomban látszék, de szeme és átalakult vonási félreismerhetlenné tevék a csendes tébolyt.

- Pedig ismerhetnél, folytatá Rigó. Debreczenben viselte már pofád ezen ököl kék szedreit, mikor Mariskából magadnak akartál csinálni menyasszonyt... Ha ha ha! most eljöttem lelkedre ütni kék szedreket, mik nem fognak oly hamar elmúlni.

A fagyos gúny hangja, a boszúállásbani bizonyosság s a célzat találó fulánkja, úgy látszék, magához hozá egy pillanatra gróf Szalárdy eszt. Szemei Rigó Ferkére kapódtak, szemöldjeit gondolkozólag vont a homlokredőibe, s arczkifejezése feléberült. De a tájékozó öntudat rövid volt. Egy hirtelen rázkódás után visszaesék a félelmes tompa örültségbe.

- Lám lám! ki hinné, hogy még mindig oly szerelmes vagy!? Ilyen az, ki jó húsban van... Tehát egyre másra új és új menyasszony?... Pedig te már házas ember vagy; neked már feleséged van, kit a templom küszöbéről tőlem elraboltál; s itt kiesve a gúny hideg modorából, böszülten csikorítá össze fogait. De ismét erőt vőn, s az előbbi fagyos hangon folytatá: és lásd, feleséged reád vár az úri nyoszolyában. Szegény, nagyon fázik magában... Nem szép tőled így megfeledkezni róla... Jer, jer, ne várasd magadra, majd én elvezetlek.

Mi, kik tudjuk, mi történt Mariskával, s hol és minő nyoszolyában fekszik ő? borzasztót gyaníthatunk e készülétből.

Lajos mindezt nem látszék hallani. Bomladó esze összes életdrámája töredékivel foglalkodék s eszmélet s figyelem nélkül álla ott közönyös hóborrtal.

- Siess gyilkos!... indulj, ne várd, hogy kényszerítselek! rárivallt Rigó Ferke dühödten, s gróf Szalárdy, mint egy ijedt gyermek vagy vérig vert vad ló, engedelmesen indult meg zsarnoka előtt.

A bábész csoport útát nyitott maga közt, s a nélkül, hogy segítőleg vagy akadályozólag beleavatkoznék, hagyta fejlődni az eseményt. Betti előkeresé Lajos köpenykéjét, s ráveté úgy mint volt egy ingre; melyet a nyugvó tébolyodott, a nélkül, hogy magára igazítaná, hurczolt el vállain.

Az utcán bájosan hangzott az éjzene, a lépcsőn haladott a borzasztó menet, s Athea ezen ellentétek érzése nélkül, aluvá az ájultság álmát.

Midőn a kaput kinyiták, az éjzenei egész gyülevész tömeg kapzsian tekintte oda, hogy talán bizony Athea jöend közéjük; s meglepetve tátottak szájat a váratlan jelenet személyeire.

Túlról a fáklyafény háttérében néhány batard állott, melynek ablakin a páholybeli selyemurak arczaira lehetett ismerni. Gúny és kérdező kandiság látszék vonásikon, Rigó Ferkét fixirozák félszemű üvegeiken. Ki lehet ezen vatermörderes Dózsa György? minő viszony, és szövedék adta hatalmára Szalárdyt? miért és mi történhetik itt? kérdezők egymástól s minden kinevető viszketeg mellett is elborzadtak Lajos örült vonásitól. Azonban nem akarva sem ellenségek dolgába, sem utczai éjbotrányba beleavatkozni, nehogy nevök s jelenlétök a hírrel érintkezésbe jöjön, előkelőségi katekizmusok szerint elhajtottak.

A tömeg azalatt tolongani kezdett. Zúgás, zaj, vihogás, csoportozó pártalakulások keletkezésének mint ilyenkor szokott, de Szalárdyt senki sem sajnálta, mert vagy nem ismerék, vagy utálták őt.

Hadd lakoljon, ha megérdemli, mondogatták az ismeretlenek; úgy kell neki, bárcsak mind így járna, vélekedtek mások; no hiszen szép úr? megjegyzék néhány hírlaprágó politikusok, kik az éjzenéhez a szomszéd kávéházból jöttek. A csoport legnagyobb része azonban látvány tekintetéből kívánta a botrány növekedtét.

Lajos e közben, ideiglenesen legalább, magához jött. A fáklyalobogás, zaj, tolongás, hideg lég, s a tömött nedűvel szitáló eső élesen hatott érzékeire. Széttétekintve szikrázó szemekkel, látta a kíváncsi gyülelés csoportot, a gúnyt és kárvágyat annyi üldöző arczon; eszébe jutott az est gyalázata, önmaga s a jelennek minden körülménye. Dühösségbe borult összeesett arcza, képére fordítá a köpenyke szárnyát, hogy álarcozza magát, s a cseléditől oly régen megjegyzett kapkodással rohant odarendelt bérkocsijához, melynek számát a fáklyavilágban meglátta.

Rigó Ferke alig érkezett nyomain, s a batard hágcsóján megfogta, hogy visszarántsa.

- Ne bánts d Ferke; mondá hátulról visszatartva Piske Pista. A kocsis zsoldomban van, azaz retteg tőlünk, s oda hajt, hova mi akarunk jutni.

A kocsi elrobogott hátsó bakján ragadva Rigót s Piske Pistát.

Midő n a királyi egyetem orvos-szaki épületéhez értek, megállott a kocsi. A két boszúálló előugrék a batard ajtajához, s a merev tekintetű örültet, a nélkül, hogy ellentállna, vagy tájékozná magát, vaskarokkal ragadá be a hideg bonczterembe, melynek asztalán nagy kések és csonttörő kalapácsok közt, halott lepedőjében fekvék Mariska.

Az ajtó szele megcsapta a lefolyt faggyúgyertyát, s a megmozdult csontváz rémesen csörgött a lobogó világban. Lajos nem eszmélt arra, máskép lehetlen lett volna meg nem borzadnia.

Rigó Ferke bekulcsolá a zárt, s lehányta a kölcsönzött ruhákat. Nem nekem való k úgymond, nem eléggé dühödtnek érzem benne k magamat. Aztán felölté az obsitos rongyokat. Ezekben szenvedtem miattad, ezekben terveztem a boszút, ezekben akarom élvezni azt, mondá fogát csattogatva Lajoshoz.

De ő nem érté azt. Mozdulatlanul maradt a ponton, hová veték vagy taszíták s tévelygő, félénk, zavaros szemekkel, nyúládt vadult arczzal nézett maga elé.

Ferke bőszü lten boszankodék, midő n megismeré, hogy örült. «Csak addig tudnám észére hozni, míg a holttal megismerkedtetem;» imádkozék tombolva. Aztán karon ragadta a csendes bolondot s egész erőből megrázta őt... Lajos reá veté szemeit s arcza átalakult, mintha gondolat jelennék meg nála. Ferke még dühödtebben megrázta őt s «kelj fel, kelj fel, Athea itt van»! ordítá közel füleibe... Lajos arcza villanyos hirtelenséggel vérszínbe borult, szeme vadul villámlott, de az öntudat normális kifejezésével. «Hol van? hol van?» kiáltá megrendítő hangon.

- Pszt! alszik; sugá Ferke a leplezett halottra mutatva.

Lajos egy pillanatra elhivé, mert esze emléke ott kezdé gondolatát, hol az elhagyta őt, s Athea szobájában képzelé magát, kinek ájultára még jól emlékezék. De a csalódás rövid volt; körüttekintve a szörnyű helyszínen, feszült orrlyukakkal szaglálta a rothadás bűzét s borzalommal rázkódék össze.

- Te hazudol, Athea nincs itt; megtámadá Ferkét s lerántotta leplét Mariskáról.

A bájos alakot elváltoztatá a halál. Jó barát sem ismert volna rá, nemhogy a tékozló csapodár, ki az arczokra rövid pillanatig szokott ránézni.

- Nem ismered ugy-e? pedig egykor szép volt, mint Athea; kiáltá Rigó Ferke keserűen, miközben Lajos kezét ropogásig szorítá. Az én Mariskám az, kit buja erőszakod gyalázatos halálba kergetett.

Lajos elsápadt s reszkete. Hihetőleg a hajdani alacsonyságokra gondolt, mert szemeit lesüté s a szegényérzet csálhatlan bélyege mutatkozik rajta, utolsó fellobbanása a kihalt becsületnek. Rigó Ferkének diadalt adott a Lajos lelkét égető öntudat.

- Igen, Mariska az, folytatá újlag feldühült haraggal. Mariska, kiért most kezeim között vagy. Jól tudad te azt, hogy rajtad boszút állok, s nézd, lábamat vágtam el, hogy soká ne várakoztassalak. Várhattál-e több udvariasságot egy bitang csavargótól, kit közkatonának kötéllel fogattál?!... Ha most boldog volnál, hozzá kötnék e hullához élve eltemetni, hogy férgeivel tápláld magadat... Az Isten, ki az élő és halott sorsát ismeri, jól tudja, hogy azt érdemelnéd... De mivel nyomorult, igen nyomorult vagy: megelégszem azzal, hogy nyomoruságod neveljem. Kihirdetem jellemed rajzát, megismertetlek a világgal, s ha itthon befolyásod akadályozhatná azt, keresek országot, hol azt tehetem. Megbélyegzem multadat, bevágom jövődet, megfosztalak hivatalodtól, s a hon növendékeit irtózni tanítom nevedtől... És mivel kirablott kevélységed a születésben keres révfokot, hová a kárpótló remény zászlaját felütéd: elveendem születésedet. Adatokkal bizonyítom be, miként nem vagy gróf, nem vagy nemes, hanem egy pálinkaárusnő fattyú gyermeke, kit a magtalan Beatrice béres czimborája gróf Szalárdy György családjába lopott... Kivetkeztetlek családi igényeid hitéből, nevetséggé teszek a fővilág előtt, letapodlak szenny és szemét közé, hova tartozol...

Rigó Ferke még tovább is kinzotta volna az örületet lucidum intervallumában, de a születési kérdés catastrophája visszajelezte Lajost tébolyába. Ez egyetlen vala, mit még birt, s az utolsó érdeknek is vége! A veszteség irtózatosan megragadta. Egyedül e hatás lőn még képes izgatottságát feljebb fokozni, s annyira túlszökteté azt, hogy elkezdte fagylalón, kétségbe esve hahotázni. Athea! Athea!!! hangoztatá leirhatatlan kifejezéssel, mely egyszersmind a kín és a kacaj felkiáltása volt. Aztán hirtelen összerogyott s alvék vagy ájult, vagy félholt vala.

Két óráig tartott e zsibbasztó tetszhalál. Midőn felébredt, rettegve, rángató szemekkel, felmerekvült hajjal tekintte fektében körül. Aztán ólálkodó settenkedéssel, félvállról kémelve, lábujjhegyen, de fogcsattogtatva kerülgeté a hullát, mint egy lesbeállott ragadozó... Hirtelen ráugrott, mint a párducz, s Athea!! kiáltá idegrázó hangon... Athea kelj fel!!! sikoltá még egyszer s belemarkolva a halottba, erőszakosan rázta azt.

Gróf Szalárdy Lajos gyógyíthatlanul megőrült.

Egy példánya a temérdek korszaki társaknak, kik a drága időt, észet, vagyont, születést, a boldogság s boldogítás becses eszközeit, egyedül hiúság s feslett szenvedélyek rabjaivá teszik. Azon temérdek társaknak, kikről, (ha egyéniségük s eszközeik hiányában az előttünk álló tökélyig ki nem fejlfhetnek is) jó lelkiismerettel elmondhatni, hogy többé vagy kevésbbé: örültek.

XXXVI.

(Két hulla.)

A fentebbi botrány, mint csepp a tengerben rég elmerült már a főváros egymásra toluló eseményi között, midőn néhány órányira Czeczilia lakától, egy népes magyar falu sáros utcájában, viaszvászonnal ekhózott zöld szekért vontatott, négy jó széltiben fogott ló.

A faluszélben, ős jegenyesorok s egy buja park lombborulatai közül ó franczia fedél emelkedett ki rozsdalepte bádóg gombokkal, s a kert végén sugárkúpozatú sírbolt nyúlott fel, melynek bas-reliefjei felett a grófi koronán megaranyozott gombok remegőn fénylettek a megtört napsugárban.

A viaszvásznas szekér vontatva haladt az agyig érő sárban, messziről látszottak idefáradni a megrángatott lovak. A sovány kocsis egy hajdani livrée rongyaiban kuczorgott a szennyes lóharákon; s ez a hámok toldozott ósága, a szekéren avult örökös piszokkal, különös ellentétben álltak a tizenhat markos vérlovakhoz, melyekről a mostani gondtalanság nem volt még képes levesztetni a nemes eredet típusát.

Midőn a szekér a templom közelébe ért s egy iszapos kátyuban nagyot nyekkent, az ekhósátor oldalszárnyait kopott mázú fekete bot tolta kétfelé belülről, a nyilaton tömött vöröshajú szeplős arcz nézett ki borotvátlan állával, melynek őszbecsavarodott tüskéit nem igen tiszta gallérka környezé. A hunyorgató szem s álnok rókamosoly, mely e komoly arczot mintegy torzan világítá, oly ismerősnek látszik, miszerint bár azt töröttség s vénhedés senyveszté, ki Löbl Simont, debreczeni vásárirodájában ügynökeire lesni látta volt, igen hajlandó, ezen emlékeztető alakban, őt magát keresni.

- Állj meg itt a deszka-kapus házánál; parancsolá kocsisának a vöröshajú arcz.

A szekér megállt egy tisztán meszelt kőkéményű ház előtt, mely a jobbágylakok sorában némi előkelőséggel díszelgett. Az ablakalatti kiskert lécz-rácsait délignyító folyta be tömött szőnyegével, a csepegő hosszán teljes viola és fájvirág állongott gazdag füzériben, s a tornác-ágason lopótök lógatta súlyos gyümölcseit. Egy tisztas tiszta öreg sárga őszhajakkal, fekete posztó házisapkában, egy ingben behúzó nadrágban hátratett kezekkel gyönyörködék a kert ágyai közt s itt ott gondosan takart ki a levelek közül egy-egy sárgadinnyét a nap melegének, vagy eligazítá az egymásba fonódó virágos indákat. Most félbehagyta bibelődéseit s a megállott szekér felé figyelt. Zömök termetű, sánta egyén szállott le arról, sötét bő kaputban, fekete mankóval támaszolva hónalját; s a kertben foglalkodó öreghez biczegett.

- Jó napot tiszteletes uram! nem tudja, itthon van-e a gróf? kérdezé a rácson keresztül.

A lelkész tetőtől talpig mérte az ismeretlen jövevényt, kinek vonásiban annyi visszataszítót talála s viszonzott üdvözléssel felelt.

- Nem tudom, honn van-e? mert hozzá senkinek sem szabad bemenni, mióta hivatalát letevé, engem is kitiltott: de úgy hiszem, itt lesz, mert a szomorú események óta sosem lépte át udvarküszöbét, s mint a hír beszéli, erős fogadást tőn, hogy életében nem is lépi azt át.

- S mint van megelégedve új sorsával? kérdé kárgúnyosan a mankós ember.

- Midőn a megtalált Szalárdy Ödönnek törvényes örökét visszaadá s hivataláról lemondott, színből legalább titkolta lelki csüggedtségét, felelé a lelkész; de mióta valami Löbl Simon nevű gazember, uzsora és csalárd adósságok miatt csőd alá ejté, egyetlen fia pedig megőrült, borzasztó komor és zárkózott. Nem hallani róla, nem látja senki s épen azért azon gyanú kereng a környéken, hogy talán megbolondult, vagy megölte magát; annyiival is inkább, mivel

lélekismeret üldözné a Szalárdy Ödön ellen tett bűn miatt; mert olyan hír szárnyal, mintha megegyezéséből kínzotta volna azt a fogságba esett dr. Márk.

- Nem sejtette tiszteletes úr, hogy valami csempészett cikkelyek birtokában volna az exföldesúr? mi törvény szerint a csődtömeghez lenne sorozandó? mert az ily úrféle adósok, vagyis supplens bébillérjeik szeretnek, ha mit szép szerével lehet, védenczeik részére elkörmölni; kérdezé savanyodott arczczal a jövevény, kit a Lőblre ruházott «gazember» cím némileg érdekelni látszott.

- Nincs annak uram annyija se, mint a templom egerének; felelé a lelkész. Összeirtak nála a végrehajtáskor arany-ezüst edényt, bútort, fegyvert, még a felesleg ruhát is. Árveréskor aztán úgy vette meg igen magas áron Czeczilia, hogy haláláig használatul átengedje neki s ne vonhassák ki alula lepedőjét a zsidó hitelezők.

- Így hát régi kényelmében maradt a bukott tékozló? kérdé az idegen irigy fogcsikorgatással, mit a lelkész nem vőn észre.

- Igen, mi a lakást és asztalát illeti, de különben most is mindenét elszedik. Minap árvereltek tőle saját udvarában négy szép angol lovat, inkább boszantásból mint kármentesítés végett.

A mankós ember rápillanta féloldalt angol lovaira, s undok öröm hunyorgott szemében. Ilyen az a gögös főrendű nép; míg úr és tékozló, barátait is lenézi, ha tönkre jutott, elleneitől is kegyelmet fogad el; megjegyzé elégületlenül.

- Az nem igaz uram, viszonzá a lelkész, bátran szemébe nézve emberének. Czeczilia nem ellensége senkinek, s gróf Szalárdy György nem is akarta elfogadni ajánlatát. Csak addig szándéklott igénybe venni azt, míg grófnéjához költözik, vagy tőle évdíjat eszközöl.

- S Beatrice grófnő magához veendne egy bukott ősz férjet, vagy nyugzsoldot vet a kolduló rokkantnak?

- Egyiket sem tevé. Mitsem akar többé róla tudni; sőt valópert indított ellene, mint ki a mellékági örökösödés gyanújával, az árvahalász híres esetében, őt is beszennyezé, tékozló természeténél fogva pedig a grófnő vagyonát is végpusztulással fogná kockáztatni.

- Hisz a jegyajándok Beatrice grófnő birtokában maradt; s öngyalázataul, még férje csődje előtt, azzal örök lemondást vallatott be, hogy a megcsalt hitelezők igényt ne próbáljanak ahhoz formálni... Oly dús feleség és kegyelemrágó férj?! gúnyolódék keserűen a mankós.

- Az öreg gróf rendkívül haragvék; folytatá a lelkész, Beatrice grófné arczképét kivetteté szobáiból, egész éjjeleket gondolkodva virrasztott, de biz őt senki sem szánta, miért vett idegent, ki fajtánkat megveti, pénzünket kihordja s egész családot elmagyartalanít.

- Azt sem sejté tiszteletes úr, nincs-e a grófnak valami lappangó jövedelmi-forrása, a húsz krajczár napi tartáson kívül, mit a törvény a csődtömegből részére elrendeli? mert úgy hallom, két cselédet tart, s úri módon főzet; kérdé folytatólag a szeplős idegen.

- A jószívű Czeczilia szánakodik rajta, s fizet számára évenként kétezer pengő segélypénzt, mennyit ő özvegy tartásul, a mellékági javakból nekie fizetett.

- Aha! jó, hogy tudom; ez hát a tömeg jövedelméhez iratik, s a szegény hitelezők kielégítésére lehet fordítani.

- Nem lehet biz azt, közbevág a lelkész, mert Czeczilia egyenesen kiköté, miszerint család uzsorások zsebet ő nem tömi, s adományát, mihelyt igénybe perlenék, rögtön megszüntetné.

- A hálátlan kígyó, hát így köszöni meg, hogy koldus korában hat ezer forintjáért négyet adtam neki?! mormogá magában a kérdezősködő; s a lelkész figyelme mind inkább érdekült, mi cél lehet e szorgoskodó tudakolásban?

- De mindenesetre érzi gróf Szalárdy, minő sorsot cserélt? mondá a zömök idegen ördögi mosolylyal.

- Élte levert s felettébb szomorú, csak egy remény látszik fentartani, miszerint tébolyodott fia kigyógyuland.

- Nem tudja még, hogy neki nincs gyermeke; mondá magában, érthetlenül a mankós.

- Mondogatni szokta öreg szolgájának: « fiamnak legalább grófi címet hagyok örökül. Az ősi végrendelet e pontját betöltém, keressen ő kincset, betöltendő annak másik pontját, s hagyjon utódokat, hogy betöltsék a harmadik pontot... Óh ez mind meglehet, hisz ő meggyógyulhat, s akkor fiam van!» Ez álmodott öröm mutogat még neki egy biztató jövőt.

- Elvesszük azt! mormogá magában ismét az idegen s kaján vonásiban oly őszinte öröm fejezé ki magát, mintha övéinek boldogságát látná. S hát csak gazember az a Lőbl Simon? mondá aztán kötődő szeszélyben, mankójával felgyűrve ajkait s éles tekintetet szegezve a lelkészre.

- Még pedig országos; válaszoló ez.

- No hát íme, bemutatom, előtte látja őt; közbevág göggel Lőbl Simon, megdöbbeneni akarólag e váratlan kifejlés által.

- Bár inkább a fán látnám; felelé nyugodtan a jámbor lelkész.

Úgy látszik, Lőbl Simon gyakorlatában volt efféle visszavágásoknak, mert hóna alá kapván mankóját, minden további perlekedés nélkül odább hordta magát, s a jegyessel szegélyezett uton, amaz ó fedelű kastélyhoz hajtatott.

A grófi lak körül egyetemes pusztulás látszott. A sáncz hantolása itt-ott omladozék s vedlett oszlopai közt száradó félben függött alá a loncz és fanzár. A kapufelek kőoroszlánai megtöredeztek, s a vaskapu dárdás rácsairól lepattogzott az egykori máz. A járatlan küszöb táján porcsin vert gyökeret, a park jegyenői rakvák varjufészekkel, s idegen sertések turkáltak a vakolathullató kőfalak tövében.

Lőbl Simon kívül állított meg, a lakatolt kapun semmi fogatnak nem volt szabad behajtani; még maga is hosszú zörömbölés után juthatott be.

Az udvar egygyé volt olvasztva a parkkal, de ronda és néptelen, mintha kihaltak volna belőle. Gyom és szélhordta gaz szerteszét az úton, a fák alja terítve felszedetlen gyümölcscsel, komló és iszalag fojtogatá a nemes idegen fák sinlő koronáit, egy két veszendő verbena nyitogatá véletlen virágát, vagy magról költ georgina lengeté szomorúan színvesztett csillagát, míg fattyúhajtások, meténg és tövis közt vadultak el a legszebb díszbokrok. Az elkótyavetyélt szobrok talapjain fű nőtt és vadgyopár, a szökőkutak medre bepillézve zöld vizinyálkával, s a kerti házakból kitépett diszborítás helyén férgek s nedüs penész vonták be a falat. Istálló és kocsiszínek zárva, a melegházak üvegszárnyai elhordva s bent csak tört cserepet, egy-két omlott ládát, vagy kiszáradt növénytotvet mutattak a kirablott osztályok.

Mint elhagyott anya ült e pusztulás közepén az ősz kastély. A lakatlan szárnyak ablakredőnyei közt verebek fészkeltek, az álltany damaszt sátra szakadtan vitorlázott a szélben, üresen hasaltak ki az alsó ablaksor aggott rostélyai: csak a portale lépcsőzete volt tükörtiszta, néhány emeleti ablakon ragyogott át a szobák függönyzete, melyekbe szőnyeges lépcsők vezettek fel, de meleg égálji virágkarzat nélkül, nem úgy mint hajdan.

Legborzasztóbbá tévé azonban e pusztá háztáját a magány és némaság. Semmi nesz, semmi jel, hogy itt ember tartózkodik, semmi élő állat a pusztító madarakon kívül, melynek serege a park ligeteiben szaporult. Egyetlen, mogorva, szótlán cseléddel találkozék Lőbl, ki, miután az utcaajtót hosszú dörömbölésre megnyitá, vászon csuhát ölte paszományos testére, s tovább tisztítá a portálén tölgyfába faragott címert és koronát.

- Maga se kérd, se hall; végig néz az emberen mint egy gyilkos, s azután otthagyja mint szent Pál az oláhokat; mondá Löbl Simon, oda menve a működő szolgálóhoz. Maga, hallja, goromba; pedig már alább hagyhatna vele, mert az csak nagy urak cselédjének kompetál; vagy még mindig nagy úrnak tarja gazdáját?

- Csak nagyobb, mint egy ilyen rühes zsidó; viszonzá mogorván, a mocskolódással megtámadott cseléd.

- Soha bizony! talán még be sem bocsátana, ha nem tudná, hogy nekem a törvény ahhoz jogot adott, körülnézni, mikor akarom, nem akadt-e adósomnak olyas tulajdona, mit tőle elvehetnék?... He he he! milyen nevetséges, én a nyakravalót kioldom nyakából, s ő mégis aranyozott koronagombjait csiszoltatja, hogy messze kifényeljenek az országútra.

- Te csiszolás nélkül is messze fogsz látszani, az igazság fáján; felelt az ura bántalmáért haragvó hű cseléd.

- Ha urad bukásáért szántál engem fára, úgy velem függnél, mert tudom, két kézzel dolgoztál egy zsebre, s azon zseb a te nadrágodon volt.

- Én megtakarítam a tékozló ajándokait, s mostan szolgálom őt bér nélkül; te a végső tönkig kirablád, s jelenleg boszú és gúnynyal zsarolod a nyomorban: itéld meg, hasonlik-e az első zsidó az utolsó cselédhez?

Löbl Simonban forrott a méreg, hogy vele, ki a grófon szeszélye szerint szokott pajzánkodni, szolgálja így mer bánni; pedig már megszokhatta volna azt, épen úgy, mint mások ellenében; s annyiival is inkább, minthogy jól érezte, miszerint ilynemű társalgást teljes tökéletesen megérdemel.

- Tessék velem közleni kérem, hol lappanghat a gazdája? nem reményleném, hogy ismét elbújt volna előlem; kérdé aztán metsző sarcasmussal az ingerült cselédnél.

- Uram ott lesz talán a sírbolt körül! de ha szokás szerint, boszantani jöttél s előttem gyalázod, bántod, keseríted: orrodat hasítom fel tövig, hogy jobban szaglálhass a rabolni való martalékok után.

Löbl Simon perlekedés nélkül odább hordta magát, mint a lelkesztől, s egy gyertyánfasor sötétzöld sátrában a kijelölt hely felé indult. A sűrűbb lomb, a fekete árnyék alagúttá képezé e sétányt, s a hosszú boltozat nyilatán belátszék a sírbolt oszlopos talapzata, melyet gróf Szalárdy György az ifjúság, az álmok és remények szakában annyi göggel és hiúsággal építe.

Löbl kiért a sétány pinczejéből, s szétnéze a halottak kastélya körül. Szalárdy ott volt. Mi, kik régen nem láttuk, alig ismerünk rá. Felettébb megöszült s kopaszodott; alig van halantéki és tarkója körül egy pár gyér koszorúcska maradvány-hajából. Himlőhelyes bőre még jobban elfekete-sárgult, arcai mélyen beestek, s ugyanazért elveszett vonásaiból ama kaján mosoly, mely képét hajdan kiállhatlanná tévé. Bandsal szemei megüvegesedtek, termete rokkant, s egész alakján látszik a gyengeség. De homlokát azért fönhordja, léptét és tartását, egész tekintetét kiirthatlanul bélyegzi a belerögzött kevélység. Magas kalap, fekete frakk, nadrág, fénymázás csizmák, fehér nyakravaló volt öltözéke, mint egész életében, s gomblyukában függött az annyira imádott rendkereszt. Balkarját csipejére tévé, nádbotra támasztva, s egy közelhozó csövön a napsugárkupozat basreliefjeiben gyönyörködött; ... ennyire túl tudá vinni aristokratiai hiúságát a halálon.

- Ezen faragványokat elfeledtük a tömeghez iratni excellentiád! pedig azok nem a halottak tulajdonai, kik csupán sírjaikra és személyeikre nézve vétetnek a csőd alul. Le fogok vájlatni minden szoborművet, úgyis én fizettem ki az árát, így legalább a veszett fejsze nyelében kapok valamit, s ennek értékén nem osztoznak a többi hitelezők; mondá Löbl gúnyosan gróf

Szalárdy Györgynek, miközben feltett kalappal közelébe került, s tobákkal kínálta az arany szelencéből, melyet egykor tőle kapott ajándékban.

Gróf Szalárdy elsápadt a méreg és a meglepetés miatt; de megvetőleg nézte le az alacsony jellemet, s egy szóval sem felelt.

- Igen rossz aquisitor excellentiád, mióta lovaít dobra üttetem; nem sejtek az ősz telken olyas új szerzeményt, melynek értéke a dobos napi díját kifizetné... Apropos! akarja látni excellentiád legutolsó telivérjeit? itt vannak szekerembe fogva! szerszámaik nem igen csillogók az igaz, mert gróf Szalárdy György elcsalta tőlem a fényes hámra valót.

A gyengült öreg idegeit reszketésig izgatá ez átható sarcasmus, s felgombolá frakkját, hogy szabad léhlit vehessen a toluló vértől, s ismerve már Löbl ördögi gúnyjait, a kastélyba indult, hogy cseléd legalább ne hallja megaláztatásait.

- He he he! még mindig oly finom fehérenemű?! ha ismeretlen látna bennünket, bizony nem gondolná, hogy bukott excellentiád a hitelezők haszonbérletétől haszonbérli tulajdon lakását, - mondá Löbl, midőn a nyitott frakk alatt megpillantá a ragyogó mosású batiszt-inget, s angol piquet mellényt.

Gróf Szalárdy annyira ingerüle ez elégíthetlen szurkáló viszketeg miatt, hogy a nervositásba szinte megtántorodék, s nádbotjával tartá magát fel.

- Szolgálók mankómmal, ha gyengék lábai - mondá undok rókamosolylyal a zsidó. - Ni, bizony talán még haragszik érte!? azt hiszem, ily koldust, mint excellentiád, megillet a mankó, ha kopott is.

Az ősz arisztokrata mindezt némán tűrte, de tört szemeiben villámlék a harag, s minden sugarában egy-egy fulánkja lövelt a boszúnak.

Azonban a kastélyba értek.

- Ezt a palotát minden esetre megtartom magamnak - mondá Löbl Simon, midőn bemenetkor a portale ívei alatt szétnéze. - Kapujáról legyalultatom a főrendi címert, s héber betűkkel helyébe metszetem a bibliából: nékem adád ellenem örökét... Valóban itt szellős fészke leendő leprás nemzetségem szaporodásának! És bár bukott excellentiád tömegében néhány száz-ezrem oda vesz: köszönetet szavazok azon dicsőségért, miszerint a pénzarisztokrátiát, születésinek gyengültével erősítenem alkalmat adott, s kegyesen megengedi fényes örökébe költözni a pogányparaszt ivadékot, melyet onnan, - csöddobbal legalább, - soha sem lehetend kihajtani.

A hű szolga, ki már akkor, levette vászon ruháját, paszományosan s tisztelgő állásban nyitá meg a kaput, szörnyen felingerült Löbl szemtelenségéin. - Engedje meg excellentiád nyakkal kivetnem e szabadalmas tolvajt, magamra vállalom minden következt, - mondá a hűség kitörő buzgalomával, s karjait a műtételhez irányozni készült.

Gróf Szalárdy sötéten elpirult szolgája előtt az uzsorás alázó bánásmódja miatt, de tilalmat inte az indítvány ellen, s gyorsan és némán haladt fel a széles lépcsőzeten, melynek magas kapuzatú térs világos öble, királyi menetnek is díszhelyt adhatna. A zsidó uzsorás és keresztény adósa, egy tágas előtérmen keresztül bementek a roppant ebédlőbe. Egészen régi szerkezetében díszlett az. Sötét vörös kamuka függönyök, a falkörön ragyogó szattyánnal borított rococo székek, roppant cseresznye asztal közepén, két porcellán credenz egymás ellenében, posztós polcaikon rakvák arany-ezüst asztal-edényekkel, s lábközi padjaikon evőeszközök súlyos tokjaival, melyeknek társait, az edények legdrágábbjaival, Beatrice már régen Bécsbe vitette.

Mind e készülétek, a parkett, s barna tölgy ajtószárnyak ragyogó tiszták, hogy az ember alig fogná meg, miként lehet egy vadász és szakácsból álló cselédszemélyzettel ily csint eszközölni, ha nem tudná, miszerint ez ebédlőn kívül, az ősz lakos egész osztálya csak két szobából áll, s egyetlen, vendégtelen személy szennye nem ad sok dolgot.

- Csak mégis jó olykor-olykor, hogy oly Czeczilia-féle irgalmas szív akad, legalább a más edényeiből jól lakhatik az ember, ha magát eltékozolta már, - odaveté irigy gúnynyal Löbl, az úri ezüstre sóvárgva tekintve.

Gróf Szalárdy a rejtett méreg lázasztó elfojtásával szótlan hallgatta őt, s gyorsan sietett szobájába, hogy bezárkózhassék, de mielőtt betolhatná a lövőzárt, Löbl rányitá az ajtót s egész szemtelenséggel utána ment. Az ősz aristokrata megvető hahotával kaczagott, melyben a harag, telhetetlen gőg, s önszánalom csodás vegyülete volt kifejezve, aztán könyvet vön, s egy Balzac végébe merítve magát, minden további ügyelet nélkül üldözőjére, olvasott. Löbl arcátlanul járt-kelt szobájában, feltett kalappal. Nyitogatá a társzekrényeket, kihuzgált asztal- és írótarfiókokat, hányt-vetett, motozott mindenben mindenütt.

- Ehhez, - úgymond, - teljes jogom van, mert az ily csődbe került nemes szeret holmit eldugtatni a hitelezők csalárd kijátszásával, s az ember, minden kémjei mellett is, alig képes rájuk felügyelni, hogy holmi értékes dugárúkkal vásárt ne csapjanak.

Aztán végezve a kutatást, Szalárdyval szemben leült egy fauteuil-be, másikat támaszúl sáros csizmái alá húzott s a mankót és szagos kalapját az asztal arab szőnyegére téve, nyújtózó kényelemben kezdte fennszóval olvasni az előtte fekvő könyvek címlapjait.

- XVI. Lajos. Stuart Mária. X. Károly. Napoleon... Úgy látszik excellentiád nagy rokonszenvennel viseltetik a bukottakhoz. He he he! csakhogy irtóztató különbség van a bosszúálló népek és csődbírák, a veszített királpálcza s árverő dobnyél közt. Bukott excellentiád biztos lehet, miszerint históriáját ki sem tévesztendi azokéval össze.

Szalárdy türelme a kitörésig volt már felfokozva. Szerette volna e tomboló gazembert, aljas visszaéléseihez méltólag, meggyalázni vagy ölni, de jól tudta ő, mily széles körben kereng az őt kísérő hír, mennyi harapdáló ellensége van szerteszét, kiket bukása gyáva rágalomra bátorított, tudta, mily szégyen-regények keletkeznének a Löbl Simonon állandó boszúból: s az önuralkodás ritka jellemével visszatartóztatá kitörő ösztönét.

- Tegye le most excellentiád a könyvet, úgysem hiszem, hogy értené, mit olvas. Fontos konferentiára jöttem, végezzük el. Fogadja el indítványomat, tegyen egyszer legalább jót, mielőtt basreliefektől megkopasztandó sírjába becsuknák, - megszólalt kevés szünet után Löbl, s orrára függesztvén szokott szemüvegét, kémlőleg szegé tekintetét adósára.

Inkább azon tapasztalni vágyó kandiságból, minő aljas tervvel akarja újabban megkísérteni ez ördögi szív? mint egyezkedési hajlam- vagy reményből tekintte Szalárdy Löbl Simonra.

- Váljunk meg békével, - folytatá Löbl. Egyezzek ki velem excellentiád, akkor többi hitelezőivel könnyen bánik s a csőd alól még életében kiszabadulhat. Elégítsen ki engemet, én módot, eszközt nyújtok... No, ne nézzen oly megvetőleg reám, most az egyszer sem kigúnyolni, sem megcsalni nem akarom. Én az excellentiád csődjében körülbelül háromszázezer pengő forintot fogok veszteni. Excellentiád kétszázezer pengőt s egy bécsi házat írt és adott jegyajándéku hűtlen grófnéjának. Perelje, vagy mit én kivihetek, titokban vegye vissza tőle az értéket, s adja nekem alattomban, a hitelezők tudta és sejtelme nélkül. Így én kármentesíttetem, s a többiek könnyebben tűrhetik a tönkre jutást.

Gróf Szalárdy szót sem váltott ezen alkuhoz, nemcsak mert törvényes oklevelében örökre lemonda jegyajándokáról, hanem sokkal kevésbé fogalmai voltak az aristokratiai jellemre nézve, hogysem bárkinek adott mit, valaha visszavenni akarná.

- Mit kétkedik excellentiád? - sürgeté Löbl. - Hisz efféle esetek a magyar pertárakban gyakran fordulnak elő. S ha mások tehetik, miért ne bukott méltóságod?

- Nyomorult, te a mások példájában akarsz tetteimnek törvényt szabni. Azt véled, jellememben, a szegényültség, gépies alárendeltséget fog előidézni?

- Ha ha ha, egy kevély koldus, egy csődbe futott csaló, ki jellemről beszél! - közbevág Löbl metsző gúnyhangon, melybe némi éles harag vegyült. - Hja persze! excellentiátok katekismusa így szól: én a századot vezetni születtem, miért követnék más? kövessenek mások. Miért cselekedném idegen fogalmak és hagyományok szerint? miért vennék szabályul mások által tervezett modort, miért tenném elibe a teremtest a teremtőnek, azaz magamnak, mert hisz erkölcsszabályt magamnak teremthetek? s ha tévesztenék is, mért ne lakoljak inkább a bűnbánat benső törvényszéke előtt, hogysen a majomi utánzás bornirt szerepében elköznapiasodjam? À la bonheur! tisztelném e magaskodó függetlenséget, ha holmi életunt udvarmesternőktől, vagy affectált komornyiktól eredő salon- és ételszabályokat oly minorenuis kegyelettel, buta szolgálissággal és szakmás szigorral nem követnének, ha kedély- s örömviláguk, - mely a cselekvés egész rendszerének célja és jutalma, - oly kisszerű s nyomorú nem volna és ha ebbeli elfogultságuk annyira nem menne, miszerint, ha egy nem osztályukból származott, de szabad lelkű, eszű egyén köreikbe téved s majomkantusaikat felölteni vonakodik, őt pimasznak tartják, vagy félkegyelmű filkónak, ki a magas ízlet nemesb természetét nem képes felfogni.

Gróf Szalárdy csak nézett, mit akar ez az ember? s egész szórohamra egy szánó mosoly lőn a felelet.

- Sose nézze bukott excellentiád, csalt-e már más is úgy? hanem vegye vissza jegyajándokát s adja nekem, - folytatá Löbl. - A vállalat nem oly nehéz mint minőnek látszik. Grófságod azt hiszi: mivel Beatrice a bécsi házát eladta, a pénz pedig sikkasztható dolog, lehetetlen leend a visszaperlendő értéket kinyomozni... Nem igaz, én mindent tudok. A ház övé, csakhogy idegen névre van írva, a kétszázezer pengő jegypénzből ötvenezer státuspapirosokra van beváltva, melyek a grófné íróasztalában fekszenek azon vasuti és gyárrészcikkekkel együtt, melyeknek értéke ismét ötvenezer. Harmincezerben bír egy hiezingi kert, mely színleg bizonyos Montaniére agg kisasszonyra tartozik, harmincezer uzsorában forog Kaen és Bergovics héber hajhászok kezein, tizenötezer a londoni életbiztosító intézetbe van fizetve, tizenötezer kamat nélküli kölcsön májor Hepfingnél, kivel a grófnő legtöbbször whistezik, s végre tízezer nagynénjénél, a vak hercegnőnél, ... no persze, a végső pontokat sosem látjuk... Hiszi-e már excellentiád, hogy mindent tudok, oh egy zsidó uzsorás mindent tud, ha kármentesítő csődtömeget kell összezsínálnia. Tudom, és fogom tudni, mikor, mi, miképen és kik által fog történni ezen összeg kezelése, forgalma, csűr-csavarása körül? De tudom én, mi tartóztatja excellentiádat. Nem akar saját osztálya előtt kislelkűnek látszani, nem akarja egykori nejét, fiának anyját koldusbotra juttatni. Persze, nem tudja, mily gyalázatosan megcsalá nőhűség fejében... Excellentiádnak nincs fia, az örült gróf Szalárdy Lajos fattyuvér!

Az ősz arisztokrata rendkívül felindult, s akarata ellen mohó figyelem ragadta meg.

- Igen, igen, excellentiádnak nincs fia! - ismétlé Löbl. - Beatrice grófnő magtalan. Egy pálinkaárusnő fiát lopták alá, midőn tettetett terhét elszülte. Első férjét szintén így csalta meg. Kezemnél csomagostól vannak oklevelek, melyek hiteles ereje mellett egész országot oda lehetne itélteni. Dr. Márk vallomásai nálam vannak, s mind azokéi, kik a vérkeverő bűnbe befolytak. Dr. Márk igen haragszik excellentiádra, mivel börtönéből ki nem szabadítá, s midőn egy szomszéd ország törvényszéke, régebbi büntettek nyomozása végett elhurczoltatá, sokat vallott excellentiád ellen, ... méltóztatik érteni? igen sokat! És ha tán szavaimban kétkednék, íme tessék, csak tessék meggyőződni e hiteles formákban kelt másolatokból, - veté hozzá ingerlőleg, miközben felgombolt kaputjából egy iratcsomót terjesztett adósa elébe. - Itt

van tizenkilencz darab, orvos-, bába- és tanuvallomás Beatrice grófnő magtalanságáról, az álszülési ismételt merénnyről, lopott gyermekekről stb. stb. Tessék csak egyenkint szigorún megvizsgálni, ítélni, és úgy határozni. Azonban jó lesz mindenestre ínyem szerint határozni, mivel dr. Márknak másnemű vallomásai és adatai is vannak kezeim közt, bizonyos holdkóros gyermek örültté tétéről, szenvedéseiről, álhaláláról stb. Ugy hiszem, nem kell magyaráznom, ki lett légyen ezen mellékági holdkóros!?!... de ne rettegjen excellentiád, ha jegyajándokát kezemre játszsza: általadom az okleveleket, melyek a bűnvádi kereset alapja lehetnek.

Gróf Szalárdy György megrendülve s villámgyorsan forgatá az okleveleket. Tehát csakugyan igaz! A nő, kit angyalául hozott, borzasztón megcsalá. Démona volt az, ki életét éhes önzésből kísérte, mint rabló ölyv a tengeri hajót. Rangot és hivatalt szerze, beiktatá a főrend osztályába, de tékozló túlságaival megbuktatá, hogy mindent elveszítsen. Pénzéért adta képmutatásait, elátkozott méhe gyümölcseül fogada egy bitangot, hogy szomjának aranyakat hozzon. Hazudott esküjében, kétszinű volt a női hűségben, csalárd anyai szerelmében, pártütő a vészben. Vérlidércz, ki a velőn függ, s ha nincsen többé táp, odahagyja a kiszítt cadavert. Vége mindennek. Megszentelenítve, elrabolva a vigasztaló emlék, az egyetlen végkincs, mit a hajótört sors vele együtt partra vetett még, elmerülve a biztató révpárt, mely fiának reménylett ivadékaiban, felvirágzó grófi nemzetséget mutatott. Az ősz áldozat hideg lelke felháborodék, s először életében kiesék sarkaiból, melyet mindig gög és önmérséklet vonsúlya őrzött. A boszú és kijátszott hit vérforgató érzelmeivel állt harczban. Egészen kikelt szokott vonásaiból, más kép, más lélek, más egyéniség látszék váltakozni a mult helyére, teljes lénye mutatá, hogy irtóztató terv felett határoz.

Löbl Simon gyönyörködve leste az elárult harczot, s hosszú szünet után, hunyorgó szemekkel, de telhető lágy hangon szólalt meg: - Most láthatja excellentiád, miszerint azon jegyajándokot, befolyása nélkül is, a csódtömeghez csatolhatnám, de azért kívánom titkos fellejtét kieszközölni, mivel így nem kellend azon összezen a többi hitelezőkkel osztoznom, s excellentiád egy csapásra két legyet fog ütni, mert a mellett, hogy tölem megszabadul, azokat is megfosztandja legerélyesebb támaszuktól... No, ugye-bár, vissza kell követelnie tulajdonát a hűtlen grófnétól?

- Igaza van Löbl; vissza kell követelnem, - felelt gróf Szalárdy mélyen megindulva, s az uzsorás nagy álméletára, mit soha nem tön, barátságosan szorítá meg kezét.

Löbl Simon kémlőleg nézett, nem fortély lappang-e e hirtelen átalakulásban, de a gróf oly szelíd, oly őszinte arczzal nézett huzamosan reá, miszerint vonásiban a legrókaibb kétely sem fedezhetett volna fel semmi mentalis reservatát. Meg van csalva, e mellett szükség kényszeríti, mért ne okosodnék meg, holott becsülete úgysis oda van? okoskodék Löbl magában, s mivel saját tapasztalata szerint, a szív mindenféle alakuláson könnyen átesik, hinni kezdett az ősz diplomatának.

- Engedje át kérem e másolatokat, hogy használat végett áttehessem jogigazgatómhoz, - mondá aztán szivélyes hangon s némi mosolylyal a kegyelmes úr, miközben íróasztalához ment, s levélpapírt vón.

- Ezer örömmel, - válaszolt mélyen meghajolva Löbl, s a felbontott csomagot az íróasztalra tévé, hogy bepakolás végett kéznél legyen. - De úgy-e excellentiád, a visszavett jegyen egy hitelező sem fog velem osztozni? He he he! ne méltóztassék feledni, hogy a példabeszéd szerint kéz kezét mos. Még én fontos szolgálatot tehetek. Ha excellentiád megosztzik velem, én megbuktatok minden hitelezőt, s mi a tömegből követelésemen túl marad, kettecskénké lehet, ... mit? - sугá sunnyogó macskaalázattal a nyomorú, ki mindenikben önmagát itélve, biztosnak tartá adósát egyik aljasságból másikba ránthatni.

- Ugyan édes Löbl, jegyezze fel csak azon adatokat, miket a grófnő kihelyezett pénzeiről elsorolt, - kéré nyájasan Szalárdy a zsidót.

Löbl Simon mohón engedelmeskedék. Az érdek és telhetetlen remény mély és szorgos elfoglaltsággal tartá őt, s míg a főispánnak háttal, egy könyves asztalon elmerülve írt: addig gróf Szalárdy a titkos rugóval felnyitott nyilatván, markába csempészett íróasztalából egy kisdéd ércszelenczét, s a nélkül, hogy Löbl észrevenné vagy reá ügyelne, kiment az ebéd-lőbe, mintha ottan jeges vizet innék, vagy cseléd után nézne. Az ezüst edények közt kicsavará gyorsan a cukrozót, a finom cukorliszt közé vegyíté a szelencze tartalmát, bizonyos halvány port, s e műtétel közben összerázkodék, mint midőn az ember megborzad. Mindez egy perc alatt történt, s másik perczben már asztalánál üle Szalárdy és levelet írt:

«Amice! az idezárt másolatokat, - melyeknek eredetiét Löbl Simon irományai közt fogja koboztatni, - oly meghagyással küldöm az úrhoz, tartsa kötelességének, tulajdonomat, alku vagy per útján, törvényengedte lehetőség szerint a hűtlen grófnétól visszaszerezni, őt, az örökségi jog magtalan álarcozóját, illető bűnvádnak és gyalázatnak átadni, s azon örültet család-nevem bitorlásából törvényesen kiűtni. Az összeget, ha visszasajátolása sikerülend, uzsorátlan hitelezőim vegyék, de semmi esetre Löbl Simon vagy utódai, kinek vagy kiknek csődtömegem iránti igényeit, a kezében levő adatok, bizonyítványok és tanúvallomások erejével, az uzsorafenyítő törvények értelmében, ítélet által megsemmisíttetni törekvendik az úr. Ezen meghagyásomat pedig oly szigorún és lelkiismeretesen hajtsa végre az úr, mintha végrendeletemet teljesítené. Így kívánja és rendeli jóakarója gróf Szalárdy György s. k.»

A jogkormányzó, kihez e levél címezteték, jónevű nemes családból származott, tisztos ősz egyén, közbecsülésben álló hazafi és családátya, tiszta jellemű és vagyonos ember: mégis gróf Szalárdy soha más hangon és modorban mint leveléből kitűnik, vele nem érintkezék.

A levél be lőn pecsételve, az oklevelek hozzá csatoltattak, s a csomag azon parancscsal adaték a gróf vadászának, hogy hiteles gyalogkövet által rögtön küldje a megye székvárosába.

Löbl Simon ragyogó arczczal köszönte az eljárást.

- Elvárom a sikert excellentiád, s azon esetre mindennemű szövetséges szolgálataimat előlegesen ajánlom, most pedig nem kívánok tovább terhére lenni, - mondá alázattal, s mankóját hóna alá véve távozni készült.

- Ne menjen Löbl, legyen nálam ebéden, - marasztá nyájasan gróf Szalárdy György.

Löbl Simon elbámult, s merev figyelemmel szemlélte a felfuvalkodott aristokratát, nem gúnyolódik-e? de annak arcza oly szelíd, szeretetsugárzó s tettetés nélküli volt, mint még soha sem.

- Ne ütközzék meg, fogadja el kegyeimet, melyeket, míg bővebben oszthatám vala, elvontam öntől. Látja Löbl, mindketten megöszültünk, életünk folytonos egybeköttetésben folya le, s mégis ellenséges lábon állottunk egymással. Nem szép volna ez ellenszenvet a halálba átvinni, azért feltevém békében élni önnel, míg e földön még maradásom leend, - folytatá leereszkedőleg, s Löbl hunyászkodását egy száraz mosolylyal bátorítva. - Maradjon nálam ebéden, feledjük a multat, kezdjük meg együtt egy új életet s legyünk baráti egymásnak.

Az uzsorás alig vala képes tájékozni magát. Szeplős keze remegett a gróf fehér hideg ujjai közt, szemében a megalázó győzelem nemtelen öröme gerjengett, s tartózkodó bók és nyájas-ság közt ült le egy pamlagra.

- Megbocsát, hogy levelezésemet a postaóráig végeznem kell, olvasson addig valamit, - mondá az ősz adós hivatalyszerű udvariassággal, s íróasztalához ült.

Gróf Szalárdy sokat, igen sokat jegyzett, melyeknek töredékei e könyv szövegébe iktatvák.

Löbl Simon elgondolkodva ült a hallgatag csendben, s a grófot arczélben szemlélve, elmélkedék az átváltozás történetéről. Mérgezési terv gyanúja esze ágában sem fordult meg, hiszen a gróf mitsem tudott előre az ő eljöttéről, azóta szót sem cserélt cselédeivel, de meg gorombául, némán, megvetőleg fogadta őt s el akart előle zárkózni, hogy eltávolítsa.

Ellenben sok és természetes oka volt hinni, miszerint a megbukott aristokrata viselete rejtelmetlen, igaz, és őszinte, mert szükségszerű. Gróf Szalárdy György szövevényes bonyodalmaiban, barát és segély nélkül, ellenségitől körülvéve áll. Ha én akarom, gondolá magában, végkép veszve van; okirataim erejével halálos vád alá vehetem a mellékörköség miatti gyilkos szövetségért. Egyedül én vagyok, ki őt a bündíj alul elvonhatja, s csődjéből kiragadhatom. Miért ne simulna hozzám s keresné kedvemet, miután megtanítám, hogy velem daczolni siralmas? miért lenne koldus szerepében folyvást kevély és megvető, hogy nagyobb-nagyobb nevetségül legyen? miért ne törekednék engemet magáévá tenni, holott általam még némi jövődöt remélhet? nincs-e nagy szüksége reám, neki, az erkölcsi halottnak, ki szégyenkő alatt zárt magányban eltemetve él, s száműzött lelkével véd és jóakarat, nyugalom és vigasz nélkül, neje- s gyermekétől kirabolva áll, ridegen elhagyatva, vész alatt mint a pusztai omladék? E győző okok mellé járul a nyugalmas hangulat, szelid, izgatottság nélküli arcz, melylyel a gróf jegyzeteit folytatá; s a mély és átadott merültség foglalkozásába, mely semmi álkodást, semmi gyanús tervet, s még kevésbbé borzasztó merénnyt sejteni nem engedett. Ugy, hogy Löbl Simon egészen természetesnek és okszerűnek találva adósa viseletét, a csendet hasznöző ábrándokra fordítá, s jutalmas tervekkel kaczerkódott, melyekből egykor, - ha gróf Szalárdy csőd alul kijöven befolyásait visszanyerendi, s vele közkeresetre g'schäftelend, - nevezetes nyereséget húzhat.

Délután négy órakor jelenté a vadász, hogy a leves az asztalon van. A gróf összepecsételé jegyzeteit, s vendégével az ebédlőbe lépett. Csak egy személyre volt az asztal készítve; Szalárdy még egy terítéket parancsolt. A vadász tetőtől talpig gorombán végignézte Löblt, s némán engedelmeskedék; Löbl Simon daczoló gúnynyal mosolygott ellenségére, ki őt a portalénál ki akarta vetni, s most szolgálatára lenni kényszerül. Gróf Szalárdy nem hagyott Löbl számára külön vizet és bort tenni, hogy az ő palackjaiból tölthessen, s valahogy gyanú ne keletkezzék rossz lelkében; és ezt a zsidó megkülönböztetésül fogadta. Az asztal, rendes szokás szerint, egészen ezüstre volt terítve; fel volt téve a nagy fontosságú czukrozó edény is. Az uzsorás jó ízűen evett minden tálból. Nem győzte eléggé dicsérni az étkek válogatottságát s a műértő szakács ügyes tanát. Minden étknél elmondta, miszerint olyasmit igen ritkán élvez; és az igaz is volt, mert becsületes ember nem ülteti soha asztalához, saját költségén pedig mindig fukarkodott jól enni.

Végre a pecsenye után, megjelent utolsó étékül a tészta. Omelette souffléet hoztak, melyhez sok czukrot szokott venni a gourmand izlés. Gróf Szalárdy minden remegés vagy színváltozás nélkül fogta a czukrozót, s vastagon behinté a nyalánk étket. Soha ily hideg határozottsággal senki a halált nem kezelte. Aztán maga számára vőn az étékből, s haszonhajtó tárgyról kezde beszélni, mely Löbl Simont rendkívül érdeklé, hogy megcsalja figyelmét, vagy netán gyanakodó eszméletét a legfontosabb perczben. De arra nem volt szükség; az uzsorás teljesen el volt ámítva, hitt, bizott, remélt s jó adagot kívőn a czukros tésztából. Midőn látta a gróf, hogy sírásója mohón falja a halálos mérget, enni kezdett ő is nyugalommal, s folytatá a tárgyat biztos, bátor, öntudatos hangon.

- Vegyen még ebből a delicat nyalánkságból; Laurent hozd elő a tálat! mondá a főispán; midőn Simon a maradék czukorlisztet késhegyen szedte fel figyelem közben tányérja széléről.

Löbl szerényen szabadkozék a kínálást elfogadni, de gróf Szalárdy, tányérjára rakta az egész maradékot, s vendéglátó szivességgel becukrozta neki gazdagon; ráhintve az edényke egész tartalmát, hogy másnak veszélyt ne hagyjon abban.

Löbl Simon mohó nyaláncolással falta azt fel.

Ebéd után kiharcolta Szalárdy a vadászt s bezárta belőlről a terem ajtaját. A cseléd tudta, hogy ilyenkor nem szabad urát háborgatni. Aztán karon fogá Löblt a főispán s szobájába vitte, s bezárta ajtaját, a kulcsot a légfűtés nyílataba veté.

Löbl megrettent e magyarázhatlan készüllet miatt, s mankót és kalapját véve, komoly esküvel állítá, miszerint okvetlen és haladék nélkül távoznia kell.

- Itt maradsz nyomorult; ... itt kell maradnod! kiálta a boszuálló patricius, s kevély ajkairól ördögi vad kacaj tört elő, melynek gúnyos hahotája megrázta a lelket és velőt.

Az uzsorás borzadva állott e végítéleti hang előtt, s szakadozott töredékben rettegve kérdezé: Minő erőszak az, mely engem maradni kényszerít?

- A halálos méreg, melyet ettél; felelt átszegő tűzszemekkel a gróf, s a velőtrázó kacaj ismétlé magát ajkain.

- Gyilkos! felsikolta Löbl, de e pillanatban szaggató kínok, égető rágás, s fojtogató görcsök teríték a földre.

A főispán keresztbe fonta karjait, s az elégtét vad élvezetével kísérté kínjait.

- Orvos, orvos! hörgé az emberek legirtóztatóbbika.

- Gyógyítson meg lélekismereted; válaszolt a tomboló ellenség.

- Papirt, papirt!... feljegyezni elásott kincseim helyét, hogy örökösöm reá akadjanak; rebegé Löbl egy pár percz mulva, gyengült, töredező halálos hangon.

- Adok, ha kincsed harmadát közczélokra hagyod; mondá gróf Szalárdy papir után nyulva.

- Inkább vesszen mind örök rejtekében!! hörgé a bűn és érdek átkozott vakrabja, s a fetrengő kínok tekergőzési közt, vadállati bögsben fúttá ki gyalázatos lelkét.

Gróf Szalárdy arcán, - kinek több időt engedett a méreg kevesebb adaga, Löbl halálával megszűnt minden izgatottság. Nyugalom és szenvedélytelenség látszék csendes szemeiben, mint azéban szokott, ki békébe lépett önlelkével.

- Most már sírba szállhatok, mert ellenségem lábaimnál hült meg; mondá a méregszaggatástól gyengült, de nyugalmas hangon, s íróasztalához ment.

Bepecsételt jegyzeteit címezé ahhoz, ki őt a világon legjobban szánta, vagy legkevesebbé gyűlölte, az angyalalkú Czecciliához. Aztán egy grófi koronával hímzett vánkost tevén feje alá, olvasó pamlagára fekvék, s a panasznak egy hangja, a kinnak egy moccanása nélkül, néhány percz mulva végképen elaludt.

Harmadnap két hullát vittek ki a kipusztult kastélyból; egyiket a gróf Szalárdy családsírboltba, másikat a zsidó temetőbe; pénz- és születési aristokrata két hulláját, melynek mindenike már életében a polgári szerkezet erkölcsi hullája volt.

XXXVII.

(Beiktatási ünnepély.)

Egy évvel e szomorú események után, 10. Szeptember 1846. élénk zaj, zene, néptolongás volt azon kastély parkjában, hol Czeczilia, fiával és menyével lakott, s hol azon nemes jellemű nemzetség családéletének tanúi voltunk. A park újólag hajdani szerkezetében volt. A burgonya- és kukoricza-ültetvények eltűntek, díszpázsit, ragyogó virágcsoporthok foglalták el azoknak helyét, mert Czeczilia, fia örökének visszavétele óta, az uradalmak rangjához illő udvartartást nyitott.

Egy facsoportoktól övezett gyeptéren roppant levelesszín volt vonva, melynek sötétzöld sátrában hűvös asztalok voltak terítve a nép számára; odább csíkos vitorlavászonból vala felütve egy hosszú szellős sátor, melynek kamukával s ezüsttel terült asztalai az úri vendégeket látszottak várni. Háttérben iszonyú tüzek robogtak gypesztint vagy hantból rakott konyhákban, s a majorsági historia naturalis minden osztálya süldögélt körülök kisebb-nagyobb körben és távolban. Minden rendű, rangú, és terjedelmű tinók, juhok, malaczkok, borju, bárány, szarvas, őz, nyul, pulyka, liba, rucza, kakasok, fáczán, fogoly stb. stb. sült-főtt rangjához illő nyárson vagy mártalékban, s borzas szakácsnék veszekedtek vagy hahotáztak, mint annyi vörös furiák, a lobogó tüzek körében. Az öreg Cziriák pedig válogatott halakat osztogatott szét, szépen megtisztítva, a konyhák illetéke szerint.

Itt-ott csapra ütött hordó közelében tolongott az ujongató nép, másutt cigánybanda mellett kerekedék tánczra egy-egy folt nyalka legény és leány, míg másutt és mindenütt kedélyes csoportozatban üldögéltek egyes családok, vagy öszült népvének beszélgettek a történet különösségéről.

Egy oldalon lobogós ingű bandérium ült apró, de futós lovakon, mely tisztelgési alkalomra várt. A csoport élén Peregi Marczi tartá a nemzeti lobogót, s derült képét ki-kidugva zömök vállai közül nagyokat nézett. Mellette haza került fia, a híres Piske Pista ült egy horgyogva kapáló szilajcsikó hátán, tetőtől talpig eredeti sallangos csikós öltözetben.

Átellenben koszorúzott pórszűzecskék álltak párosan, hatyúfehér patyolat öltönyben. A Poltrás szelid arczczal, öröm-sugárzó szemekkel osztogata közöttök szét virágot, melyet üdvözlétkor átadandók lesznek. Egy csendes tekintetű, csinosan öltözött, de már idős pórléány segíté neki a rendezésben, kit a nyakán viselt drága keleti gyöngy igen feltűnővé tön, s önkénytelenül azon kérdést idézte fel: hol vehette azt e közönséges pórhölgy?

Egy hárs csoport árnyékos aljában legélénkebben folyt a társalgás. Egy kiűritett hordó fenekén állott Pipacs Gyurka ugyanazon kék kanczamentében, almazöld nadrág- s királypiros nyakra valóban, melyben Czecziliánál láttuk őt. Körülötte népes csoportozat; közte Tógyer gazda, ki a pár vendégek kupáiba hivatalos készséggel eresztgeté a bort, sokkal substantialisabban öltözve, mint hajdan Löbl szolgálatában. Ott voltak a hortobágyi szállító parasztok. Dudás juhász, a Kenesei gulyás s mindazon igénytelen tagjai az az alsóbb osztálynak, kik e történet boldog kifejléséhez segédbe folyással járultak, s kiknek fénytelen erénye, rendesen észrevétlenül vész el a világ folyásában. Kezeikben kupák, ajkaikon dal, s kedv és csapongás szeszélyeikben.

Pipacs Gyurka veszettül be volt rugva szokás szerint, csak úgy inogott a hordó tetején mint a kócsagtoll a kalpagon. Hajdon fővel, szerteszórt hajjal állt, s tulipiros képe kétszáz rőfnyire virított. Kezében egy csorba fakupát forgata üresen: »adjatok bort sógor!« kiabála fényes jó kedvében, s mutató ujjával szorgalmazva intett a rongyos halandónak, ki a háttérből egy hordó borral iparkodott elő debreczeni fakó talyigáján, s szürke gabancsának szemét ostor-nyéllel akarta kivájni, mert mivelhogy nem ment.

Harangi Pál ismerősünk az, kiről messziről észre lehet venni, hogy nyakban van, mert dülöngözés közben nagyon egymáshoz feni csizmaszárait. Végre vak fogatján a színhelyre ténfergett, s míg ő rossz kováján körmét lecsiholta, Tógyer gazdáék vérét vették a visontai hordónak. Pipacs Gyurka, tele kupájával csendet kért s a hordó megetti hárshoz támaszkodva, mód nélkül dadogó, de nagyon rekedt hangon szónoklani kezdett:

- Atyafiak! a tyukodi veszekedés óta nem ittam ilyen bort. A minapi temetésen oly nyulós csaviczkát adtak, hogy sujtás helyett kihányhatnák vele a magyar nadrágot...

- Gyurka bácsi! azt állítja itt egy legény, hogy mindig azt a bort találja legjobbnak, a mit épen iszik; közbeszól a tömegből egy hang.

- Hallgass pimasz, nem az itt a kérdés; félreszólt Pipacs minden zavar nélkül, s újabb attitudebe helyeztetvén magát emígy dictiózott: »hogy árva halász, vagyis Szalárdy Ödön ő nagysága, törvényesen appropriálta uradalmait, azt nem kell mondanom; hogy most annak beiktatási ünnepélyét lakjuk, azt sem kell mondanom; ... csak azt mondom tehát... Itt elakadt (általános röhögés). Csak azt mondom tehát, hogy ezen határ borának, buzájának új urát, ki nekünk magyar őszinteséggel megengedé, miszerint még ünnepkezdett előtt egy kis gyomor-erősítőt vehessünk magunkhoz, az atyaisten éltesse, ragyogtassa!«

- Nagyon dadog maga Gyurka bácsi; megjegyzé egy pitykés nemes fiu a tomboló «éljen» elszüntével.

- Elejtettek öcsém kisgyermek koromban, s azóta holdtöltén hibázik a nyelvem; válaszolá Pipacs.

- Hiszen most ujság van; czáfolá másik hang.

- Igen, de megtelik; igazolá magát Pipacs.

Mig e vigadó töredék egymás kedvét, tréfáit évődve cserélgeté, komoly aggodalommal üzte-füzte szótárgyát a vászonsátornál ülő úri csoportozat. Báró Ózugi Orbánt keríték körbe Buzás Mihály, Hiábavalovics s mind azon conservativ táblabírák, kikkel a főispán debreczeni estélyén találkozáink.

- Ez az ember tökéletesen megdönti pártunkat; mióta megyénkbe jött, egy gyűlésen sem győzhetünk; mondá panaszkodva Ózugi.

- Rendkívül egyesíteni tudta az ellenzéki pártot; megjegyzé Hiábavalovics.

- Jövedelme hatodát elveik terjesztésére szenteli; folytatá Buzás Mihály.

- S oly szeliden és okszerű rendszerben intézkedik, hogy még csak commissió alá sem vehetjük őket, beleszólt a negyedik.

- Szalárdy Ödön igen veszélyes ember politikai hitfeleinkre nézve.

- S oly népszerű tud lenni, miszerint pártja folyvást a mienk fogyasztásával növekszik.

- Ha ez így megy, kivész megyénkbel a conservativ elem.

- S végre magunk is kényszerülünk hozzá csatlakozni, vagy nullákká válunk a teremben.

- Hja hja! hát mért nem kelünk tűzzel-vassal ellene, mig nem késő?

- A modor, a modor! Modora ellenállhatlan, hiszen íme lakomájára is eljöttünk, pedig gyűlölt politikai ellenség!

Mig a vert had ekként tanakodék balsorsán, addig egy sereg ellenzéki ragyogó arczczal örven-dezett a közelvek-, izgatási kezelet-, s adózó népügynek megyéjükbeni ujjászületésén. A pázsitkörben állottak ők, kedélyes beszélgetésben, többnyire égő szivarokkal. Köztök a becsületes Gyapjasy, ki a homo regius szerepét pótolta e magános családstatutión; mellette a

debreczeni városkapitány, ki az aldunai zsidó s vak morva fontos vallomásainak kész szivű elősegelője volt; és több igen sok ellenzéki tagok, ifjak és vének.

- Lám lám, mennyit tehet egy ember; mondá egy a Szalárdy Ödön érdemeinek folytatott sorolása után.

- Most már örökre megalapult megyénkben a haladás ügye; állítá a másik.

- Mert nem daczra vagy nyers erőre van számítva; megjegyzé egy harmadik.

- Hanem a szoros egyesülés lelkére.

- Mióta ötven pengő birság alá veténk magunkat a gyűlésről okatlan kimaradásért, mindig többségünk van.

- Mely a személyeskedés eltiltása óta folyvást növekszik.

- De megnyit tesz, sürget, indítványoz s végez más tereken is.

- Már kórházaink készülőkben vannak az adózók helységeiben.

- És takarékmagtáraink.

- És mellékutaink, miket a falvak közt, a határok tulajdonosi csináltak.

- És helyközi kereskedő társaságunk.

- S mindez egyesítés által.

- Éljen a nemeslelkű Szalárdy Ödön!

- Éljen, éljen!!

- Apropos! Aláírtad-e te az általa tervezett «Becsületrend» alapszabályait? kérdé egy ifju a másiktól.

- Hogyne?

- Én is!

- Mi is; ... mi is!

- Gyönyörű gyakorlati pontjai vannak.

- Legnemesebb azon polgári kötelezettség, miszerint senkinek, a már egyszer nyilvánosan bevallott elveivel ellenkezőleg nyilatkozni nem szabad.

- Azon pont is rendkívül üdvös, miszerint az aláírott tag soha adósságot nem csinál, s ha véletlen csapások kényszerítenék is, hat percenten felül semmi esetre nem vesz, de nem is ad, ha tőkéje van.

- Most, az ünnepély után, ismét új tervekkel fog előlépni, melyek a társadalmi és nyilvános élet tökélyesbítésére vonatkoznak.

- A mi tőle ered, látatlanban kész vagyok aláírni.

- Mi is; ... mi is!

- Istenem, mily közel áll ezen népszerű barátunk a halhatatlansághoz! felsóhajta Gyapjasy.

A mint így beszélnek, egy neudicsánka állt meg az udvaron, s két leszállott egyén sebbel-lobbal sietett feléjük. Egyik alacsony, zömök, kostókkal és cseresznyeszín tájtékpipával; a másik nyalka ifju, karikákba fűrtözött hajjal, Singer-féle feszes ruhában.

- Isten hozta szolgabíró úr, azt tudtam már legale testimonium nélkül maradunk; fogadá őket Gyapjasy, kezét nyujtva a zömök embernek. Hát hol késtek eddig?

- Csak gondolja meg spectabilis, Csonka kondás utunkat állta tolvaj-bandájával, pedig Kakas Kádár az útfélen függ mások rettentő példájára.

- Hát még folyvást fosztogat Csonka kondás?

- Hihetőleg ez volt utolsó merénye, mert ma mind a négy járás pandurja kiindult ellene; válaszoló hivatalos biztosítással a kis szolgabíró... Hát a szép Athea nem jött el? csak nem akarja magát közöttünk mutatni; kérde aztán sajnálkozó nyájaskodással.

- Várva-várt jegyese, a szobrász Adrián megérkezett európai utjából, s Athea örömeitől maradt körében. Nehány nap alatt össze fognak kelni; felelé Gyapjasy atyai meglepetéssel.

- Mi ujság bruder? te a székvárosból jössz? kérde a közben, vállon ütve a szolgabíró egy gazdálkodó fiatal nemes.

- Nyúl Icziknek 10 esztendőket adtunk; dr. Márk bűnpere pedig lefolyt külföldön. Sándorra küldték az égetni valót; válaszoló a kis szolgabíró az osztó igazság diadalmas örömeivel.

E pillanatban egész társaság üdvözlést inte kézzel vagy kalappal, mert az udvar felől Czeczilia jött le szétnézni a konyhákra, miként áll a dolog az ebéddel. Bár a gyönyörű arc egy kissé hervadt már, de a bájos szemek ígéző világa, s vérszín ajkain a jószívű mosoly, - az Ödön arcával közös sajátságok, - folyvást megragadják a régi ismerőst, s vonzalmát lekötik a kedves szép hölgyhöz. A vendégcsoportok egyetemes tisztelettel látták, fogadták őt; s az üdvözlő arcokon derű és részvét mutatkozik.

Egy váratlan jelenet szakasztá félbe ez örömet, s vetett egy szomorú árnyat az ünnepély világos rajzára. Sötét, kiholt arcú kóbor bukkant ki a park szilfás sarkánál, ernyedett katonailag, ki elcsönkített lábát somfabottal pótlá.

Kezében száraz koponyát hurczolt, melylyel egy örültet csalogatott nyomába. Szakadozott úrias ruhában, irtóztos arccal, ólálkodva követé az őt, s örökké a koponyát törekvők tőle elrabolni.

- Mi ez?... ki ez? kérdezik itt-ott borzalommal a meglepett vendégek, s általános felindulás látszik őket elfoglalni.

- E bizony Rigó Ferke; mondá Piszte Pista, ki a bandériumból tudósítást adni elővágtatott. Az örült pedig, míg nevétől meg nem fosztaték, vala Gróf Szalárdy Lajos. Most már nincs neve. A száraz koponya egykor szép lány volt; Mariskának hitták. Rigó Ferke elhitetése az örült csábítóval, hogy Atheát addig nem bírhatja, míg e koponyát tőle el nem veszi. Azért ólálkodik folyvást elrabolni. De Rigó Ferke híven őrizi azt, s így hurczolja maga után szét egész országban, hogy a gyermek is ismerje meg őt és gyalázatát. Ez okból hozza jelenleg a sokadalomba.

Kik a történetet tudták, elborzadtak e hallatlan boszún.

Czeczilia a részvét könyei közt vete véget a szörnyű vándorlásnak, s helyet rendelt a szerencsétlen számára az örültek házában.

- Hát a henczidai jegyzővel mit tőn Rigó Ferke, ki őt, mint szökevény csavargót irta be a falubeli ujoncz-lajstromba? kérdező sugva a szolgabírótól egy kandi aljegyző.

- Nem tehetett semmit; felelt a kis zömök; mert mielőtt rákerült volna a sor, a jegyzőt kitétték hűtlenségeiért s földönfutóvá lőn.

Azonban e kedvetlen intermezzót hirtelen félbeszakasztá a harsány taps, zene, éljen-kiáltások. Szalárdy Ödön jött le az udvarból, szokott igénytelen öltözetében, s karján a szemérmes boldog Évikével. Utánok Vámos vezette nejét, a vidám Zalánkát, ki pajkosan csimpajkozék férje jobb karába, s szemébe mosolygott örökös mondani valóival, jeleül, hogy nemes lelkű férje a világ minden tapsainál kedvesebb előtte.

Utánok egy sereg asszonyság, a szomszéd birtokosnők, mint szabadalmazott vendégek, virítós tarka ruhákban. Köztök egy kétszáz fontos test, kinek fülesbagolyi tekintet ad a felcsucso-rodott bokros vukli. A mellette defilírozó inda-nyakú s szeplős ábrázatú leány-magzatról, főleg pedig azon pirított kifliről, melyet reggelizés óta még most is csemegélt, mindjárt rá lehetett ismerni, hogy az nem lehet más, mint Báró Ózugi Orbánné.

Most mindennemű ünnepi formalitások megkezdődtek, s Évike főleg mindenben kitüntetést kapott, mint ki közelismerés szerint, férjének és jobbágynak boldogító anyala.

- Csak nézze azt a hitvány asszonyt, mint egy páva! pedig nem is nemes, nem hogy mágnás-rendből volna; sugá Ózuginé szomszédjának németül.

- Még csak selyem ruhában sincs; tódítá egy szikár nő, kinek pecsétes krokrén ruhája, borzasztón suhogott.

- Mind ilyen többnyire az a szakácsnéből, vagy miből lett úrhölgy; közbeszólt egy harmadik.

A szikár asszony elpirult, mert férjének először szobaleánya volt.

- Ez a Szalárdy ugyan szép familiába házasodott.

- Legalább a lisztet meg tudja habarni, mert apja malmában mindig lisztben forgott.

- Mégis infámia, a vidék asszonyai közé ily parasztot hozni, holott mennyi leányunk van.

- De'sz én nem is ültetem ám őt a kanapémra, stb. stb.

Szalárdy Ödön, mint emlékezhetünk, előre megjósolá ezen nemes modort a nemes asszonyságok részéről, de ő mitsem gondolt azzal, oly házias angyalnak pedig mint Évike, nem vala szüksége ily csácsogó szajkók társaságára, kik az élvre és asztalhoz különben is kelleténél többször képesek megjelenni.

Midőn a fehér pórleánykák átadták díszbokrétaikat, Szalárdy Ödön nyájasan megsimítá állát azon idősebb leánynak, kinek nyakában a keleti gyöngyöt megjegyeztük.

- Hogy vagy édes jótevőm? kérdező őszinte részvétellel.

- Jól nagyságos uram, mint menyasszony szokott; felelt helyette elfogulatlanul a Poltrás. Tógyer gazdával jegyben jár, most már számot tart ám az ígért kiházasításra.

Szalárdy Ödön jóváhagyólag mosolygott. A menyasszony, a vörös dajka egykori szolgálója volt, ki őt a dr. Márk irgalomintézetéből elszökteté.

- S mi jutalmaz téged kedves barátom azon nemes szerepért, miszerint ennyi boldogságnak szerzője levél? kérde Gyapjasy, kezét megszorítva, Vámostól, ki szerényen közéjük vonulva, egy néma könnyel kísérté a jelenetet.

- Azon meggyőződés, miként ha saját körében mindenki betölti kötelességeit, az emberiség boldog lesz, mert akkor a rosszak nem tehetik boldogtalanná; válaszolt a becsületes férfiú.

Azonban mindenféle irtóztató quantumban kezdtek tálalni; s én, ki e történetet megírtam, annál örömebb vetem el a kiszolgált tollat, mert, - mint minden befejezett magyar vállalatnak, - ragyogó ebéddel van.

- &-